

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institutiones Morales

In Quibus Vnivers[a]e Quaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1612

Liber Decimus. De censibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14014

INSTITVTIONVM

MORALIVM

PARTIS TERTIÆ

LIBER DECIMVS.

DE CENSIBVS, CAMBIIS,

EMPHYTEYSI, FEVDO.

DE CENSIBVS.

ACTENVS superioribus libris de Emptione, & Venditione, & tribus aliis Contractibus, qui consensu perficiuntur, tractaui; nunc in hoc libro agam de Censibus, Cambiis, Emphyteusi, Feudo, quia censualis contractus est quædam emptionis, & venditionis species. Cambium vnus pecuniæ cum alia pecunia permutatio. Emphyteusis, & Feudum sunt locationis genera.

De Censibus disputauit inter Theologos Henricus *Quodlib. 8. q. 24. & quodlib. 1. qu. 39. & quodlib. 2. q. 15.* Riccardus *Quodlib. 2. q. 23.* Gabriel *in 4. dist. 15. q. 12. Maior eod. lib. & dist. q. 42. & duabus sequentibus.* Conradus *de Contractibus à questione 72. vsque ad 86.* Sanctus quoque Bernardinus *par. 2. serm. 34. ar. 2. cap. 1. 2. & 3.* Sanctus Antoninus *par. 2. tit. 1. cap. 8. à §. 11. vsque ad 16.* Medina *de Rebus per usuram acquisitis, q. 11. & seqq.* Sotus *lib. 6. de Iustitia, & iure, q. 5 per tres articulos.* Summistæ *itidem in verbo usura.* Angelus *usura 1. num. 44. 77. 78. & 79.* Astensis *in Summa, par. 1. lib. 3. tit. 8. ar. 11. q. 1. & seqq. & tit. 12. art. 5. à quæst. 1. vsque ad 5.* Rosella *usura 2. num. 1. & seqq.* Pisanella *in verbo usura 3. §. 6.* Siluester *usura 12. q. 12.* Tabienis *usura, 14.* Armilla *eodem verbo, num. 12.* Iuris Canonici interpretes *in c. Inciuitate, de Usuris.* Innocentius, Hostiensis, & Ioan. Andreas, Butrius, Ancharanus, Ioannes Anania, & Laurentius Rodolphus *in Repetitione super c. Consuluit, de Usuris, par. 2. qu. 11. & seqq.* Nauarrus *in Manuali cap. 17. num. 234. & seqq. & in comment. de Usur. in c. Si fuerit aueris 14. q. 3. num. 69. & seqq.* Couarruuias *lib. Variar. resol. cap. 7. 8. & 9.* Iuris Ciuilis Doctores *in l. Ad hæc, & l. Si ex pactioe. C. de Usur.* Bartolus, Angelus, & Salicetus *ibidem.* Cynus, Baldus, Alexander, & Iason *in l. Si pater puella, C. de Inoff. testamento.* Paulus *in l. De fideicommissis. C. de Transactionibus.*

Inter recentiores Petrus Follerius Iurifconsultus edidit libellum *de Contractibus censuariis*, vbi interpretatus est Constitutionem Nicolai V. *de Censibus*, Benedictus Bonius Cortonenis tractatum *de Censibus*, Thomas Boninsignius Theologus alium tractatum *de Censibus*, iuxta Constitutionem Pij V. Ioannes Baptista Lupus *in tract. de Usuris, comment. 3. §. 2. & seqq.* agit de censibus iuxta Constitutiones Martini V. Callixti III. Nicolai V. & Pij V. Virginius cognomento de Boccatiis tractatum vulgavit *de Censibus*, vbi interpretatus est Constitutionem Pij V. Ioannes Baptista Leon Iurifconsultus exposuit etiam Constitutionem Pij V. *de Censibus.*

Quot modis census accipitur.

CAPVT I.

CENSUS accipitur multis modis. Primò olim dicebatur census, patrimonium cuiusque, vt ex Ouidio, & Iuuenali Couarr. ostendit.

Secundò, census dicitur patrimonij, siue honorum estimatio, secundum quam solet quisque tributum soluere: nã olim censabantur ciuium facultates, & bona, vt pro eorum estimatiõne, tributa singuli penderent.

Tertiò, census erat tributum illud, quod aliquando solvebatur iuxta bonorum estimatiõnem, aliquando iuxta singula hominum capita: quod tribuũ genus Romani Imperatores exigebant.

Quarto, vocatur census, annua pensio, quæ percipitur ex re alterius vtili, & fructifera: & hoc modo sumitur in præfenti negotio, & à Scripioribus Canonis vocatur Redditus annuus, siue fructuarius sit, siue pecuniarius.

Census etiam apud Romanos institutus erat ad distinguendos ciuium gradus, & status, pro quorum varia ratione inuenerat belli, & pacis tum pedites, tum equites subibant: vt docet Budæus in l. ult. ff. de Senatorib.

In iure quoque Pontificio, appellatio census continetur quidquid alteri soluitur in signum subiectionis, iurisdictionis, impetij, aut dominij.

Census itaque, vt est redditus annuus, qui ex rebus, & bonis alterius percipitur, est materia contractus, emptionis videlicet, & venditionis: venduntur enim, & emuntur census, id est, annuæ pensiones, siue redditus.

Quid sit census.

CAPVT II.

EST census ius percipiendi annuam pensionem ex re vtili, & fructifera, certa, & designata alterius. Dicitur ius, quoniam census non est res, quæ censui subiicitur: nec est ipsa pensio annua, quæ soluitur, sed est ius exigendi pensionem ex re censui supposita. Sic etiam in re ciuili, hereditas non est pecunia, vel res, sed ius succedendi in bonis alterius: vsus item, vel vsusfructus est ius vtendi, vel etiam fruendi re: & in iure Canonico, Beneficium est ius percipiendi redditus annuus ex bonis Ecclesiæ. Pensio Ecclesiastica, est ius percipiendi certam partem fructuum ex beneficio alicuius Ecclesiastico: hæc enim singula sunt iura.

Annua pensio, hoc est, redditus annuus, qui siue fructuarius, siue pecuniarius sit, quotannis soluitur.

Ex re alterius, quia nemo ex re sua percipit censum, quãuis fructum capiat emphyteusis, aut locationis.

Ex re vtili, & fructifera, quia res si fuerit sterilis, ita vt fructum ferre non possit, censui subiici nequit.

Ex re certa, & designata, quia eo ipso, quod census est ius percipiendi certam pensionem annuam, debet in re certa constitutum quia ius est certum, & pensio certa: ergo in re certa consistit, & ex re certa percipitur: tum quia census emi, vendi, permutari, donari, extinguui, redimi, & transferri potest, ergo debet certa in re poni.

Census quotuplex sit.

CAPVT III.

CONTADUS quæst. 72. de Contractibus, multas census diuisiones afferit: solet autem census diuidi quintupliciter, vt docet Sotus lib. 6. de Iustitia, q. 3. ar. 1.

Primò, census diuiditur ratione modi, quo in aliqua re constituitur: aut enim census reueruatiuus, aut consignatiuus est.

Reueruatiuus est, cum Titius, v. g. Caio dat domum suam, fundum, vel agrum, & sibi reueruat certam pensionem, quotannis soluendam à Caio. l. ult. C. de Rerum permut. & ibi Iuris Ciuilibus interpretes. Glos. in c. Constitutus, de Relig. dom. & ibidem Iuris Pontificij Doctores.

Consignatiuus est, cum Titius ita penes se retinet domum, fundum, vel agrum suum, vt in eo tamen constituat annuam pensionem, quã quotannis soluat Caio: atque hic census est vsitatus, & frequens apud omnes nationes: de quo in præfenti loco tractamus.

Census reueruatiuus non est tam frequens, & quamdam cum emphyteusi similitudinem habet, & differt ab ea, vt docet Glos. in prædict. cap. Constitutus. Qui enim rem suam alteri dat in emphyteusim, retinet apud se directum dominium, & dat alteri tantum vtile: & ideo qui rem in emphyteusim accipit, si per aliquot annos annuam pensionem non soluat, rem acceptam amittit, eaque redit ad dominum, qui directum dominium sibi retinuit. At verò, qui fundum, vel agrum suum dat alteri in censum, totum dominium fundi, ad eum transfert: vnde quantumcumque tempore cesset ille, qui accipit, à soluenda pensione, non perdit ius, & dominium fundi, sed solum debet, & cogitur in iudicio omnes soluere pensiones omittas, & debitas. Nam in cap. Constitutus, supra citato, quidam Abbas, qui pensionem multis retro annis non soluerat, condemnatus est, non vt ius, & dominium prædij amitteret, ex quo pensionem debebat, sed vt pensiones omittas persolueret: & tamen si fuisset prædium in emphyteusim acceptum, illud amittam fuisset, iuxta id, quod habetur in l. 2. C. de Iure Emphyteutico.

* Dubiæ quæstionis est, An quodcumque dubitatur, contractum, quem initum esse constat, sitne censuales, an emphyteoticus, haberi debeat censuales potius, quam emphyteoticus? Couarruias lib. 3. Variarum resolutionum cap. 7. num. 1. testatur, communem esse sententiam, haberi debere censualem, non emphyteoticum, etiam si cum Ecclesia initus: quia pœnæ commisit, vt vocant, quam ex iure emphyteota debet, est odiosa, & ideo restringenda, ita vt non comprehendat contractum censualem. Sic etiam Nauarrus in Commentario de vsuris. num. 109. & Virgilius in tract. de censib. p. 2. nu. 21. ex Socino, Aymone, Ruino, Parisiensi, & aliis.

Sunt tamen alij, qui distinguunt: Aut enim Ecclesia dat, aut accipit rem. Si dat, & dubium est, an dedit in censum, an in emphyteusim, iudicandum est dedisse in emphyteusim, quia Ecclesiæ fauendum est potius, quàm cuius alteri. Si verò Ecclesia accipit, tunc iudicandum est in censum, non in emphyteusim accepisse, quia etiam tunc patrociniū est pro Ecclesia suscipiendum. Sed venor est prima sententia, quia pœnæ, & odia restringi, non laxari debent, iuxta regulam iuris in cap. Odiā, de Regulis iuris, in Sexto.

Si quæras, Quando ex verbis constare potest rem datam in censum esse? Respondeo, datam esse in censum, si ita dictum sit, Do tibi hanc, vel illam rem, & transfero in te, quidquid iuris habeo in ea, vt quotannis soluas mihi certam pensionem. Si autem dictum sit: Do tibi hanc, vel illam rem ad tertiam, vel quartam generationem pro annua pensione, res tunc datur in emphyteusim. Si verò dictum sit: Do tibi hanc rem, & transfero in te ius meum, dubium est, an sit data res in censum, an in emphyteusim. Si dicatur: Do tibi hanc rem in emphyteusim, & transfero in te quidquid in ea iuris habeo, data est in emphyteusim: & illa verba: (Quidquid in ea iuris habeo, transfero in te) impropiè accipiuntur. Siluest. in verb. Emphyteusis. n. 3.

Secundò diuiditur census ratione pensionis, quæ soluitur: Aut enim pensio pecunia est, & dicitur census pecuniarius: aut est fructus qui percipitur ex re subiecta censui, & dicitur census fructuarius: qui aliquando talis est, vt certa fructuum pars solui debeat. Verbi gratia, duæ amphoræ vini, olei, aut mellis: vel duo modij tritici, vel hordei. Aut talis est, vt incerta pars fructuum, tertia vide-

licet,

licet, quarta, vel quinta pars solui debeat.

Tertio diuiditur ratione rei, in qua imponitur census: Aut enim personalis, aut realis est. Personalis census constituitur in aliqua persona, ex qua, etiam artem, industriam, operam, aut vires habet, utilitas, & commodum percipi potest. Realis census constituitur in re aliqua certa, & designata, vili, & frugifera.

Quarto diuiditur census ratione temporis, quo pensio solui debeat. Aut enim perpetuus est census, aut temporalis. Perpetuus dicitur, cum transi ad haeredes, & non finitur obitu alicuius, hoc est, nec venditoris, nec emptoris, nec alterius cuiuspiam omnino: ac ita obligatio soluendi pensionem transferretur ad haeredes emptoris. Temporalis est, quando pensio solum ad tempus ex obligatione soluitur. Qui census a hoc est duplex: Aut enim ad certos annos pensio solui debet, nimirum ad decennium, vel septennium; aut ad annos, siue tempus incertum, videlicet ad vitam emptoris census; vel ad vitam alterius, & hic census vulgo dicitur vitalitius.

Quinto, diuiditur census ratione pacti: Aut enim redimi, & extingui ex pacto potest, aut non potest. Rursus, qui redimi potest, aut pactum habet, vt quodcumque venditor census voluerit, redimere possit, & tunc pactum est gratia venditoris: Aut est cum pacto, vt redimi queat, quodcumque libuerit emptori census, & tunc pactum est gratia emptoris: Aut est cum pacto, vt perimi, & extingui valeat, quodcumque emptor, vel venditor voluerit, & tunc pactum sit gratia utriusque.

Item census, aut est cum pacto, vt possit redimi intra certum tempus, quo elapso, amplius extingui non possit: aut est cum pacto, vt in perpetuum, hoc est, quodcumque tempore decursu redimi, & extingui possit.

Quisnam contractus censualis sit.

CAPVT. IV.

PRIMO quaeritur, Quo in genere contractus contineatur censualis? Respondeo, censum, vt dixi, esse ius percipiendi annuam pensionem, siue redditum ex rebus alienis, & proinde materiam esse diuersorum contractuum. Nam ius hoc potest emi, & vendi, donari, locari, commodari, & cum alio iure, vel re commutari. Passim tamen censualis contractus est quaedam emptionis, & venditionis species. Verbi gratia: Titius accepit a Caio centum aureos, & vendit ei annuam pensionem, vel ius exigendi illam, quam in agro, vel domo sua constituit: obligat sese Caio, videlicet promittit se ei redditurum quotannis septem ex agro suo, vel domo. Vnde fit, vt in hoc censuali contractu Titius sit venditor census, quia centum recepit a Caio, tamquam pretio, vendit fructum, vel pensionem, quam poterat ex agro, vel domo sua in singulos annos percipere: emptor vero census est Caius, qui centum Titio datis, tamquam pretio, emit ius percipiendi quotannis septem ex agro, vel domo ipsius Titij. Generatim venditor census est, qui recepto pretio, se obligat alteri ad soluendum annuum redditum: emptor est, qui pretium dedit, & ob id quotannis percipit censum annuum. Id vero, quod venditur, & emitur, est vel ipsum ius exigendi, & percipiendi pensionem annuam: vel est ipse redditus annuus, qui quotannis redditur: nam tamen redditus annui praesentes non sunt, futuri tamen sunt: & saepe futuri fructus, qui solum spe habentur, vendi, & emi possunt, & solent: emuntur enim fructus ex agro venturi, & partus ancillae, vel pecudis. *l. Nec emptio. Et. l. Si iactum, ff. de Contrah. empt.*

Quaes, quomodo se habeat in hoc contractu res censui subiecta, vt pote, domus, vel ager, in quo Titus censum constituit, quotannis Caio soluendum. Arum nonnulli eam rem vendi: nam quamuis domus, vel ager penes Titium

venditorem maneat, totum tamen periculum, & damnum: sicut & commodum agri transit, & pertinet ad Caium.

Item, quia si Titius agrum, vel domum huiusmodi donatione, vel venditione ad Seium transferret, Caius haberet ius exigendi censum a Seio possessore agri, vel domus. Sed tenebra probabilius est, quod ceteri omnes dixerunt, in censuali contractu, vendi, & emi, vel pensionem annuam quae redditur, vel ius exigendi eam, non rem censui subiectam, quia ea res solum se habet vt materia, in qua ius exigendi censum consistit, vel materia, ex qua percipitur redditus annuus.

Falsa inidem est quorundam sententia dicentium, censualem contractum esse venditionem cum pacto retrouendendi, & locationem: putant enim illi esse duos contractus, vnum, quo Titius vendit agrum suum Caio, ea conditione, vt quoties reddiderit Caio centum, quod tamquam pretium acceptab eo, ipse Caius debeat Titio iterum agrum vendere: & hic finitur primus contractus. Alter est contractus locationis (secundum eos) quo Caius agrum emptum locat ipsi Titio, a quo emerat: & ideo Titius se obligat ad soluendam annuam pensionem Caio, tamquam pretium agri locati, & conducti. Sed merito hae sententia confutatur. Nam Constitutiones Pontificiae Martini V. & Callixti III. quibus censualis contractus approbatur, ponuntur in titulo emptionis, & venditionis inter Extraneas communes, & omnes Doctores censualem contractum appellant emptionem, & venditionem reddituum annuorum.

Secundo quaeritur, Quo differat censualis contractus a mutuo? Respondeo, in hoc potissimum differre: nam Caius v. g. si mutua accepit a Titio centum: totidem soluere iure compellitur in omnem euentum, etiam fortuitum, & Titius ius habet repetendi centum etiam ab haeredibus Caij. At vero per censualem contractum, Titius Caio vendit censum pretio ab eo accepto, nempe centum, vt quotannis reddat septem, non cogitur Caio reddere centum, quae accepit, quamuis si velit, possit reddere, ac ita censum extinguere. Caius itaque emptor census, habet ius exigendi pensionem, siue redditum annuum, quem emit, non tamen repetendi centum, quae dedit.

Item res censui supposita differat a pignore, vel hypotheca: Nam si pignus, vel hypotheca casu pereat, debitor semper cogitur soluere creditori pecuniam, quam mutua accepit: at si res obligata censui fortuito perit, venditor census liber est ab omni obligatione reddendi pretium acceptum, & soluendi annuam pensionem, quia pereunte re, perit ius, quod in illa consistit, & eo ipso perit census. Praeterea, quamuis pignus, vel hypotheca ad alium possessorem transferat: debitor tamen cogitur soluere mutuum, quod accepit: at si res subiecta censui ad alium possessorem deuenierit, cum suo onere transit, hoc est obligata semper censui.

Tertio quaeritur, An liceat census, siue redditus annuos emere, & vendere? Olim inter Theologos, & Iuris Ciuilis, & Canonici interpretes magna fuit controuersia, an licita esset reddituum annuorum emptio, & venditio: & fuerunt duae sententiae, quarum vna negabat: vnde Henricus *quodlibeto 8. q. 2. 4.* docuit, fas non esse redditus perpetuos emere: & *Quodlib. 2. q. 15.* affirmavit licitum non esse redditus annuos ad vitam vendere. Idem *Quodlib. 1. q. 39.* scripsit, nefas esse huiusmodi redditus ad vitam emere: Concessit tamen ille, in duobus casibus census annuos, siue perpetuos, siue ad vitam posse vendi, & emi.

Primo, cum census est reuerentiuus, non consignatiuus, *iuxta id, quod habetur in c. Constitutus, de Religiosis domibus.*

Secundo, Quando quis in re sua, quam alteri donauit, certam pensionem annuam sibi reuerentiu: tunc enim potest alteri vendere annuam pensionem, quam sibi retinuit. Eiusdem sententiae fuisse videtur Innocentius, Ioann. Andri. *In ciuitate, de V. s. & Salicet. in Authent. Ad hac. C. de V. s.* Hi enim putabant censuale contractum esse mutuum cum lucro, & proinde usurarium: quod probabant. Primo,

quia

quia Titius à Caio post tempus elapsum accipit. V. g. centum, quae initio dederat, & interim exigit quotannis septem. Deinde, quia Titius emit à Caio pecuniam, videlicet, septem, quam ei quotannis Caius soluit: at pecunia emi, & vendi non potest, cum sit rerum pretium. Accedit, quod in hoc contractu nihil est, quod ematur, nisi pecunia, quae quotannis soluitur: nam res, quae censui supponitur, non emitur, nisi quia non transit ad emptorem, tum quia solum se habet, ut in hypotheca, siue pignus: ergo pecunia ipsa emitur, quod fieri nequit. Nec oblat si dicas, emi ius, & actionem ad pecuniam, quia sicut pecunia emi non potest, sic nec ius, vel actio ad illam.

Alter sententia fuit olim communi consensu Theologorum, & Iurisperitorum recepta, tuta conscientia, census reales perpetuos, siue temporales emi, & vendi. Ita sententia inter Theologos, Riccardus, & Gabriel, & postea Conradus, Maior, Medina, & Sotus; inter Summistas S. Antoninus, Angelus, Astenfis, Rosella, Pisanella, & Siluester; & inter Canonici iuris interpretes Hostiensis, Ioannes Lignanus, Butrius, Laurentius, Abbas, Anania; inter Doctores Iuris Civilis Bartolus, Baldus, Angelus, Paulus, & Iason; quos omnes supra citavi in principio: & de hac sententia dubitari amplius absque temeritate, & errore non potest. Quia emptio, & venditio reddituum annuorum, approbata est Constitutionibus Pontificis Martini V. Callixti III. Nicolai V. & Pij V. de quibus singulis postea dicemus. Et profecto ratio ipsa id aperte confirmat, quia censuales contractus, qui passim fit, non est mutuum in omnem euentum cogitur per censum mutuam acceptam reddere, hoc est, tantumdem restituere, quantum accepit, & creditor ius habet repetendi à debitor pecuniam, quam dederat: at venditor census nullo iure compellitur reddere principalem pecuniam, quam accepit. Item si res censui addicta perierit, census ipse evanescit, & perit, & venditor census sit liber ab omni obligatione: quod mutuum non habet.

Obicitur, in huiusmodi contractu censuali aequitatem desiderari, quia iustum pretium non soluitur, eò quod quando census in perpetuum constituitur, vel etiam ad vitam, emptor census recipit principalem pecuniam, quam dedit, & praeter eam plures etiam pensiones. Respondeo, non ideo emptorem census iniquam esse: nam idem accidit in emptioibus aliarum rerum. V. g. Titius emit fundum trecentis aureis, quos intra paucos annos ex fundi fructibus acquirit, & postea ex eodem fundo quotannis percipit fructus, & ex fructibus pecunias plures, quam pro fundo dedit.

Quarto quaeritur, An tuta conscientia emi, & vendi queant, tunc quando instituntur? quod perinde est ac si quaeratur, An possit census per venditionem institui, sicut potest per donationem.

Dux sunt etiam sententiae, Prima docet, emi quidem posse census, qui fuerant antea constituti: non tamen eos, qui quando venduntur, & emuntur, tunc instituntur. Sit hoc exemplum: Titius in praedio suo constituerat censum annuum, & Caio gratis, & liberaliter donauerat, tunc Caius potest vendere censum, quem Titius in suo praedio ante constituerat, & ipsi donauerat: nequit tamen Titius, quando in suo praedio novum censum constituit, Caio vendere, sed testamento legare, vel donare, & Caius deinde potest alteri vendere eiusmodi censum sibi donatum, vel testamento legatum, siue relictum. sic Innocentius, Hostiensis. Ioan. And. Butrius, Ancharanus in c. In ciuitate, de Vsuris; & Laurentius in cap. Consultus, de Vsur. par. 2. qu. 1. Salicetus in Authent. Ad hac. C. De Vsur. Aretinus consil. 151. Decius consil. 123.

Secunda sententia eorum est, qui tradunt posse emi non solum census, qui erant antea constituti, sed etiam eos, qui instituntur, cum venduntur. Ita Panorm. & Ioan. Anania c. cit. In ciuitate, Oldradus consil. 207. Lopus allegat. 137. & inter Theologos Gabriel, Conradus, Maior, Sotus, & Medina; & inter Summistas Astenfis, Angelus, Rosella, S. Anto-

ninus, Siluester locis supra allegatis. Atque haec opinio est verissima. Primò, quia Pontificae Constitutiones Martini V. Callixti III. Nicolai V. & Pij V. generatim approbant censuum emptorem, & venditionem, nec distinguunt inter census, qui antea constituti emuntur, & instituntur. Deinde, quia ratio ipsa concludit idem ius esse in utroque. Nam venditor census vendit ius, quod habet percipiendi fructus annuos ex re sua, & pretium accipit.

De prima conditione, quae requiritur in censuali contractu.

CAPVT V.

IN Constitutione Pij V. quae incipit: *Cum omni Apostolica*, quam ad verbum retet Nauarrus in *Manuali*, cap. 17. num. 234. Prima conditio est, ut census constituitur in re immobili, aut quae pro immobili habeatur. Eadem conditio continebatur in Constitutionibus Martini Quinti, & Callixti Tertii, titulus de Emptione, & venditione, inter *Extravaagantes communes*: in quibus legitur, ut venditor census assignet praedium certum, domum, vel possessionem, vel alia certa bona stabilia, in quibus censum constituit.

Primò quaeritur, An emptio, & venditio census personalis licita sit, V. g. ego me tibi obligo ad solvendum quotannis septem, quia das mihi centum. Non intelligitur questio, An liceat mihi secundum ius scriptum, & Pontificum emere, aut vendere censum personalem: quoniam Pij V. Constitutio prohibet, ne census constituitur nisi in re immobili, aut quae pro immobili habeatur, & postea census aliter instituitur, tanquam iniustus, & sceleratissimus condemnatur.

Caput ergo quaestionis est, An iure naturali, & diuino emptio census personalis prohibeatur? Dux sunt opiniones. Prima est afferentium, eam prohiberi, & damnari: & id probant, quia perinde est, ac si me tibi obligassem ad reddendum quotannis septem, eò quod mutua mihi centum dedisti. Deinde, quia emptio non est nisi rei alicuius. *1. Nec emptio, si de contrah. empt.* sic Ioannes Lignanus cap. In ciuitate, cuius sententiam sequi videtur Rosella in verb. *Vsur. ra. 1. num. 31. & Vsur. 2. num. 9.* & Laurentius de *Vsuris*, par. 2. q. 12. nu. 46. quia alioquin, inquit, omnis debitor, & mutuatarius posset obligare se creditori ad solvendum censum annuum.

Secunda sententia docet iure naturali, & diuino tale emptioem permitti, dummodo personae opera sit commoda, & utilis, & proinde pecunia utilis. Conradus de *contrah. lib. 9. 7. conclusa.* Gabriel in 4. dist. 13. q. 12. 2. conclusa. Maior eod. lib. & dist. q. 4. ad finem. Medina de *Rebus per usum acquisitis*, qu. 11. vers. Sed quaerit aliquis. Sotus lib. 6. de *Instituta*, q. 5. ar. 1. post conclusionem 3. & in ipsa *concl. 4. vers. Verumtamen de censu personal.* Couar. lib. 3. *Varius res. sol. c. 7. nu. 5.* & haec sententia est verior, quam & ratio ipsa manifestè comprobatur.

Nam primò dubitari non potest, quin census possit constitui in persona serui, cuius industria, ars, & opera, cum sit commoda, & utilis, potest locari, ac proinde vendi. Et certè Innocentius, Abbas, & alij docuerunt in persona serui posse censum annuum institui: solum videntur negasse constitui posse in persona libera, & hoc ideo, quia scripta iura civilia, & canonica prohibent, quomodo persona libera vendatur.

Sed certè iure naturali, & diuino non prohibetur, ne liber homo vendatur: potest enim quis seipsum vendere: potest quisque suam operam alteri locare. Item c. *Postoratus*, & c. *Ad Apostolica*, de Decimis, constat olim Ecclesiam exigere, & percipere solitam decimas personales, quas quisque soluat ex decimis, & fructibus, & lucris suae industriae, operae, & laboris: ergo opera hominis potest vendi, & locari, est enim pretio estimabilis.

Negari item non potest, posse quempiam se tributarium, & velegiam alteri facere. Accedit, quod Innocent. Hostiens. Ioan. Andreas, Panormit. Cardin. Butt. & Anchar. aperte fatentur, posse in persona serui, & liberi hominis per donationem censum institui, quem postea donatarius alteri vendere queat.

Secundò, obijcies, quod habetur in *cap. 2. de Pignoribus*, personam liberam pignori dari non posse. At enim hoc ius scriptum est, non naturale, & diuinum, & solum prohibet, nè liber homo pro debito pecuniario, loco pignoris creditori detur.

Secundò oppones id, quod statuitur in *l. c. De peric. & commod. rei vendita*, nimirum, ad emptorem periculis periculum, & commodum rei vendita. Respondeo, censum personalem extinguere persona extincta, in qua est constitutus, quia pereunte re censui subiecta, perit quoque census. Ex quo fit, vt census personalis emptori pugnet cum iure naturali, & diuino, si emptor perat, vt obente persona, in qua est positus census, sibi adhuc quotannis soluatur annua pensio, aut sibi reddatur pretium, quod dedit. Est enim contra naturam emptionis, vt res empti venditori pereat, non emptori. Vnde quidam fortassis inquirunt, qui negarunt fas esse censum personalem emere, id propterea negarunt, quia crediderunt oppositæ sententiæ Doctores asserere, venditorem censum, & eius heredes semper annuam pensionem soluere, aut pretium reddere emptori debere, etiam si persona addicta censui interiret, vel fortassis illi auctores putarunt censum, quando cumque in re alicuius constituitur, eo ipso constitui in persona ipsius, & crediderunt id non esse prohibendum in Constitutionibus Martini V. & Callixti III. vt *quæstione proxime sequenti ostendimus*.

Quares, quodnam esset iustum pretium census personalis, ubi tantum ius naturale, & diuinum seruaretur? Respondeo, in primis non tanti æstimari, quanti æstimatur census realis: quia res immobilis, cuiusmodi est ager, vel domus, diutius perdurat, & propterea pluris æstimatur. Vnde fit, vt persona quo citius, vel tardius moritura creditur, pluris, minorisve eius vita æstimetur: per se autem nisi aliud ex accedenti sit, vita cuiusque æstimari solet, ac si crederetur duratura ad septem annos, vel decem, vel plurimum, ad quindecim.

Secundò quaeritur, An Constitutionibus Martini V. & Callixti III. & Nicolai V. de censibus, prohibitus sit census personalis? Sotus *lib. 6. de Iustitia, & Iure, qu. s. art. 2. & Couarruias lib. 3. variar. resolut. cap. 7. num. 5.* negant esse prohibitum Constitutionibus Martini V. & Callixti III. quarum illi meminerunt, quia Pontifices solum constituunt conditiones, quibus census approbatur, inter quas prima est, vt venditor census prædium certum, domum, vel possessionem assignet, vel alia bona stabilia, in quibus census constituitur, non tamen damnant census aliter institutos. Communis tamen Doctorem sententia est, in illis Constitutionibus Martini V. & Callixti III. Pontifices censum personalem condemnasse. Ita Nauar. in *Comment. de Vsurâ, numer. 87.* Virginus *de Censib. part. 1. num. 40.* Profectò hæc sententia magis ad veritatem accedit: nam in ipsis Constitutionibus aperte dicitur, censum institui debere in certis bonis venditoris. Et deinde subiungitur: Sed ad hoc, huiusmodi census venditores inuiti nequaquam per emptores creati, vel adstringi valent, etiam ipsis possessionibus, & bonis obligatis penitus peremptis, seu destructis. Respondent Sotus, & Couarruias solum Pontifices asserere, nequire venditorem census compelli ad extinguendum, vel redimendum censum, hoc est, non posse emptorem census repetere pretium, nec venditorem cogi ad reddendum pretium, bonis, in quibus constitutus est census, pereuntibus non negant Pontifices venditorem debere annuum censum emptori soluere: sed certe eiusmodi responso nullus est momenti, tum quia pereunte re, perit ius, quod in illa consistit, ergo perit census ea in re constitutus: tum etiam quia res empti emptori perit, non venditori: ergo pereunte re censui subiecta, perit census ipsi emptori, ac proinde venditor liberatur onere, & obliga-

tione soluendi censum. Et hoc adeo per se notum est, vt necesse non fuerit id exprimere in Constitutionibus Pontificis; satis enim fuit dicere, censum creati, & poni debere in re aliqua certa venditoris: hoc enim ideo dixerunt Pontifices, vt intelligeretur eâ re sublata, censum quoque tolli. Declararunt verò id, de quo aliqui dubitabant, videlicet, non posse tunc emptorem pretium repetere, aut venditorem cogi ad pretium reddendum. Sed maior difficultas est, an in Constitutione Nicolai V. census personalis permittatur? Ratio dubitandi est, quia in ea permittitur, vt quis omnia sua bona, & se ipsum obliget emptori census. Sed meo iudicio etiam Nicolaus V. deinit, vt census in re aliqua certa ponatur, tamen vt cetera bona venditoris hypothecaria actione sint obligata, non censui supposita: de qua re dicam inferius.

Tertiò quaeritur, An cum census est realis, persona etiam venditoris sit obligata, ita vt pereunte re, supposita census, eius venditor cogatur censum annuum soluere? Conradus, Sotus, & Couarruias *locis supra citatis*, asserunt semper venditoris censum obligari, quantumvis interierint bona, in quibus constitutus est census. Ita vt in omni censu reali personalis census contineatur implicite. Hoc probant, quia in more positum est, vt venditor census bona sua pariter, & se obliget emptori. Deinde, quia ubi est obligatio, siue actio realis ex contractu, est etiam obligatio, & actio personalis.

Communis opinio est, pereunte re censui subiecta, venditorem omni obligatione esse solutum, & liberum. Reverta, Sotus, & Couarruias sententia prorsus pugnat cum natura censuali contractus. Nam si census est realis, emptio est, & venditio census in re certa constituit: at contra naturam emptionis est, vt rei emptæ periculum, & damnum venditor sustinere cogatur. Ergo, si res pereat, perit quoque census, sique perit emptori, non venditori, ac proinde nequit venditor cogi ad solutionem census. Nec oppositum consuetudo habet: quoniam venditor emptori se cum bonis suis obligat, non quod censui subiciat, sed quod debeat censum quem vendit, tutum, & saluum facere, hoc est, si res, in qua censum constituit, euicta fuerit, tamquam aliena, vel alteri obligata, cogatur venditor aliam rem subrogare, vel pretium soluere. Euidetio est rei emptæ, aliæve causæ acceptæ, interposito iudicis decreto, ablatio. *l. Euidetio, ff. de Euidetio.* Euidetio, est rem meam iure dominij ab aliquo, cuius non erat, alteri, aut datam, aut venditam repetere in iudicio, & ab emptore per iudicis sententiam extorquere. Vnde *l. 1. ff. de Euidetio*, dicitur: [Siue tota res euincatur, siue pars, habet regressum emptor ad venditorem.] Item ex censuali contractu nascitur obligatio, siue actio personalis, quemadmodum in aliis etiam contractibus, & ita emptor census contra venditorem habet actionem personalem, qua exigit ab eo annuum censum extante re, in qua census constituit: sed ea pereunte, nullam habet actionem, quia sibi perit res emptæ.

Quartò quaeritur, An in re mobili, vel se mouente possit census constitui, puta in vino, oleo, frumento, vel in animalibus? Quæstio intelligitur, An iure naturali, & diuino id fieri queat: nam iure scripto, videlicet pontificio, quod definitum est Martini V. Callixti III. & Pij V. Constitutionibus, poni non potest nisi in re immobili. Gabriel, Conradus, Maior, Sotus, Medina, & Couarruias sentiunt, nequaquam rei naturæ repugnare, vt creentur census in rebus mobilibus, vel se mouentibus, quibus vtiuntur salua eorum substantia, quia sunt res pecunia æstimabiles, & quæ vendi, commodari, locari, & permutari queunt. Quidquid sit, communis est Doctorem opinio, non posse censum constitui in his rebus, videlicet vino, oleo, pane, & aliis huiusmodi, quæ primo statim vsu absumuntur, in quibus dominium ab vsu non separatur, nec in eis vsus fructus constituitur, *inst. de Vsis, §. Constituitur*. Et ratio est, quia harum prætia singulis annis variantur, ita vt certum pretium non sit: ergo nequit certa annua pensio in rebus institui. Deinde, quia vsu ipso huiusmodi res, vt sunt oleum, vinum, & fru-

mentum, & panis consumuntur, ac pereunt, ergo non sunt fructuosæ, & viles, seruata earum rerum substantia. At in aliis rebus se mouentibus, vel mobilibus, quæ viles sunt, etiam quando primo vsu non pereunt, ex natura rei potest census institui, vt ait Gabriel in 4. dist. 15. q. 12. ar. 2. & Conradus in q. 72. in supposit. 4. concl. 1. & hoc est, quod docuerit Maior, Not. Med. & Courat.

Quintò queritur, An quis possit generatim in omnibus suis bonis censum creare? Constitutio Pij Quinti Pontificis Max. id omnino prohibet. Quæstio igitur est, an id Martini V. & Callixti III. Constitutiones permittant. Secundo, an saltem huiusmodi censum permittat Constitutio Nicolai V. Tertio, an iure naturali, & diuino debeat census institui in re certa?

In primis secundum Soti, Courat. & aliorum sententiam, ius naturale, siue diuinum non prohibet, nè generatim in omnibus bonis alicuius census ponatur. Primo, quia extat Constitutio Nicolai V. gratia Alphonsi Aragoniæ Regis edita, in qua permittitur, vt incolæ Siciliæ, & Neap. Regni census instituantur generaliter in suis omnibus bonis: quam Constitutionem refert ad verbum Io. Bapt. Lup. in tract. de vsuris, Com. 2. §. 2. m. 85. Quod si ius naturale, vel diuinum prohiberet, non permitteret Sum. Pontif. Deinde emptio quidem rei certæ, non incertæ est: nam in censuali contractu, quamuis census constituatur generaliter in omnibus bonis, non emuntur tamen bona incerta, sed emitur res certæ; V. g. ius exigendi quotannis septem, pretio venditori dato, nimirum centum.

Ceterum ego quidem dicendum existimo. Census cum in omnibus bonis alicuius ponitur, si ita ponatur, vt pereatibus ex parte bonis, ipse quoque census ex parte pereat, tunc non est contra naturam censuali contractus, vt in omnibus bonis constituatur, quia hoc requirit natura huius contractus, vt sublata ex toto, vel ex parte re supposita censui, census quoque vel in totum, vel ex parte extinguatur. Si autem sit constitutus in omnibus bonis, vt pereuntibus quibusdam, census totus adhuc maneat saluus in aliis rebus, quæ supersunt, tunc contra naturam contractus videtur esse, vt in omnibus bonis constituatur, quia pugnat cum natura huius contractus, vt bonis ex parte sortuito amissis, totus census sit saluus. Item dubitari non potest, quin venditor multum oneris sustinere cogatur: nam eo ipso, quod omnia bona sua obligat censui, nequit alterum censum in suis bonis constituere. Obiciens, mandatorum id suâ sponte facere, & cuique licet quod voluerit onus suis bonis imponere. Respondeo id venditorem facere necessitate compellum, quia pecuniis indiget: quemadmodum etiam mutuatarius non sponte, sed necessitate pronauit se vsuras soluturum.

Dubiæ verò quæstionis est, An Constitutio Nicolai V. permittat, vt quis censum emat impositum in bonis omnibus venditoris? In ea enim Constitutione dicitur, posse quemcumque censui sua omnia bona obligare. Verum tamen mea sententia, quamuis Pontifex conceat, vt quis suâ sponte in suis omnibus bonis censum imponat: non tamen negat censum extingui in totum, vel ex parte, si bona ex toto, vel ex parte pereant.

Sextò queritur, An post Constitutionem Pij Quinti possit census imponi in duobus, vel tribus prædiis, siue possessionibus alicuius? Ratio dubitandi est, quia prima conditio in constitutione posita est hæc: Vt census constituatur in re aliqua immobili. Vbi Pontifex singulari numero vsus est. Nauarrus in Commentario de vsuris, num. 112. sentit, Constitutionem non prohibere, quo minus census in duobus, vel tribus prædiis creari possit. Id probat, quia lex, quæ de vno loquitur, habet vim, & locum in pluribus, quando eadem est ratio de multis, quæ de vno. Glossa in cap. de compromissariis de Election. in Sexto. Deinde, quia in Constitutionibus Martini V. & Callixti III. legimus, venditores censum assignare prædia, vel possessiones, in quibus census constituatur.

In hac quæstione distinguendum nobis est, vt annotauit

Virginius de Censibus. Prima parte, num. 30. & parte secunda, num. 20. & 737. Census, inquit, in duobus, aut tribus prædiis potest constitui tribus modis. V. g. Titius, annuum censum triginta aureorum constituit in tribus suis prædiis. Primo modo, constituendo decem in vno prædio, totidem in secundo prædio, & totidem in tertio: ita vt scilicet sint tria prædia, ita tres sint census, quorum quilibet sit in vno prædio constitutus: etiam si quodlibet prædium in singulos annos fructum faciat valentem triginta aureos. Secundo modo constituit ita, vt quodlibet quotannis tantum fructum reddat, quantum est census annuus triginta aureorum, & quodlibet prædium sit suppositum censui, & emptio liberum sit, censum percipere ex prædio, quod ipse inter illa tria prædia delegerit. Tertio modo potest constitui census in tribus prædiis, quia nullum per se potest reddere quotannis tantum fructum, quantum est census annuus triginta aureorum.

Itaque tria prædia simul, non seorsum tantum fructum reddunt singulis annis, quantum est census. Dicit Virginius loco citato, censum non posse in tribus prædiis imponi: at si nullum prædium per se possit tantumdem reddere, quantum est census, tunc potest in tribus constitui census, quia penultime est, ac si in vno prædio constitueretur.

Mihi verò aliter videtur dicendum si quodlibet prædium per se sufficit ad solutionem census annui, nequit census in tribus prædiis imponi, eâ conditione, vt si vnum, vel duo perierint, totus census adhuc saluus in tertio consistat, hoc enim non solum est contra Constitutionem Pij V. sed etiam contra naturam contractus. Nam pereunte re subiectâ censui ex parte, vel in totum, perit census vel in totum, vel ex parte. Si tamen eâ lege constituatur, vt percute vno prædio, vel duobus, ex parte quoque census intereat, non est contra naturam contractus, vt in tribus prædiis constituatur, cum venditor census suâ sponte in tribus constituat. At quia passim venditores censum necessitate in pluribus prædiis constituunt, & ita multum oneris suscipere coguntur, eo ipso quod censui multa prædia subiciant, etiam vnum sufficit ad soluendum censum: ideo Pius V. merito prohibuit censum in multis rebus constitui. Fertur Gregorius XIII. permisisse Siculis, & Neapolitanis, vt censum constituerent in duobus tribusve rebus immobilibus, dummodo suis censibus suis desingerent, vt testatur Auctor Coronæ Consistorii par. 2. c. de Censuali contractu, m. 11.

De secunda conditione, quam census requirit.

CAPVT VI.

SECUNDA conditio census in Constitut. Pij V. quæ est ordine octaua in Constitut. Martini V. & Callixti III. est, vt res sit natura fructifera, talis verò dicitur esse, quæ apta est ferre fructus. *l. Frugem ff. de verb. significat. & fructus, vel frugis nomine intelligitur, quod non solum in fundo nascitur, vel quod ex frumentis, vel leguminibus in alimoniam vertitur, sed generaliter omnis redditus, siue proventus: vt ait Iurisconsultus in eadem l. Frugem: immo omnis vilitas, etiam amenitas, quæ solet, & potest ex re aliqua provenire. Vnde arbores dicuntur frugifera, tum propter fructus, tum propter amenitatem. *l. Si vsu fructum. §. vsu fructuarius. ff. de vsu fruct. & l. Competit. ff. Quod vi aut clam. & l. Item si fundi. ff. de vsu fructum. Stylax quoque exduar, lapidicene, & hmlia loca ex quibus arena, creta, & alia eius generis, solent emi, vel effodi.**

Primo queritur, An census possit imponi in re fructifera quidem, sed cuius fructus annui assequantur, & ex quo census quotannis exoluendum emptori? Duæ sunt sententia, vna est asserentium, imponi posse. Sotus lib. 6. de Institutionibus, quæst. 3. Couartius lib. 2. Variarum resolutionum c. 7. m. 6. prope finem: idem ante eos tenent Conradus qu. 89. conclus. 12. 13. & 14. Ratio horum Auctorum est, quia putarunt, quando cumque census constituitur in re vna, pariter

obli-

obligati ad censum persolvendum, ipsi venditorem, & omnia eius bona, ac proinde quamvis res supposita censui ferax non sit tanti fructus, quantum est census, qui imponitur, satis tamen est, si venditor vna cum suis omnibus bonis emptori obligetur. Altera est sententia, necessarii requiri, vt res fructus facere possit, qui censum annuum adæquetur. Ita sentit Angelus in *usura* 1. num. 78. Silvester *usura* 2. quæst. 12. Medina de *Reb. per usuram acquis.* q. 12. Nauar. in *Commentario de Usuris*, num. 79. Ch. 83. Virgin. de *Censibus*, par. 3. nu. 29. Et reuera hæc sententia est communi consensu Pontificij iuris interpretum recepta, cap. in *ciuitate*, de *Usuris*. & eam ratio ipsa manifeste comprobatur. Nam censuali contractu emitur ius percipiendi annuam pensionem ex fructibus rei, quæ censui supponitur: ergo si res pauciores fructus reddit quorannis, quam sit census, eatenus census erit impositus in re infrugifera: nam quatenus fructus non reddat, qui cum censu annuo non æquantur, eatenus fructuosus non est. Item si res nullo modo fructifera sit, censui subiecti, & obligati non potest, ergo ex ea parte, qua reddidit fructus pauciores, & minores, quam sit census, capax maioris pensionis non est. Postremò, si res fructus non fert, qui exæquet censum, emptor ius non habet accipiendi annuam pensionem ex ea parte, qua res tantos fructus non facit: & Conradus, Sotus, & Couarruias falsi sunt, putantes ad censum vna in re constitutum obligari venditorem vna cum suis omnibus bonis, perinde ac si census sit institutus in persona venditoris, & in omnibus bonis ipsius. Quare Sotus immeritò reprehendit Medinam, tamquam sibi ipsi contradicentem, eò quòd prius docuerit licitum esse censum personalem, & postea sibi ipsi non constans dixerit, fructus rei censui subiectæ tantos esse debere, vt æquari possint cum annua pensionem non enim sibi ipsi Medina aduersatur: quia quamuis existimet, fas esse in persona censum imponere: nõ tamen opinatur in omni censu implicite contineri censum personalem; nec putat, quando census est vna in re constitutus, omnia bona venditoris manere obligata, tamquam supposita censui.

Quæres, An ex natura rei necessarium sit, vt fructus rei censum annuum exæquet, an verò solum ex iure scripto, videlicet Constitutionibus Martini V. ? Respondeo, id vim, & naturam censuales contractus requirere, vt probant argumenta superiora allata: alioqui enim venditor census venderet ius quod non habet, quatenus vendit rem, quæ tantos fructus ferre non potest, quantum est census, quem in ea re constituit.

Secundo quæritur, An in re multum fructifera possit institui census longè minor, quam sit fructus, quem illa res in singulos reddit annos? Ratio dubitandi est, quia censuali contractu emitur ius percipiendi annuam pensionem ex fructibus rei, ergo emi debet tanti, quanti fructus æstimatur: alioqui enim emeretur res minori pretio, quam valeat. Respondeo, dubitari non posse, quin census multo minor, quam sit fructus rei, imponi queat.

In primis id habet consuetudo recepta, quam nemo condemnat. Deinde, quia non emitur totum ius quod est in re, nec emuntur omnes fructus, quorum ferax est res, sed emitur pars illorum tantummodo. Accedit, quod Titius, v. g. centum datis Caio, emit septem annua sibi reddenda ex fundo, qui quorannis reddit fructus mille aureorum, solum emit ius percipiendi septem, non mille, ex illo fundo. Postremò in Constitutionibus Martini V. Callixti III. & Pij V. solum habemus, rem suppositam censui, vt minimum, debere tantum fructum reddere, quantum est census, non verò fructum maiorem esse non posse, quam sit census.

Tertio quæritur, An in censu constituendo, habenda sit ratio æstimationis, & pretij, quod res valet, an verò potius fructuum, quos res in singulos annos reddit? V. g. est sumptuosa domus, vel magnificum palatium, quod ex locatione annua fructum modicum ferre solet: quæ tamen domus, siue palatium æstimaretur sex aureorum millibus: E contrario est domus, ex qua in singulos annos locata

solent percipi centum: & tamen vendita, non tanti æstimaretur, quantum est pretium, quo venderetur annuus fructus, qui ex eius locatione solet provenire. Couarruias loco citato sentit, considerandam esse æstimationem rei, non fructuum, qui ex ea percipi solent. Id probat, quia perinde est, ac si tibi traderem sex millia aureorum, cum censum constituo in palatio, quod totidem aureis æstimatur. Deinde, quia moris est, vt census emanatur non numerata pecunia, sed traditâ re loco pecunie. Alij vero opinantur, censum esse constituendum habitâ ratione fructuum, qui percipi solent, & possunt ex re, non pretij, quo res ipsa æstimatur. Et hoc, inquit, locum habet in censibus, siue ex natura rei, siue ex Constitutionibus Pontificis censualem contractum consideremus. Quæ opinio magis videtur ad veritatem accedere. Nam Constitutiones Pontificie fructum rei, non pretium expriment, desinientes fructus rei minorem esse non posse, quam sit annuus census, & re in totum, vel ex parte reddita infrugifera, censum extinguere, vel minui pro rata portione: vbi semper haberi videtur ratio fructus, non pretij. Accedit, quod non emitur res censui subiecta, sed ius percipiendi redditum annuum ex fructibus rei. Postremò, in re, videlicet domo, quæ quorannis ex locatione solet reddere magnam pensionem, tantus de morte census imponitur, quantum ex locatione redditus potest provenire, quamuis si domus sola venisset, multo minoris æstimaretur: & e contrario in magnifico palatio, quæ magnæ sunt æstimationis, & pretij, maior census nequaquam imponitur, quam sit annua pensio, quæ quorannis ex locatione percipitur.

Quarto quæritur, An possit census institui in re, quæ fructum non fert, quamuis ferre queat? Sunt enim aliquæ turres, palatia, domus, quæ locari non solent, quæ si locarentur, pensionem redderent. Nauar. in *Comment. prefato de Usuris*, num. 113. affirmat posse constitui, quia est res sua natura fructifera, cum sit pretio locabilis, & quia in *L. Cõpetit. ff. Quod vi, aut clam*, habetur, cupressos, quæ nullum fructum ferunt, si amoenitatis gratia retineantur, posse dici fructiferas propter domini, vel fructuarij voluntate, quam capit. Sed quid si fuerit res talis, vt turò locari non possit, vel propter hostiũ crebros incurfus, bellavæ, ætris, & calis intemperiem? Respondeo, tunc rem tãquam infrugiferam haberi, si eiusmodi impedimenta crebra, & perpetua sint. Obiicit, censum imponi posse in nudis proprietatibus rerũ, v. g. in solo agri, vel tundi. Respondeo in Constitut. Nicolai V. permitti, vt census creetur tam in proprietatibus, tũ in redditibus, commodis, & fructibus rerum: de qua re postea. Sed iuxta Pij V. Martini V. & Callixti III. Constit. res debet esse fructifera: vnde rei proprietates sine fructibus capax census non est.

Quinto quæritur, An res supposita censui debeat esse frugifera, si vno duobusve annis fructus non ferat? Nauar. *Comment. de Usuris*, nu. 117. id negat: Virgin. verò de *Censibus*, par. 2. num. 40. ita distinguit: aut vno, vel pluribus annis desinit fructum reddere in modica, aut in magna quantitate. Si primum, adhuc fructifera censetur: si secundum, tunc desinit esse fructifera. Sed certè ob vnum, vel duos annos, in quibus res fructum non fert, non habetur res pro infrugifera, ac proinde capax est census: & quando dubitatur, debeat nec ne res esse frugifera, arbitrio boni viri, hoc est iudicis standum est.

Sexto quæritur, An quando res supposita censui vno, duobus, tribusve annis nullum fructum reddit ob bellum, pestem, ætris intemperiem, aliumve similem casum, venditor census debeat censum annuum solvere? Ratio dubitandi est, quia Pij V. Constitutio dicit, facta re infrugifera in totum, vel ex parte, censum extinguere, vel minui debere. Deinde, quando res locata nullum fructum reddit, pensio minui debet, ergo etiam census. Contad. q. 83. conel. 11. & Med. q. vlt. de *Reb. per usur. acqu.* negant censum minui posse. Et videtur ita esse dicendũ, quia non emitur fructus rei, sed ius percipiendi annuam pensionem. Dices, quid si census sit fructuarius, non pecuniarius? Respondeo, etiam tunc censum deberi, quia non ementur fructus, sed ius eos percipiendi.

Deinde, quia passim minor census imponitur, quam sit fructus rei. Unde si vno anno res fructum non facit, alio anno uberiores, & pleniores fructum affert. Et in Constitutione Pij V. non dicitur censum in totum, vel ex parte extinguere, si res fructum non ferat, sed si facta est infructifera ex toto, vel ex parte.

Septimo quaeritur, An si res sit sterilis effecta multis annis, eo ipso census extinguatur? Navar. loco citato, id negat, quia res ipsa percipitur non est, ac proinde nec census evanescit; tum quia venditori census liberum est rem emptori relinquere, & se liberare omni obligatione. Virgin. de Censibus, par. 2. nu. 41. & 3. par. 21. affirmat censum extinguere, quia hinc v. ait, re infructifera reddita in totum, vel ex parte censum perire, vel mutare, ergo si ad multos annos sterilis effecta est, pennde est, ac si facta sit infructifera. Dicendum existimo, si res ita sit facta sterilis, ut amplius fructum ferre non possit, censum extinguere: alioqui boni viri, hoc est, iudicis arbitrio res tota diiudicanda est, & decidenda.

Octavo quaeritur, An sufficiat ad censum, si res sit solum per artem facta fructifera? Meo iudicio non sufficit, quia in Constitutione Pij V. dicitur: (Res sit sua natura fructifera.) Potest tamen census institui in rebus per artem factis, sed postea fructifera, ut in domibus, quae locazione fructus, siue pensiones annuas reddunt, in molendinis, quae industria hominum, & natura etiam sua fructus pariunt.

De tertia conditione, quam postulat censualis contractus.

CAPVT VII.

IN Constitutione Pij V. tertia conditio census haec ponitur, ut census erectus in re immobili, aut quae pro immobili habeatur. Et quae nominatim certis finibus designata sit, & finium appellatione intelligantur: limites, quibus fundi, vel agri, vel domus terminantur, & distinguuntur.

Hanc conditionem Pontificia Constitutio postulat, ut census extinguatur intelligatur perire, & restitui, si fructus amittitur, & dicitur, ut habeatur in l. Quod tamen. ff. Quib. modis res fruct. amitt. & l. si in. cod. tit. y. vlt.

Primo quaeritur, An census possit in alio censu constitui? Foller. de contract. censuaris. §. Censu, nu. 49. affirmat posse: quod etiam Navar. opinatur in Comment. de resur. nu. 87. Id probant, quia redditus annui inter bona immobilia censentur. Clem. Eximus. Cumq. annui, de rob. signif. & Glos. vide Re. Eccles. non alien. l. 6. Virgin. de Censib. par. 1. n. 49. negat posse constitui iuxta Constitutionem Pij V. quia necesse est, ut res obligata censu nominatim certis finibus designata sit, ut census nequit certis finibus designari. Deinde, quia census est fructus rei, non autem res ipsa fructifera. Postremo, quia iuxta Pij V. Constitutionem, liberum est emptori, quando eumque voluerit, censum redimere, & extinguere: item quia in Clem. Eximus, redditus annui inter bona immobilia numerantur, videlicet ij, qui perpetui sunt, non qui ad tempus, vel qui liberati alterius facultate extinguere possunt.

In hac re dicendum mihi videtur in primis, Foller. loquutum fuisse secundum Constitutionem Nicolai V. in qua permittitur, ut census constituatur in rebus immobilibus, & in redditibus annuis. Secundo non videtur census posse constitui in censu, qui perpetuus non est: neque enim habetur inter bona immobilia. Tertio, si census est perpetuus, capax est alterius census: nam in Constit. Pij V. habemus, posse constitui in re immobili, vel quae pro immobili habeatur: at census perpetuus habetur pro re immobili. Et illa verba Pontificis: (et quae nominatim certis finibus designata sit) referuntur ad illud verbum (in re immobili) & de more, census instituitur in annuis redditibus Regum, Principum, & Rerum publicarum. Praeterea, negandum non est, emptorem census posse alteri vendere censum, quem habet in re alterius: V. g. Titius emittit Caio censum annuum, & proinde

habet ius constitutum in fundo Caio, ex quo percipit quatuordecim annis septem, quia Caio dedit centum, ut pretium: potest Titius hunc censum Seio vendere, quia iura, & actiones pecunia aestimantur, ergo ius, quod habet Titius exigendi censum annuum a Caio, potest alteri vendi, hoc etiam non est censum in censu constituere, sed censum emptum vendere.

Secundo quaeritur, An possit census imponi in re obstricta, & onerata censu? Respondeo, minime, nisi censu cui, qui habet censum: nam ea res est obligata emptori, & domino census, ergo citra consensum illius alteri obligari non potest. V. g. In fundo Titij Caius censum habet, nequit Titius alium censum in suo fundo constituere Caio in ius, aut inuito, eo quod Caius habet ius in fundo, cum ex illo debeat quotannis pensionem accipere.

Quartus, Quid si Titius, in seio Caio, in illo eodem fundo censum constituat pretio accepto à Seio? Cogitur censum utrumque solvere, videlicet, Caio, & Seio, & Seius postquam rescierit fundum esse Caio obligatum, debetne pensiones, quas acceperat restituere, & totum rescindere contractum? Respondeo, in primis Titium debere utrumque censum solvere, quia dolus, & fraus nemini patrocinatur, & sibi imputet, quod censum secundum in fundo, Caio obligato constituit. Et Seius non cogitur pensiones annuas restituere, quas bona fide per ignorantiam accepit. At postquam rescierit fundum esse Caio obligatum, debet vel Caio consensum petere, dummodo fundus sit capax utriusque census, vel contractum rescindere, ita ut deinceps censum annuum non exigat, & pretium quod Titio dedit, repetendi ius habet, quia contractus initio non valuit, & propterea dissolvitur.

Tertio quaeritur, An Titius, qui in feudum praedium accipit, possit in eo censum constituere? Follerius de Censibus contractibus. §. Censu, nu. 13. affirmat, posse, quia feudarius rei in feudum acceptae vtile dominium habet, quamvis directum dominium remaneret apud eum, qui dedit in feudum, & ad censum sufficit, si quis iure suo habet rem vtilis, & fructiferam. At Virginus de Censibus par. 2. num. 74. negat posse Titium censum constituere, quia eo ipso Titius, qui censum vendit, subicit obligationi, & oneri rem, quam in feudum accepit. At in cap. Imperialem, libr. 2. Feudorum, tit. de prohib. a feud. alienatione constitutum est, ut nemini liceat feudum in totum, vel ex parte vendere, vel pignori dare, aut quolibet alio modo distrahere, vel alienare sine domini consensu: alioquin nulla sit alienatio, & is, qui alienavit, feudum amittit.

In hac re, secundum quorundam sententiam, Follerius philosophatus esse videtur iuxta Constitutionem Nicolai V. quae permittit, ut in proprietatibus, emolumentis, & commodis rerum possit census institui: at Virginus loquutus est iuxta id, quod habetur in Constitutionibus Martini V. Callixti III. & Pij V. ex quibus habetur rem censu subiecta, esse venditoris. Sed, meo iudicio, pugnat cum natura contractus censualis, ut feudatarius in re feudi censum imponat absque consensu domini, quia non habet plenam dominium rei in feudum acceptae: nec sufficit vtile dominium, quia potest in partem, quam commissi vocant incidere: & tunc res fundi eo ipso ad dominum reuertitur, qui nullo iure compellitur censum annuum persolvere, quoniam res, ut pote, ita, ad eum liberè redit. Unde fit, ut emptor census damno afficiatur, & census debet restituere ex natura rei in bonis liberis, non obligatis aliquo onere, siue res corporales sine illa bona, siue incorporales, cuiusmodi sunt iura, actiones, & redditus. Quare totus contractus rescindi debet, quia ab initio non subsistit. Pensiones vero annuas, quas bona fide emptor census accepit, restituere minime cogitur.

Quarto quaeritur, An Titius possit censum imponere in praedio, quod ipse in emphyteusim habet? Follerius loco citato, numer. 21. affirmat, posse, quia emphyteota habet vtile dominium, & ius percipiendi fructum quotannis. Virginus de Censibus par. 2. nu. 76. negat, quoniam res in emphyteusim data, alienari, vel alteri obligari, sine consensu domini non potest. l. 2. C. de iure emphyteot. atq. haec

opinio est magis veritati consentanea. Idem profus dicendum de re in emphyteusim accepta, quod dictum est de re in feudum data.

Quintò quæritur, An clericus beneficiarius possit in bonis, vel fructibus sui beneficii censum imponere, non quidem in perpetuum, sed ad tempus certum, vel ad vitam suam? Follerius loco citato, num. 22. ait, eum clericum non posse perpetuum censum constituere, siue in rebus, siue in fructibus beneficii, posse tamen imponere censum ad tempus certum, vel etiam ad vitam: non quidem in beneficio, vel in rebus immobilibus ipsius, sed in fructibus: eò quòd fructus beneficii sibi acquirit, & quia, secundum Abbatem in cap. 1. *Nò pralati vires suas.* potest clericus sui beneficii fructus ad vitam locare. Nec inde fit, vt res beneficii alienet: quia solum obligat fructus beneficii census. Sed verius est, quod docet Virgin par. 2. de Censib. nu. 75. non posse: Tum quia, inquit ille, cap. *Ambrosio*, de Reb. Eccles. non alienand. inter extravagantes communes, Paulus II. prohibuit, ne res Ecclesie, vel fructus beneficii locentur, vel obligentur ultra triennium: Tum verò, quia saltem Constitutione Pij V. decernitur, ne census instituat nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur: sed tales non sunt fructus beneficii, cum perpetui non sint; quare nulla est huiusmodi census venditio. Et hæc est legitima causa.

Sextò quæritur, An maritus in fundo dotali, in seia, vel reluctantæ vxoris, possit censum imponere, non quidem in perpetuum, sed ad tempus certum, vel ad vitam suam? Follerius loco citato, num. 22. quia de censibus agit iuxta Constitutionem Nicolai V. affirmat posse: nam quamuis maritus dominium fondi non habeat, administrationem tamen, & commodum habet. At Virgin. loco præallegato, num. 77. id negat, quia maritus abique vxoris consensu rem dotalem alienare, vel alteri obligare non potest. Queret aliquis, an ex natura rei prohibeatur maritus id facere, non solum ex iure scripto in Constitut. Martini V. & Calixti III. & Pij V. Sanè meo iudicio videtur prohibitus ex natura rei, neque enim potest vir dotem vxoris citra eius consensum alteri vendere, aut obligare: & in Constitut. Nicolai V. permittitur, vt quis censum imponat, siue in proprietatibus, siue in emolumentis, & commodis rerum. Sed hoc locum habet, quando res, ex quibus emolumenta, & commoda percipiuntur, nostræ sunt, non alienæ. Quare ita est, & inanis talis census venditio. Idem penitus dicendum est de re immobili alicui fide commissa, & de re qualibet restitutioni subiecta, vel quæ legitime alienari, vendi, vel obligari non potest; quiquid dicit Foller. loco cit. nu. 23.

Septimò quæritur, An quis possit censum imponere in re aliena quidem, sed quam ipse possidet? Respondeo cum Nauar. in *Commen. de Vfur. nu. 131.* consensu domini posse, sine illo, minime: ac proinde tota census venditio corruit facta in seio domino, vel inuito. Queret quid dicendum de Caio, qui bonâ fide per ignorantiam talem censum emit, & per aliquot annos annuum pensionem accepit? Respondeo cum eodem Nauar. n. 118. & Virgin. par. 2. de Censib. nu. 44. eum tuta conscientia pensiones sibi solutas remere, quia bonâ fide emit, ac proinde à culpa, & damno excusatur, & venditor census, si malâ fide vendidit, cogitur secundum conscientiam emptori bonam fidem habenti pensionem soluere, quia fraus, & dolus nemini debent prodelle. cap. *Sedes de Rescrip. & Litaneque fullo. ff. de Furtis.* Nam qui rem vendit, & vita eius scienter occultat, debet emptori soluere id, quod sua interese. *Litaneque ff. de Ad. empt. & vendit.* Vnde fit, vt emptor census cum primùm rescient, rem censui subiectam, esse alienam, debeat contractum rescindere, repetito pretio, quod dedit: quia datum ob causam, ea non secuta, repeti potest. Nauar. & Virgin. locis supra citatis. Quid verò, si emptor census malâ fide, nimirum sciens rem esse alienam, censum emit? Respondeo Nauar. num. 119. secundum conscientiam non posse eum annuam pensionem exigere: quam si ille perceperit, restituere debet, aut computare in partem pretij, quod sibi repetit. Dubitabis, possint contractum dissolvere, & pretium recuperare? Respondeo, in iudicio nullam

ei ad id actionem dari, quia scienter, & malâ fide emit, secundum conscientiam potest pretium repetere, computatis tamen in partem pretij annuis pensionibus, quas perceperit. Sic Nauar. loco præfato.

Octauò quæritur, An qui administrant res populorum, vel ciuitatum, possint in rebus populi, vel ciuitatis censum imponere? Respondeo: si populi, vel ciuitates non sint Republicæ liberæ, non posse siue consensu Principis. Item si liberæ fuerint, non possunt, nisi seruata solenni formula iuris, quæ requiritur in tali rerum alienatione. *l. vlt. C. de Vendit. rerum ciuitatis lib. 11.* eadem ratione Præfecti Ecclesiarum, Collegiorum, Ordinum Religiosorum nequeunt censum annuos constituere in rebus Ecclesie, Collegij, vel Ordinis, nisi seruatis conditionibus, quas requirit Ecclesiasticarum rerum alienatio in e. *Nulli, de Reb. Eccles. non alienan. & Glos. in e. Nulli, t. 2. q. 2. & Doctores ibidem.* Vnde curatores, vel curatores in bonis pupillorum, vel minorum, censum imponere non queant, nisi seruatis his, quæ postulat talium bonorum alienatio. Foller. prædicto in loco nu. 88.

De quarta, quinta, & sexta conditionibus in censuali contractu requisitis.

CAPVT VIII.

QUARTA conditio census in Constitutione Pij V. est, vt pretium census verè soluat, in pecunia numerata. Ratio huius est, quia censualis contractus verè est emptio, & venditio census, & redditus annuat in contractu emptionis, necesse est, vt verè pretium soluat numerata pecunia. *l. ff. de Contrahen. empt. & Inst. §. 1. & 2. eod. tit.*

Quinta conditio est, vt pretij solutio, & numeratio fiat coram testibus, & tabellione, siue notario, & in actu celebrationis instrumenti, & non aliter.

Sexta, vt pretium in numerata pecunia sit iustum, & in totum solutum.

Primo quæritur, An si venditor census debeat emptori centum aureos, possit eos, tamquam pretium census sibi in solutum accipere eâ conditione, vt statim eos reddat emptori. V. g. Titius debet Caio centum, & vendit ipsi Caio censum valentem totidem, & Caius dat ipsi Titio centum numerata, eâ tamen lege, vt confessum reddat, quia ipsi totidem Titius debet? Nauar. in *Commen. de Vfur. nu. 88. & 121.* affirmat id fieri posse, quia reuera Caius, qui centum emit, soluit, & numerat centum, quamuis eâ conditione, vt quamprimum ipsi reddantur. At Virgin. 1. par. de Censib. n. 5. & n. 44. & 3. par. num. 21. & 57. negat id licitum esse, quia fit in fraudem legis. Non enim cenetur pretium solutum, quod statim redditur, & recuperatur. *l. Qui sic soluit. ff. de Solut. nâ* perinde est, ac si centum non soluas, si eâ pactione des, vt quamprimum ea repetas, & habeas: quæ opinio Virgin. magis ad veritatem accedit, quia reuera in hoc contractu non verè soluit pretium, si statim debet restitui, & illud, in quo prius erat debitor, non est præsens, sed futurum, & exigendum, vnde non tanti valet. Nam licet Caius emptor acci Titio centum, & Titius totidem Caio debebat, non dicitur Titius ea soluta Caio, vt debitum extinguat, & creditori satisfaciatur, si non sunt præsentia, & e contractio, intentio, & pactionem de restituendo statim tendit contra constitutionem, quæ vult, vt non ematur census cum debito priorè, atque ita stipulatio fit in fraudem bullæ, & vfararum, quia non dicitur reuera transerre centum creditor in venditorem, si statim recipiat.

Secundò quæritur, An secundum conscientiam possit in censuali contractu dari res loco pecunie? Nauar. loco citat. posse dari affirmat, siue res detur in locum totius pretij, siue in partem. Sit hoc exemplum: Titius emit centum à Caio, & loco centum aureorum, quos inuicem pretij deberet accipere, accepit merces æstimationis centum aureorum, vel accepit quinquaginta aureos in pecunia, totidem in meribus. Probat suam sententiam Nauar. triplici ratione: primò, quia

quia perinde est, si tibi dem merces, quæ centum aureis estimantur, ac si dem tibi centum aureos. Deinde, si tibi debet centum aureos, reuera tibi satisfacere, si darem merces totidem aureis estimatas. Postremò, nulla fraus in huiusmodi contractu interuenit. At *Virgin par. 2. nu. 50. de censibus*, negat id esse licitum, quia in *L. Non dubium, C. de Legibus*, dicitur: Fraus in legem fieri videtur, cum simulatè sit vnus contractus pro alio, emptio pro mutuo. Accedit, quod vbi lex pecuniam solutam, & numeratam requirit, nequit res loco pecuniæ solui. Hæc opinio est magis veritati consentanea ob rationem allatam. Nec refert, si pars pretij in alia re, quam in pecunia soluat: quia in Constitutione dicitur: (vt pretium in pecunia numerata soluat.) Et forma contractus est indiuisibilis, sicut & obligatio.

Ex his intelligitur, vim, & locum nõ habere id, quod tradit Conarruias, tamquam licitum, *libro tertio variar. Resolutionum. cap. 11. num. 1. C. 5. & seqq.* videlicet: Titus emit censum à Caio, & loco sex millium aureorum dat Caio domum, quæ quotannis ex locatione reddere solita est tantundem, quantum est census, & censum ipsum cõstituit Titus in domo, quam tradit ipsi Caio loco sex millium aureorum. Hoc inquit Conarruias tuta conscientia fit, si fraus omnis, & dolus absit, hoc est, si domus reuera valeat sex millia aureorum. Sed d' censum est, id iure naturali non prohiberi, pugnare tamen cum Pij V. Constitutione, quia pretium census debet emptor in numerata pecunia soluere. Ceterum census, qui est ante constitutus, potest cum alio censu, aut cum alia re pretio estimabili commutari, hoc enim non prohibet Constitutio Pij V.

Sed quid dicendum de eo, quod interdum fit? Exempli causa, Titus emit censum à Caio in fundo constitutum, & quia pretium soluere nequit, rogat Seium, vt pecuniam sibi det, quam Caio numeret, pollicitus se statim eam redditurum, quia Caius promittit etiam se eam censum Titio daturum? Respondeo, tunc simulatè, & sic pecuniam solui, & numerari Caio, si quidem Titus numerat eam, quam primum ex pacto recepturus, & non soluit, quod repetitur, & redditur, vel restituitur continuo. Si tamen Seius verè mutus det eam pecuniam Titio, vt soluat, & numeret Caio tamquam pretium census, tunc ea pecunia verè transit in dominium Titij, ac proinde ex suo Titius soluit Caio. Quare, dummodo pactum non sit, vt e. m. statim Titius recipiat à Caio, vera est solutio, & numeratio pecuniæ.

Tertio queritur, An creditor possit censum emere à debitorè, eà conditione, vt debitor habeat in solutum id, quod alioqui debet? V. g. Caius debet Titio centum aureos, & vendit ipsi Titio censum annuum septem aureorum, & Titius pacifcitur cum eo, vt loco pretij habeat centum aureos, quos debet, queritur, an tuta conscientia id fiat? Nauarrus in eo loco, quem superius retuli, affirmat, id fieri tuta conscientia, quia quamuis nunc pecuniam nõ soluat, & numeret Titius Caio, ante soluerat, & numerauerat: at secundum conscientiam perinde est, si ante soluisset, & numerasset centum Caio, ac si nunc soluas, & numeres. *Virginus predicto in loco negat id licitè fieri*: quia Constitutio Pij V. dat, & præscribit formulam contractus, cum decernit, vt pretium soluat, & numeretur coram testibus, & tabellione, siue notario. Sed certè secundum ius scriptum, & Constitutionem Pij Quinti, ac ius naturale, & conscientiam, Contractus in iudicio vim, & locum non habet: *secundum ea, quæ dicta sunt supra quæst. 1. & constitutio seruari debet tam iure scripto, quam iure naturæ, cum det formam creationi census, & solennitas ista seruanda est de forma.*

Quarto queritur, quodnam sit iustum pretium census? Respondeo in Constitutione Martini V. *de emptione, & venditione, inter extrauagantes cõmunes* sic haberi: [Et pro qualibet marcha annui census decem, vndecim, tredecim, quattuordecim marchæ, aut plus, vel minus, secundum temporis qualitatem, prout ipsi contrahentes, tunc inter se conueniunt.] Quorum verborum sensus est, Marcham vnã census annui posse emi decem, vndecim, duodecim, tredecim,

vel quattuordecim marchis: quod perinde est, ac si diceretur, annuum censum vnus aurei posse emi decem, vel vndecim, tredecim, vel quattuordecim aureis; ac proinde annuum censum decem aureorum, iustè emi cõtum aureis, vel centum & decem, vel centum & viginti, vel centum, & triginta, vel centum & quadraginta aureis. Nam vbi census vnus aurei estimatur decem aureis, ibi census decem aureorum, valet centum aureos; & vbi census vnus aurei estimatur quattuordecim aureis, ibi census decem aureorum valet aureos cõtum, & quadraginta, & census centi aureorum, valet aureos mille, & quadringentos. Vbi census vnus aurei valet aureos, vel duodecim, vel tredecim, ibi census aureorum estimatur aureis centum, & decem, vel centum, & viginti, vel centum & triginta. Et vbi census vnus aurei valet quattuordecim aureos, ibi census septem aureorum estimatur nonaginta octo aureis.

Quapropter Auctor Coronæ Cõfessorum *part. 2. cap. de Censualibus, nu. 15.* & quidam alij malè interpretati sunt prædicta verba Pontificis, dicentes Pontificem significalle annuum censum quattuordecim aureorum emi posse centum aureis: numquam enim tale quidpiam Pontifex dixit, nec vsquam census quattuordecim aureorum emitur centum aureis; quamuis alicubi census annuus decem aureorum, emi soleat cõtum aureis, vt permissi Nicolus V. Neapolitanus, & Siculis. Benediculus Bonus in *tractat. de Contractibus censualib. artic. 8.* textum prædictum Constitutionis pontificæ rectè explecauit, videlicet, censum annuum vnus aurei emi posse decem aureis, & non minori pretio, ac proinde censum decem aureorum emi posse centum aureis, non paucioribus. Item censum annuum vnus aurei posse emi decem, vndecim, duodecim, tredecim, vel quattuordecim aureis, ac idcirco annuum censum septem aureorum, iustè emi centum, ac census decem aureorum non emitur iustè nisi centum aureis. Sed quemnam intellectum habent verba illa Pontificis: [Pro qualibet marcha annui census, decem, vndecim, duodecim, tredecim, quattuordecim marchæ, aut plus, vel minus?] Respondeo cum *Glossa ibidem*, illa verba (plus, vel minus) non refert ad decem, sed ad quattuordecim: numquam enim fuit vel vsu receptum, vel lege constitutum, vt annuus census vnus aurei ematur minori pretio, quam decem aureis, aut census annuus decem aureorum ematur paucioribus aureis, quam centum.

Quinto queritur, an census, vbi pretium est lege, cõmuni hominum estimatione positum, minoris emi possit, postquam est ante constitutus, venditus, & emptus pretio, quod lex, vel communis estimatio taxauit? [Gratia exempli:] Titus emit annuum censum septem aureorum, datus Caio venditori centum aureis, queritur, an huiusmodi censu possit Seius emere à Titio nonaginta sex, & nonagintaquinque aureis? Quidam negant posse minoris emi: quia lex, vel communis estimatio pretium maius constituit, quia perinde esset, ac si Seius emeret actionem, & ius exigendi centum aureos minori pretio, quam valeat ipsa actio, vel ius: nam ius ad centum aureos valet totidem aureos. Accedit, quod vbi cautum est lege, nè frumenti mensura vendatur plus, quam decem aureis, si quis plus vendiderit, legem, & iustitiam violat: ergo vbi vel lege, vel cõmuni hominum estimatione census venditur, & emitur certo pretio, minoris emi non potest. Nauarrus in *Commentario de usur. nu. 122.* videtur generatim asserere, posse emi minoris quam passim Romæ, & alibi census, & redditus annui minoris emuntur, quam fuerint initio constituti, & empti. Deinde quia lex, & communis estimatio pretium eorum censuum taxat, qui primum instituuntur, & venduntur: non autem eorum censuum, qui postquam sunt constituti, venduntur à domino, qui eos primum emerat. Hanc Nauarrus sententiam quidam vniuersè etiam in omnibus censibus sequuntur. Sed cur, inquis, minori pretio emuntur census antea constituti, & empti? Cur etiam lex communis estimatio pretium certum constituit in censibus, cum primum instituuntur, & venduntur; non autem in iis censibus, qui post-

postquam sunt constituti, & empta, venduntur? Respondeo in primis, legem, vel communem estimationem certum pretium decernere in censibus, qui venduntur, quando instituntur, ne venditores pecuniarum indigi, modico pretio res suas vendere cogantur.

At vero censibus constitutis, & venditis, non tam graue damnatum venditoribus infertur, quia venditor census non obligat, & supponit censui rem suam, sed censum suum, quem in bonis alterius habet, vendit.

Ad obiectiones vero respondent illi, legem, vel communem estimationem non taxare pretium censuum, qui ante constituti venduntur. Deinde ius ad centum aureos, quod aliquis habet, minoris estimationis, ac vendi solet.

Ego vero primam sententiam exilimo locum habere in ijs censibus, quorum certum est pretium, lege, vel communis estimatione: in alijs autem verum esse secundam opinionem: Vbi igitur annuus census vnius aurei venditur, & emitur quatuordecim aureis, vt in Hispania, & Italia, minoris emi non potest in hisce prouincijs, quia sic aliqui minoris emeretur, quam valeat: at reliqui census, quia nec lege, nec communis opinione certum pretium habent, possunt plures, vel minoris emi: & de his censibus puto Naturatum locutum fuisse.

Si roges, An Seius qui emit à Titio annum censum vnius aurei, decem & septem aureis, quem Titius emerat à Caio viginti aureis, possit tuto recipere viginti aureos ab eodem Caio, si ipse Caius velit redimere, & extinguere censum vnius aurei, quem vendiderat Titio aureis viginti? Ratio dubitandi est, quia Seius tantum dedit Titio sexdecim, vel septendecim, vel decem & octo aureos, ergo totidem potest recipere à Caio, non viginti. Respondeo, Seium emere totum ius, quod Titius habet in Caio, & Caius si redimeret, & extingueret censum, antequam Titius venderet, deberet Titio viginti aureos soluere, quia ab illo totidem accepit: quare si redimat censum, postquam illum Seius emerit, debet viginti ipsi Seio soluere.

Sexto quaeritur, An pretium census solui, & numerari debeat ab emptore coram testibus, & notario? Caput quaestionis est, An haec formula iuris scripti seruati debeat etiam secundum conscientiam? Haec quaestio pendet ex illa, An solennes formulae iuris scripti in contractibus seruandae sint secundum conscientiam? In qua re sunt duae sententiae Doctorum, de quibus Panorm. in cap. Quia plerique, de Immun. Eccles. & Couart. in cap. Cum esse, de Testam. Vna est asserentium solennes iuris formulas, ad euitandas fraudes, & dolos, seruati debere; ac proinde vbi nulla fraus est, seruato iure naturali, satis esse, si secundum conscientiam contractus fiat.

Alterca est opinio, formulam iuris scripti esse seruandam, etiam secundum conscientiam, quamuis absit omnis fraus: quia ius, inquit, scriptum, dat formam, & substantiam contractibus: praesertim si ius status, vt contractus aliter initus, nullius momenti. Ego tamen semper probabilius existimaui, quod prima sententia docet: ac proinde si reuera solutum sit pretium census, quamuis non coram testibus, & notario, secundum conscientiam valet, quia nihil fit in fraudem legis, cum posita lex sit ad euitandas fraudes. Deinde arbitrarij V. Constitutionem non esse vltu receptam eatenus, quatenus statuit, vt pretium soluat & numeretur praesentibus testibus, & notario. Vltus solum habet, vt pretium soluat coram testibus & notario: non autem, vt pecunia, quae soluitur, numeretur coram illis. Secus est, si simulata sit, & ficta solutio, vt si pacifcerentur emptor, & venditor, vt contractu inito, venditor emptori pretium restitueret vel ex toto, vel ex parte, ita vt solum emptor pecuniam ostenderet testibus, & notario, non esset vera solutio.

De septima conditione in censu requisita.

CAPVT IX.

EST in eadem Constitutione Pij V. septima conditio [Ne solutiones anticipatae, vt vulgo vocantur, fiant, nec in pactum deducantur.]

Haec conditio cum aequitate maxime congruit: quoniam aliqui venditori census graue onus imponeretur. Nam si annum censum initio cuiusque anni soluere deberet, pensionem redderet, antequam res supposita censui vltus fructus faceret. Huius igitur conditionis potest duplex sensus esse. Primus hic, vt verba Pontificis referantur ad pretij solutionem, ita vt liberum non sit, census pretium soluere, antequam sit initus contractus censuali. Alter sensus est, vt ea verba referantur ad solutionem annui redditus, & pensionis, ita vt emptor census nequeat exigere solutionem annuae pensionis anticipatam. Et hic sensus est proprius, & ideo magis cum textu conuenit.

Primo quaeritur, Quandonam census annuus, siue redditus sit soluendus emptori, an in principio cuiusque anni, an in fine eius, an vero in fine cuiuslibet semestris? Respondeo, debitorem tribus modis obligari, Aut pure, id est, absolute, & simpliciter, Aut in diem certum, Aut sub conditione. *Inst. de Verb. oblig. §. Omnis stipulatio*, vbi habetur: [Id quod in diem stipulamur, statim quidem debetur, sed peti prius, quam dies venerit, non potest: at ne eo quidem ipso die, in quem stipulatio facta est, peti potest, quia totus is dies arbitrio soluentis tribui debet.] Debitor census est obligatus in diem, quia annum censum soluere iure compellitur.

Sed quaestio est inter Iuriconsultos, An quando annuum est debitum, soluendum sit initio cuiusque anni, an vero in fine eius? Vnde *l. Nec semel. ff. Quando dies legatorum, vel fideicommissi. cedat*, dicitur: [Nec semel diem eius cedere, sed per singulos annos: sed vtrum initio cuiusque anni, an vero finito anno cedat, quaestio est. Et Labco, Sabinus, & Celsus, & Iulianus in omnibus, quae in annos singulos relinquuntur, hoc probauerunt, vt initio cuiusque anni, huius legati dies cederet:] sic *ibi. & Gloss. in Inst. de verb. oblig. §. Ac si ita, in verb. annuos*, censet, debitorem decem aureorum annuorum, soluere oportere initio cuiusque anni; debitorem vero decem aureorum in singulos annos cogi soluere in fine, non autem initio cuiusque anni. Vnde versus:

Annua si debes, tunc inspicies caput anni.

Anno si debes, in fine teneberis anni.

Haecenus Glossa.

De hac difficultate Barrolus, & alij in *l. Qui hoc anno. ff. de Verb. oblig. §. l. r. c. Quando dies legati cedat*. Sed remotis sententijs Doctorum, Pontifex sua Constitutione prohibet, ne census annuus anticipato soluat: hoc est, ne initio cuiusque anni: siquidem res ipsa nondum fructum reddidit, & census annuus debetur ex fructibus rei.

Moris est, vt census annuus partim soluat in fine cuiusque semestris, & partim ad exitum anni. Quare debitor census, si in fine cuiuslibet semestris vnā partem, & in fine anni aliam partem non soluat, tunc est in mora ex *l. Magnam. C. de Contrah. stipulatione. §. cap. Potuit, de Locato*.

Quares, An debitor census adire domum creditoris cogatur, vt soluat? *Bart. in l. Item illa. num. 9. ff. de Constituta pecunia*, & Nicolaus cognomento de Milli in *Reper. in verb. Debitor*, affirmant debitorem ad id cogi. *Bald. in l. Acceptum. C. de V. jur. ait*, cum oportere ire ad domum creditoris, vel debitum deponere consignatum in publico, aliqui morosus debitor censetur.

Secundo quaeritur, An debitor census sponte sua possit anticipato soluere? Respondeo, posse, diuimodo tamen absit omnis fraus, & dolus contra legem: tunc autem est

fraus, quando est tacita pactio, quando itidem emptor non emerit censum, nisi venditor anticipato solueret. Præterea quando necessitate compulsus venditor sese obligat emptori ad soluendam anticipato annuam pensionem, ut emptor ipse voluerit. At quando debitor census sponte sua anticipato soluit, Constitutio Pij V. creditorem non prohibet accipere.

Tertio quaeritur, quid sit dicendum, quando pactum est, ut anticipato fiant solutiones, & ita in aliquot annos facta sunt? Questio in eo consistit, An non solum peccatum sit, sed etiam restituendum id, quod est acceptum? Respondeo, Constitutionem Pontificiam vetare, ne anticipato census annuus solvatur ex pacto, quia huiusmodi solutio anticipata, foeneraria, & usuraria habetur, quare non solum pactum iniquum, sed etiam usurarium censetur, ac proinde pensiones annuae, anticipato solvuntur, restituenda sunt.

De octava conditione census.

CAPVT X.

OCTAVO in Constitutione Pij V. habetur sic: [Conventiones directæ, aut indirectæ obligantes ad casus fortuitos, eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.]

Hæc conditio posita est in gratiam venditoris census: & est æquissima, quia emptor debet periculum subire rei sibi venditæ: nam sicut emolumentum, & commodum rei venditione perfecta ad emptorem pertinet, sic etiam periculum, & damnum. *l. Necessario. ff. de Periculo rei vend. & emptor census debet periculum sustinere census sibi venditi.*

Primo quaeritur, An venditor census possit obligari actione hypothecaria de evictione? Respondeo, posse, quia Pontifex solum prohibet, ne obligetur contra naturam contractus: at huiusmodi obligatio est emptioni, & venditioni consentanea: nam si res supposita censui euincatur in totum, vel ex parte, debet venditor venditionem defendere. *l. ff. de Evict.* Deinde si res illa non fuerit libera, sed alteri obligata, venditor etiam iure compellitur eam liberam facere; ergo emptor his obligationibus tenetur ex natura contractus.

Casus etiam fortuiti sunt in duplici differentia: Aut enim sunt casus in ipso censu, aut in ipsa re censui subiecta, & in utriusque vim, & locum habet Pontificia Constitutio.

Secundo quaeritur, An hæc conditio ex natura contractus requiratur, an solum ex Constitutione Pontificia? Conradus, Sotus, Couarruias, & Benedictus Bonius, qui putant in omni censu reali obligatam esse personam venditoris: ita ut si res obstricta censu fortuito perierit, adhuc venditor emptori obligetur, & debeat aliunde censum annuum solvete.

Dicent illi, hanc conditionem ex iure scripto, non naturali esse necessariam: sed Nauarrus, Virginius, & alij respondebunt, requiri ex natura contractus: quia conditione completa, periculum rei venditæ ad emptorē spectat. Cum item res perit, Domino suo perit, non alteri: ergo si res obligata censui fortuito perit, census extinguatur: Et hæc est verior sententia.

De nona, & decima conditionibus census.

CAPVT XI.

NONO prohibetur Pij V. Constitutione, Ne vltimo pacto adiecto auferatur, aut restringatur facultas alienandi rem suppositam censui.

Hæc etiam conditio posita est gratia venditoris, qui eam retineat penes se dominium rei, in qua censum constituit, debet esse sui rei moderator, & arbiter. *l. In re mandata. C. Mandati.* Sicut enim testator nequit prohibere, nisi iustis de causis, ne possit hæres bona alienare. *l. Filiusfamilias. ff. Digni. ff. de Legat. 1.* Sic emptor census nequit ea lege censum emere, ne venditor possit fundum, in quo est census constitutus, alienare.

Primo quaeritur, An hæc conditio census cum iure naturali congruat? Ratio dubitandi est, quoniam si res supposita censui arbitrata venditoris vendi possit, eo ipso aliquando ad possessorem deveniret, qui vel ob nimiam potentiam, vel inopiam, vel etiam malitiam nollet, aut non posset annuam pensionem solvete. Accedit, quod res est obligata censui, eo ipso igitur habet in ea aliquod ius emptor; ac proinde nequit venditor absque eius consensu eam rem vendere. Respondeo, conditionem æquissimam videri, quia censuales contractus est ab emphyteotico, & feudali omnino distinctus: nam rei in feudum, vel emphyteusum data directum dominium est penes eum, qui rem dat, & ideo possessor absque consensu Domini, eam rem alienare non potest: at vero directum dominium rei obligatæ censui, retinet penes se venditor census: ergo non est, cur veterem eam distrahere, & alienare. Præterea nullo damno Dominus census afficitur, quia non emit rem, in qua est census, sed censum annuum.

Postremo in ea Constitutione Pontifex decernit, ut si venditor rem vendere voluerit, id primitū denunciet emptori census, ut si ei libuerit, tantidem rem illam emat, sin minus, re alteri vendita, onus ad illum emptorem transibit, ita ut Dominus census debeat pensionem annuam exigere à secundario rei possessore, non à primario venditore. Quod si possessor secundarius noluerit, aut non potuerit censum annuum solvete, sibi imputet Dominus census, qui noluit rem rem emere, & tamen consensit in venditionem.

Sed quid dicendum, si eo infcio res vendita fuerit? poteritne convenire venditorum census, an vero tantum possessorem? Couarr. *lib. 3. var. resol. cap. 7. num. 22.* generatim docet, possessorem, non venditorum conveniri posse, quia res cum suo onere ad possessorem transit. Sed Virginius *de censibus par. 1. num. 23.* censet, in casu, de quo loquitur, Dominum census, & actionem habere, etiam in venditore, ita ut possit eum, vel eius hæredes in iudicio convenire, eo quod ipso infcio res est alteri vendita, ac proinde potest annuum censum exigere, vel à possessore rei, vel à venditore.

Secundo quaeritur, An Titius debitor census possit rem censui subiectam dividere, ita ut duobus, pluribusque in partes diuisam vendere queat? Respondeo cum Nauarr. *in commen. de usur. num. 114.* & Virginius *de censibus par. 2. num. 31.* posse: hoc enim nec est contra naturam contractus, nec contra Constitutionem Pij V.

Cæterum si pars rei censu obstricta vendenda sit, hoc denunciari debet Domino census, isque, si velit emere, est ceteris præferendus, & per mensuram expectandus iuxta Constitutionem Pij V. Nam lex quidpiam statuens de toto, v. g. fundo, habet quoque vim in parte eius. Vnde quemadmodum Pontificia Constitutio præcipit, ut moneatur, & certior fiat Dominus census, si totus fundus vendendus sit, sic etiam præcipit, ut ei denunciatur, si pars fundi sit distrahenda.

Tertio quaeritur, Quid sit dicendum, quando debitor fundum censui obligatum in plures partes diuisum pluribus

bus vendiderit? Quid item si census in tribus prædijs constituto, Titius tria illa prædia tribus vendiderit? Caiusque, cui census debetur, poterit in solidum à quouis possessore integrum censum exigere, an vero potius totum possit à quolibet emptore partem census postulare? Ratio huius dubitationis est, quia creditor, cui multa res sunt iure hypothecæ obligatæ, potest quemlibet possessorem convenire, & ab eo exigere in solidum integrum debitum, ex l. *Mofchis. ff. de iur. fidei*: eo quod hypothecæ, & pignoris ius est indivisum. l. *Rom hereditariam. ff. de Euct. l. Pignoris. ff. de Pignor. Couarr. lib. 3. var. resol. cap. 7. §. 8. ait*, Dominum censum non posse in solidum agere contra quemlibet possessorem, sed quemlibet eorum pro rata portione teneri, si facta facta diuisio sit. Quod si res diuisa non sit, debet iudicis arbitrio diuidi, ut quilibet possessor ex parte ad se pertinenti, census partem soluat, quoniam quilibet res cum suo onere, & seruitute ad alium transit: ergo pars rei transit cum parte oneris. In alijs vero hypothecis potest agi in solidum contra quemlibet possessorem, ne creditor cogatur cum pluribus possessoribus litigare, & à pluribus separatim debiti partem exigere, cum magno sui discrimine, grauibus incommodis, & multis impensis. Hoc idem ante docuerat Gloss. in l. *Mofchis, paulo ante cit.* quamvis Dynus, & alij tradiderint, in alijs etiam hypothecis non posse quemlibet possessorem in solidum conveniri, quia quilibet tantum ex parte, que ad ipsum devenit, tenetur. Nauarrus in *comment. de iur. num. 118.* putat, Dominum censum ius habere exigendi integrum censum tum à quolibet possessore partis, tum etiam à venditore rei. v. g. Titius, qui censum annum ex suo fundo debet Caio; vendit fundum tribus emptoribus, potest Caius in solidum convenire Titium, & quemlibet alium possessorem partis fundi. Id probat, quia multiplicatis hæreditibus non debet fieri deterior conditio creditoris. l. 2. §. *Ex his. ff. de Verb. oblig. §. l. Plane. ff. Famil. heredes. Virgin. de censib. par. 2. num. 33. ait*: Quando res promissa, vel relicta hæreditibus, diuisionem non patitur, quilibet hæredum creditor in solidum obligatur: quando vero res diuisionis est capax, sociorum quilibet, etiam hæredum ex sua tantum parte tenetur. Bari. & alij in l. 2. §. *de Verb. oblig.* Ratio huius est, quia res transit cum onere sibi annexo: ergo si pars vna transfertur ad Titium, non obligatur in solidum, sed ex parte. Quare si debitor census fundum, in quo est census, tribus vendiderit, aut venditionem Domino census denunciarit, iuxta constitutionem Dij V. aut secus. Si primum, tunc Caius, qui est Dominus census, non habet ius à Titio exigendi: nec item in solidum potest à quolibet possessore postulare, sed partem à singulis. Si vero infesto Caio facta est venditio, potest ipse Caius à Titio totum censum annum exigere, quia culpa debitoris, non debet fieri deterior conditio creditoris.

Vltimo queritur, An res censui supposita, si vendenda sit, æstimari debeat minoris? Respondet, debere, quia minoris est pretij res seruitute, vel alio aliquo onere, vel obligatione alligata, quam libera: ac cum venditur res supposita censui, non venditur libera, sed oneri subiecta, eo quod emptor tunc obligatur Domino census, ergo multo minoris æstimatur.

In decima autem conditione sic ait Pontifex: [Volumus rem ipsam semper & libere, & sine solutione laudemij, seu quinquagesime, aut alterius quantitatatis, vel rei, tam inter vivos, quam in vitima voluntate alienari.] Quid sit laudemium, explicat Clarus *quæst. 23. §. Emphyteusis. §. D. d. l. vltima. C. de iure emphyteutico.* Laudemium intelligitur id, quod soluitur Domino, quando consentit in alienatione rei emphyteutica: solet autem solui quinquagesima pars pretij.

De vndecima, & duodecima census conditionibus.

CAPVT XII.

VNDECIMO, & duodecimo Pius V. sua constitutione præcipit: [Vt si res subiecta censui, vendenda sit, Dominus census alijs omnibus præferatur, eique denunciantur conditiones, quibus vendenda sit, & is per mensum expectetur.]

Tria hic præcipiuntur, quæ singula sunt iuri consentanea. Nam valet etiam consuetudo, vel statutum, ne res vendatur exteris. Item valet voluntas testatoris, ne res testamento extra familiam alienetur. *Doctores in l. Filiusfamilias. §. Diuis. ff. de Legat. 1.* ergo valet etiam constitutio, quæ prohibet, ne res obligata censui, vendatur alteri, quam Domino census, si eam empturus sit.

Quæres, an etiam hoc beneficium conueniat hæreditibus Domini census, per l. *Att Prator. §. Hac verba. ff. de Neg. gestis*? Respondeo, continere ex cap. *Constitutus, de In integ. restit.* quia hæres successor, & defunctus, vna, & eadem persona censetur. *Authen. de Iur. iur. an. à morien. præf.* Nam census transit ad hæredes necessarios, qui defuncti re ferunt personam: ac proinde cum eodem privilegio, & beneficio, quod erat census Domino concessum, transfertur. Sed nunquid hoc privilegium, & ius pretendit se ad eum, cui censum donauerit, vel vendiderit Dominus eius? Respondeo, pretendere se, quia Dominus census habet liberam facultatem vendendi; ergo si vendat, vel donet, census cum suo privilegio, & beneficio transit. Verum à quonam die ipse mensis debet numerari? Numerandus est à die, quo Dominus census motus fuerit, & certior factus de venditione faciendâ.

Quæres, an primus dies illius mensis inter alios dies pro computato haberi debeat? Minime vero, quia dies termini non numeratur in termino. l. 1. §. *ibi Bar. §. alij. ff. Si quis cauti.* Sed nunc mensis ille necessario erit dierum vtilium? Dies porro vtilis vocatur, quando tempus non est continuuum, & quando dies elapsi non nocent absentis, vel impedito legitime, & quando dies feriati non numerantur. Respondeo, dies mensis debere esse continuos: nam tempus vtile datur ratione iudicij, cum res, scilicet in iudicio tractatur: hic vero non agitur de iudicio, fortassis tamen Domino census impedito legitime, dies, qui interim elabuntur, non computantur.

Quid vero iudicandum, quando alienatio facta fuerit, his tribus, quæ hæcenus explicui, minime seruatis? Respondeo, alienationem posse tunc in iudicio dissolui, ac rescindi, quia ius Domino census acquisitum, uti constitutionis Pontificæ tolli per priuatum hominem non potest. l. *Id quod nostrum. ff. de Regulis iuris. §. cap. Indulsum, eod. tit. in sexto.*

De tridecima census conditione.

CAPVT XIII.

DĒCIMOTERTIO loco Pontifex ait: [Pacta continentia morosum census debitorem, teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria, seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, siue rem censui subiectam, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam pecnam cadere, ex toto irrita sint, & nulla.] Hæc ibi.

Primo queritur, An à debitore census iure pactum exigatur, ut si morosus sit in soluendo censu, debeat lucrum, quod cessat, Domino census solvere? Nauarrus in *comment. de iur. nu. 83.* & *Virgin. de censib. par. 1. nu. 9.* negant posse, quia hoc prohibet manifeste ipsa constitutio Pontificæ.

Certi iuris est, si leges tantum communes consideremus, posse venditorem cum debitore pacisci, ut si fecerit moram ad soluendum, eo ipso lucrum cessans compensare cogatur: idque docet Caiet. 2. 2. *quasi. 78. art. 2. ad 1.* & Doctores in Rubr. *Cap. l. 1. C. de Sentent. qua pro eo quod interest, proferuntur.* & Antonius, & Ancharanus in *cap. Salubriter, de Vfuris.* & Abbas in *cap. conquisitus, eod. tit.* Quare, quod in presenti dubitatur, est, Quomodo Pontifex corrigat, aut tollat id, quod est iuris communis.

Mirum non est, in hac parte ius commune corrigi, vel ei derogari, quia censuales contractus est peculiaris, & voluit Pontifex, ut debitor census, quod eius fieri potest, oneribus sit immunis, ac liber, praesertim cum nulla iniuria, vel damno Dominus census afficiatur: sufficit enim, ut possit continere in iudicio debitorem suum in soluendo censum: & tunc iudicis sententia, etiam exequutore dato, cogatur debitor non solum censum soluere, sed etiam omne id, quod interest creditoris. Prohibuit itaque Pontifex tale pactum, & alia similia, ad evitandas fraudes, & praedandam omnem occasionem vsurae, merito obiens, ut iurum, quod creditor cessat, deducatur in pactum, ne debitor cogatur soluere tantum lucri, quantum arbitrio creditoris taxaretur, sed tantum, quantum iudicis arbitrio, & sententia decerneretur.

Secundo quaeritur, An etiam constitutio Pontificia prohibeat, ne pactu sit, ut debitor census, si moretur in soluendo, debeat refarcire damnum, si quod passus fuerit creditor? Nauarr. *loc. cit.* negat id pactum in constitutione prohiberi: quia solum Pontifex meminit lucri cessantis, non damni emergentis; & quia omni iure naturali, diuino, & humano, qui causam mali dat, illud refarcire compellitur. Sed certe videtur etiam prohiberi, ne id pactum apponatur: nam etiam iure naturali, diuino, & humano impensis a creditore factas ob creditam pecuniam, cogitur debitor soluere; & tamen constitutio vetat, ne id in pactum veniat. Mento igitur Pontifex speciali iure vetuit, ne in pactum deducatur lucrum cessans, damnum emergens, & impensa, ne debitor census cogatur soluere, arbitrio creditoris taxanda, siquidem iudicis sententia quantum soluendum, quantum sit damnum, & impensa, incorruptis, & sinceris iudicari potest.

Tertio quaeritur, An possit pactum adijci, ut si debitor census rem obligatam vendiderit, debeat eo ipso censum restituere, & extinguere? Respondeo cum Nauarr. in *comment. de Vfur. num. 115.* & Virgin. *de censib. par. 2. nu. 54.* non posse, quia pugnat cum dicta constitutione in octaua conditione, vbi decernitur, ut venditor census liberam habeat facultatem vendendi, & alienandi rem suppositam censui.

Quarto quaeritur, An pactum, quo venditor census se obligat creditor in forma Camerae, sit contra iam dictam Pij V. constitutionem? Nauarr. *loc. cit. de Vfur. num. 116.* affirmat esse, quia haec obligatio est praeter ius commune, & constitutio prohibet pacta omnia, nisi cum ipso iure communi conueniant. Virgin. *de censib. par. 2. num. 38.* negat pugnare cum ea constitutione, quia huiusmodi obligatio in formam Camerae, toleratur a Pontifice, & est vnitata Curia ad maiorem, & tutiorem pacti obseruationem: praesertim cum in eiusmodi contractu soleat adiungi clausulam hunc modum: Ad quae omnia, & singula implenda, & seruanda sub ampliori forma Camerae Apostolicae se obligauit ex iuramento salua constitutione Pij V. in omnibus.

Quinto quaeritur, An post constitutionem praedictam, liceat Titio suum fundum mille aureorum aestimatione dare Caio, reseruato sibi annuo censu, ea lege, ut si Caius per triennium censum soluere desierit, libere Titius possit suum fundum repetere? Respondeo cum Nauarro in *eodem loco num. 98. & 100.* & cum Virginio *par. 2. de censibus, num. 22. & 64. & 65.* id fas esse Titio, quoniam talis census est reseruatius, iuxta id quod habetur in *cap. Constitutus, de Religiosis domibus, & in constitutione*

Pij V. solum damnatur tale pactum, si in censu consignatio apponatur. Nam Titius cum donat Caio rem suam ad certum tempus, ut ad decennium, vel ad incertum, videlicet ad vitam suam; liberum est ei legem, & conditionem apponere, quam voluerit. *l. Hereditatem, ff. de Donationibus.* Quisque enim est suae rei moderator, & arbiter. At vero cum est census consignatiuus, pecunia venditur, & emitur, & emptor, census quidem, sed non rei suppositae censui dominium acquirit; ac proinde non habet id iuris, quod habet is, qui rem suam dat in emphyteusim, fundum, vel censum reseruatium.

Quinto quaeritur, An liceat emptori census cum venditore pacisci, ut penam aliquam luat, nisi censum annuum soluerit? Respondeo, tale pactum prohiberi iure nouo in Pij V. Constitutione.

Quares, an iure naturali, vel iure scripto communi huiusmodi pactum damnatur? Respondeo in primis, penam constitutam in debitorem, qui in soluendo moratur, secundum conscientiam non deberi, si debitor creditor non satisfecerit, eo quod soluendo non fuerit: nam pena irrogatur ob culpam; ergo vbi culpa non est, non debetur pena. Deinde non est iure naturali damnatum pactum de pena soluenda ob moram, & culpam debitoris: quia quando mora est, & culpa debitoris, penam ipse debitor meretur. Non est itidem iure scripto communi vetitum huiusmodi pactum, quia fieri potest ex communi contractuum consensu, & in contractibus conuenta, & pacta contractuum seruari debent. Nam contractus ex pacto ne legem accipiunt, *cap. Contractus, de Regul. iur. in 6. & l. Contractus, ff. eodem tit.*

Sexto quaeritur, An pactum de pena, quam vocant commissi, luenda, eo quod debitor censum non soluerit, pugnet cum natura, & substantia contractus censuales? Respondeo, pugnare: haec enim pena propria est emphyteusis, fundi, & census reseruatii; in quibus is, qui rem dat, retinet sibi directum dominium: ac cum census est consignatiuus, emptor non acquirit dominium rei subiectae censui, sed solum ius annuum censum percipiendi. Sic Nauarr. in *comm. de Vfur. num. 93.* Virgin. *par. 1. de censibus, num. 60.* Obijcies, alicubi de more penam praedictam in contractu censuali constitui, & teste Couarr. *lib. 3. var. resol. cap. 7. nu. 2.* in Hispania solet apponi, ut Regia legis Respondeo, errore tabellionum penam huiusmodi adijungi putantium idem iuris esse de censu consignatiuo, quod est de reseruatuo. Couarr. item solum ait, lege Regia in Hispania talem penam permitti, cum census est reseruatius, non consignatiuus. Secundo obijcies, in constit. Nicolai V. penam commissi in censibus approbari. De hoc infra in declaratione constitutionis eiusdem Nicolai V.

Septimo quaeritur, An emptor census debeat secundum conscientiam restituere venditori id, quod exigit ab eo in penam census annui minimè solui? Respondeo cum Nauarr. & Virgin. *locis sup. cit.* debere, si post constitutionem Pij V. pactum intercesserit de ea pena soluenda: quod si pactum constitutionem praecessit, rescindendum est, ne ferretur in posterum; ac proinde venditor census secundum conscientiam penam non debet.

Octauo quaeritur, An liceat pactum adijcere, ut si debitor non soluerit censum, Dominus census suum possit pretium repetere? Virgin. *de cens. par. 2. num. 3.* tale pactum ait, constitutioni Pij V. contrarium esse. Sed nunquid pugnare cum iure naturali, & iure scripto communi? Idem Auctor affirmat pugnare. Ego tamen verius oppositum affirmamus: quia si mora, & culpa debitoris interueniat in soluendo casu debito, repetitur ex pacto ab eo pretium, quod ab initio accepit, & ad id se sponte creditor obligauit.

De quartadecima conditione
census.

CAPVT XIV.

DECIMO QUARTO loco prohibet Pius V. census augeri, vel nouum creati super eadem, vel alia re in fauorem eiusdem, videlicet, emptoris, aut personæ per eum suppositæ pro censibus temporis vel præteriti, vel futuri. Ita Pontifex.

Hæc conditio iure optimo posita est. Nam quemadmodum vsuræ priores nouas parere non debent. *l. Si non fortem. §. 1. ff. de condit. indeb. & l. Placuit. ff. de Vsuris. & l. vlt. C. de Vsur.* Vsuræ vsurarum à debitoribus non exiguntur: sic etiam census annui omitti, hoc est, non soluti, non debent vel augere censum antiquum, vel nouum inducere. Præterea, Dominus census potest facillè coram iudice conuenire debitorem, vt iudicis sententia, census prætermisissos soluere cogatur, vel vt ipse Dominus census rei obligatæ possessionem apprehendat, eamque tandiu retineat, quamdiu satisfactum illi sit ex fructibus ipsius rei suppositæ censui.

Dubia questionis est, an iure naturali communi scripto liceat pactum apponere, vt census antiquus, vel nouus creetur ex censibus omittis, hoc est, non solutis? Ratio dubitandi est, quia in *l. Item si fundi. §. Huic vicinus. ff. de Vsuris.* alluione augetur vsusfructus, ergo similiter augetur census noua pecunia, accessione, cum census, videlicet, annui non sunt per aliquot annos soluti: tunc enim reuera debentur. Respondeo, non pugnare cum iure naturali, vel communi scripto, vt modo prædicto census augetur ex pacto, communi consensu contrahentium appposito: at vero Pius V. id prohibuit, quia graui onere census debitor premeretur. Et idem iuris est de pacto, vt nouus census constituatur in eadem re, si illum capere possit, sin minus, in alia.

De decimaquinta conditione
census.

CAPVT XV.

QVINTODECIMO loco Pius V. ait [Annullamus pacta cõnientia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure, & ex natura contractus nõ spectaret.]

Hæc conditio est æquitati maximè consentanea: neque enim venditor census cogendus est indebita onera sustinere: alioqui enim grauius oneraretur.

Dubia questionis est, Quid sit dicendum, quando census in prædio constituitur, ex quo tributum Principi, vel Republicæ, siue fisco regio debetur? An tunc ipse venditor census debeat eiusmodi tributum Regi, & Republicæ? Respondeo cum Nauarro in *commentario de Vsur. num. 122.* & cum Bonifigio in *tract. de censibus. num. 12.* venditorem, non emptorem census eiusmodi tributum debere, quia venditor dominium rei suppositæ censui penes se retinet, & tributum est onus prædio impostum: ergo is, qui est Dominus prædij, tributum soluere iure compellitur.

De sextadecima census conditione.

CAPVT XVI.

DECIMO SEXTO loco Pontifex ait: [Postremo census omnes in futurum creandos, non solum re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire.]

Quando res aliqua dicitur in totum perire, vel ex parte, & quando desinat esse infructuosa, superius explicuimus. Hoc loco ea dubitatio soluenda est, Quid dicendum, quando census est constitutus in aliqua domo, vel molendino, & domus illa, vel molendinum dirutum, vel incendio absumptum reparatur, & reficitur in eodem, vel in alio loco, censu super eo constitutus erit extinctus? Nauarr. in *comment. de Vsur. num. 118.* ait, molendinum resectum in totum, non amplius censui obligari, etiam si ex prioris molendini materia fuerit reedificatum, quia diuersa sunt molendina, & prius omnino perit. Virgin. vero de *censib. par. 2. num. 43.* censet renouatum molendinum adhuc censui manere subiectum, quia molendinum constat ex tribus, mola, qua frumentum conteritur: fistulis, siue canalibus, quibus aqua deducitur: domo in qua habitat molendinarius, & asseruatur frumentum in molendinum illatum. Et quamuis pereat domus, si mola tamen, & fistula remaneant, molendinum adhuc idè censetur. Nam ex *l. Si aqueductus. & l. Licet. & l. Et quamquam. ff. de contrahen. empt.* Si aqueductus debeatur prædio, ius aquæ ad emptorem prædij transit, etiam si nihil dictum sit, & ipsæ fistulae, per quas aqua delabitur, quamuis sint extra ædes, ad emptorem prædij perueniunt, quia subsequuntur aquam.

Breuitè dicendum existimo: quemadmodum nauis, si per partes reficiatur, eadem permanet, quæ perierat: at vero si tota dissipata fuerit, quamuis ex eiusdem tabulis, nulla adiecta, iterum construatur, est alia à priori: vnde in priori nauis vsusfructus constitutus non perit, quamuis pereat vsusfructus posterioris nauis. *l. Quod tamen. §. In nauis quoque. ff. Quib. mod. vsusfructus. & l. Quod in rerum. §. Si nauem. ff. de Legat. 1.* sic etiam domus per partes resecta, eadem manet, quæ antea: at si in totum diruta, tamen si ex eadem materia reedificetur, est alia tamen, etiam eadem area remanente. *l. Quid tamen, nuper allata. §. Non tantum si ades. & l. Proponebatur. ff. de iudicij.* & proinde census perit, si domus igne confrauerit, aut in alio modo tota corruerit. Molendinum itidem si in totum pereat, census quoque euanescit, & perit.

De decima septima conditione
census.

CAPVT XVII.

DECIMASEPTIMA conditio est: vt liberum sit venditori redimere, & extinguere censum, quando-
cunque voluerit pretium restituere. Vnde Pontifex ait: [Sed etiam posse pro eodem pretio extinguì, nõ obstante longissimi etiam temporis, ac inmemorabili, immò centum, & plurium annorum præscriptione, non obstantibus aliquibus pactis directè, aut indirectè talem facultatem auferentibus, quibuscunque clausulis concepta sint.]

Hæc conditio est eadem atque illa, quæ in emptionibus, ac venditionibus aliarum rerum solet apponi, videlicet, vt possit venditor rem suam redimere eodem pretio in integrum restituto, quod dicitur pactum de retrouendendo: de quo Iuris ciuilibus Interpretes in *l. Fundum. & l. Si à te. C. de Pactis inter emptorem, & venditorem.* Iuris Canonici consulti in *cap. Ad nostram, de Empt. & vendit. & cap. Conquestus, de Vsuris, & Siluester Vsuræ 2. quest. 15.*

Cõuat.

Couarruias libro 3. *variatarum resolutionum cap. 8.*

Primo quaeritur, An vi praedictae conditionis condemnentur census perpetui, qui eo pacto emuntur, & venduntur, vt nunquam redimantur? Nauarrus in *comen. de Vsur. num. 98.* opinatur eos non condemnari, si maiori pretio emantur, quam aestimantur census, qui voluntate venditoris redimi queunt. Id probat, quia huiusmodi census, in Germania, Gallia, Hispania, & in magna parte Italiae sunt vsitati, & frequentes.

Deinde Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, Patnormitanus, & alij eos approbant in *cap. In ciuitate, de Vsuris.* Item quia magis vsuram sapiunt reliqui census, quorum pretium redditur, quam hi, quorum pretium nec repeti, nec reddi potest, vt annotauit Sotus *lib. 6. de Iustitia quest. 5. art. 2.*

Postremo, caeterae res venduntur, & emuntur in perpetuum, ita vt emptor nunquam iterum vendere cogatur: ergo possunt etiam census ita emi in perpetuum, vt venditori adimatur facultas eos extinguendi. At Virgin. *de censibus. par. 2. num. 37. & 55. & 153.* arbitratr tales census perpetuos prohiberi, siue eodem, siue maiori pretio emantur, quam caeteri. Et miratur, quod Nauarrus oppositum docuerit, quia Pontifex in sua constitutione ad censum requirit, vt libera sit venditori facultas redimendi, quoadocunque voluerit.

Duo hic quae possunt, Vnum, An tales census ex natura rei vendi, & emi possint. Alterum, An talium censuum emptio, & venditio constitutione Pij V. improbetur? Olim Henricus *Quodlib. 8.* scripsit, ex natura rei talium censuum emptioem esse vsurariam: & teste Conrado *q. 82. concl. 1.* quidam Andreas Iuriconsultus tractatum edidit in Academia Viennensi, in quo tanquam vsurariam horum censuum emptioem damnauit. At communis est sententia Doctorem non esse ex natura rei vsurariam, vt docet Conradus *quest. 82.*

In hac re primo dicendum est, iure naturali, vel communi scripto, praedictos census minime damnari, si iusto pretio & vendantur, & emantur, quia caeterae res emuntur etiam in perpetuum venditori sublata redimendi facultate: possunt ergo eadem ratione emi census. Sed quodnam pensionum talium est pretium iustum? Respondeo, vbi est vsu recepta emptio, & venditio eiusmodi censuum, pretium communi aestimatione solet esse duplo maius, quam pretium aliorum censuum, qui redimi queunt. v. g. Censuum annuus vnus aurei eo pacto constitutus, vt extinguatur a venditore, valet passim quatuordecim aureos, & census vnus aurei adempta facultate extinguendi aestimatur 28. aut 30. aureis.

Si obijcias, quod Henricus, & ille Andreas opponebant: Emptio census, qui ad nutum venditoris redimi potest, est vsuraria: ergo multo maiori ratione damnari debet emptio census, qui perimi, & extinguatur ex pacto non potest: siquidem plures vsuras soluere cogitur venditor census. Respondeo, vsuras non solui, quia in hoc contractu censuali non est mutuum, sed vera emptio, & venditio census constituti in re certa, qua in totum, vel ex parte peteunte, census finitur, & desinit.

Secundo dicendum est, dubitari merito posse, An speciali iure in constitutione Pij V. sublata sint census ita perpetui, vt redimi nequeant: fortassis enim voluit Pontifex, vt solum permitterentur census, qui ita constituuntur, vt liberum esset venditori eos extinguere. Nam cum olim magna controuersia fuerit, An emptio, & venditio reddituum annuorum licita esset, potuit Pontifex non omnes census, sed reliquos remotis, & improbatis, aliquos dumtaxat approbare: quamuis caeteri etiam census cum iure naturali, & scripto communi consentiant. Fortassis etiam constitutio Pij V. locum tantum habet in ijs censibus, qui constituuntur ea lege, vt redimi, & extinguatur possint: ita vt formam dedent, qua hi census creari, & institui debeant. Quia in emptioe, & venditione talium censuum emptores consueuerunt pacta apponere, quibus saepe restringitur & minui-

tur venditoris libera facultas amplius eos redimendi: ac propterea voluit Pontifex, vt talia pacta ab his censibus remouerentur in posterum.

Item, quia voluit exacte, & distincte declarare constitutiones Martini V. & Callixti III. de emptioe, & venditione inter Extravagantes communes, quae de huiusmodi censibus aliqua definiunt, sed adhuc multa vocabantur in dubium.

Secundo quaeritur, Quid iudicandum sit de censu, quem Titius in suo praedio imponit, ac vendit Maruo, eo pacto, vt si intra decennium ipse Titius non redemerit, maneat ita perpetuus, vt nunquam amplius redimi queat? Couarruias *lib. 3. variatarum resolut. cap. 8. num. 6. & 7.* testatur quorundam esse sententiam, hoc pactum esse vsurarium: sic videtur innuere Virgin. *de censibus. par. 1. nu. 43. & par. 2. nu. 55.* vbi citat Baldum *consl. 487. lib. 1. & consil. 14. lib. 3.* Alexandrum *consl. 54. lib. 6.* Ioannem Imolam *consl. 25.* Couarruias vero citat Guid. Pap. *de censibus. & de contract. nu. 26.* & Siluest. *vsura 2. quest. 15.*

At vero aliorum est opinio, non esse iure naturali, vel communi scripto, pactum vsurarium, Conradus *de contract. q. 83. conclus. 8.* Medicin. *de Rebus per vsuram acquis. quest. 15.* Couarr. *loco citato.* Sotus *lib. 6. de Iust. quest. 5. art. 2. concl. 3.* Ioan. Baptista Lupus *de Vsur. com. 2. §. 2. num. 69.* Couarr. ait, in communibus emptioibus, & venditionibus aliarum rerum, quae emuntur cum pacto de retrouendendo, conditionem non esse vsurariam, & permitti posse, at in censibus non esse permitendam, quamuis aliqui ex natura rei, & ex iure communi vsuram non sapiat; quia censuales contractus est odiosus, & huiusmodi conditio est multis suspecta, & proinde in contractu odioso minime permittenda; Pij itaque V. constitutio talem conditionem prohibuit, quia olim apponi solebat.

Quid vero si census constituatur, vt redimi possit a venditore; sed deinde libero emptoris, venditorisque consensu pactum est, vt in posterum minime redimatur, sed maneat in perpetuum, & respondeo, etiam hoc pactum cum Pij V. constitutione pugnat, quia census ab initio est talis constitutus, vt redimi possit, ac proinde est tanti emptus, quantum aestimatur caeteri, qui redimuntur voluntate venditoris; ergo semper talis esse debet, vt redimi possit. Caeterum si duplo pretium augeatur, tunc iuxta Nauarrum sententiam, nihil sit contra praedictam constitutionem, quia tunc iusto pretio emitur census perpetuus, & qui nunquam sit redimendus.

Quaerens, Quid dicendum, si pactum sit, vt redimi, & extinguatur census post septennium, non ante? Respondeo, pactum esse constitutioni contrarium: vtrum vero ex natura rei sit iniuriam, dubia quaestio est. Hostiensis, Ioan. Andreas, & alij in *cap. Ad nostram, de Emptio.* generant huiusmodi pactum condemnant in emptioibus, & venditionibus. Siluester *vsura 2. q. 15. vers. Tertium,* & alij affirmant licitum esse: sed certe in censuali, qui odiosus est, nunquam permittendum videtur, & ideo Pius V. omnia huiusmodi pacta prohibuit.

Tertio quaeritur, An census possit institui, vt quoadocunque venditor eum extinguere, & redimere voluerit, redimat in totum, non per partes, Pius V. in sua constitutione non expressit, an sit census redimendus in totum, an per partes. In constitutionibus Martini V. & Callixti III. conceditur, vt liberum sit debitori censum redimere in totum, vel ex parte: sed non condemnatur census aliter constitutus, nimirum cum pacto, vt non per partes, sed in totum redimatur. Et ideo in dubium vertitur, an ius sit venditori redimere per partes.

Ratio dubitanti est, quia onus, & damnum sustinet Dominus census, si cogitur redemptione census paulatim, & praesertim minutatim factas recipere: nam si integrum pretium ipsi redderetur, posset alium censum emere, vel aliam rem tanti aestimata, quanti aestimatur census. Deinde, iure communi creditor non compellitur debiti solutionem recipere, quando non integre, sed paulatim soluitur.

tur. Nauarrus *commentario de Vsuris num. 78. & 95. & 101.* arbitratur posse censum redimi, quomodo venditor voluerit, siue in totum, siue per partes, & iniquum esse pactum, ne census paulatim redimatur, & Dominum census debere peculiari redemptione accipere. Probat, quia Martinus V. & Calixtus III. concedunt venditori census, liberam facultatem redimendi: & quia in iudicio cogitur creditor partem pretij recipere, si debitor dimidiam partem reddiderit, aut tertiam, vel quartam partem. Sic Virginius *par. 1. de censib. num. 12. & par. 2. num. 8. Sot. lib. 6. de Iustitia quest. 5. art. 3. Foller. de contract. in verb. Instrumentum gratia, num. 37.*

Dicendum igitur arbitror, secundum ius scriptum in constitutionibus Marini V. & Calixti III. fas non esse pactum apponere, ne debitor census possit illum perimere per partes: nam cum liceat debitori paulatim extinguere, nequit creditor eam conditionem exigere, ne redimat per partes: praesertim cum Pius V. in vniuersum prohibere videatur omnia pacta, quae atque ipsa natura contractus minimè requirit. Secus esset, si debitor non nisi per minimas partes censum redimat: tunc enim creditor secundum conscientiam non cogitur tantum damnum, vel incommodum sustinere. Ex natura rei, si scripta iura non sint, & potest pactum addi, ne census per partes redimatur, item & pactum ut possit paulatim redimi, quia nihil hac pacto cum natura contractus pugnat: quod si neutrum apponatur, tunc, meo iudicio, possit census iure naturali per partes extinguí, nihil enim impedit, quominus venditor census eius ius rebus inpositum, ex parte, quamuis non in totum, alleuet.

Quarto quaeritur, An sit licitum pactum, quo censuales contractus iniur, ut redimi queat voluntate emptoris? quod est quaerere, An liceat emptori census cum venditore pacisci, ut quandoctunque voluerit emptor, cogatur ipse venditor censum perimere? Non intelligitur questio, An tale pactum, Pij V. constitutio prohibeat: nam certo constat ex huiusmodi constitutione ad censum requiri, ne debitor creditori se obliget ad redimendum censum: sed quod quaeritur, est, An praedictum pactum pugnet cum natura, & substantia contractus censuales? Sunt duae sententiae: una est affirmantium, pugnat, quam Sotus defendit *lib. 6. de Iustitia quest. 5. art. 3.* Nauarrus in *commentario de Vsuris num. 97.* idem videntur sensisse Ioan. Andreas, & Panorom. in *cap. illo vos, de Pignor. quos refert, & sequitur Virgini. de censib. par. 1. num. 84. & par. 2. num. 3. & par. 3. num. 27.* Ratio horum Auditorum est: nam eo ipso, quo emptor ius habet pretium repetendi, non est emptio, sed mutuum, ac proinde lucrum, quod ultra pretium exigit, nisi forem computetur, est generatium. Deinde ex natura emptio, emptor ipse debet facere, ut pretium sit venditoris: & hoc ius ipsum civile postulat in *l. Ex emptio. ff. de Actionibus empti, & venditi.*

Aliena licentia est aliorum, negantium pactum illud usurarium, aut cum natura rei pugnare. Gabriel in *4. distinct. 15. quest. 12. art. 3. dubitat. 4.* Conradus de *contractibus, quest. 84. conclusiones.* Maior in *eodem libro, & distinctione quest. 43.* Medina de *Rebus per usuram acquisitis, quest. 15.* Couarruias *libro 3. Variarum resolutionum cap. 9. num. 3. vers. Quarto est:* vbi citat Ioannem Imolam, & Alexandrum: Id probant, quia contractus huiusmodi non est mutuum, sed vera emptio, & venditio; quoniam totum comodum, periculum, & damnum census ad emptorem pertinet: nam re supposita censui in totum, vel ex parte perente, ipse census quoque perimitur, & venditor liber est ab obligatione pretium reddendi: at mutuatarius, in omnem euentum rem restituere cogitur. Deinde possum ego licite domum meam tibi vendere, meque tibi obligare ad dissoluendum contractum, & ad reddendum tibi integrum pretium intra triennium, siue septennium, prout ipse volueris. Postremo, potest Titius suum praedium Caio vendere, assumatū mille aureis, ea lege, ut Caius Titio vendat aliud praedium tondē aureis taxatum.

Instit. Moral. Pars 3.

In hac quaestione dicendum videtur, omnino esse abstinendum ab huiusmodi censuali contractu, & illum merito in Republica legibus damnandum, quoniam habet speciem usurae, cum emptor sibi reseruet ius repetendi pretium, & lucrum interim accipiat, nec computet in fortem. Item Conradus, & Couarruias, qui putant esse omni usura liberum, aiunt tamen esse penitus fugiendum. Postremo multa Scholastica disputatione tractantur, quae non condemnantur, ac vsu, & more omnino improbantur: quia quaedam Scholastica subtilitas potest omni peccati laeae purgare, vsus tamen ipse ea, vti noxia, damnat, & rejicit.

Quinto quaeritur, An sit etiam ex natura rei usurarium pactum, ut venditor post certum tempus, non ante cogatur censum redimere? Respondeo, totidem esse de hac quaestione sententias, quot sunt in quaestione superiori. Nam usurarium esse sentiunt eiusmodi pactum Hostiensis, Innocentius, Ioannes Andreas, & Panormitanus in *cap. In ciuitate, de Vsur. & cap. Ad nostram, de Emptione, & Venditione.* Paulus *consil. 487. lib. 1. & consil. 114. lib. 3.* Guido Papae in *tract. de contract. illicit. num. 27.* Imola *consil. 25.* Ioann. Baptista Lupus de *usuris commen. 2. §. 2. num. 69.* At Gabriel, Conradus, Maior, Medina, & Couarruias *locis supra citatis*, fortassis dicerent, ex natura rei usurarium pactum non esse, propter rationes superiori quaestione allatas; sed usurae speciem habere; ac proinde iure scripto merito prohiberi. Quicquid sit, non est in Republica huiusmodi pactum permittendum, cum census emuntur.

Sexto quaeritur, An constitutio Pij V. prohibeat censum, qui ad vitam emptoris constituitur, quique vulgo dicitur census vitalitius? rationem dubitandi affert, quod Pius V. praecipit, ut venditori relinquatur libera facultas extinguendi censum. De hac quaestione Nauarr. in *commen. de Vsur. num. 98.* Respondeo huiusmodi censum tripliciter fore constitui. Aut enim constituitur eo pacto, ut venditor, quandoctunque ipse libuerit, possit perimere, & hunc censum minimè prohibet constitutio Pij V. Aut eo pacto, ut emptoris morte finiatur, nec ante redimatur, & de hoc est controuersia, an tale pactum dictae constitutioni aduersetur? Sunt enim, qui id negent, ea ratione, quod constitutio, inquit, solum sit de ijs censibus, qui redimi solent, & possunt, & vulgo redimibiles vocantur. Alij vero putant aduersari, quia Pontifex generatim videtur prohibere, ne venditori auferatur libera facultas censum perimendi. Haec opinio est tutior. Aut tertio constituitur census absolutè, & simpliciter absque vllq. expresse pacto, ut possit, vel non possit redimi: & hic census praedicta constitutione non prohibetur, quoniam non habet pactum ipsi constitutioni contrarium.

Septimo quaeritur, An secundum conscientiam, & ius naturale, & scriptum commune ius, census ad vitam emptorum constitui emi, & vendi queant? Teste Ioanne Anania *cap. in ciuitate, de Vsur.* Raymundus, & Goffredus senserunt, emptionem hanc esse usurariam; quoniam venditor, & emptor sperant se diu victuros, & propterea amplius accepturos, quam sit census annuus. At Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, Panormitanus, & ceteri in *illo cap. In ciuitate, & Summistae, Angelus in verbo Vsurar. num. 44. Rosella eodem verbo, num. 1. & Silvester eodem num. 2. quest. 12.* docent esse licitam emptionem: idem etiam Gabriel in *4. distinct. 15. quest. 12. art. 2.* Maior *eodem lib. & distinct. quest. 44.* Conradus de *contractibus, quest. 81.* Medina de *Rebus per usuram acquisitis, quest. 14.* Sotus *lib. 6. de Iustitia, quest. 5. art. 2.* Couarruias *lib. 3. Variar. resolutionum, cap. 7. num. 2. vers. Item & hac.* Et hanc sententiam ratio ipsa comprobatur: nec enim usura est, si emptor ex re lucrum speret etiam maius, quam sit pretium, quia usurarium lucrum non est, nisi ex mutuo; at emptor ex re sua lucrum expectat. In censuali vero contractu non est mutuum, sed vera emptio, & venditio. Accedit, quod emptor, & venditor

Nu

census

centus sunt in omnibus pares: nam emptor potest diu vivere, & potest etiam cito mori: & proinde cum emptor tum venditor lucrari, & perdere potest. Est enim vitæ cursus incertus, & dubius, & ita potest accidere, ut emptor aut nullas, aut paucissimas pensiones annuas accipiat.

Quæres, an ex rei natura possit census constitui ad vitam venditoris? Monaldus, ut testatur Rosella in verbo *Vsura* 2. num. 3. Angelus eodem verbumum. 44. Silvester eodem num. 2. quest. 12. versiculo. *Quartum*, sentit emptorem census ad vitam venditoris licitam esse, sed non ad vitam emptoris: quia ex priori nulla existit occasio captandæ, aut optandæ mortis alterius, at vero in posteriori datur occasio: tunc enim venditor, ut se liberet ab obligatione solvendi censum annuum, habet occasionem captandæ, optandæque mortis emptoris: quod pactum, tanquam turpe, & contra bonos mores, damnant leges, & iura civilia. *Pactum, quod dotali*, & *l. ultima. C. de pactis*, & *l. Pactum dotali*, & *l. Licet. C. de Collat.* & *l. Stipulatio. ff. de iure obligat.*

Sed communis est omnium opinio, fas esse huiusmodi censum emere, teste Covarruvia, quia ex communi consensu utriusque, emptoris, & venditoris, pactum apponitur, nec leges generatim condemnant pacta, ex quibus potest occasio accipi captandæ, vel optandæ mortis alterius, quando talia pacta ex communi contrahentium consensu existunt. Et tenet, ut Covarruvia lib. 3. *variarum resolutionum*, cap. 7. num. 3. vers. *Item* & *hæc*, census, qui ad vitam constituitur, & emitur, minus suspectus est, ob incertum, & dubium lucrum, & damnium, eo quod sit incertus, ut dixi, vitæ cursus, & exitus, & mortuo emptore, non solum census perimitur, sed etiam pretium, quod est initio datum ab emptore, non est amplius reddendum. Immo in *l. Sicut lege. C. de Vsura. l. de Fidei commissis. C. de Transactionibus*, & *l. Si pater puella. C. de Inofficioso testamento*: & *cap. In civitate*, & *cap. Naviganti, de Vsura*, ob dubium, & incertum lucrum, & damnium, multa alia iure permittuntur, & fiunt.

Octavo queritur, An census emi, & vendi queat ad certum tempus, videlicet ad decem, vel viginti, vel plures annos?

Duo hic queruntur. Vnum est, An talis census emptor ex natura rei, hoc est, iure naturali permittatur. Alterum est, An census, qui ad certum tempus constituitur, sint Plj V. constitutione sublati.

Quod ad primam questionem attinet, difficultas nulla est; an tales census vendi, & emi possint, ea lege, ut annuæ pensiones, quo toto eo tempore solvende sunt, non excedant totam pecuniæ quantitatem, quæ principio datur in pretium. Verbi gratia, dat Titius Caio centum aureos, ut intra decennium singulo quoque anno ipsi Caius reddat decem: hic, inter omnes convenit, nullam vsuram, vel iniquitatem committi, quia solutio facta per partes, intra decennium æquatur cum tota summa & forte centum aureorum.

Caput igitur questionis in eo est positum, An tales census possint vendi, & emi paulo maiori pretio, quam vendantur census ad tempus incertum constituti. Verbi gratia, reliqui census venduntur, ita ut annuus census octo, novem, vel decem aureorum, valeat centum aureos. Queritur an census ad viginti quinque annos, vel ad plures annos ita constitui possit, ut census annuus novem, vel undecim, vel duodecim aureorum, æstimetur centum aureis: quod idem est, ac si diceretur: Vtrum si in priori emptione census annuus decem aureorum emitur, & venditur centum aureis, totidem aureis vendi & emi queat census undecim aureorum, quando venditur, & emitur ad decem, vel ad quinque annos, ita ut singulis annis solvantur duo & viginti aurei, vel ad viginti annos, ita ut singulo quoque anno reddantur quinque aurei, & dimidium aurei. Hoc perinde est, ac si queratur, An

talis census possit minori pretio emi, quam sit tota summa pensionum solvendarum?

Dux sunt opiniones: Prima est asserentium, talem emptionem esse vsurariam, ita ut quando census constituitur ad certum tempus, particulares solutiones annuatim eo tempore factæ, excedere nequeant totam pretii initio dati quantitatem. Ita Sorus lib. 6. de *Iustitia* & *erro*, quest. 5. art. 2. ad tertium. Id probant illi Auctores hac ratione: quia si solutiones plus habeant, quam pretium initio datum, etlet lucrum ex mutuo, & proinde vsurarium. Verbi gratia: Titius dedit Caio centum aureos ad decennium, eo pacto, ut singulis annis reddat undecim, ad exitum decennij Titius habeat centum, & decem aureos, quod est mutuum simulatum, & fictum cum lucro. Nam perinde est, ac si Titius Caio daret centum aureos, ut totidem ipse Caio ad decennium redderet, & præterea alios decem.

Secunda sententia est aliorum, qui asserunt, talem censuum emptionem ab omni vsura, & iniquitate liberam esse, dummodo pretium sit solum paulo maius, hoc est, dummodo summa annuarum pensionum sit aliquantulo maior tota quantitate pecuniæ initio date, & acceptæ: Ita Conradus de *Contractibus*, questione 80. Medina de *Rebus per vsuram acquisitis*, questione tertia, Covarruvia lib. 3. *variarum resolutionum* cap. 7. §. 7. num. 4. Eamque sententiam inde confirmant, quod in hoc contractu est vera emptio, & venditio, non mutuum: quoniam quod mutuo datur, reddi debet in omnem euentum, etiam fortuitum: mutuatarius enim, per se, vel per heredes suos cogitur secundum conscientiam restituere tantundem, quantum acceperat: at vero Caius in prædicto contractu, nullo iure compellitur reddere Titio centum aureos in in omnium euentum, quoniam si res supposita censu perituro perierit, nihil Caio debet, & in hoc contractu vera interuenit emptio, & venditio: Titius enim est emptor, Caius venditor, & quod emitur, est ius ad redditum annuum, siue est ipse redditus annuus ad decennium, & centum aurei, qui dantur, sunt pretium, quo Titius emi: à Caio ius percipiendi ad decennium singulo quoque anno undecim aureos.

Accedit, quod cæteræ res vendi, & emi possunt ad certum tempus, quemadmodum venduntur, & emuntur in perpetuum.

Insuper *Lenis. cap. 25*, constituta diuinitus est lex, ut possessiones vendentur, & emerentur ea conditione, ut quinquagesimo anno ad venditores, & priores Dominos reuertentur, & interim emptores fructus capiunt.

Postremo cum census & venditur, & emitur vel ad vitam, vel ad aliud tempus incertum, sæpe contingit, ut emptor plus accipiat, quam dederit, hoc est, lucrum sit maius, quam fuerit pretium. Immo quando emitur census, non ad vitam, sed qui redimi queat ad nutum venditoris, frequenter emptor & redimit totum pretium, cum venditor censum extinguit, & habet etiam plures pensiones annuas.

Ad argumentum vero initio positum, id nullam vim habere, quia cum Titius dat Caio mutuos centum aureos, ut ad decennium recipiat centum & decem, lucrum est ex mutuo; at cum dat totidem aureos, ut intra decennium singulis annis recipiat undecim ex iure, quod emit, tunc lucrum existit ex empto, & non ex mutuo, quia emit redditum annuum solvendum à Caio ad decennium, ergo non recipit centum & decem aureos ex mutuo, sed ex iure, & annuo reddito empto, & constituto in certo prædio, vel domo, vel alia re Caij.

In hac controuersia dicendum puto in primis, si Scholastica ratione, & subtilitate discutatur, videretur talis census emptio libera ab omni vsura, & iniquitate, quia rationes superius allatæ probant nullam vsuram committi, nec esse pretium iniquum, quando solum est paulo maius, quam sit pretium aliquorum censuum, qui ad tempus in-

certum emuntur. Vnde fit, vt quemadmodum reliqui census in re certa, immobili, & fructifera constituuntur: ita etiam huiusmodi census debeat in re simili institui: & sicut illi census percipi perempta re, & intereunt in totum; vel ex parte, si res in totum, vel ex parte delinat esse fructifera; sic etiam idem iuris est in eiusmodi censu. Secundo dicendum videtur talem censum non esse in Republica permittendum; quia magnam usurae speciem habet, eo quod fors, & pecunia principalis ad certum tempus cum lucro redditur, quemadmodum contingit in mutuo usurario: & eo magis usurae imaginem & figuram refert, quo breuius est tempus, quo census finitur, & desinit. Tertio, non probo, quod quidam aiunt, vt Medina loco citato, huiusmodi censum emi posse minori pretio, quam sit tota summa pensionum soluendarum; quia centum; inquit, aurei praesentes pluris aestimantur, quam centum & decem aurei absentes. Certè, si haec ratio quidquam ponderis haberet, facile concludi posset, lucrum ex mutuo usurarium non esse, si plus valet pecunia praesens, quam absens. Pluris quidem aestimatur, fatetur, pecunia praesens, quam pecunia loco distans: sed proflus nego plus valere pecuniam praesentem, quam absentem tempore. Minus etiam probo eorum sententiam, vt Medina in sua *Instructioe Confess. lib. 1. cap. 14. §. 26. Bannes de Usuria in 2. 2. quest. 78. art. 8. de censib. dub. 4.* qui dicunt, ideo talem censum tuta conscientia emi minoris, quam valeat tota summa pensionum reddendarum, quia onus, inquit, sustinet emptor, qui vniuersam centum aureorum pecuniam dat, & tamen per partes recipit centum, & decem aureos. At pecunia centum aureorum, cum tota datur, commodior, & fructuosior est, quam summa centum & decem aureorum paulatim soluta: R euerà pari ratione lucrum ex mutuo posset per partes distulsi recipi, quod est absurdum. Quare si praedictum censum fas est minoris emere, ideo est, quia est vera emptio, & venditio, & communi aestimatione ita est pretium taxatum, vt illud sit paulò minus, quam sit tota summa pensionum.

De ultimis conditionibus census.

CAPVT XVIII.

AD extremum Pontifex ait: [Cum vero traditione pretii census extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denuntiare ei, cui pretium erit, & post denuntiam, infra annum tamen, etiam ab inuito, pretium repeti posse.]

Hoc locum habet cum venditor censum extinguit, reddito emptori pretio. Ceterum potest emptor centum alteri donare, vel testamento legare, vel cum alia re permutare, vel alio modo distrahere, & alienare: nam census annuus est quodammodo similis usufructui, quem quis habet in fundo alterius. Vnde quemadmodum usufructus multis modis amittitur, vt constat ex toto titulo *Digestorum, Quemadmodum usufructus amittitur, & Institut. de Usufructu §. ultimo*: sic etiam census multis modis finitur, vel alienatur. Ante bimestre venditor debet emptorem monere de pretio ipsi reddendo. Aequissima conditio, vt Dominus census sibi consulat, & decernat quid sibi factò opus sit de re sua. Quid si pretium accepere recuissset? Tunc debitor census publicè, & coram testibus pecuniam deponat, & de hoc creditorem moneat, & sic liberabitur ab obligatione soluendi censum, iuxta id quod habetur in *l. Accepit. C. de Usuris, vt explicat Baldus ibidem, & Menochius lib. 2. de Arbit. ind. casu 232.*

Tandem subiungit Pontifex: [Pacta etiam continentia pretium census extra casum praedictum ab inuito, aut ob penam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino

prohibemus. Contractus sub alia forma posthac celebrandos, sceleratius iudicamus.] Hoc nimirum addidit Pontifex, vt formulam praescriberet censuales contractus: forma autem dat esse rei. Baldus in *l. Iulianus. ff. Ad exhibendum*, vbi dicitur: [Mutata forma rei, substantiam petiti necesse est.]

Quaedam quaestiones generales super dicta Pij V. constitutione diluuntur.

CAPVT XIX.

PRIMO quaeritur, Quomodo in constitutione dicatur, Censuales contractus alter inuito pro sceleratius habendos: hoc enim si ita esset, inde fieret, vt etiam necessarè sint conditiones, vt contractus huiusmodi fiant coram testibus, & tabellione, & per syngrapham, siue scripturam ipsius tabellionis, & aliorum manu subscriptam? Respondeo, has conditiones requiri, non quidem secundum conscientiam, sed vt contractus censuales in iudicio vim, & locum habeat; quia, vt dixi superius, est solennis formula iuris scripti requisita, ad dolos, & fraudes tollendas.

Secundo quaeritur, An ceteræ conditiones vim habeant non solum in iudicio, sed etiam secundum conscientiam? Respondeo cum Nauarro in *commentario de Usuris, num. 106.* vim, & locum habere: quoniam tamen si singula non sint necessaria ex natura rei, iure tamen scripto, & Pontificio requiruntur; quia, vel usuram, vel speciem, occasionem, & periculum usurae habent, & leges iustae sunt, quæ prohibent malum, vel quod mali speciem, & faciem gerat.

Tertio quaeritur, An praedictæ conditiones sint vbique seruandæ? Respondet Nauarrus *loco citato*, esse seruandas, quatenus continent id, quod iuris naturalis, vel Diuini est: at quatenus nouo iure scripto aliquid prohibent, seruari debent, vbi ipsa est vsu recepta: quia leges vim obligandi non habent, nisi vsu recipiantur; vt colligitur ex *cap. in istis. §. Leges, distinct. 4. & ex l. De quibus. ff. de Legibus.* Nam Principum constitutiones, & leges ea conditione tacite feruntur, vt conscientias obligent, si illae fuerint vsu receptae, sin minus, non obligant. Felinus *cap. primo de Treuga, & pace, num. 12. & sequentibus.* Caldernum, Archidiaconum, Panoormitanum, Cardinalem, Imolam, & Dominicum sequutus: sic etiam Nauarrus *consil. 1. num. 23. de Constitutionibus.*

Quarto quaeritur, Cur Pius Quintus constitutionem edidit de censuali contractu? Siquidem Martinus Quintus, & Calixtus Tertius duas constitutiones de eodem contractu iam ante promulgauerant: & quare Calixtus Tertius id renouauit, quod praesceperat Martinus Quintus? siquidem nihil prorsus adieci. Respondeo, in constitutione Martini Quinti & Calixti Tertii, fuerunt octo tantum conditiones decretae, quæ in censibus requiruntur.

Prima erat, vt venditor certum praedium, domum, vel possessionem, vel alia stabilia bona assignet, in quibus census constituatur.

Secunda, vt res illa sola subiecta, & obligata sit censui, non alia bona venditoris, nec ipse venator.

Tertia, vt emptor iustum pretium soluat, videlicet, vt vnam marcham aurei emat decem, vnde decem, tredecim, vel quatuordecim marchas.

Quarta, vt statim emptor iustum pretium det venditori.

Quinta, vt liberum sit venditori censum redimere, vel in totum, vel ex parte, quando eumque voluerit.

Sexta, ne emptor obliget sibi venditorem ad extinguendum censum.

Septima, vt percunte fortuito re supposita censui, ipse quoque census finiat, & desinat.

Octava, vt res obligata censui tantum fructum reddat quotannis, quanta est annua pensio.

Has condiciones primum Martinus V. requisivit in censibus, quas deinde Calixtus Tertius renouavit, quia in dubium quidam vocare ceperant, an singula eorum essent necessariae.

Et quoniam inter scriptores post Martinum V. & Calixtum Tertium magna erat controuersia, vtrum istae condiciones omnino requirerentur ad censum: merito sane Pius Quintus declarauit, quid in hac re tenendum esset. Telle Ving. in tract. de censib. par. 2. num. 136. Natta Iuriconsultus in consil. 408. num. 19. Et 20. ait, praedictas constitutiones Martini Quinti, & Calixti Tertij, aut nunquam editas à Pontificibus, aut nunquam promulgatas fuisse, aut saltem in dubium vocari posse, an fuerint editae, vel promulgatae. Sed certe hanc sententiam merito rebellet Virginius. Primo quia in ipso iure communi continentur, vt not. in tit. de Emptione, & vend. inter Extravag. communes. Deinde, quia eas ad verbum, Doctores, qui sunt postea subsequuti, reculerunt, Conradus de Contract. quest. 87. Maior in 4. distict. 15. quest. 42. & ceteri Auctores eorum constitutionum meminerunt, Couarruias lib. 3. var. respl. cap. 7. Callaneus in catalogo Glorie mundi par. 12. considerat. 19. fallent. 15. Tiraquellus lib. 1. de Retract. §. 1. Glossa 6. num. 15. Sotus, Medina, & ceteri, qui de censibus tractant.

Fuit itidem quaestio inter Auctores, an octo istae condiciones, ita approbarentur à Martino Quinto, & Calixto Tertio, vt census aliter constitutus nihil momenti, & ponderis haberet. Nam Miranda in summa Conciliorum, & alij, quos deinde sequuti sunt Nauarrus, Ioan. Baptista Lupus, & Virginius, senserunt, ita esse necessarias ad censum eiusmodi condiciones, non quidem ex natura rei omnes, & singulas, sed ex iure Pontificio in illis constitutionibus praescripto, vt census aliter institutus nullam vim haberet. At Conradus, Maior, Sotus, & Couarruias opinati sunt, Pontifices Martinum V. & Calixtum Tertium approbasse quidem censum emptionem, & venditionem, illas octo condiciones habentem, sed non condemnasse emptionem censum, si illis conditionibus ceteret. Et hinc est, vt illi Auctores census approbent aliter institutos, videlicet, creatos iuri naturali conuenienter, quamuis non iure Pontificio illatum constitutionem.

Ceterum Pius V. sua constitutione declarauit census aliter emptos, irritos esse, & inanes, tamquam fornicarios, ac ita sublata est omnis controuersia, quia Pius Quintus non solum constituit, vt seruarentur in censibus ea, quae Martinus Quintus, & Calixtus Tertius instituerant, sed etiam multa alia, quae ipse adiunxit, sine quibus nolit censualem contractum posse subsistere, nimirum in his censibus, qui instituantur, vt redimi, vel extinguantur à venditore queant: nam de his sermo est in Martini V. Calixti

III. & ipsius Pij V. constitutionibus.

Quaedam quaestiones de censibus dissoluantur.

CAPVT XX.

PRIMO quaeritur, An post Pij V. constitutionem, possit census fructuarius emi, qui in fructibus, scilicet, soluitur, non in pecunia? Respondeo posse, quia praedicta constitutio nihil de hoc censu definiuit.

Secundo quaeritur, An si census pecuniarius fuerit emptus,

possit fieri soluto in fructibus, siue rebus, non in pecunia? Respondeo, consensu emptoris, siue creditoris posse aliquid pro alio solui, non tamen eo iniuito. *l. Mutuum. §. Mutui datio. ff. de Reb. cred. Et l. Sise. §. Ait Prator. ff. de Sent. Et iud. Et l. Promissor. §. vlt. ff. de Constit. pecun.* Fingamus igitur, Titium emisse à Caio censum annuum 50. aureorum, & deinde consensu Titij Caium soluisse quotannis 50. aureos, non in pecunia, sed in domo, quam locat ipsi Titio, & quae ex locatione solet quotannis reddere 50. aureos: licet est contractus, & Caius legitimam solutionem fecit. Sed quid si lapsu temporis domus ex locatione minores, maioresque redditus quotannis afferat? Respondeo, si reuera domus ex locatione annua incipiat reddere solum 25. aut 35. aureos propter pestem, vel bella, vel ob aliam causam, tunc Caius reliquum supplet debet aliunde, quia Titius censum annuum emi 50. aureorum: nec census est in domo constitutus, licet consensu ipsius Titij soluitur in fructibus domus: secus esset, si Titius emisset censum impostum in ipsa domo: tunc enim facta domo ex parte intrugera, ex parte censum amississet. Hinc etiam est, vt si cursu temporis domus Caij locata Titio ex locatione annua plures fructus faciat, Caius solum Titio soluere debeat quotannis 50. aureos, & reliquum, quod superest ex locatione annua sibi iura conscientia retinet, quia Titio solum debetur annuus census 50. aureorum, & domus ex locatione annua reddit 60. aut 70. aureos.

Tertio quaeritur, An solui debeat fructus iuxta pretium, quod tempore, quo emptus est census, fructus valebat, an vero secundum aestimationem, quam fructus habet tempore solutionis? Nauarr. in comm. de Vfur. nu. 120. ait fructus esse soluendos iuxta aestimationem, quam habebant tempore emptionis census, siue postea crescat, siue minuat aestimatio fructuum, quod cetera merces sic emi, & vendi soleant: fructus vero eam aestimationem habere dicuntur, quam habuerunt per decem annos ante emptionem census, vno anno cum alio computato.

Quarto quaeritur, An Titius venditor census possit totum pretium, vel partem eius mutuum dare Caio amico, vel vicino suo, ea conditione, vt ipse Caius soluat censum annuum quem Titius soluebat Seio emptori census, donec ipse Caius reddat Titio pecuniam, qua erat censum redempturus? Nauarr. in comm. de Vfur. num. 115. negat posse, quia vitia peccatum Titius admittet: daret enim Caio mutuum pecuniam, eum sibi obligando ad annuum censum soluendum, quem ipse erat alioqui soluturus, & illa obligatio est pecunia aestimabilis. At verius est, quod affirmat Virg. par. 2. de cens. num. 28. Et 29. id posse facere Titium, tum quia id passim fit, & nemo condemnatum eam, quia Titius ea pecunia, quam Caio mutuum dat, erat redempturus censum annuum: ergo potest sibi Caium obligare ad soluendum censum annuum, donec eam pecuniam reddiderit: nam, qui percipit commodum, debet onus quoque sustinere: nec Titius vlllo iure compellitur eam pecuniam Caio mutuum absque vlllo onere dare, eo quod ex huiusmodi mutuo Titius damno afficitur: ergo non vi mutui, sed ratione damni eam obligationem exigit à

Caio, et tali onere imposto.

De censu constituendo iuxta constitutionem Nicolai V.

CAPVT XXI.

NICOLAUS Quintus, gratia Alphonsi Regis Siciliae, & Neapolis, constitutionem edidit, in qua, aliqua ex parte abrogauit constitutionem Martini V. ac propterea mirum non est, si Calixtus III. aliam euulgauerit constitutionem, in qua idem penitus, quod Martinus Quintus constituerat, seruari iussit. Nam cum Nicolaus Quintus constitutioni Martini Quinti derogasset, Calixtus Tertius constitutionem Martini Quinti restituit. Nec hi Pontifices sibi contrarij fuerunt: quia Martinus V. constitutionem suam uoluit in Germania seruari; postea uero Nicolaus Quintus, rigorem constitutionis Martini Quinti temperando, uoluit, ut in regno Siciliae, & regno item Neapolitano possent census benignius, & mitius institui: ac deinde Calixtus Tertius constituit, ut id seruetur saltem extra Siciliae, & Neapolim, quod Martinus V. decreuerat.

Primo quaeritur, Quot condiciones in censibus requiratur constitutio Nicolai Quinti? Respondeo, in primis constitutionem hanc ad verbum haberi apud Follerium de censuali contractu, statim in principio, & apud Ioannem Baptistam Lupum de usuris, commentario secundo. §. 2. num. 8. & apud Auctorem Coronae Confessorum par. 2. cap. de censib. num. 11.

Deinde in hac constitutione Pontifex Nicolaus V. primo concedit incolis, & habitatoribus locorum in regno Siciliae, & Neapolitano, ut possint census instituire in rebus suis, & facultatibus, & emolumentis earum.

Ut possint obligare censui omnia, & singula bona immobilia, & quaecunque alia iura, obligationes, & actiones, promissiones, stipulationes, & suas personas.

Tertio, ut possint instituire census in suis domibus, possessionibus specialiter, vel etiam generaliter in omnibus bonis, redditibus, emolumentis, iuribus, & alijs rebus suis.

Quarto concedit, ut census annuus uisus aurei possit emi decem aureis, & non minori pretio; ac proinde ut census annuus decem aureorum ematur centum aureis. Hac in illa constitutione Nicolai V. in quibus derogatum est Martini V. Constitutioni.

Secundo quaeritur, Quo modo condiciones, quas in censibus requirit constitutio Nicolai V. libere sint ab omni usura peccato: Ioannes Baptista Lupus in tract. de usuris, commentario 2. §. 2. num. 84. & sequentibus, dicere non dubitauit, Constitutionem Nicolai V. editam anno 1452. esse valde periculosam, & suspectam, & materiam praebere hominibus, ut census iniquos, & usurarios instituant, ac proinde merito esse sublatam.

Sed certe ergo non video, quo modo id tolerari queat: nam quid est aliud, nisi dicere, errasse Nicolaum V. qui talem constitutionem promulgauit, & concessit, ut in regnis Siciliae, & Neapolitano census constituerentur iniqui, & usurarij? Siquidem illic census instituantur iuxta formulam in constitutione Nicolai V. praescriptam, ac traditam. Quare id nulla ratione dici potest, quoniam condiciones, quas Nicolaus V. requirit, cum iure naturali, & diuino conueniunt, quamuis dissentiant a speciali iure, quod Martinus Quintus, & post Nicolaum Quintum, Calixtus III. & Pius V. tradiderunt.

Sed iam rationes uideamus, quibus Ioannes Baptista Lupus suam sententiam, ut putabat, comprobabat. Primum, personalis census, inquit ille, approbatur, quem tamen Pij V. constitutio, ut generatim, & usurariumque condemnat.

Deinde, quia Nicolaus Quintus concedit, ut possit census institui generatim in omnibus bonis venditoris: ac

natura censualis contractus postulat, ut census imponatur in re certa venditoris, & Pius V. Martinus V. & Calixtus III. definerunt, ut venditor rem certam censui subiciat, & obliget, non generatim omnia bona.

Tertio, quia in constitutione Nicolai Quinti conceditur, ut omnia bona venditoris, omnia scilicet iura, actiones, redditus, obligationes, proprietates, & denique ipsa persona sit obligata censui; quod omnino pugnat, non solum cum Pij Quinti, Martini Quinti, & Calixti Tertij constitutionibus, sed etiam cum ipsa natura censualis contractus.

Quarto, quia in hac constitutio se permittitur, ut annuus census uisus aurei possit emi decem aureis, cum tamen passim emi soleat tredecim, aut quatuordecim aureis. Virginius tract. de censib. par. 3. num. 43. sentit constitutionem Nicolai Quinti esse omnino abrogatam in ijs omnibus, in quibus ea est Pij V. constitutioni contraria. Sed dicendum est in primis, teste Auctore Coronae Confessorum par. 2. cap. de censuali contractu, num. 25. Gregorium XIII. concessisse, ut in Regno Siciliae, & Neapolis, cum census instituantur, seruetur constitutio Nicolai V. nihil obstante constitutione Pij V. dummodo certa res immobiles, & frugifera a venditore designentur, quae censui supponantur; & postea omnia bona venditoris obligentur creditori, & liberum sit venditori censum redimere, quando uoluerit, & in ceteris pacta seruentur iuxta constitutionem Nicolai V.

Ad primum illud argumentum Ioannis Baptistae Lupi, Respondeo, censum personalem iure naturali non esse damnatum, sed iure speciali in constitutionibus Calixti Tertij, Martini V. & Pij V. ut superius ostendi. Item Nicolaus Quintus non approbat censum personalem, sed solum dicit in censu reali venditoris personam obligari, non quidem proxime ratione sui, ac si esset censui supposita, & subiecta, sed ratione rei, quam censui addicit. Ita ut lege euictionis teneatur, hoc est, si res obligata censui fuerit euicta, tanquam aliena, vel alteri obligata, venditor cogatur vel pretium emptori reddere, vel censum in alia re certa constituere.

Ad secundum, falsum est, esse contra naturam censualis contractus, ut census generatim in omnibus bonis venditoris imponatur, ut putabat Lupus: solum ex hac constitutione fit, ut census constitutus sit firmior, ac tutior, ac proinde sit plus aestimandus.

Item meo iudicio Nicolaus Quintus non exigit, ut venditor in suis omnibus bonis censum instituat, sed ut sua bona ita obliget, ut si res supposita censui sit euicta, venditor censum in alijs rebus imponat, si minus, pretium restituat. Et hoc est, quod Gregorius XIII. concessit Siculis, & Neapolitanis, uidelicet, ut certas res designent, quas censui subiciant, & nihilominus generatim sua omnia bona obligent.

Ad tertium, dicimus minime pugnare cum natura censualis contractus, ut census instituantur in alijs censibus, vel redditibus, cum perpetui sunt, dummodo tamen si res alteri censui obligata, de nouo obligetur, id fiat consensu eius, qui censum emerat, & Communitates liberae, siue Republicae, Reges quoque, ac Principes consueuerunt census imponere in ius redditibus annuis. Quod etiam Nicolaus Quintus concedit, ut possit venditor censui obligare rerum suarum proprietates, iura, & emolumenta: non ita accipiendum est, ut possit census institui in sola proprietate rei, omni domino uili remoto: tunc enim proprietates non est quid fructiferum: sed eo tantum spectat mens Pontificis, ut potestatem faciat venditori censui obligandi omnia bona sua, puta rerum proprietates, iura, & commoda.

Ad ultimum, Miror sane Ioannem Baptistam Lupum dicere, pretium esse iniquum, cum census uisus auroi ematur decem aureis. Nam in constitutionibus Martini Quinti, & Calixti Tertij dictum faenit, marcham unam auri emi posse 10. vel 11. vel 13. vel etiam 14. marchas. Unde quamuis

Romæ, & in Hispania, & Gallia census viuis aurei ematur 14. vel 13. aureis; in Sicilia tamen, & Neapolitano regno emitur decem, minori quidem pretio, sed non iniquo. Nusquam tamen (nisi fallor) permittitur, ut census viuis aurei ematur minori pretio, quam decem aureis.

*De alijs censibus annuis, qui vulgo in Italia
Montes, videlicet, pecuniarij
vocantur.*

CAPVT XXII.

ANTEQUAM census annuos, qui dicuntur montes pecuniarij, explico, generatim agere instituo de alijs montibus pecuniarijs, qui Pietatis nomen habent. Sunt enim tria genera montium pecuniariorum. Nimirum ij, aut sunt motes gratia communis pietatis, ad mutuandum egentibus erecti: aut sunt montes, in quibus pecuniæ deponuntur, vel quibus pecuniæ mutuo dantur à ciuibus: aut reuera sunt montes, qui pecunia venduntur, & emuntur. De his omnibus montibus tractauit Siluester in verbo *Vsuræ*. Thomas Boninsegni in tract. de montibus, Philarchus de Officio Sacerd. lib. 3. cap. 19. 20. & 21. Spectatim vero de montibus Pietatis egerunt Caiet. in Opusculis, tom. 2. tract. 6. Medina de Rob. per *Vsuram acquisit. quasi* 10. Iacobus Naglancus in Opusculo de monte Pietatis, Sotus lib. 6. de Iustitia, & iure, quest. 1. art. 6. Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 213. & in commentario de *Vsuris*, num. 56. de alijs montibus tractauit Laurentius Rodulphus in tract. de *Vsuris* par. 3. num. 12. & sequentibus. S. Antoninus par. 2. tit. 1. cap. 11. & Nauarrus consil. 17. de *Vsuris*.

Primo itaque agendum est de montibus Pietatis: nam questionis dubia est, An hi montes careant omni *vsuræ* peccato: Huiusmodi montes instituantur in hunc modum. Titus, verbi gratia, Princeps, vel vir opulentus, vel aliqua Respublica, ex arario publico, vel largitionibus priuatorum hominum, donat, vel testamento, vel extra testamentum certam aureorum summam ciuitati, vel populo, ea lege, ut ex illa aureorum quantitate mutua detur pauperibus pecunia indigentibus, & idoneum à singulis mutuatarijs pignus accipiatur, ea itidem conditione, ut singuli, quibus mutuum datur ultra sortem, aliquam pecuniam soluant; maiorem, aut minorem, prout maiorem, minoremque pecuniæ quantitatem mutua acceperint: quam pecuniam solunt, ut ex ea debitum stipendium reddatur ministris, qui montis curam habent; hoc est, qui curant accipienda pignora, asseruanda, restituenda, vel vendenda, opportuno tempore, si fuerit opus; quique in libellis, siue tabellis debitorum nomina describunt, & quantum quisque pecuniam mutua acceperit. Pecuniarum aceruus, vnde pauperibus quid mutuum datur, mons dicitur per metaphoram, quia est pecunia in aceruum congesta.

Tres itaque huiusmodi montium leges sunt: Prima, ut ex ipso pecuniarum aceruo, cuiuslibet indigenti mutui dari possint decem aurei, quos soluere debeat ad annum, vel summum ad biennium.

Secunda, ut qui mutuos nummos accipit, det monti pignus idoneum, quod statim vendi queat, si ipse statuto tempore debitum non soluat, & ex pretio pignoris mons partem sibi debitam accipiat, & reliquum habeat Dominus pignoris.

Tertia, ut ex pecunijs, quæ ultra sortem monti proueniunt, soluantur omnes impensæ, quæ necessario sunt ad montem tuendum, & conseruandum. Nam mons iste indiget multis ministris; item conducit, aut emit arces, in quas conueniunt ministri, asseruantur pignora; & continentur arce, in quibus pecunia conduntur, & reponun-

tur libri, in quibus omnia necessaria describuntur.

His positis, quæritur iam, An montes hiæ legibus, & conditionibus erecti, & instituti, sint liciti: Olim ante Concilium Lateranense, sub Leone X. congregatum, magna fuit controuersia, non solum inter Iuris ciuiles, & Canonicos interpretes, sed etiam inter Theologos de hac re, ut dicitur in eodem Concilio sub Leone X. sessione decima: quæ quidem controuersia vsque ad Caietani, & Siluestri tempora durauit.

Fuerunt igitur tunc temporis duæ sententiæ; vna asserentium, in prædictis montibus *vsuram* committi, quantum singuli eorum, qui à monte mutua pecuniam accipiunt, ultra sortem aliquid soluere coguntur. Ita sentit Caietanus, cuius sententiam sequutus est Sotus lib. 6. de Iustitia & iure, quest. 1. art. 6. & rem esse dubiam dicit Siluester verbo *Vsuræ*, quest. 4. Auiunt enim, à mutuatarijs nihil præter sortem esse exigendum, & accipiendum, & ex pecunijs ipsius montis impensas, quæ sunt, esse soluedas.

Quod si illis obijciat, inde futurum, ut mons ipse paulatim minuat, decreseat, & in totum absumatur, & euanescat, quod magno erit detrimento pauperum, & aliorum mutua pecunia indigentium. Respondent, eum, qui montem constituit, si velit, ut duret in perpetuum, relinquere debere aliquid ultra ipsam pecuniarum summam, ex quo stipendium ministris debitum reddatur, & impensæ necessariae soluantur.

Probant autem illi Auctores, in his montibus *vsuram* contineri. Primo, quia mons, hoc est, qui montis curam habet, ex mutuo luctum exigit, & accipit.

Deinde, quia aliqui priuatis hominibus fas esset certam pecuniam summam deputare ad dandum mutuum pauperibus, ea lege, & pactione, ut ipsi pauperes aliquid amplius forte soluant, vnde illa pecuniæ summa conuoluetur.

Postrema, quia is, qui mutuum dat, eo ipso debet id officij gratis præstare, & obire: alioqui mutua pecuniam non det.

Secunda sententia est communi consensu recepta, nulla *vsuræ* labe infici prædictos montes. Ita Theologi, & Iuris Canonici, & Ciuiles interpretes, qui post Concilium Lateranense sub Leone X. scripsere de *Vsuris*, Medina, Nauarrus, Thomas Boninsegni, Philarchus, & Ioan. Bapt. Lupus, & alij, *locis supra citatis*.

Reuera in hac questione nunc esse nulla potest dubitatio: sunt enim tales montes approbati, & confirmati Pontificijs diplomatis, ut refert Nauarrus *heco citato*: immo, ut testatur Concilium Lateranense sub Leone Decimo, à Paulo Secundo, Sixto Quarto, Innocentio Octaueso, Alexandro Sexto, Iulio Secundo editæ sunt constitutiones, quibus tales montes sunt approbati; & denique in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione decima, extat constitutio, quæ incipit, Inter multiplices, qui approbantur, & in ea referuntur, quæ diximus, leges, conditiones, & onera.

Mihi itidem valde improbanda videntur, quæ de hac questione Caietanus, Siluester, & Sotus tradiderunt. Caietanus quidem ait, Pontificijs Constitutionibus approbati Pietatis montes, sed generatim, non spectatim, hoc est approbati, si in eis apponantur conditiones, & pacta debita, & licita. Contra hoc est, quod in Concilio Lateranensi, loco iam allegato, approbantur montes pietatis erecti cum prædictis conditionibus, & pactis: nam ibi habetur expresse ea conditio, quam Caietanus *vsuram* appellat: ut, videlicet mutuatarij aliquid ultra sortem soluere debeant.

Accedit, quod ibi approbantur tales montes, ad dubitationes animorum tollendas, quæ erant inter Theologos de eorum montium æquitate: at tota difficultas erat de prædictæ Constitutionis iustitia: ergo in Concilio ea conditio approbatur, quam ut *vsuram* Caietanus condemnat. Respondet Caietanus, non omnia

illius Concilij decreta fuisse vsu recepta. Sed responsio non valet, quia solum potest locum habere in penis, censuris, & aliis iuris humani decretis, quae Concilium constituit, & edidit. At quaestio, vtrum praedicti montes liciti sint, est quaestio fidei, & morum. Ergo cum in Concilio definitum sit licitos esse eiusmodi montes pietatis, nemo potest absque periculo oppositum affirmare. Immo ibi excommunicationis lata sententia constringitur, qui oppositum praedicare, & disputare verbo, vel scripto ausus fuerit.

Præterea Sotus multo magis in hac parte mihi videtur notandas, & dum ait, huiusmodi quaestiones ad fidem minime pertinere. Quia Concilia, inquit ille, & Pontifices, nequeunt aliud definire, & tamquam dogma fidei, nisi ex sacris litteris, vel traditionibus colligendo. Ad fidem, inquit, pertinet, an vsura sit licita, nec ne, quia id potest ex sacris litteris concludi: sed non est quaestio fidei, nec possunt Romani Pontifices, aut Concilia decretae spectant, vtrum hic, vel ille contractus sit vsurarius, an non: quoniam hæc quaestio solum ad Philosophum moralem spectat. At profectò hæc in re Sotus vehementer excelsit. Nam si hoc verum esset, ad Ecclesiam non pertineret statueri, vtrum hoc, vel illud opus sit bonum, an malum. Pontifices itidem, & Concilia non raro statuunt hoc, vel illud esse fas, vel nefas. Adde his, quod, postitus principis, quæ sacræ litteræ tradiderunt de vsura, necessario, & euidenter concludi potest hunc, vel illum contractum vsurarium esse. Respondet Sotus, in Lateranensi Concilio non esse, tamquam dogma fidei definitum, prædictos montes esse ab omni vsura liberos esse; quia Caietanus in eo Concilio interfuit, & tamen postea scripto tradidit, tales montes vsurarios esse. Sed hoc nihil impedit, quia quamuis Caietanus, qui ei Concilio Lateranensi interfuit, oppositum tradidit, ac senserit, tamen contra Concilium est eius sententia, ac proinde merito deservenda. Deinde Sotus respondet, in Concilio, & in litteris Pontificiis solum approbati pactum, quo mutuatarij præter sortem, aliquid soluere coguntur, gratia custodum, & ministrorum montis curam habentium: hoc est, vt interpretatur Sotus, causa obligationis, quæ ministri montis dare mutuum pecuniam pauperibus debent, quemadmodum, inquit, Titius si sese pauperibus obligaret ad damnum mutuum, quotiescumque ipsi petierint, pollet ratione eiusmodi obligationis aliquid exigere. Sed reuera falsò Sotus interpretatur verba Concilij, & Pontificum, qui manifestè, & clare approbant conditionem, quæ aliquid vsura sortem à mutuatariis accipiunt, vt ex eo debiturum stipendium soluatur ministris pro eorum opera, & labore, & vt inde montis damna restanciantur, & quæ sunt impense, compensentur.

Sed ad argumenta Caietani, & Soti respondeamus breuiter: & ad primum quidem, dicimus, id quod singuli mutuatarij præter sortem monti reddunt, non dari ratione mutui, sed damni emergentis: alioquin enim mons ipse paulatim desereret, nec custodes, & ministros haberet, qui eum tuerentur incolumem, & conseruarent.

Ad secundum, si is, qui mutuum dat, destinat pecuniam mutuum dandam pauperibus, retinendo penes se dominium illius toto eo tempore, quo eam destinat, & parat ad mutuum dandum, nihil reuera vsura sortem poterit à mutuatario exigere, vt inde illam pecuniam summam, quam mutuum dandam destinauit, integram conseruet: suis enim impensis, & sumptibus conseruare debet, quia dominium ad pauperes non transfuit, sed sibi retinet, & sicut nuda suo eam destinat ad dandum mutuum pauperibus, sic potest arbitrari suo in alios vsus impendere, potest quoque quando voluerit, eam repetere tamquam rem suam, neque enim vilius in ea pauperes acquiritur. Secus verò est de eo, qui montem pietatis erexit, & fundauit: nam absolute donauit pecuniam, quam in montem contulit, nec potest eam repetere, nec ex monte deducere, quia facta est iam pecunia communis pauperum: vt ex ea mutuum petant, & accipiant: quare pauperum est, non eius, qui pecuniam dedit, montem conseruare. Is itidem, qui commodum per-

cipit, onus quoque sustinere compellitur. Tertium soluitur argumentum, dicendo, eum, qui montem constituit ex suis pecuniis, non esse amplius pecuniarum dominum erecto monte, ac proinde non esse ipsum, qui mutuum pecuniam dat, sed montem ministerio, & opera eorum, qui curam eius habent. Mons autem communis est pauperum, ac proinde custodes, ac ministri montis, administrationem, non dominium habent: & penes pauperes dominium est, & proinde ipsorum interest montem saluum, & integrum tueri.

Secundò quaeritur, cui accrescat id, quod singulis quibusque annis superest ex pecunia, quam vsura sortem mutuatarij soluunt. Finge singulos mutuatarios, præter sortem soluere tria, habità ratione centum mutuo acceptorum, & quia ad stipendia ministrorum, & ceteras impensas quæ sunt, solum sufficit, si duo mutuatarij soluunt: factum est, vt ad exitum anni magna pecunia superest. Quaeritur iam, an illa accrescat monti? Rario dubitandi est, quia eo ipso, quod accrescit monti, accrescit pauperibus. Respondet, non posse monti accrescere: neque enim mons potest locupletari, & augeti ex lucris vsura sortem acceptis, quia eiusmodi lucra debentur, vt ex eis ministri stipendium suum habeant, & impense necessaræ soluatur: ergo quod superest, nequaquam monti debetur. Quæres, cui sit restituendum id, quod superest? Respondeo, si creditores certi essent, & noti, eis restitui debere: at quia certò sciri nequit quinam sint creditores, cum sint plurimi, & ignoti, dandum est pauperibus, siue in pios vsus erogandum. Et cum ipse mons sit pietatis opus, eo ipso id sibi retinere potest, tamquam in pios vsus erogatum. Si roges, an quando custodes & ministri montis experientia cognouerunt, vnum quotannis superesse ex tribus, quæ singuli mutuatarij soluere coguntur, abstinere debeant in posterum à petitione illorum trium? Respondeo, si per aliquot annos id certa experientia cognouerint, abstinere debere, siquidem ad omnes montis impensas sufficit, si duo tantum singuli mutuatarij soluunt: at verò, quia montis impense singulis annis pares non sunt, sed aliquando minores, omnia computari debent, & habenda est ratio maiorum impensarum, quæ aliquando fiunt, vel certe futuræ probabiliter creduntur.

Tertio quaeritur, An possit ciuitas, siue Respublica libera, siue Princeps suos subditos compellere, vt singuli aliquid conferant in montem? Respondeo, posse: nam potest cogere ad dandum mutuum, immo ad dandum simpliciter. Sit uellet in verb. *Vsuras. quest. 1.* tempore enim famis, & penuriae possunt diuites officio iudicis, & magistratus compelli ad dandum, vel absolute, vel mutuo, quæ sunt pauperibus necessaria ad vitam: tunc namque cibaria sunt omnibus indigentibus communicanda. *Glossa in cap. Sicut h, in verbo Esurientem. Dist. 47. ex l. 2. §. Cum eadem. ad finem. ff. Ad legem Rhodiam, de Lictu.* sic potest Respublica edicere, ne quis emat plus, quam opus habeat ad suam indigentiam subleuandam, ne aliis res sint cariiores. *l. 1. C. de Episcop. audient. & vt quisque mutuum det, vel vendat frumentum. l. 1. C. Vt nemini liceat in emptione speciei se excusare, libro 10.*

Quarto quaeritur, An liceat montium administratoribus pecunias accipere ab his, qui eas in montem conferunt eà lege, vt qui conferunt, recipiant quatuor, vel quinque quotannis, & deinde administratores dent mutuum pauperibus, eà conditione, vt aliquid præter sortem reddant, vnde satisfaciatur his, qui pecuniam summam in montem contulerunt: ita vt è mutuatariis quisque, si v. g. centum marca receperit, soluere cogatur præter centum, septem, ex quibus duo, vel tria accipiat mons, vt ministri debitum stipendium soluat, & quatuor, vel quinque reddat singulis eorum, qui centum in montem transfulerunt ad mutuum dandum pauperibus. De hac re magna fuit olim altercatio inter Theologos Dominicanæ, & Franciscanæ familiae, & Theologos Augustiniani instituti, & Ordinis, vt refert S. Antoninus *part. 2. tit. 1. cap. 11.* Dominicani siquidem, & Franciscani affirmabant hoc esse licitum, Augustiniani ve-

rò negabant. Sed postea communi consensu est recepta sententia afferentium, id esse licitum, quodcumque is, qui in montem pecunias conferunt, ita dant, ut amplius repetere non possint: quamvis liberum sit montium administratoribus eas pecuniarum summas reddere. Ita Syluester *vsura* 5. q. 2. Ioan. Baptist. Lupus, in *tract. de vsur. Comment. 3. §. 1. num. 84.* vbi citat Laurentium Rodolphum *de vsur. part. 3. num. 12. & seqq.* Lupum *Allegat. 137. numer. 1.* Alexandrium in *l. Item, quia §. 1. numer. 2. ff. de Pañis*, & Panormitanum *e. In ciuitate de vsur. ad finem.* Et reuera ita dicendum videtur: quia nulla vsura committitur ex parte ciuium, suarum pecuniarum summas contribuentium in montem, vel ex parte eorum, qui montis administrationem habent. Non quidem ex parte ciuium, quia illi suas pecunias mutuas non dant ciuitati, vel monti, quoniam eas repetere amplius non possunt, quamvis liberum sit ciuitati, vel monti eas reddere, quodcumque voluerit. Emunt igitur ciues censum, siue redditum annuum, & ideo centum aureos singuli tantum pretium numerant, ut quotannis recipiant quinque, vel quatuor. Et huiusmodi census, quos singuli ciues emunt, alicubi dicuntur loca montis, alibi vero portiones, siue partes montis. Hos item census annuos constituit ciuitas, vel mons in suis bonis, hoc est in suis annuis redditibus, qui sunt perpetui. Nulla itidem vsura committitur ab his, qui montis bona administrant, quia tametsi exigunt à singulis mutuatariis aliquid præter sortem, hoc est, quamuis exigant quatuor, vel quinque præter centum muria data; id tamen non exigunt ratione mutui, sed damni, quod mons ipse patitur: nam ciuitas, vel mons sese obligat, ad soluendum annum censum quatuor, vel quinque auroreum ei, qui centum aureos in montem contulit. Quia igitur mos erectus, & institutus est gratia pauperum, ut illis indigentibus mutuas pecunias det, iure suo exigat quatuor, vel quinque aureos ultra sortem à quolibet mutuatario. Querens, an ciuitas, Respublica, vel Princeps volens redimere census annuos in suis bonis impositos, possit ex pecuniarum summa, quam habet destinata, & paratam ad census perimendos, montem erigere causa pauperum mutuo indigentium, eo pacto, ut mutuatarij soluunt censum annum, quem censum alioqui ciuitas soluebat quotannis? Respondeo posse: nam potes tu, v. g. Caio dare mutuos aureos centum, quos paratos apud te habebas ad reddendum censum, ita ut tibi Caio obliges ad soluendum quotannis illi censum, quoad sortem principalem, puta centum, ille tibi reddiderit, libera tamen facultate illi relicta, ut reddat centum, si velit; sin minus, sibi habeat, quandiu ipsi placuerit: tunc enim quod Caio imponis, non est vi mutui, sed ratione damni quod patris. Rogabis deinde, an mons Pietatis, postquam est constitutus, possit augeri ex summis pecuniarum, quas in monte priuati homines sua sponte conferunt ea lege, ut quatuor, quinqueve quotannis recipiant, quia centum in montem contribuunt? Respondeo, posse, dummodo, qui pecunias conferunt, non eas mutuas dent, sed tamquam pretium, quo census annuos in montis redditibus constitutos emunt.

Quinò queritur, quid sit dicendum de montibus Pietatis in quibusdam Italiae oppidis erectis, & institutis, puta, his conditionibus, & legibus. Prima, ut quicumque voluerit, suas pecunias apud montem deponat, repetatur, & accepturus eas quodcumque voluerit: & qui deponunt, vocantur creditores montis. Secunda, ut ex redditibus, quatuor, vel quinque quotannis reddantur ei, qui centum apud montem deponunt: & deinde mons, hoc est administrator bonorum montis, mutuas dat pecunias indigentibus, & à singulis ultra sortem, v. g. centum, exigat septem, ex quibus duo, vel tria impendit in stipendia, quæ debentur custodibus, vel ministris montis, & in certas impenfas, quæ in monte fiunt; quatuor vero, vel quinque accipit ad soluendum censum annum ei, qui centum apud montem deposuit.

De hac questione Nauarrus in *Consil. 17. de vsur.* & Thomas Boninignus in *tract. de Montibus cap. 4. & seqq.*

Philarchus *de Offic. Sacerd. libr. 5. cap. 20.* Reuera difficile est duas huius montis conditiones ab vsuræ peccato liberare, & tamen tales montes instituti perhibentur esse Florentiæ, Veronæ, & Vincentiæ, & alibi, & apud eos montes dicuntur pecunias deponere, non solum laici priuati, sed etiam laicorum sodalitates, clericorum collegia, religiosorumque conuentus. Et tota difficultas in duobus consistit, primo, quod qui pecunias deponunt, non tamquam pretium dant, quo census annuos emant, sed iure, & proprie deponunt, quia dant ea conditione, ut repetere quando voluerint, possint. Ergo mutuum est, siue depositum ex parte eorum, qui dant, ac proinde lucrum quod præter sortem accipiunt, vsurarium videtur esse. Est igitur dubia questio, an vsuram admittant, qui pecunias suas apud montem deponunt.

Secundò queritur, An montis administratores in vsuræ peccatum incurant, cum mutuum dant pecuniam pauperibus ea conditione, ut præter sortem recipiant à singulis quatuor, vel quinque, ut soluunt ijs, qui centum in montem contulerunt? Quidam illud primum excusant, quoniam huiusmodi lucrum acquiritur nomine, & iure donationis, quia administratores montium ingenne profitentur se id iuueni donate ijs, qui pecunias deponunt. At enim hæc protectio non est legitima excusatio, nam sic is, qui mutuum cum vsuris dat, liber esset ab vsura, cum mutuatarius dicat se sponte promittere, & soluere vsuras. Deinde nullo modo est in his donatio, quoniam hæc gratis, & liberaliter fieri debet, at mutuatarius soluit vsuras necessitate, non gratis. Accedit, quod donatum esse non potest id, quod ex iustitia soluitur; at mortis administratores ex iustitia reddunt, eo quod iustitia id soluitur, quod reddunt ex pacto, siue ex causa: at montis administratores pactum inueniunt, quoniam statutum est, ut quicumque apud montem deposuerit centum, recipiat quatuor, vel quinque. Ergo cum postea soluunt quatuor, aut quinque deponenti centum, soluunt ex pacto. Quemadmodum si ego tecum pacifcor: Si in Capitolium ascendens, dabo decem, ex iustitia debeo, & soluo decem, si tu in Capitolium ascendisti. Alij vero dicunt nullum peccatum fieri, quia dant pecunias qui lucrum accipiunt ratione lucri cessantis, non mutui. At enim sic ab vsuræ peccato liberari non possunt omnes, qui pecunias apud montem deponunt, quia non omnes erant alioqui negotiaturus, ac proinde nec lucraturus. Sunt qui sentiunt, eos, qui pecunias conferunt in montem, tres cum ipso monte contractus inire. Nam dant pecunias in societatem, quia talium montium administratores solent pecunias in negotiationem mercatoribus dare. Deinde qui deponunt pecunias, inueniunt secundum contractum, quo mons ipse suscepit periculum pecuniarum, & tamquam mercedem oneris, & periculi suscepti recipit quatuor ex centum sibi datus, ac proinde, qui deponunt pecunias, cum ex centum possent lucrari negotiando duodecim, soluunt monti suscepti periculum, quatuor. Tertius contractus est, quo pacifcentur cum montis administratoribus, ut certam lucri partem eis ex negotiatione reddant, & reliquam partem sibi sumant, ut in montem conferant. Caterum nec sic quidem vsuræ crimen effugere queunt, qui pecunias deponunt. Quid enim si montes suas pecunias negotiationi non exponant? Quid, quod Sixti Quinti Constitutione omnino prohibetur, ne societas contrahatur ea conditione, ut salua sit sortis, & certa lucri ex negotiatione pars? Quare dicendum existimo, fas non esse his, qui pecunias deponunt, lucrum exigere, quia reuera pecunias in mutuum, vel depositum dant: quapropter nisi lucrum recipiant ratione eius quod sua intere est, hoc est, vel lucri cessantis, vel damni prouenientis, vsurarium est, & ex hac parte montes non damnantur, quia ipsi vsuras soluunt, & non exigunt, nec accipiunt: quamvis montium administratores pacto promittant se ex redditibus montis soluturos quatuor, vel quinque ei, qui centum apud montem deposuerit, nihil mali faciunt, quia solum necessitate promittunt se vsuras soluturos, nec inuitant alios ad vsuras. Qua-

re in, qui deponunt pecunias, suæ conscientie consulere debent, ita ut si reuera, quia in montem suas pecunias conferunt, à negotiando, & lucrando desistunt, tunc possint ultra sortem aliquid exigere ratione eius, quod sua interest, si vero negotiatur, & proinde lucrari non erant, debeant omnino esse contenti restituere sibi sorte principali abique lucro, alioqui pecunias non dent.

De secundo verò, An usura peccatum committant administratores montium, quatenus mutuo dant pauperi centum, & ab eo exigunt quatuor, vel quinque, ut soluant creditori, qui centum contulit in montem, Dicendum arbitror, nullum usura peccatum admittere, quia id lucri non accipiunt ratione mutui, sed damni emergentis, videlicet, ut ea quatuor, vel quinque soluant creditoribus, quibus promiserant. Nam si creditor, quia tu illi debitum non soluis, usuras soluere compellitur, tu debes illum immenam seruare.

De secundo genere montium.

CAPVT XXIII.

ALTERVM genus montium in Italia, & præsertim Romæ maxime vsitatum est; quorum vis, & substantia in hoc posita est: Princeps, vel Respublica libera ex vectigalibus, tributis, & aliis prouentibus, siue commodis annuos redditus percipit, & aliquando novos redditus instituit, quia noua vectigalia, tributa, & pensiones in rebus certis constituit. Et quia huiusmodi redditus à subditis minutim per partes soluuntur, solet Princeps, vel Respublica ingentem pecunie summam, & veluti aceruum constituere, ut eum, vel totum simul, vel per partes vendat, quæ summa, quia est maxima, & vnus eam non potest integram emere, diuiditur in multas partes æquales, ut v. g. in octoginta, centum, & eo plures, quorum singule respondent partibus reddituum annuorum, & huiusmodi partes emuntur à priuatis hominibus, quorum quisque pecuniam dat Principi, siue Republicæ tamquam pretium, quo emit partem illorum reddituum. Immo fieri potest, & contingit interdum, ut vnus emit totam summam, qua aestimantur redditus anni, & deinde ipsam per partes diuisam pluribus vendat. Hæc igitur pecuniarum summa instituta in redditibus annuis Republicæ, vel Principis, dicitur vulgo, mons, quia est veluti quidam pecuniarum aceruus, cuius singule partes vocantur loca montis, & qui eas portiones emunt, appellantur emptores locorum montis: nam singuli emunt ius exigendi certam partem ex illo monte, hoc est ex illa reddituum annuorum summa. Et hi montes aliquando vocantur hominibus terrum, ex quibus redditus percipiuntur, gratia exempli, mons farinae, vini, salis, catinum. Aliquando nominantur à causa, ob quam instituntur, ut mons redemptionis captiuorum, scilicet, pietatis, fidei. Aliquando ab auctore, qui montem crexit, & instituit, ut mons Pius, Sixtus, Iulius.

Primo queritur, Ad quod genus contractus huiusmodi montes reducantur? Respondeo, ad censualem contractum, quoniam reuera priuati dant pecunias Republicæ, vel Principi, emunt pensiones annuas: & ipse census annuus, qui emitur, est institutus in redditibus annuis Principis, antiquis, vel nouis.

Secundo queritur, Quot sint genera huiusmodi montium? Respondeo multa esse: sunt enim montes, qui vulgo vacabiles dicuntur, alij non vacabiles. Montes vacabiles sunt, quando cumque pensiones empta à priuatis, vacant ipsorum obitu, & redeunt ad Principem: qui iterum vendit eas. Montes non vacabiles sunt, quando non vacant huiusmodi pensiones morte emptoris, sed transiunt ad hæredes ipsius. Item sunt montes, qui dicuntur vulgo Redimibiles, alij non redimibiles. Redimibiles sunt, quando Princeps liberam habet facultatem reddendi pretium quod accepit, ac proinde redimendi annuam pensionem, quam

vendidit: sed emptor ius non habet repetendi pretium Montes non redimibiles sunt, quando Princeps ex pacto sibi ius, & facultatem ademit restituendi pretium, ac proinde censum extinguendi. Primi generis montes sunt frequentiores magisque vsitati; omnes tamen dicuntur perpetui, quia etiam priores extinguuntur, & redimi queant, ob eam tamen causam, quod liberum est Principi eos non redimere, ideo vocantur perpetui, quia nullo certo tempore finiuntur.

Tertio queritur, Quales sint horum montium conditiones? Respondeo tales, quales in censibus requiruntur.

Prima est: ut instituantur in veris redditibus annuis Republicæ, vel Principis: nam interuenit emptio, & emptio, rei alicuius debet esse.

Secunda conditio dictorum montium est: ne plura loca suæ portiones vendantur, quam mons ipse contineat.

Tertia, ut si mons sortuito in totum, vel ex parte pereat, pereant etiam ex toto, vel ex parte loca empta. Dicimus (sortuito) quoniam secus esset, si culpa Principis pereat.

Quarto queritur, Quod sit iustum pretium, cum horum montium annua pensiones venduntur, vel emuntur? Respondeo: quando montes sunt vacabiles, pretium est minus, quam sit, quando non sunt vacabiles. Nam in montibus vacabilibus, qui centum aureos dat, emit pensionem annuam vndecim, vel decem, vel nouem aureorum: in cæteris verò, qui centum dat, emit pensionem sex, vel quinque aureorum. Ratio vtriusque est, quia partes emptæ in montibus vacabilibus vacant obitu emptoris, ac proinde emptores maius periculum subeunt, & ius magis incertum, & dubium emunt. Item, quando montes redimi nequeunt, multo maius pretium datur, quam sit, cum montes redimi queant. Datur enim pretium duplo maius, eo quod Respublicæ, vel Principi adimitur facultas redimendi pensiones, quas vendidit.

Quinto queritur, An quando tales montes sunt erecti, & instituti, emptores possint suum ius alteri vendere, sicut possunt ad hæredes illud transmittere, quando non sunt vacabiles montes? Respondeo, in hisce omnibus montibus auctoritate Republicæ, vel Principis datur facultas emptori, ut suum ius alteri vendat, & solent emptores aliquando plura, aliquando minoris vendere: quod tuta conscientia fit, quia preta variantur, ita ut vel augeantur, vel minuantur communi estimatione hominum.

Sexto queritur, An quando primus emptor suum ius alteri vendidit minoris, debeat Princeps, si eam pensionem redimat, reddere secundo emptori totum pretium, quod accepit à primo emptore, an verò solum illud pretium, quod secundus emptor primo dedit? Finge Titium centum aureis datis emisse à Principe pensionem annuam septem, vel sex aureorum: vendit Titius eam Caio, acceptis ab eo nonagintaquatuor aureis, & Princeps nunc redimit eam pensionem, & ius, quod Caius emit à Titio: queritur, an reddere debeat Caio centum aureos, puta totidem, quot ipse Princeps acceperat à Titio, an solum nonagintaquatuor, totidem, scilicet, quot Caius dederat Titio? Ratio dubitandi est, quia secundus emptor, v. g. Caius, emit totum ius, quod Titius habebat in monte, sed Titius habebat ius ad totum pretium, quod ipse dederat Principi. Ergo Princeps, cum redimit pensionem annuam, quam à Titio Caius emerat, debet ipsi Caio reddere totum pretium, quod ipse Princeps acceperat à Titio. Quidam affirmant, alij negant. Dicendum existimo in primis posse Principem, vel Rempublicam augere pretium census annui, etiam postquam est institutus, dummodo iusta causa sublit, v. g. vendidit Princeps priuato homini censum aureis centum annuam septem aureorum, potest deinde vel minuere censum, vel exigere plus pretij: vel si in hoc consentire emptor recuset, censum redimere, & extinguere, restituito integro, non diminuto pretio. Ita ut princeps Titio emptori dicat, vel auge pretium census: si minus, ego deinceps minorem soluiam pensionem, vel accipe tuum integrum

pretium, & sit census extinctus: nullam in hoc emptori Princeps iniuriam facit, quia liberum est illi censum perimere. Hinc etiam fit, ut Princeps Caio, quia Titio censum emerat minoris, possit etiam dicere, vel auge pretium, vel ego pensionem mutuum: quod si nolis, sume pretium, quod ego Titio debebam, & census habeatur extinctus. Quare Caio emptori secundo restitutum est integrum pretium, quod à Titio primario emptore Princeps acceperat, nisi causæ legitimæ subint, quibus aliter Princeps facere queat.

De tertio genere Montium.

CAPVT XXIV.

EST & aliud montium genus, quod tenetur ad censualem contractum reuocatur, & se habet in hunc modum: Princeps, vel Respublica libera, ob bella, vel alias causas pecunias indigens, solet aliquando subditos cogere ad dandas sibi pecunias, eâ lege, ut donec eas restituat, soluat quotannis cuique eorum, qui pecunias dederunt, certam pensionem, videlicet ei, qui centum aureos dedit, sex, vel quinque: & hi qui pecunias dant, vocantur creditores montis: ipse vero pecuniarum accipiens, mons, vel mutuum appellatur, quamuis solo nomine, non re ipsa tale sit, eò quòd, qui pecunias dederunt, eas nequeunt repetere, sed solum annuam pensionem exigere, & Respublica, vel Princeps liberam habet facultatem restituendi singulis pecuniarum sortem quam dederunt: & datur etiam libera potestas creditoribus montis, ut suum ius, quod habet exigendi annuam pensionem, possint alteri vendere, & vendit aliquando pluri.

Primo queritur, An huiusmodi montium erectio sit licita? Olim in Italia magna fuit altercatio inter Theologos, & quibus multi opinabantur eos, qui pecunias dant, mutuas dare, & proinde creditores vocari, & ipsam sortem, mutuum. Deinde, quia pecunia vendi, & emi non potest, & in his montibus nihil aliud est, quod vendatur, vel ematur, nisi pecuniaria pensio, quæ quotannis soluitur. At communis est sententia hunc contractum esse licitum, quia est censuialis venditio, & emptio: ipsa enim Respublica in suis bonis, vel redditibus annuis antiquis, vel nouis censum imponit, & illum vendit pretio certo. Nec impedit, si ij, qui pecunias dant, creditores vulgo dicantur, & pecunias ipse, mutua: nec enim est habenda ratio nominum, quibus imperitum vulgus vitur, sed rei quæ geritur. Verè emptores sunt census qui pecunias dant, quia eas repetere nequeunt: & pecunias quæ dantur, verè sunt pretia, quibus annuæ pensiones emuntur.

Secundo queritur, Quo differat hoc etiam tertium genus montium à primo, quod mons Pietatis vocatur? Respondeo, hoc solum differre, quia montes Pietatis sunt instituti ad dandum mutuo pauperibus; at verò predicti montes solum eriguntur ob communem Reipublicæ salutem, & bonum, vel ob Principis necessitatem, ut videlicet Respublica, vel Princeps magnam pecuniarum summam accipiat, quæ præsentem subleuet necessitatem.

Tertio queritur, An licite ciues, siue subditi cogantur pecunias conferre in montem? Respondeo, licite cogi, quia uti superius dixi, officio magistratus possunt ciues compelli ob communem Reipublice necessitatem, vel ad vendendum res suas, vel mutuum dandum, vel etiam ad largiendam pauperibus elemosynam, vel ad emendum: ita etiam fieri solet, ut quando Respublica, vel Princeps in fame, & inopia rei frumentariæ, annonam emit, ut civium saluti prospiciat, cum deinde cogit emere, quando pecunia, non est, ne ætarium publicum, cuius pecunijs est emptæ, damnatum pariat, hoc est, minuatur, & decreascat, sic enim pauperum exhauriretur, & evanesceret.

Postremo queritur, Quales sint talium montium conditiones? Respondeo, tales, quales in censibus requiruntur: ut videlicet Respublica ex redditibus antiquis, vel no-

uis annuas pensiones possit solvere: deinde, ut ne, qui pecunias dant, eas amplius repetere queant. Deinde, ut ius habeat Respublica, vel Princeps repetendi sortem principalem, quoadocunque voluerit, & proinde extinguendi censum. Atque hæc quidem de censibus breuiter à nobis dicta sint.

DE CAMBIIS.

NOTA hæc res, ut verum fatear, obscura est, & difficilis explicatus habet: cam tamen quanta potero breuitate tractabo.

De cambijs pauca quedam tradidere Canonici iuris interpretes in capite ultimo de *Vsuris*, & Ciuilibus iuris consulti, ut Paulus, Angelus, Salicetus in *Codice, titulo de Vsuris*; Summistæ in *verbo Vsuræ, vel Cambium*; Angelus *vsuræ s. num. 51. Rosella eod. verbo 6. Siluester eod. 4. Tabienensis vsura 15. Armilla verbo Campsor. Theologi in 4. dist. 15. Gabriel quest. 10. art. 3. dub. 12. Maior quest. 36. & 37. Sanctus Bernardinus part. 2. serm. 39. art. 3. cap. 1. 2. & 3. Sanctus Antoninus part. 2. tit. 1. cap. 7. §. 47. & seqq. Conradus de *contract. lib. quest. 98. & 99. Caietanus in Opusculis tom. 2. tract. 7. Sotus libr. de Iustitia 6. à questione octaua vsque ad 13. Medina de rebus per *vsuram acquisitis, quest. 5. & seqq. Nauarrus in Manuali cap. 17. numer. 284. Auctor Coronæ Confessorum part. 2. cap. 8. tit. de Cambijs*, Ioannes Baptista Lupus in *tract. de Vsuris Comment. 3. §. 2. Thomas Bonifagni in tract. de Cambijs*, Franciscus Garcia de *Contract. §. 2. c. 6. & seq. Thomas Mercatus tract. de Contract. lib. cap. de Cambijs*, Cosmus Philarchus de *officio Sacerdotis, lib. 5. ca. 22. & seqq. Fabianus Genuensis in tract. de Cambijs*, & Hieronymus Luca, *de Cambijs.***

Quid sit cambium.

CAPVT I.

RIMO queritur, Ad quod genus contractuum cambium referatur? Respondeo, licet nonnulli, qui dixerint cambium, mutui ratione habere, alios vero, qui senserint, cambiū ad emptionem, & venditionem reduci, quia pecunia in cambio venditur, & emitur: sed cum de singulis cambiorum generibus agam, explicabo, in quo genere contractus vnusquodque cambium reponatur: præsentem loco satis est dicere, communem esse sententiam, cambium referri ad permutationem, quia cambium est vnus pecuniarum cum alia commutatio; & proinde quedam permutationis species: nam permutatio latius pa-

ret. Et tripliciter accipitur, primò, vt est vnus rei cum alia commutatio, & hæc generis nomen retinet, nam permutatio vocatur. Secundo, cum mercibus, vel rebus communiter pecunia eternum datur, vt pretium rei, siue meritis, & hoc proprio nomine dicitur emptio, & venditio. Tertio, vna pecunia cum alia commutatur, & hæc permutatio mercatorum cambium appellant. Permutatio igitur accipitur, vt est nomen generis, aut vt est nomen speciei. Generis rationem habet, quando est vnus rei cum alia commutatio: sed res accipitur, siue sit numisma, siue alia res. Speciei nomen habet, quando commutatur res cum re, sed res tunc pecunia non est.

Secundo quæritur, Quid sit cambium? Respondeo, esse vnus pecunie cum alia commutationem. Nam pecunia habet in se tria: Primò est omnium rerum, siue mercium pretium. Secundo, ex hæc, vel illa materia constat: est enim aurea, argentea, vel ærea. Tertio, insignita est, & notata figura, Republicæ, vel Principis auctoritate publica imprefa. Pecunie itidem due sunt vsus, principalis, siue primarius, quia est rerum venalium pretium: Alter est secundarius, siue minus principalis. Est enim pecunia res quedam per se, vnde instar aliarum rerum potest vendi, locari, permutari, & commodari, quia pecunia possit vnus ad ostentationem, ad ornatum, voluptatem, medicinam, item ad facilitatem, & commodiorem vsum nostrum: nam facilius, & commodius vna pecunia, quam alia ex vno loco ad alium transferunt. Aristoteles *lib. 1. Polit. cap. 6.* docet, rei aliquid, vt porci calcei, duos esse vsus: vnus primarius: est enim calceus, quo pedes induimus: alterum secundarium, cum calceo vtimur ad vendendum. Sic etiam pecunie duo sunt vsus: primarius, cum vtimur pecunia ad emendum res: secundarius, cum vtimur pecunia ad permutandum cum alia pecunia, vel ad vendendum, & emendum pecuniam.

Quotuplex sit cambium.

CAPVT II.

NAVARRVS in *Manual. cap. 47. num. 286.* septem cambiorum species enumerat. Conradus de *Contractib. quest. 99. in supposit. 4. q. 1.* Casianus tract. de *Cambis cap. 1.* Sotus *lib. 6. de iustitia, quest. 8. art. conclus. 4.* Medina *de rebus per iuram acquis. quest. 5.* multipliciter etiam cambium diuidunt. Sed communis omnium sententia, cambium ad tria tantum genera reducit. Aut enim in cambio est diuersitas loci, quia in vno loco pecunia datur, vt in alio loco distanti solua: u: quæ est secunda cambij species: aut est temporis diuersitas, vt si sit mihi nunc Romæ pecuniam des, vt aliam ad tres, vel quattuor menses tibi Romæ soluam: vnde tertia cambij species existit. Cambium igitur vel ex numismatis, vel loci, vel temporis diuersitate distinguitur.

Auctores tamen solent cambium multipliciter partiti.

Primò enim diuidunt in reale, & sicum. Reale cambium vocant, quod est verè, & proprie cambium, cum re ipsa scilicet vna cum alia commutatur. Sicum verò quod est cambium solum nomine tenens, sed re ipsa est mutuum, ac proinde fictum est cambium. Dicitur verò sicum, quia cum reuera sit mutuum, cambij tamen venit simulato nomine, sterile, & vanum est: ac proinde lucrum gignere, & fructum reddere iure non potest.

Secundo distribuunt auctores cambium in tres partes, aut enim est mutuum cambium, absque vllis literis, aut est vna cum literis, quod vocatur cambium per litteras, cū ex vno loco litteræ mittuntur, vt ibi fiat pecunie date solutio: Aut est cambium datis literis, vt solutio pecunie fiat ad certum tempus, eum videlicet ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, pecunia in eodem loco, in quo dicta est, cum lucro ad tempus redditur.

Tertio solet diuidi, testibus Conrado, & Medina, cambium dupliciter: aut enim est simplex, & purum, aut mixtum.

Simplex cambium est, in quo nullus alius contractus admittitur, qualis est cambium, quo vna pecunia aurea, vel argentea in eodem loco cum ærea commutatur. Mixtum est, quod cum alio contractu coniungitur, quale est cambium per litteras ad locum distans, v. g. Titius negotiator recipit Romæ a Caio centum aureos, vt i olei in Hispania eundem soluat. In hoc cambio, melius quidem permutatio pecunie præteritis cum pecunia absentis, & loco distanti: sed est etiam quodammodo contractus locationis, quia Titius Caio locat suam industriam, & operam in transportanda pecunia Caij ex vrbe Roma Toletum. Deinde, cum Titius negotiator dat Caio Romæ centum aureos, vt ei soluantur i olei in Hispania, est permutatio pecunie præteritis cum absentis: sed videtur etiam venditio, quia Titius Caio vendit centum aureos præteritis, accepta hinc à Caio de soluendo pretio Toleti, vt poitea ostendimus.

Quenam sit cambiorum origo.

CAPVT III.

TOTA cambiorum negotiatio circa pecunias versatur, sicut mercaturæ circa merces. Animaduertendum est, pecuniam primò esse introductam, tanquam pretium rerum venalium, qui fuit primus vsus pecunie. Sed deinde homines vt pecunia ceperunt, non tanquam pretio mercium, sed tanquam re quadam æstimabili: quoniam omnis pecunia constat materia, figura, & signo publico imprefso. Vnde dicta est pecunia signata, ac propterea ratione materia, & signi, res quedam per se est, & ita tanquam res conducit plurimum ad humanos vsus. Aliquando item pecunia absens est tum loco, tum tempore: & quia longè abest, si cum alia pecunia præteritis commutetur, minoris estimatur, quemadmodum cæteræ res, quæ procul abunt. Nam vt ex loco remoto in præteritis, & huc, nos vbi sumus, importentur, periculis, laboribus, & impensis exposita, & obiecta sunt. Pecunia itidem aliquando abundat, aliquando deficit: quemadmodum etiam aliarum rerum aliquando copia suppetit, aliquando maxima est penuria. Præterea sicut cæteræ res ex vno loco ad alium transferuntur, nimirum, nonnumquam aliunde huc aduehuntur, nonnumquam hinc alio deportantur: sic etiam aliquando necesse est, vt pecunie, quas habemus, alio deferantur, quia illis alibi, non hic indigemus. Aliquando oportet, vt aliunde huc inuehantur, quia eas alibi, non hic habemus. Ex his omnibus causis, introduci cepit secundus pecunie vsus, quia vna pecunia cum alia commutatur, & inuenta est cambiorum, & negotiorum ars: pecunia enim arte commutatur, non natura: quamuis natura potius, quam arte permutatur, quælibet alia res, immò ipsæ pecunie tanquam res quedam, venduntur, locantur, commodantur ratione materia, vel signi, siue figuræ, vel quia loco abunt, vel periculo obiectæ sunt.

Primò quæritur, An cambiorum ars, & negotiatio sit licita? Ratio dubitandi est, quia Aristoteles *lib. 1. Polit. cap. 6.* eam videtur improbare: tum quia est causa queritis, & lucri, cuius tanta est cupiditas in hominibus, vt nullus eius finis sit: tum etiam, quia pecunia vendi, & emi non potest. Respondeo negotiationem cambiorum introductam esse, vel ob publicum, vel ob priuatum commodum. Quæ est ob bonum publicum negotiatio, ea licita est, alioquin enim omnes mercaturæ, & nundinæ e medio tollerentur: ob hoc enim sæpe optus est pecunies absentes cum præteritis commutare, & autem pecuniam cum argentea, vel ærea, vel e contrario. Item emptiones, & venditiones rerum indigent sæpe cambiorum negotiatio: quia necesse est res ad victum necessarias emere, quæ tamen vendi facili, & commodò minime queunt absque minuta pecunia: & ob id auream, vel argenteam, quam habemus, commutamus cum ærea, qua indigemus. Præterea nonnumquam oportet ingentem minutæ pecunie summam alio transfer-

re. Sed quia difficile transfertur, commutatur cum aere, quae facile, & commode ex vno loco ad alium deferuntur, ergo Republica indiget cambiorum negotiatoribus, qui operam, & industriam, & curam ponunt in parandis, congerendis, & conferendis pecuniis diuersae materiae, & illis hoc, & illuc transferendis. Ad quae omnia ipsi negotiatores indigent famulis, administris, ac huiusmodi negotiorum curatoribus. In his iudem negotiatores pericula subeunt, labores sustinent, & impensas faciunt, omnesque suscipiunt in minutulis pecuniis numerandis, quae non sine tacto, & molestia computantur.

Tota igitur difficultas eo nititur; An cambiorum negotiatio causa privatae commodi, hoc est, questus, & lucri, licita sit: hanc enim, ut supra diximus, Philosophus improbat, sed enim communi consensu recepta est opinio, eam negotiationem per se quidem bonam, aut certe malam non esse, sed ex bono sine licita, & bonam reddi, & ex accidenti aliquando vitari, quia fraudes in ea sunt, & vsuras ipsi negotiatores accipiunt, etiam retenta mutuas pecunias dare soleant cambij ficto, & simulato nomine, & lucrum exigant.

Secundo quaeritur, Quibus ex causis pecunia plus minoris aestimetur, quando tamquam res quaedam venditur, locatur, & commodatur? Respondeo cum Nauar. in *Manuali*, c. 17. nu. 294. multis de causis id fieri.

Primo, ratione materiae, quia est pecunia aurea, vel argentea, vel aerea: & ad plures vsus prodest aurea, quam argentea.

Secundo, etiam ratione materiae melioris, pretiosiorisve.

Tertio, ratione formae, ponderis, signi, siue figurae, in vno enim loco pecunia sic, vel altere signata nihil valet; cum tamen alibi valeat.

Quarto, ratione loci, quia pecunia loco remota minoris aestimatur, quam praesens; & in vno loco pecunia eiusdem materiae plus aestimatur, quam in alio.

Quinto, ratione temporis, quia pecuniae aestimatio crescit, aut minuitur temporis decursu.

Sexto, pecunia plus, minorisve aestimatur, prout maior, vel minor ipsius copia, vel penuria est.

Septimo, ratione eorum, qui pecunias permutant: aut enim plures, aut pauciores sunt hi, qui pecunias petunt à cambiorum negotiatoribus: tunc enim ipsi negotiatores cambiorum pretia augent, vel minuunt. Ad extremum, pecuniae aestimatio, Republicae, vel Principis auctoritate variatur: nam penes Principem, & Republicam est ius pecuniae aestimationem taxandi.

De Cambio reali, quod dicitur minutum.

CAPVT IV.

P R I M O quaeritur, Quamobrem cambium minutum dicatur? Respondeo, dici, quia minuta numismata cum maioribus, & de contrario permutantur: vnde hoc nomen obtinuit; quia pecunia in parua quantitate commutatur; videlicet, vnus nummus aureus, vel argenteus cum aerea pecunia, vel de conuerso, vel nummus aureus cum pecuniis argenteis. Solet etiam cambium manuale appellari, quia fit praesenti; & ad manum pecunia, quae vtrique commutatur, ac proinde fit absque villo litterarum adminiculo.

Secundo quaeritur, An cambiorum negotiatores, tuta conscientia, ex huiusmodi cambio minuto lucrum accipiant, & exigant? Respondeo, eos posse lucrum exigere multis de causis.

Primo, quia negotiatores cambiorum pericula subeunt, & labores sustinent, & impensas faciunt in conquirendis, congerendis, & afferendis pecuniis diuersae materiae.

Secundo, quia lucrum accipiunt ratione obsequij, quod

praestant, & obsequij, quod faciunt; id est enim vtile Republicae.

Tertio, ratione illius, quod ipsorum interest: dant enim saepe pecuniam auream, vel argenteam, recepturi aeream, etiam auream, vel argenteam sit ad plura vtilior, quam aerea.

Deinde, aliquando dant pecunias, quae in his, vel illis locis maiorem aestimationem habent, & recipiunt pecunias, quae in eisdem locis, aut parui, aut nullius sunt pretij. Aliquando dant pecuniam pulchram vbi que receptam, viderent, siue antiquam, recepturi deformatam, & minus probatam, vel nouam: nam cambium minutum his de causis fieri solet.

Tertio quaeritur, Quodnam siue iustum lutri pretium in cambiis minutis? Respondeo, illud esse, quod est lege, vel publicae auctoritate positum, vel communi hominum aestimatione taxatum. Quid si Principis lege, vel communi aestimatione pretium non sit constitutum? Respondeo tantum pretium esse debere, quantum meretur opera negotiatorum in quaerendis, congerendis, afferendis, & parandis pecuniis diuersae materiae. Expendi quoque debent eorum pericula, labores, & impense, & pecuniarum materies, ac praeterea aliquid lucri esse addendum, ut negotiatores cambiorum ad officium Republicae vtile inuocentur, & in eo contineantur.

Quarto quaeritur, An quando pecunia aestimationem habet Principis, vel Republicae auctoritate, vel communi aestimatione taxatam, possint negotiatores cambiorum amplius aliquid exigere? Verbi gratia, fingamus aureum publicae auctoritate estimari duodecim iulis Italicis, siue totidem argenteis regalibus Hispanicis. Quaeritur, an negotiator possit hunc aureum commutare cum quattuordecim, vel tredecim iulis, siue regalibus?

Dux sunt opiniones, quarum prima negat eum posse aliquid amplius accipere. Medina *quast. 7. de Rebus per vsuram acquisitis*, & Ioannes Anania in *cap. Nauiganti, de Vsur. Mercatus in tract. De contractibus, cap. 2. de Cambij*. Hic igitur auctores volunt, posse negotiatores lucrum accipere ratione oneris, quod sustinent in publico officio obeundo, & ratione eius, quod ipsorum interest, hoc est, ratione damni, si quod patiuntur, & ratione lucri, & commodi, si quod amittunt. Tum etiam ratione officij, & obsequij, quod praestent; non tamen praesens ratione cambij: hoc enim modo tantumdem debent accipere, quantum dant, & nihil amplius; quia cambium est vnus pecuniae cum alia commutatio: at in permutatione debet aequitas, & iustitia seruari, ut tu rem tradas alteri tantum valentem, quantum valet res, quam recipis.

Secunda opinio affirmat, eos negotiatores posse aliquid amplius accipere ratione cambij. Ita Sotus *lib. 6. de Iustitia, quast. 9. art. 1. Conrad. de contractibus, q. 99. conclus. 4. Siluester de Vsur. 4. q. 3. Nauar. in Manuali cap. 17. num. 283*. Ex hac opinio magis ad veritatem accedit: quia lex Principis, vel communis aestimatio solum taxat pecuniam, ut est pretium rerum venalium, non ut est res quaedam per se utilis, & commoda ad multa.

At enim, fas non esse iniquis frumentum lege estimatum plus vendere, vel permutare, ergo nec pecuniam plus, quam sit lege taxata. Respondeo, non esse idem iuris de frumento, & aliis rebus venalibus, quod est de pecunia: nam caeteris rebus pretium taxatur, ut sunt res ad humanae vitae vsus necessariae, vel commode: at vero pecuniae vsus est duplex, & quia est pretium aliarum rerum, & quia est quaedam res per se. Et lex cum taxat pecuniam aestimationem, pecuniam solum accipit, ut est pretium rei.

Deinde oppones, leges omnem vsum, & emolumentum, siue commodum pecuniae considerasse, quando constituerunt, ut tanta esset pecuniae aestimatio. Respondeo, non id considerasse; quia pecunia est pretium rerum venalium, & res per se.

Tertio, obicitur in *l. Si ita. ff. De fideiussores*. haberi, pecuniam vendi plus non posse, quam aestimetur: idemque

colli-

colligitur ex l. i. ff. de Contrah. empt. & Philosoph. 1. Politic. cap. 6. ait, pecuniam esse ad vendendum, & emendum merces, ergo non potest pluri permutari quam valeat. Respondeo, hanc omnia dici de pecunia, ut est pretium mercium, non ut est res per se. Verum quare quisquam, an pecunia signata, quae publica auctoritate taxatur, eo ipso taxata sit etiam ratione materiae, ex qua constat? Respondeo, minime, quia solum publica auctoritate est facta aestimatio pecuniae, ut est pretium rei. Vnde antistites, vel argentarii, absque peccato, minoris emere consueverunt ipsum aurum, vel argentum, quam sit pretium monetæ aureæ, vel argentæ lege positum.

Quinto quaeritur, An numismata Princeps possit pluri aestimare, quam sit pondus auri, argenti, vel æris, ex quo tanquam ex materia constat? De hac questione Covar. in Opuscul. de Veterum numismatum collatione. cap. 7. ubi tradit quibusdam visum esse, neque pluri aestimari, quam sit pondus, quod probant illi ex l. i. ff. de Contrah. empt. & l. i. c. De veterum numismatis potest. lib. 10. ubi dicitur, numismata esse ubique eudenda, & expendenda, an debitum pondus habeant. Accur. item, & Bartol. in l. 2. c. De veterum numismatis potest. lib. 10. & Angelus in l. Paulus, ff. De solut. aiunt, diminutis numismatis, quod attinet ad pondus, eandem aestimationem esse diminuendam. Et in cap. Quanto, de iur. iurando. ait Pontifex, Principem debere omnino monetam eudere, & publicam facere, eâ lege, ut valor ipsius sit iuxta pondus.

At enim dubitandum non est, quin publica auctoritate moneta signata pluri aestimari queat, quam sit pondus ipsius. Aristoteles enim lib. 5. Ethicor. caps. 6. lib. 1. Politic. cap. 6. docet, nummum lege consistere, ac suam vim retinere, non natura. Vnde in l. Titia, ff. De auro, & argento legatis, Iurisconsultus ait, legatis alicui decem pondus auri, iuste legatum solui, si vel aurum, vel pretium auri praestetur. Idem etiam colligitur ex l. 5. ubi ff. de iur.

Sexto quaeritur, An qui non fungitur munere, & officio negotiatoris cambiorum, possit tuta conscientia, ex cambio minuto lucrum accipere? V. g. Si Titius commutat nummos aureos, vel argenteos cum æreis, quaeritur, an tuta conscientia possit accipere totidem nummos æreos, quot solet exigere nummularius?

Dux sunt sententiarum, vna est negantium posse eum aliquid amplius accipere, quam sit aestimatio pecuniae publicae auctoritate, vel consuetudine taxata. huius sententia fuit Caiet. in Opuscul. tom. 2. tract. 7. cap. 1. & 6. Gabr. in 4. dist. 15. quæst. 11. art. 3. dub. 12. Artil. in verbo Campfor. nu. 4. eamque probant hac ratione, quia is non sustinet onera, nec pericula suscipit, & labores, nec facit impensas, ut facere solent negotiatores cambiorum.

Secunda sententia affirmat, eum tuta conscientia accipere posse totidem nummos æreos, quot dari consueverunt pro nummo aureo, vel argenteo, & quid amplius. Conrad. De contract. quæst. 99. conclus. 5. Maior in 4. dist. 15. quæst. 37. Siluester V. supra 4. q. 6. vers. 3. Angel. V. supra 1. num. 52. Rosel. eod. verb. 6. num. 6. Tabien. eod. verb. num. 1. Socus lib. 6. de iustit. quæst. 9. art. 1. Nauat. in Man. cap. 17. num. 288. Covar. in tract. de Veterum numisma. Collat. cap. 7. nu. 4. Mercatus de Cambiis cap. 2. Ioannes Baptista Lupus de V. sior. commen. 3. §. 2. num. 52. Id probant, quia priuatus homo, tamen officium negotiatoris non facit, obsequium tamen praestat, qui indiget permutatione pecuniae. Accedit, quia dando pecuniam auream, vel argentam pro ærea, meliorem, commodiorem, & vtiliorem pecuniam dat, quam accipiat. Præterea onus aliquod suscipit, & detrimentum, vel incommodum patitur: nequit enim tam facile asseruare, transferre, numerare pecuniam æream, quam auream, argentamve. Sed enim hæc duæ opiniones facile conciliari queunt. Nam auctores primæ sententiae solum docere voluerunt, priuatum hominem non posse tantumdem accipere, quantum potest negotiator; quia hic ex pluribus causis lucrum accipit ob plura, & maiora pericula, labores, & impensas.

Deinde lucrum aliquid accipit, tamquam pretium, & premium laboris, quem sustinet in officio obeundo. At vero priuatus homo solum potest lucrum exigere, vel ratione communis consuetudinis, vel ratione pecuniae pretiosioris, commodioris, & vtilioris, quam dat: vel ratione obsequij, quod praestat in pecuniis permutandis, in qua re onus, & labor suscipitur: nec enim id beneficij graus in alterum conferre compellitur, vel ratione eius, quod sua interest; quia vel se emolumento, vel commodo priuat, vel aliquo alio dano afficitur: nequit tamen accipere aliquid, ut premium officij, quod potest nummularius. Hinc est, ut merito possit Respublica, vel Princeps prohibere, ne priuati homines hoc officium praestent, & ne alij, quam ij, qui ad id muneris obeundi delignantur à Magistratibus, hoc officium exequantur.

Septimo quaeritur, An si priuatis hominibus publica auctoritate sit interdictum, ne hanc artem exerceant, lethali ter delinquant, qui aliter fecerint: & lucrum, quod acceperint, restituere secundum conscientiam cogantur? Gabr. Sor. Covar. & Ioan. Bapt. Lupus locis supra citatis affirmant, eos lethali ter peccare, quia legem nullam Respublicæ violam non seruant, & lucrum, quod inde perceperunt, restituere debere; quia prohibente lege, ne accipiant, lucrum rapaces non sunt.

Vnum illud obici potest, si Titius prohibetur frumentum vendere, & nihilominus vendit, sed iusto pretio, peccat quidem, quia iustæ legi non patet, sed nihil cogitur restituere, quia iustum tantum pretium accepit: ergo quamuis peccet, qui pecunias permutat, nihil tamen restituere debet, quia iustum lucrum recipit, velut si auream pecuniam cum ærea commutauerit. Respondeo item iuris non esse de frumento, ac aliis rebus venalibus, quod est de pecunia, quia tamen Princeps vetat, ne Titius frumentum vendat, frumentum tamen semper est eicæ aestimationis, & pretij. At vero cum Princeps edicit, ne quis præter Titium pecunias permutet, eo ipso si Caius pecunias permutauerit, debet eas permutare tantum, quanti aestimantur, ut sunt pretia rerum venalium; quia lege sua Princeps pecunias taxauit. Et cum prohibuit, ne quis, præter Titium, permutet, perinde est, ac si præcepit: Tanti pecuniae aestimantur, non pluri, nisi Titius eas permutet.

Octauo quaeritur, Vnde sit, ut negotiator cambiorum, tuta conscientia semper lucrari possit, siue auream pecuniam det, & æream accipiat, siue e contrario, det æream, & accipiat auream? Ratio dubitandi est, quia cum dat auream, & accipiat auream, iure lucrum exigit, cum det pecuniam pretiosiore, commodiorem, & vtiliorem; ergo cum dat æream, & recipit auream, lucrum exigere non potest; quia plus emolumenti, & commodi ipse recipit, quam dat. Respondeo cum Gabriele, & Contado in locis, quæ supra retulimus, negotiatores semper posse, salua conscientia, lucrum accipere, quamuis non semper ex eisdem causis. Nam cum dat auream pecuniam, ut recipiant æream, plures causas habent exigendi, & accipiendi lucrum, quam cum dat æream, auream recepturi. Sed nihilominus semper ius habent accipiendi lucrum, ut sui officij premium, & pretium, propter pericula, labores, & impensas in officio præstando, deinde propter obsequium, & beneficium, quod in alterum conferunt. Nam qui dat auream pecuniam negotiatori, ut æream accipiat, ærea indiget, non aurea, ad merces minutas, & vitæ necessarias emendas. Vnde, ut docet Gabriel, nummularius cum dat auream, & recipit æream, exigit duos, aut tres nummos æreos: cum vero dat æream pecuniam, & recipit auream, recipit sibi vnum, aut duos nummos aureos.

Nono quaeritur, An cambium minutum sit contractus à mutuo, emptione, venditioneque, & permutatione distinctus? Ratio dubitandi est: nam videtur mutui rationem habere, quia hic, vel ille dat pecuniam vnius generis, ut accipiat in eodem loco pecuniam alterius generis. Respondeo, cambium minutum à mutuo omnino distingui.

Primo, quia in cambio dat pecuniam, recepturus aliam

saltem numero distinctum. Nam quemadmodum aliarum rerum permutatio sua natura non postulat, ut res ipsae, quae permutantur, specie differant, quia satis est, si numero distinguantur: equus enim cum equo commutatur, & ensis cum ensis: sic etiam cambij ratio non exigit, ut pecuniae, quae commutantur, genere, vel specie discrepent: nam sufficit, si tantum numero differant: aurea enim pecunia cum alia aurea permutatur: quia est pulchrior, rarior, ac proinde pretiosior: vel quia est antiquior, & propterea pluris estimatur, vel quia ex auro puriori constat. At verò mutuum sua natura non postulat, ut restituatur, pecunia genere, specie numerove distincta: Tu enim accepisti à me mutuos centum aureos ad tuos usus; verum quia illis uti voluisti, eisdem numero nummos mihi restituis.

Secundò, cambium minutum à mutuo differt: quia in mutuo est lapsus temporis, nemo enim aliquid mutuum accipit, ut illud statim restituat: ac verò cambium temporis lapsum minimè requirit; quia unus dat pecuniam, ut statim aliam recipiat, quamquam ex accidenti aliquando permutatio, temporis decursu perficitur.

Tertio, cambium mutui rationem non habet: quia lucrum ex mutuo licitum non est, ac ex cambio fas est aliquid lucri exigere. Ac immeritò sanè Conradus loco citato hanc rationem impugnat, ac si tantum probaret, in cambio non esse mutuum usurarium, cum reuera probet simpliciter non esse mutuum; quia nunquam ex mutuo ius est lucrum accipiendi.

Quartò, quia mutuum non solum in pecunia consistit, sed etiam in aliis rebus, quae usu ipso statim consumuntur: ac verò cambium per se, & natura sua, solum in pecuniis est.

Præterea cambium minutum non est emptio, & venditio; quia una pecunia non datur, ut pretium alterius. Fateatur pecuniam emi, & vendi posse: nam redditus annuus, & debitum pecuniarium quod unus debet alteri, vendi, & emi solet. Item, pecunia, quae in naui periculose defertur, solet etiam vendi, & emi. Postremò, cambium minutum est vere, & proprie permutatio nummularum, non autem reru, quae à pecuniis distinguuntur.

Decimò quaeritur, Quibus modis in cambio minuto peccetur? Respondeo, hisce modis, cum pecunia v. g. adulterina datur, hoc est, ficta, vel quae non est usu recepta, vel quae publica est auctoritate reprobata, vel quae est dolose diminuta, vel colore tincta, ut alia appareat, quam sit. Præterea cum plus lucri exigitur, quam par, & æquum est: & qui pecunias adulterinas dant, vel permutando, vel soluendo, vel emendo, restituere debent, & supplere pretium legitimum, & iustum. Iure civili, crimine falsi condemnantur hi, qui nummos aureos partim falsos, partim tinxerint, vel fixerint: quod si liberi sint, ad bestias damnantur; si serui, summo supplicio afficiuntur. *L. Quicumque. ff. Ad legem Corneliam, de falsis*, & qui in aurum vitij quid addiderint; quive argenteos nummos adulterinos confecerint, falsi crimine tenentur. *L. Lege Cornelia. ff. eodem titul.* pena afficitur is, qui cum prohibere tale quid possit, non prohibuit: & eadem lege cauetur, ne quis nummos stanneos, plumbeosve emere, vel vendere dolo malo audeat.

Quid, si Titius Verbi gratia per ignorantiam tales ei soluti sunt, tunc conscientia poterit alteri dare emendo, vel permutando, vel soluendo debitum? Respondeo, minime, quia est vitiosa moneta, & sibi imputet, qui talem accepit. Nec potest alium ipse decipere, quamvis fuerit ipse deceptus.

Vndecimò quaeritur, Quid sit dicendum, quando Titius Verbi gratia dat Caio suo economo, vel procuratori pecunias aureas, vel argenteas, quibus emat res ad vitæ usus necessarias, vel ut impendat in usus certæ fabricæ, vel ut soluat stipendia operariis, & deinde Caius permutat eas pecunias cum aereis, & lucrum solutum accipit, Caiusne id lucri iure sibi retinebit?

Ratio dubitandi est, quia Caius non suam, sed domini pecuniam permutat, ergo lucrum non sibi, sed domino

acquiritur? Respondeo tuta Caius conscientia sibi lucrum eiusmodi retinere, dummodo non sit lege interdictum: prius hominibus ex minuto cambio lucrum accipere: quia est lucrum industriae, & operæ, & laboris: eâ conditione tamen ut Caius nullo damno Titium afficiat: velut, si acciperit pecuniam auream, vel argenteam creditoribus reddendam, quibus talem pecuniam Titius dominus debebat. Item, si acciperit nummos aureos, vel argenteos ad merces, siue quaslibet res alias emendas, qui si eos nummos venditoribus dedisset, res commodiores, & utiliores accepisset, vel minoris emisset: tunc enim in his casibus damno dominus afficitur, quod Caius refarcire compellitur.

Quæres, Quid dicendum, cum venditor res suas pluris vendiderit; quia pretium accipit in pecuniis minutis. Item, si emptor res emerit minoris, quam valeant, quia pretium soluit in aureis, vel argenteis pecuniis? Respondeo, in his fraudem fieri, si emptores venditoribus decipiantur iure, vel in seipsum, vel necessitate permoti, secus non item. Nec enim fraus ulla est, si mercator sciens, quia ei solvantur pecuniae aereæ, commodiores merces det, vel pretium minuat. Deinde, si pretium augeat, dummodo iustum pretium summum non excedat, quia ei reddantur pecuniae aereæ, & minutæ.

De Cambio litteris fieri solito, quando nummularius pecunias recipit, ut in alio loco soluat.

CAPVT V.

CAMBIVM per litteras tripliciter fieri solet. Aut enim nummularius pecunias alicuius recipit, eas alibi soluturus: Aut dat alicui pecunias, eas in alio loco recepturus: Aut denique dat, siue recipit pecunias ad numdinas inter mercatores fieri solitas: de quorum singulis casibus modis differemus.

De primo cambij genere agunt, qui sequuntur Auctores, Sanctus Antoninus 2. parti. tit. 1. cap. 48. Rosella *vsura* 6. num. 7. Angelus *vsura* 1. num. 52. Siluester *vsura* 4. quest. 8. Tabien. *eodem verb. vsura* 15. num. 2. Conradus *de contractibus quest.* 99. *post conclusionem, versicul. ex prædictis sequuntur.* Caiet. in *opusc. tom. 2. tract. 7. cap. 6. & 7. & 8.* Sotus *lib. 6. de iustitia quest. 10. artic. 1. & quest. 11. art. 1. quest. 12. artic. 1. & 2.* Nauarrus in *Manuali cap. 17. num. 284. & 289. & 290.* Armilla *verbo Campsor, num. 3.* Ioannes Baptista Lupus *tract. de vsur. comment. 3. §. 2. num. 58. & 59.*

Primò quaeritur, An huiusmodi cambium sit mutuum vere, & proprie? Ratio dubitandi est, quia is, qui dat pecunias nummulario, eas in alio loco recepturus, dat pecunias, uti eas ad tempus recipiat, translatò ad illum dominio. Nummularius siquidem, in omnem euentum, debet illam pecuniam solvere, ac proinde cum suo penulo suscipit, eamque pecuniam potest in usus, quos voluerit, impendere: quæ omnia mutuo conueniunt. Communiter sentiunt omnes, hoc cambium non esse mutuum ex parte nummularij, si enim pecunias non dat, sed recipit. Solum ergo dubitatur, An mutuum sit, ex parte eius qui nummulario pecunias dat. Sed reuera mutuum non est, quia in hoc cambio interuenit temporis lapsus, sed ex accidenti solum, quia litteras necessariò ad alium iocum mittuntur, ut ipsarum fide, in eo fiat pecuniarum solutio: ac id, cambij natura non postulat, quia posset pecunia nummulario dari, ut statim absque ulla littera alias reciperet, ut in cambio minuto contingit: ac mutuum sine aliquo temporis casu fieri nequit.

Accedit, quod in hoc cambio necessariò pecuniarum diuersitas in genere, vel specie, aut saltem numero requiritur: quod

quod mutui natura, & ratio non postulat: est igitur hoc cambium verè, & propriè permutatio pecunie presentis cum ea, quæ loco abest. Titius enim habet Romæ centum aureos, & quia est Lugdunum iturus ad negotiandum, ac nè eos aureos periculis, laboribus, & impensis subiciat, dat Romæ Cato nummulario, ut ei soluat Lugduni. Vnde ad arguendum respondeo, non semper esse mutuum, quoties pecunia datur, & accipitur, & restituitur: hoc enim fieri potest & vi mutui, & permutacionis, & venditionis & emptionis, quia pecunia horum trium contractuum potest esse materia. Nec impedit, si nummularius pecunia sibi datæ dominium sibi acquirit, quia vi permutacionis, non mutui acquiritur, sicut etiam potest pecunia in dominium alicuius transire vi emptionis, & venditionis, non mutui.

Secundò quaeritur, An in hoc cambio, præter permutacionem, sit etiam admixtus alius contractus? Sunt qui affirmant, ut constat ex Siluest. *Vsur. 4. qu. 8. vers. 1. c. 2.* esse admixtum contractum locationis: quia nummularius locat operam suam ad deportandam, & transferendam pecuniam, quam in vno loco recipit ad alium locum. Nec refert, inquirunt, quod pecuniam suo periculo deferat, quia huiusmodi periculum subit non vi locationis, sed permutacionis.

Verùm aliorum iudicio, hoc cambium verè, & propriè est permutatio, nullo alio contractu admixto. Titius enim, qui pecunias nummulario dat, eas presentes cum absentibus commutat; quemadmodum si tu commutasses frumentum, vel librum, quem Romæ habes, cum alio frumento, vel libro, quem Florentiæ Titius possidet. Nec est hic locatio, quoniam res locata redditur eadem numero: & hoc cambium genus sua natura habet, ut vna pecunia deat, & alia reddatur. Sed hoc argumentum nullam vim habere videtur, quia nummularius non locat pecuniam, sed personæ suæ operam, qua pecuniam sibi datam in vno loco, deportat, & transfert ad eum locum, ubi est eam soluturus.

Tertiò quaeritur, Quibus de causis nummularius ex hoc cambio semper lucrum accipiat? Ratio dubitandi est, quoniam aliquando recipit nummos aureos, aliquando etiam pecuniam plus aestimatum, & soluit aliam pecuniam, quæ minus valet in eo loco, in quo soluit. Respondeo, tribus potissimum causis nummularium semper aliquid rata conscientia lucrari. Primo, ratione obsequij, quod alteri præstat, fungitur enim officio illius, qui tunc pecuniam hinc aliò deferret, ubi tunc indiget. Ita Sotus de *Iustit. c. i. q. 10. ar. 1. Medi. De vel. per. vsur. in arquis. q. 15. ad finem. Contrad. de contrah. q. 99. concl. 2.* Secundò, ratione periculis, laborum, & impensarum, hæc enim suscipit, sustinet, & facit nummularius, ut in alio loco pecuniam soluat. S. Anton. 2. *part. tit. 1. c. 7. §. 45. Ang. in verb. Vsur. 1. num. 53. Sil. Vsur. 4. qu. 8. Artil. in verb. Campsor. nu. 3.* Tertiò ratione publici officij, quod facit in gratiam, & utilitatem maiorum, ac proinde congruit, asseruat, & parat pecunias, & famulos, & ministros conducit, ergo merito lucri aliquid accipiat tanquam sui laboris, & operæ præmium. Ita Sot. *Medi. Angel. Siluest. & alij loci supra citatis.* Atque hæc quidem causæ, ex parte nummularij semper existunt, alia verò causæ non semper, quoniam ipse aliquando recipit pretiosiores, & commodiores, & utiliores pecunias, quam soluat; aliquando recipit pecuniam maioris pretij, & soluit eam, quæ minoris aestimatur, aliquando verò è contrario.

Obiicit, sæpe nummularium nulla pericula suscipere, nec labores perferre, nec impensas facere, quia in eo loco, ubi soluit, fratrem, vel filium, vel familiam, vel procuratorem, vel socium, & familiarum habet, qui pro ipso soluit, ad quem litteræ mittuntur absque labore, periculo, & impensis. Respondeo, id ex accedenti contingere: nam res ipsa per se iis incommodis subicitur, præsertim cum nummularius suam industriam, curam, & diligentiam hæc incommoda deuenit. Ex his intelligitur, lucrum, quod nummulario datur in hoc cambio, nec esse usurarium, nec iniquum. Non primum, quia nummularius pecunias non dat, sed recipit, ergo ex mutuo lucri non acquiritur: eo verò, qui dat pecunias nummulario, usurarum peccatum non est; quia ipse lucrum non accipit, sed dat

nummulario. Non secundum; quia nummularius lucrum accipit, quantum est vel lege, vel communi aestimatione taxatum. Hinc etiam perspicuum est, quare hoc cambium omnes Auctores, ut iustum approbaverint: quia reuera nummularius lucrum meretur, eò quod pecunias sibi datas litteris hinc aliò deportat. Vnde hoc cambium genus multi vocant cambium traiectionis, sive translatum.

Quartò quaeritur, Quæ sit huius cambij formula, quæ nummularij uti consueverunt? Respondeo, hæc esse: exempli gratia, Titius indigens centum aureis Lugduni, dat hic Romæ Cato nummulario, ut soluat ipsi totidem Lugduni, vnde Cato scribit litteras Seiò Lugduni commoranti, in quibus scribit in hunc modum. Hicce primis litteris visis & perceptis, soluas Titio, vel Iulio eius filio, vel procuratori centum aureos; quia hic Romæ ab eo totidem accipi: & subscribit diem, mensem, & annum. Diei (hicce primis litteris) quia solent binæ litteræ mitti, ut si forte primæ perierint, secundæ perveniant ad Deum, (litteris visis) quia visis, & more, vel ex pacto solutio pecuniarum fit intra octo, decem, quindecim, vel viginti dies, qui computantur à die, quo litteræ recipiuntur, & ratæ, & acceptæ habentur, idque spatium temporis conceditur, ut is, qui est soluturus pecunias, parat eas; quod si non habet, quaerat, & aliunde accipiat. Aliquando tamen solutio fieri debet statim atque litteræ pervenerint ad eum, qui est pecunias soluturus, videlicet intra tertium, vel quartum diem, ex quo litteræ sunt datæ ei, qui est soluturus, & eas ratas, & acceptas habuit.

Quintò quaeritur, Quæ ratione in hoc cambio prædicto servetur æquitas, & iustitia? Ratio dubitandi est, quia sæpe contingit, ut pecunia in loco, ubi datur nummulario, plus, aut minoris aestimetur, quam in loco, ubi nummularius soluit: ergo non servatur æquitas. Nam aut plus nummularius recipit, quam reddit, aut minus recipit, quam soluat: & tamè in permutacione servari æquitas debet inter datum, & acceptum. Rursus si pecunia, ubi datur nummulario, nec plus, nec minus valet, quam in loco, ubi soluit, non elucet æquitas; quia minoris aestimationis, & pretij est pecunia, quæ loco abest, quam quæ adest, ergo pecunia, quam nummularius soluit, minus valet, quam pecunia, quam recipit. Hanc quaestionem postea diluemus loco commodiore, scilicet, *e. 32. q. 1. in hoc lib.*

Sextò quaeritur, An quando huiusmodi cambium fit in diversis eiusdem regni, vel provincie locis, nummularius lucrum possit exigere? Sot. *lib. 6. de Iustit. q. 10. ar. 1. ad fin. sic ait.* [Adde, quod pecuniarum transmissio esse debet non ad quemcumque proximum locum, ut si à Metina vsque ad alteram Metinam, vel Toletum pecunia transmittatur, vel transmitti fingatur: nam transmissio, quæ fit intra regnum, nõ est pretio digna, sed expectati temporis palliatio.] Idemque apertius tradit *qu. 13. ar. 1. concl. 2.* Idipsum quoque docet Ioan. Bapt. Lupus *tract. de Vsur. commen. 3. §. 2. nu. 32.* & Nauarr. *in Man. cap. 17. num. 233. ait.* [Adde nunc quartò esse necessarium, ut locus, in quo est solvenda pecunia; longè distet à loco, in quo datur litteræ: alioquin esset cambium de tempore ad tempus, quod licet, & non de loco ad locum, quod non licet.] Sic ille. Ratio eorum est, quia si in locis proximis, vel sunt eiusdem regni, vel provincie loca, cambium fit, nummularius nullum, vel saltem exiguum periculum suscipit, vel laborem, nec facit impensas, ergo lucrari iure nõ potest. Cæterum hoc solum probat, lucrari non posse tantundem, quantum lucrari solet, eò in loco longè distanti, & remoto pecunia soluitur. Accedit quod ex cambio minuto, ubi nummularius pecunias in eodem loco soluit, in quo accipit, fas est illi lucrum exigere: ergo potiore iure potest, ubi est aliqua loci distantia. Postremo, extra dubitationem est, nummularium alteri in hoc obsequium præstare nam illius pecunias deportat, & transfert ad alium locum, quamuis proximum. Deinde officium vtile Reipubl. facit in conquiritendis, parandis, & asseruandis pecuniis ad cambium. Denique idem Sot. *quæst. 13. ar. 11. conclu. 1. fatetur,* ius esse nummulario aliquid lucri ex hoc cambio petere. Quare præ-

dicti Doctores solum negant, cum cambia sunt inter loca vicina, licitum esse tantum lucrum, quantum ex cambiis, que sunt inter loca distantia: non inficiantur, aliunde licitum esse, vel minus lucrum, vel æquale ratione lucri cessantis, vel damni emergentis.

Septimò queritur, An privato homini, qui nummularij officio non fungitur, liceat ex tali cambio lucrum exigere? Respondent quidam cum *Sot lib. 6. de Iust. qu. 10. art. 1.* tuta conscientia posse exigere, nisi fuerit lege humana interdictum, nè quis, præter nummularios pecunias alicubi recipiat, ut alibi soluat. Ratio, inquit, huius est: quia qui recipit in vno loco pecunias soluendas in alio, eo ipso alteri inferuit: quia periculo, labore, & impensis aliò deportaret atque transferret: ergo sui laboris, & operæ stipendium meretur. Sed certè privatis hominibus non licet tantum lucrum accipere, quantum accipiunt nummularij: quia hi accipiunt multis de causis ratione sui muneris, & officij, quo in Republica funguntur.

Sed quid dicendum, si mihi opus esset pecuniam meam ex Hispania Romam invehere, & Titius à me peteret eam pecuniam Toleti in Hispania, eo pacto, ut eam mihi Romæ soluat, ubi ego eam indigeo, & quo eam aliqui etiam deportaturus: Queritur enim, an Titius, qui eam pecuniam recipit Toleti, ubi indiget, possit à me lucrum exigere? Respondet Sotus, posse quia reuera nummularij officium facit, importat enim, & transfert meam pecuniam ex Hispania Romam, ac proinde pericula, & labores suscipit, quævis ex accidenti, sine periculo & labore soluat Romæ, ubi fratrem, vel filium, famulum, vel socium habet, qui pro eo soluat. Sed ut dixi, non potest tantum lucrum accipere, quantum nummularius.

De Cambio litteris fieri solito, quando nummularius primum dat pecunias, ut eas in alio loco recipiat.

CAPUT VI.

HOc cambij genus non est tam antiquum, quam id, de quo hæcenus, eiusque formula talis est: Titius nummularius dat Caio Romæ centum aureos, quibus indiget ipse Caius, qui deinde litteras scribit ad procuratorem suum Lugduni commemorantem, in hæc verba: Hisce primis litteris cambiij visis, & perceptis solus Scio procuratori Titij centum aureos, quia hic Romæ totidem à Titio accepi: & subscribit diem, mensem, & annum. Has litteras Caius Titio nummulario tradit, ut ipse eas Lugdunum mittat, ut eorum fide, & auctoritate, procurator ipsius Titij exigat Lugduni pecunias à procuratore Caij.

Primò queritur, An hoc cambium mutui ratione habeat? Gofse. Host. & alij in *cap. vlt. Et in c. In civitate, de Vfur.* dicunt esse mutuum, quia nummularius non exportat, & transfert pecuniam Caij Lugdunum: dat enim Romæ pecuniam Caio, non recipit: eo ipso igitur dat mutuam eiusmodi pecuniam, quia obligat sibi Caio, ut soluat Lugduni, & Caius in omnem euentum soluere cogitur, ac proinde pecunie sibi Romæ data dominium acquirit. At Caiet. in *Opus. to. 2. tract. 7. cap. 7.* docet, non esse in hoc cambio mutuum: idem etiam tradiderunt Ang. *Vsur. 2. nu. 34. Sil. Vsur. 4. q. 9. Rofel. eod. verb. 6. nu. 7. Tabien. eod. verb. 15. §. 3. Sot. lib. 6. de Iust. qu. 10. art. 1. Nauar. in Man. c. 17. nu. 289. Fabian. in tract. de cambiis, par. 2. cap. 5. Et 6.* quæ sententia est multò verior, quia tale cambium sua natura non postulat vilius temporis lapsus, sed ex accidenti solum, quia in alio loco pecuniam solvunt, quæ si hic Romæ adessent, protinus redderentur. Accedit, quod mutuum potest idem numero restitui: at in tali cambio solvitur pecunia genere, vel specie, vel saltè numero diversa.

Secundò queritur, Ad quodnam genus contractus sit hæc species cambiij reuocanda? Caiet. in suo tractat. de cambiis, c. 6. Et 7. *Sil. Vsur. 4. q. 9. Fabian. de Cambiis par. 2. c. 5. Et 6.* affirmant, cambium hoc reuocari ad venditionem, nummu-

larius enim Titius nummos aureos præsentis Caio dat, & tradit tamquam pretium, quo emit nummos absentes ipsius Caij, & Lugduni sibi soluendos: putant enim nõ esse in hoc cambio permutationem vnus pecuniarum cum alia: quia rei præsentis, & rei certæ cum futura, & incertæ, verè & propriè permutatio non est. *secundum Gloss. in Lt. C. De rer. permutat. Et secundum Bart. in l. Quoniam, C. eod. tit.* Sotus tamen *lib. 6. de Iust. quæst. 10. art. 1.* vult in hoc cambio nummularium non deserre ex vrbis Roma Lugdunum vllam pecuniam Caij, quia ab eo nummos non recipit, sed aliunde huc Romam pecunias invehere, quas Caio dat, ac proinde, sicut in superiori cambiij genere nummularius pecuniam ex loco, in quo recipit, alio exportat, & transfert, sic in hoc genere cambiij pecuniam, quam dat, importat aliunde in locum, ubi dat. Sed difficile sanè hoc intelligitur, vel explicatur, quia nummularius, nec suam, nec alterius pecuniam huc importat. Alij verò dicunt, hoc genus cambiij esse contractum innominatum, videlicet, Do, vt des: quoniam nummularius dat centum Romæ, vt totidem recipiat Lugduni. Cæterùm, meo iudicio, non est cur negetur, tale cambium esse verè, & propriè permutationem, quia Titius suam pecuniam præsentem cum absente pecunia Caij commutat.

Obiicies, permutatio non est rei præsentis, & certæ cum futura, & incertæ, vt testantur *Gloss. Barr. Baldus loci supra citatis*, ac præsentem pecuniam potest emi, vel vendi pecunia, quæ longè abest, vel quæ est incertæ: nam futuri fructus dubij, & incerti, pecunia præsentem vendi, & emi solent. Respondet, non permutari hoc genere cambiij pecuniam præsentem cum futura, vel cum incertæ, sed cum pecunia certæ, & quæ in rerum natura consistit, in loco tamen distant, & remoto: quemadmodum potes tu commutare librum, quem Romæ habes, cum libro, quem Titius Florentiæ possidet. Nec cogimur allerere cum Soto, in hoc genere cambiij, etiã nummularium pecuniam deportare, videlicet aliunde huc, ubi eam dat: suam enim pecuniam Caio dat hic Romæ, & nullos Caij nummos deserre, vel transferre. Permutat igitur solum suam pecuniam cum pecunia, quam Lugduni Caius habet actu, vel potestate, quia eam Lugduni soluere potest, quoniam ubi eam habet, vel saltè ex alio potest quætere, petere, & accipere.

Tertiò queritur, Quibus ex causis nummularius ex hoc cambio lucrum accipiat? Qui hoc cambium ad mutuum referunt, cum negant posse lucrum exigere, nisi ratione eius, quod sua interest, puta, ratione lucri cessantis: nam suas omnes pecunias nummularius habet negotiationi expectans. Unde quia mutua dat centum Caio, lucrari desinit: ergo iure potest duo, tria, quatuorve exigere. Sed certè hæc causa legitima esse nequit, quia nummularius suas pecunias in hanc, & non in aliam negotiationem confert: ergo nullum lucrum, quod ex alia negotiatione erat comparaturus, perdit.

Caietanus verò, Si. uester, Fabianus, & alij, dicentes nummularium suam præsentem pecuniam dare, & tradere Caio tamquam pretium, quo emit, pecuniam sibi Lugduni soluendam, volunt cum posse lucrum accipere, quia pecunia præsentis plus æstimatur, quam pecunia loco distant. Sotus verò putat, ideo esse lucrum licitum, quia nummularius aliunde pecuniam huc importat, ubi eam dat, quæ propter ratione huius obsequij, quo alteri inferuit, lucrum meretur. Sed etiam multis de causis licitè lucrum exigit. Primò, quia permutat pecuniam præsentem cum pecunia remota, quæ sine periculis, labore, & impensis, huc, ubi eam permutat, nequit transferri.

Deinde, ratione officij, quo fungitur, congerendo, appatando, & alleruando pecunias in gratiam aliorum. Postremò, ratione obsequij, & beneficij, quod in alterum conferret: habet enim pecunias paratas, vt illas det indigenti. Quare quamuis pecuniarum solutionem ad tempus expectet, lucrum tamen non accipit ratione solutionis ad tempus dilatæ.

Ex his liquido constat, vnde sit, vt aliqui hoc cambium, sicutum appellent: putant enim esse mutuum, ac proinde lucrum, & fructum non posse reddere. Conradus, & Medina

mixtum cambium appellant, ideo scilicet, quia sint duo contractus coniuncti, puta, mutuum, & permutatio: mutuum quidem, quia is, qui à nummulario pecuniam accipit, eius dominium acquiruntam suo periculo suscipit, & in omnem euentum restituere cogitur. Permutationem verò: quia verè & propriè nummularius pecuniam suam præsentem cum pecunia distantem permutat. Vnde nummularius, inquit, lucrum nõ mutui, sed permutationis vi accipit: quemadmodum si tu mihi commodares librum tuum, vt tibi eum alio in loco redderem, sed permutatum cum alio libro meo tantidem æstimatum, quem alio in loco habeo, esset commodatum cum permutatione coniunctum. Commodatum quidem, quia das mihi librum, quem sum tibi redditurus, vel saltem pretium eius: permutationem verò, quia pactum est, vt alium librum tibi restitutum tantidem valentem: & quia sum redditurus, non vbi tu mihi librum commodasti, sed alibi: ideo potes à me lucrum exigere.

Quartò quaeritur, An etiam ex hoc cambio lucrum sit licitum, quando fit in diuersis eiusdem regni, & prouinciæ locis? Sotus, Io. Bapt. Lupus, & Franc. Garzia locis superiori cap. memoratis, negant esse licitum lucrum. Attamen aliud ferendum est, per se quidem veritum non esse, sed nihilominus legibus, vel statutis humanis prohiberi posse. Ceterum nullo iure permittitur, vt tantum lucri exigatur, quantum ex cambio, quod fit in variis diuersorum regnorum, & prouinciarum locis; quia maiora, & plura possunt esse pericula, labores, & impensæ, ob maiorem locorum distantiam.

Quintò quaeritur, An etiam liceat priuato homini, qui nummularij officium non facit, lucrum ex hoc cambio percipere? Respondet Sotus, nisi sit humanis legibus interdicatur, licitum esse: sed non ei tantum lucri, quantum nummulario publico permittitur. Ratio vtriusque est: quia pecuniam præsentem cum absentem commutat, cum tamen absens minoris sit æstimationis, & alia pericula, & labores non suscipit, nec impensas facit, quas nummularius à Magistratu constitutus, vel publico officio functus.

Quo modo ex cambio, quod litteris fit, liceat lucrum exigere, quando pecunia, quæ alibi datur, plus minusve valet, quam vbi ea recipitur.

CAPVT VII.

DVBIÆ quaestio est, Quâ ratione nummularius lucrum accipiat, siue det, siue recipiat pecunias, quando reuera pecunia, quæ V. g. Romæ datur, vel recipitur, plus, minorisve æstimatur, quam in eo loco, vbi soluitur? Et ratio dubitandi est, quia in permutatione necesse est, vt æquitas seruetur, vt videlicet, res quæ permutantur, sint pretio, & æstimatione pares: alioquin opus erit, vt vnus permutantium suppleat, quod deest in altera re, ad damnum alterius compensandum. At si Titius nummularius Romæ dat pecuniam minoris æstimationis, inde fit, vt det minus, quam sit alibi recepturus, ergo æquitatem nõ seruat.

Deinde si, cum recipit pecuniam, vt in alio loco soluat, plus æstimatur in eo loco, in quo recipit, tunc plus recipit, quam soluit, ergo non est æqua permutatio. Præterea Titius (gratia exempli) nummularius dat Caio pecuniam Toleti in Hispania, eam vel in Belgio, vel Romæ recepturus: & quia Toleti minoris æstimatur, vbi maior est copia pecuniarum, lucrum exigit: quo modo igitur, quando Toleti recipit, non dat pecunias, exigit etiam lucrum? ita eadem est via eademque locorum longinquitas inter Toletanam, & Romanam urbem? Ergo si licitum est lucrum, quando dat Toleti pecunias, recepturus Romæ, licitum non erit, quando dat Romæ recepturus Toleti.

Instit. Moral. Pars 3.

Postremò, manifesta iniustitia, & iniquitas esset, si quis vilius aurum cum pretiosiori commutaret, aut si triticum deterius daret, melius recepturus, Sotus lib. 6. de iustitia, quæst. 12. artic. 1. docet, fas non esse nummulario lucrum exigere præcisè ratione cambij, quando minus dat, quam recipiat, aut plus recipit quam det, & artic. 2. ad finem. vers. ex quo efficitur tandem, condemnare, vel certe tanquam in dubio relinquere videtur, quod nummularij facere consueverunt lucrum exigentes; siue dent pecunias Romæ Toleti soluendas; siue è contrario, Toleti dent recepturi Romæ.

Idem quoque docere videtur Angelus Vsuræ i. num. 54. Rosella Vsuræ 6. num. 6. & 7. Siluester Vsuræ 4. quæst. 9. Tabien. Vsuræ 15. num. 13. idque etiam ipsa ratione concludi videtur. Nam si mutuum daret monetam nunc, vt eam alio tempore reciperes, quando certò credis plus valituram, vsuræ peccatum admitteres. Vsuræ itidem delictum esset, si certam frumenti mensuram nunc mutuum alteri traderes, vt tibi redderet alio tempore, in quo certò, vel probabiliter nosti plus æstimandam, vel maiorem esse futuram.

At ceteri Auctores Caietanus, Medina, Conradus, & Nauarrus de hac re nihil dubitant: nec meo iudicio dubitandum videtur: quia ipsi nummularij huiusmodi inæqualitatis pecuniæ nullam rationem habent, & tamen sciunt pecuniam hic minus, plusve valere, quam alibi. Et hoc probatur principali exemplo. Nam si, verbi gratia, in Sicilia centum tritici modios permutares cum totidem modijs tritici tibi in Hispania reddendi, quia esset permutatio, & tamen in Hispania plus triticum æstimatur. Sed huius ratio non habetur; quia tu in Hispania indiges tritico, vt tuos filios ibi sustentas, & ille alibi indiget tritico in Sicilia; vbi commoratur, & triticum cum tritico commutatur: & sicut tu periculo tuo, labore, & impensis esses in Hispaniam triticum deportaturus, sic alius in Siciliam non sine periculis, laboribus, & impensis triticum inueheret, & transferret. Pati ratione, tu, cum Florentinus sis, Romæ commotatus, vbi tritico indiges, & alius citius Romanus Florentiam filium suum mittit, commutat certos tritici modios quos habes, & das Florentiæ; cum totidem modijs tritici, quos recipis Romæ, quamuis Romæ triticum plus vendatur. His accedit, quod lucrum nummularius exigit diuersis ex causis, aliquando pluribus, aliquando paucioribus: quod patet, si per dicta duo cambiorum genera discutamus.

In primis enim, cum nummularius recipit pecunias, soluit eas in alio loco, vbi minoris æstimantur, lucrum accipit; quia quauis recipit plus, quàm sit soluturus alibi: attamen suo periculo, labore, & impensis pecunia alterius ex vno loco in alium deportat, & transferret, ergo lucrum meretur. Præterea obsequium alteri præstat in deferenda pecunia ad eum locum, vbi illa minus indiget. Obsequium iudem Reipublicæ vtile facit, eo acceruando, & alleruando pecunias ad cambiam.

Secundò, Quando nummularius è contrario dat alteri pecunias; recepturus eas in alio loco, vbi plus æstimantur, tamen minus dat, quam alibi sit recepturus, lucrum tamen accipit, non quidem quia tunc alterius pecunias alio deportat; sed quia ei in dandis pecuniis; vbi ille indiget, ipse inseruit, & quia suam operam, & industria ponit in eo officio obeundo; & quia suam pecuniam præsentem vendit; vel permutat recepturus aliam longè distantem. Ex quo fit, vt diuersis ex causis lucretur nummularius, quando alteri pecunias recipit soluturus alibi; & quando pecunias dat in vno loco, recepturus in alio.

Ex his patet responsio ad argumenta Soti. Nam nummularius, siue det pecunias soluendas sibi alibi, siue recipiat soluturus in alio loco, lucretur semper ille; quia dat, permutat, vel vendit suos nummos præsentem cum absentibus alio loco remoto, qui eo ipso minoris æstimantur. Cum verò recipit soluturus alibi, deportat alterius pecuniam alio

cum suo periculo, labore, & impensis. Secus verò est, cum moneta una cum alia in eodem loco permutatur, & ibi redditur una, ubi altera accepta fuit.

Deinde, quamvis nummularius nihil lucraretur ex primo cambio, quo dat pecunias Romæ sibi solvendas in Hispania, ubi minoris æstimantur: nihilominus ideo dat Romæ, ut sibi in Hispania reddantur, quia sperat se lucraturum ex secundo cambio, quo per ministrum suum, vel procuratorem dabit pecunias in Hispania, ut sibi extra Hispaniam solvantur, ubi plures æstimantur.

Secundò quaeritur, Quid dicendum sit, quando Titius dat Caio monetam, recepturam eam alio tempore, in quo plures est valitura, vel è contrario, quando Titius recipit monetam, in alio tempore solvitur eam, in quo minoris æstimabitur: quod est quaerere. Quando quis pecuniam auream, argenteam, vel mutuum alteri dat, & interim publica Principis, vel R. pub. auctoritate æstimatio pecuniarum variatur, ita ut maior, minorve sit, si ei alterius generis moneta reddatur, an exigere eam possit secundum æstimatorem, quam habet tempore, quo solvitur; an verò secundum eam, quam habebat eo tempore, quo mutua data est?

De hac quaestione Sotus lib. 6. de Iustitia, quaest. 1. artic. 2. vers. Sequeretur inquam ex his. Et quaest. 12. art. 1. conclus. 2. Silvester verb. Usura 1. quaest. 14. Et 15. Ang. Usura 1. q. 36. Rosella eod. verb. 1. nu. 65. Philiaich. de officio Sacerd. lib. 3. c. 6. vers. Quod si in dando.

Dux sunt opiniones. Prima est asserentium esse solvendam eam monetam secundum æstimatorem, quam habet in tempore, quo solvitur. Ita Bart. Iacobus, & Odofredus in l. Paulus. ff. De solutioni. Iason in l. Mutuum. ff. Si cert. petat. de reb. cred. Abbas in cap. Quanto, de iureiur. and. num. 12. & Io. Andr. Hostiens. Specul. in eod. cap. Quanto. atque hæc est communis sententia utriusque iuris consultorum, & ita Angel. Rosell. & Silvester locis superius allegatis. Ratio eorum est, quia in cæteris rebus mutuis datis, quæ consistunt in pōdere, & mensura, solutio fieri debet secundum æstimatorem, quam res habet tempore solutionis, ergo eadem ratione est moneta solvenda.

Deinde satis est in mutuo, si reddatur res æquæ bona in substantia, quantitate, & qualitate, & reliquis, quæ super rei ipsi intrinsecæ: ergo etiam sufficit, si reddatur pecunia æquæ, V. g. si non sit adulterina, diminuta, ficta, reprobata, ac proinde necesse non est, ut tantidem æstimetur, quanti æstimabatur cum mutua data est: æstimatio enim extrinsecus pecuniarum convenit, siquidem ea pro arbitratu Reipublicæ, vel Principis variatur.

Secunda est sententia, monetam esse reddendam secundum priorem æstimatorem, quam habebat tempore, quo est mutuo accepta. Eam probant sententiam Cynus, & ceteri iuris prudentiæ Doctores in l. In minorum. C. In quibus causis in integ. restitui non est necessaria, eandem probat Sotus in eo loco, quem protulit, eadem ratione adductus: quia in moneta se habet æstimatio, ut forma, & substantia rei, non tamen in cæteris rebus, quæ mutuo dantur, in quibus æstimatio extrinsecæ est.

Hæc quaestio locum non habet, quando moneta eiusdem generis solvitur: quare tota in eo versatur, An quando solvitur alterius generis moneta, solvi debeat secundum priorem æstimatorem, an secundum eam, quam habet tempore, quo solvitur. Et dicendum mihi videtur, solvendam esse eiusmodi monetam secundum eam æstimatorem, quam habet tempore solutionis, ut videt prima sententia: nam idem iuris est de moneta, quod de cæteris rebus, quæ mutuo dantur, & in pondere, ac mensura consistunt. Item, si ego tibi mutuum dem unum aureum, qui valet undecim iulios Italicos, siue regales argenteos Hispanicos, & tempore solutionis duodecim æstimantur, necesse est, ut mihi reddas duodecim iulios, siue regales. Nam si ego velim acquirere unum nummum aureum, illum comparare nequibo, si tantum mihi reddas undecim iulios, siue regales: ergo solvendi sunt mihi duodecim, ut illos cum uno aureo commutem.

Quo fit, ut quotiescumque mutua data est pecunia aurea, vel argentea eo pacto, ut aurea, vel argentea reddatur, si solvitur aurea, & minuta, eò quòd alterius generis monetam solvere mutuatarius non possit, reddere debeat secundum æstimatorem, quam habet tempore solutionis.

Quæres, an qui habet pecuniam auream, vel argenteam, cuius æstimatorem probabiliter credit Principis, vel Reipublice auctoritate minuendam, possit alteri mutuum dare eo pacto, ut sibi reddatur secundum eam æstimatorem, quam habet, cum eam pecuniam dat: Respondeo cum Angelo Usura 1. num. 76. & Silvestro Usura 1. quaest. 15. & Armilla eod. verbo num. 20. posse citra vilam usuram dari, quando is, cui dat, vult eam in suos usus impendere, atque eam eius æstimatio minuat; quia tunc is, qui dat, nullum lucrum acquirit, siquidem dat pecuniam secundum æstimatorem, quam habet, solum verò dampnum deicit. Quemadmodum liberum mihi est decem aureos alteri mutuos dare, quos timeo probabiliter apud me perituros, nõ apud eum, cui do: & fas mihi est vendere rem, quam existimo, si penes me retineam, interituram, non autem si emptor habet.

Deinde quaeri possit, An citra usuram Titius mutuum tunc det monetam suam, ut recipiat eam in tempore, quo non temerè credit plus valituram? Respondeo in hunc modum cum Angelo Usura 1. numer. 36. & Ancharano in cap. Usurarium. de Usur. in Sexto, & Caldecino in cap. ult. de Usuris, & Archidiacono in cap. Si quis Clericus 14. quaest. 4. & Rosella Usura 1. num. 32. Et 61. Aut eam monetam erat servaturus vsque ad tempus, in quo plures æstimabitur, & tunc tunc potest mutuum dare pecuniam, dummodo liberam mutuatario facultatem relinquat restituendi eam: quòdo voluerit, antequam eius æstimatio augeatur: Aut non erat servaturus, vel interim consumpturus, & tunc absque usura mutuum dare non potest; quia perinde esset, ac si mutua dedisset decem, ut reciperet undecim. Et idem etiam dicendum est, si facultatem adimat mutuatario, ita ut non possit eam ante restituere. Atque hæc etiam fuit Sil. opinio in verb. Usura 1. quaest. 14. additque Laurentium Rodulphum generatim asserere, posse Titium mutuum dare aureum valentem quatuor libras, & recipere quinque, si tempore solutionis valuerit quinque. At verius, inquit Silvester, est, & tutius, & æquius id, quod dixi: nec dissentit Angelus loco præfato.

Tertio quaeritur, An debitum pecuniarium, verbi gratia, centum aureorum, quod Titius Caio debet, Seius tuta conscientia minoris emat, videlicet nonaginta quinque aureis? Hanc quaestionem tractant, qui sequuntur Auctores, Caietanus in Summa, verbo Usura, in cap. Pagus acerbat. Angel. Usura num. 63. Et 64. S. Antonius par. 2. tit. 1. cap. 8. §. 12. Rosella eod. verbo Usura 1. numer. 50. Et 51. Silvester eod. 2. quaest. 14. Maior 4. distin. 15. quaest. 40. vers. Septimo arguitur. Armilla verbo Usura num. 50. Sotus lib. 6. de Iustitia. quaest. 4. art. 1. ad 3. Medina De restituend. reb. quaest. 38. vers. Sequitur amplius. Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 231. Et 232. Et in consil. 18. de Usur. & Philiaich. de officio Sacerd. lib. 3. c. 13.

Dux sunt sententiæ: una est, posse Seium minoris emere, quandocumque debitum in tuto non est, ut pote dubium, vel incertum, aut quando est periculo obiectum; quia videlicet non temerè debitor creditur ad inopiam deventurus; vel quia est adeò potens, ut difficile queat ab eo debitum exigi. At verò quandocumque debitum est ita certum, & tale, ut absque illo periculo, impensis, laboribus recuperari possit, nequit Seius minoris emere, nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. Ita S. Antonius, Angelus, Silvester, Rosella, Medina, Sotus in locis, quæ nos supra retulimus. Ita quoque sentierunt Gabriel in 4. distin. 15. qu. 11. art. 3. dub. 4. Tabien. Usura 5. quaest. 10. & reverà idem docuit S. Thomas in Opus. 67. De emptione, & venditione ad tempus, Ad Lectorem Florentinum, circa finem. Aftenis in Summa, part. 1. lib. 3. Tit. 8. ar. 1. q. 2. Casu 2. quamvis oppositam opinionem dicat esse probabilem.

Hanc

Hanc primam sententiam sequi videntur Barr. in l. Per diuersas. C. Mandati. Bald. in l. 2. C. Ne lit. pend. Hac isti Auctores in primis ratione nituntur, quia actio, & ius ad centum aureos, nequit minoris aestimari, quam sint ipsi centum aurei, qui debentur, nisi ratione periculi, vel litis, dubij, difficultatis, vel laboris in exigendo, & repetendo. Deinde, quia non licet minoris emere merces, vel fructus futuros propter anticipatam eorum solutionem. Tum etiam, quia aliqui ipse debitor posset minoris suum debitum redimere, & extinguere, quod est absurdum. Adde, quod perinde esset, ac si Seius dedisset 95. aureos, ut reciperet centum. Postremo, quia vsura est, quando cumque aliquid lucri percipitur ratione temporis expectati, aut ratione solutionis ad tempus dilata. Alioquin enim, si praesens pecunia plus aestimatur, quam ea, quae est tempore absens, liceret cuique plus vendere merces credita, quam numerata pecunia.

Alteri est opinio, posse debitum pecuniarium ante contractum minoris emi, etiam si certum sit, & absque periculo, & impensis repeti, & recuperari queat. Hanc probauit Caietanus, & Nauarr. sententiam locis supra allatis, & Armilla in verb. Vsuram num. 50. & huius sententiae videntur esse, Innocent. Hostien. Ioan. Andreas, Ioan. Lignanus, Zabarella cap. In ciuitate de Vsur. eandem sequitur Panorm. in cap. ex parte, de Alien. mut. ind. caus. facta. S. Bernardinus par. 2. ferm. 34. in cap. 2. idque probant, quia in l. Minus. ff. de Reg. iuris. [Minus est habere actionem, quam rem.] Et in l. qui actionem. ff. eod. tit. dicitur: [Qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.] Vbi illud: [Ipsam rem habere videtur:] merito dictum est, quia non habet ipsam rem. Accedit, quod melior est res, quam spes, & minoris est pretij fructus nondum maturus, quam is, qui iam maturus est: & minus est ius ad rem, quam ius in re: & plus soluit, qui ante tempus soluit, Inst. de Action. §. Plus, & cap. 1. de Plus petit. Adde his, quod in eiusmodi contractu nullum est mutuum: nam Seius non potest repetere pecuniam, quam dat Caio ereditori: ergo luctum, quod acquirit, non acquirit ex mutuo, sed ex vera emptione, quae vere, & proprie emittit ad Caio totum ius, quod habet exigendi ad Titio centum aureos. Nec dubitandum est, quin possint emi iura, etiam pecuniaria: nam redditus annui venduntur & emuntur; sic etiam vendi possunt alia iura, ut ius transeundi per tuum agrum, vel fundum.

In hac questione, quamuis prima sententia sit communi consensu Doctorum recepta, quidam tamen docent, opinionem secundam esse valde probabilem, ut argumenta probant superius allata. Nec est, inquit, idem ius de emptione fructuum, vel mercium anticipata solutione, quod est de pecuniario debito minoris empto: nam in priori emuntur fructus futuri, quorum pretium aestimandum est tantum, quantum erit tempore traditionis futurae; sicut etiam res, quae credita pecunia venduntur, aestimantur tantum, quantum vendi solent, cum emptori traduntur. At vero cum debitum pecuniarium ematur, reuera emitur ius ad illud, quod communiter solet minoris aestimari. Nec refert, aiunt, quod debitum sit certum: nam deficere potest multis ex causis, & satis est, si sit vera emptio, ut est in huiusmodi contractu, & non mutuum; praesertim cum Calixtus III. & Sixtus V. teste Siluest. in verb. Vsuram 2. quaest. 14. vers. 4. concesserint, ut huiusmodi debita possint minoris emi.

Ceterum, meo iudicio, immerito ab istis prima sententia communi consensu approbata deseritur: cum secunda sententia, quidquid ipsi dicant, cum prima consentire videatur. Non enim licet alicui rem minoris emere ratione temporis expectati ad solutionem: nam aliqui liceret illi plus, minoris emere, prout citius tardiusue expectaretur solutio, & traditio rei emptae, in quo reuera esset vsura peccatum: & hoc est quod prima sententia volebat. At vero licet minoris emere ratione eius, quod emptoris interest, ut v. g. ratione oneris, & periculi quod suscipit, quoniam potest debitor ipsi deesse multis de causis, vel quia nolit, vel quia non possit debitum soluere. Nec debitum est vllum,

in quo exigendo non possit esse aliquid oneris, periculi, & laboris. Hinc etiam est, ut passim debita pecuniaria minoris emantur: & hoc tantum voluit secunda sententia, quod prima non negat.

Quaerens, an debitum litigiosum, de quo videlicet mota est lis, licite minoris ematur? Respondeo, iure naturali posse emi minoris: at iure ciuili. l. Per diuersas, & in l. Ab Anastasio. C. Mandati, id prohibetur, ne debitores plusquam par est, diucentur. Et quando quis emit actionem litigiosam minoris, denegatur illi totum ius petendi totum debitum quod emittit, permittitur tamen, ut exigat debiti partem maiorem, aut minorem, pro maiori, minorisque parte debiti, quod emittit: vel ut repetat pretium minus, quod dederat.

Secundo quaerens, An ipse debitor possit tuta conscientia debitum minoris extinguere, & redimere? v. g. Titius debet 100. aureos Caio, & quia anticipato soluit, dat illi solum 95. Quaeritur, an id licite fiat? Nauarrus loco citato affirmat id licite fieri, & probat, quia Seius potest emere minoris ius, quod habet Caius in Titium, ergo potest etiam ipse Titius minoris vendere, dummodo omnis aliorum offensio, & vsura species absit.

Hac Nauarrus sententia est singularis, nec enim alium auctorem habet, & reuera probabilitate caret: nam debitor in omnem euentum, debitum, quod ex mutuo contraxit, vel ex alio quolibet contractu, creditori soluere compellitur: ergo non potest debitum minoris extinguere, quamdiu prior contractus extinctus non fuerit. Sit hoc exemplum, Titius ratione mutui debet Caio centum aureos, nisi ergo mutuum finiatur, & desinat, semper est ita Caio obligatus, ut iure ipso cogatur totidem reddere. Dices, si emat 95. extinguit mutuum. At contra, Titius vi mutui debet centum, ergo debet centum reddere, nec extinguitur mutuum, nisi centum redditis: quia is, cui datum est mutuum, tantundem debet reddere, quantum accepit. Vrget Nauarrus, hoc locum habere, nisi mutuatarius suum debitum minoris emat. Contra, quia pugnat cum natura mutui, ut minoris à mutuatario ematur: nam si mutuatarius est, debet tantundem reddere, quantum est illi datum; quod si emptor est, tantum dare debet, quanti emittit.

Deinde si debitor potest debitum minoris emere, quia anticipato soluit, eo ipso posset debitum multo minoris redimere, quo maior est anticipatio solutionis: ergo plus, minoris potest debitum extinguere, quo citius, tardiusue anteaerit solutionem, quod est absurdum.

Ad argumentum vero Nauarrus respondeo non esse idem ius in debitore, quod est in alio; quoniam, v. g. Titius debet centum aureos Caio, Seius potest 95. aureis emere ius, quod habet Caius in Titium, ratione periculi, oneris, & laboris, quem suscipit: at vero Titio fas non est debitum extinguere 95. aureis: quoniam nullum ipse denovo periculum subit, nullum onus, aut laborem suscipit: in omnem enim euentum creditori satisfacere debet, & tantundem soluere, quantum accepit. Nam Seius ideo minoris emittit, quia ex alio contractu priori non fuit Caio obligatus; ac proinde solum est emptor, non mutuatarius: at vero Titius ratione mutui sese Caio obligauit, & ideo suo periculo, labore, & impensis, debet tantundem Caio reddere, quantum vi mutui debet. Nihilominus tamen si coactus, vel rogatus à Caio creditore, damni aliquid patiat, vel quod esset reuera alias lucraturus, amittat, eo quod anticipato debitum soluit, potest ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, deductis periculis, minoris redimere. In hoc enim serè omnes cõueniunt, ut ait sanctus Antoninus in predicto loco.

Ex his colligitur, quid sit dicendum, quando quis habet ius exigendi à nummulario centum, & quia ille soluere aut recusat, aut non potest, adit alium nummularium, petens ab eo, ut ius illud emat; is vero minoris emittit, nimirum nonagintaquinque, ut passim fieri solet: hoc enim licite fit, ut dixi: nam debitum pecuniarium emittit quis tuta conscientia, propter periculum, onus, & laborem, & similia incommoda, quae subire cogitur in exigendo debitor: ei-

tra vllam vsuram etiam solent mercatores minoris emere stipendia militibus debita, & salaria, quæ debentur ministris Principum, aut famulis nobilium, & illustrium virorum.

De cambio, quod literis fit, & à mercatoribus vocatur cambium ad nundinas.

CAPVT VIII.

TERTIVM Cambij genus literis fieri solitum, cambium ad nundinas vulgo nominatur: in quo videlicet nunc est, & versatur tota ferè nummulariorum ars, & negotiatio, quæ non gratia mercium sit, sed quæstus, & lucri. Nam quemadmodum olim inuenta, & introducta sunt nundinæ, vt omnes, & singuli facilius, & commodius merces coemerent: non enim vbicunq; gentium merces iniuntur: & ob eam causam designata sunt certa loca, ad quæ venditores cum mercibus, & emptores cum pecunijs conuenirent, vt illi venderent, & emerent hi: sic mercatores, & nummularij suas nundinas instituerunt, & certa loca designarunt, in quæ commode, & opportune conueniant cum suis debitis, & creditis. Nec ipsi in locis, mercium emptiones, vel venditiones fiunt, sed pecuniarum solutiones, & traditiones, ita vt alij debita soluant, alij vero debita contrahant: reddantur itidem dati, & accepti rationes, & denovo pecuniæ creduntur, & accipiuntur: immò totum huiusmodi negotium ferè sine vllis pecunijs transigitur, solum datis, & acceptis chirographis, aut synographis: nam cum pecuniæ non vbique habeantur, conueniunt nummularij in certa quædam loca, vbi alij pecunias credunt, alij accipiunt, & debita contrahunt: quæ quidem nundinæ quater in anno de more celebrantur, singulis, videlicet, quibusque trimestribus. Primas appellant nundinas Apparitionis, quia fiunt post festum diem Apparitionis Domini, aut paulo ante dictatum, & sacrum Purificationis B. Virginis diem. Secundas vocant nundinas Paschatis, quia celebrantur in eunte mense Maio, in quem solet incidere dies festus Pentecostes. Tertias, nundinas Augusti, quia in eo mense peraguntur. Quartas, nundinas omnium Sanctorum, quia paulo post eum diem celebrari solent.

Hinc est, vt cambium fieri dicatur ad primas, vel proximas nundinas, vel ad secundas, tertias, vel quartas: at pecunias dari, vel accipi ad primas, vel secundas nundinas, nihil aliud est, quàm pecuniarum solutionem esse faciendam ad tres, vel sex menses. Aliquando vero pecuniæ dantur vno in loco, vt soluantur in alio, in quo nullæ nundinæ fiunt. Aliquando item dantur in vno loco, vt soluantur in alio, in quo nundinæ fiunt. Sed quamuis in loco, vbi solvendæ sunt, non peragantur nundinæ, fingere tamen mercatores solent, ac si ibi nundinæ celebrarentur, quia ad solutionem pecuniarum præfiguntur ea tempora, in quibus nundinæ peragi consueverunt, ac ita dicuntur pecuniæ dari, & accipi ad primos, vel secundos, vel tertios terminos, hoc est, ad tempus trimestre, vel semestre, vel longius, in quo prima, vel secunda, vel tertia nundinæ celebrantur.

His positis, Primo queritur, An cambia eiusmodi sint licita? hoc est, An nummularijs liceat his ex cambijs lucrum exigere? Ratio dubitandi est, quia tale cambium videtur esse mutuum, permutationis nomine simulatum: nam Titius, v. g. dat pecunias Caio, vt eas post aliquod tempus recipiat.

Finge Titium pecunias dare ad primas nundinas Lugdunenses, vel Placentinas, quid hoc aliud est, nisi eas dare, vt sibi reddantur post tres, vel duos, vel vnum mensem, prout prima nundinæ plus minusus distat?

Deinde huiusmodi cambium non est institutum ad merces emendas, sed solum ad lucrum, & quæstum.

Item, non videtur esse vlla in hoc cambio permutatio quia non ratione loci magis, minusve remoti lucrum exitur, sed ratione breuitatis longiorisve temporis, ad quod solutio differtur.

Accedit, quod eo maius lucrum accipitur, quo ad longius tempus solutio prorogatur. Quid, quod ipsi mercatores, & nummularij suo arbitrato, cambiorum pretia constituunt & taxant? Ad extremum, huiusmodi cambia videntur Pij V. constitutione esse sublata.

Dicendum est, cambia prædicta non esse vsuraria, vel iniqua, vel sicca, iure naturali, vel communi scripto; quoniam in his cambijs, si citra fraudem & dolum fiant verè, re ipsa literæ vno loco in alium mittuntur, & virtute literarum fit solutio pecuniæ receptæ in alio loco, quam in eo, vbi soluitur.

At videndum est diligenter, an Pij V. constitutione damnentur? Extat apud Nauar. in *Manual. cap. 17. num. 200.* & apud Ioan. Bapt. Lupum in *tract. de vsur. comment. 3. §. 1. num. 68.* Pij V. constitutio, quæ incipit: [In eam pro nostro pastoralis, in qua certæ conditiones in cambijs ad nundinas requisitæ ponuntur: In quatum prima conditione sic est.

[Primum igitur damnamus ea omnia cambia, quæ sicca nominantur, & ita consinguntur, vt contrahentes, ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca ij, qui pecuniam recipiunt, literas quidem suas cambij tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt eo, vade procellerunt, inanes referantur.]

Hæc conditio merito requiritur, vt nummulariorum abusus tollatur huiusmodi, quo Titius nummularius dat pecunias Caio Genuæ, vt eas cum lucro Lugduni recipiat. Scribit Caius literas mittendas Lugdunum ad eum, quem offert Titius ipsi Caio, vt pro eo soluat Lugduni, & receptas literas à Caio, sub quarum fide essent Lugduni pecuniæ solvendæ, Titius retinet apud se, & elapso tempore videlicet sex mensum, in quibus essent literæ Caij Lugdunum peruenire, & alia à Lugdunensi vrbe ad Genensem redire: fingit Titius se recepisse literas à Seio suorum negotiorum procuratore, Lugduni commoranti, in quibus Seius scribit se pecunias minime habuisse, quas pro Caio solueret, & ideo eas alitudo accepisse iure, & nomine cambij, vt ipse Caius Genuæ Titio solueret, ac proinde Caius cogitur soluere cum lucro Lugduni pecunias, primum Genuæ acceptas, & iterum cogitur Genuæ soluere etiam cum alio lucro pecunias, quæ singuntur pro eo Lugduni in cambium acceptæ: & ita cum accepit, v. g. Genuæ à Titio centum, ad sex mensum exitum soluit Genuæ eidem Titio centum & viginquatuor, & Titius lucratur ex cambio quatuor & viginqui. Tale igitur cambium est mutuum cum lucro, non permutatio pecuniæ, quia nullæ sunt literæ Lugdunum missæ: aut si missæ sunt, redeunt Genuam inanes, quia nulla sit facta Lugduni solutio, sed Seius procurator Titij fingit se pecunias in vim cambij Lugduni recepisse, qui pro Caio solueret.

Item etiam literæ mittantur, redeunt, sive remittuntur inanes aliquando; quia nummularij procurator, vel eas non ostendit ei, qui solutus erat, vel eas acceptas non habet is, ad quem missæ sunt, & tamen procurator nummularij remittit eas, ac si ostensa, & accepta, & non soluta fuissent ab eo, qui soluere deberet.

Secunda conditio est hæc: Vt literæ reuera dentur, & tradantur ab eo, qui pecunias recipit in vno loco, vt eas soluat in alio. Et ideo Pontifex ait: Aut etiam nullis huiusmodi literis traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, vbi contractus fuerit celebratus: nam inter dantes, & recipientes vsque à principio ita conuenerat, vel certè talis intentio erat: neque quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis, huiusmodi literis receptis, solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecuniæ, siue depositæ, siue alio nomine ficti cambij traduntur, vt postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur.

Ratio huius rei est, quia vbi nullæ literæ ex loco, vbi pecuniæ recipiuntur, mittuntur ad alium locum, in quo sol-

soluenda essent, mutuum est fictum nomine cambi, quia solum expectatur temporis lapsus, & cursus, ut pecunia solutio fiat, & proinde lucrum est usurarium, quia ex mutuo percipitur.

Tertia conditio est: Ne nummularij præstitutum solutionis terminum, lucro ex tacita, vel expressa conventionie recepto, seu etiam tantummodo promisso differant. Hæc conditio merito etiam requiritur ad tollendum eum nummulariorum abusum, & fraudem, qui præstitutum solutionis tempus, ob lucrum vel receptum, vel promissum, prorogare consueverunt. Explicabo rem exemplo: Dat Titius nummularius pecunias Caio Gebuz, eas ut in alio loco soluat ad tres menses: quia vero Caius maius lucrum promittit, si præfixum solutionis tempus longius protrahatur, Titius protrahit, & ita maius lucrum acquirit. Damnat igitur Pontifex cambia, quibus maius, aut minus lucrum exigitur, quo citius, vel tardius facienda solutio pecuniarum est.

Quarta conditio cambiolorum est ista: Ne pactum fiat ab initio, cum pecunia datur alicubi, ut alibi solvantur de certo, & determinato loco soluendo, etiam in eo euentu, & casu, cum facta pecuniarum solutio non fuerit tempore præstituto. Quia conditio Pontifex etiam tollit abusum nummulariorum, ut omnes fraudes ab sint à cambijs. Solent enim (exempli causa) nummularij dare pecunias Gebuz, ut sibi solvantur in Hispania, ad primas, vel proximas nundinas, eo pacto, ut si is, qui recipit, non soluetur eas præstituto tempore, certum, & determinatum lucrum, quod statim taxatur, reddere debeat. Tale pactum Pontifex merito condemnat, quia id, quod nummularij interest, satis est si solvantur post mortem debitoris, non ante illam: quia si ante mortem solvantur, possunt multas fraudes accidere, cum nondum certo constare queat quantum sit id, quod interest nummularij. Præterea post mortem debitoris, creditur in iudicio, lite contra debitorem mora, ius habet exigendi id, quod sua interest, & ita sufficit: Denique cum lucrum sit incertum, & dubium, nummularius paciscitur de certo lucro, quod est iniqum.

Quinta conditio: Ne realia cambia aliter quam pro primis nundinis, ubi illa celebrantur: ubi vero non celebrantur, pro primis terminis, iuxta receptum locorum usum, exerceantur, abusu illo prorsus reiecto, cambia pro secundis, & deinceps, nundinis, siue terminis exerceantur.

Sexta conditio: ut pro varietate locorum, quæ solutioni destinantur, longinquitatis, & vicinitatis illorum ratio habeatur: ut non longiores termini solutionis præfigantur, quam loca solutioni destinata desiderant. Et concludit Pontifex: [Quicumque contra nostram constitutionem commiserit, penis à sacris Canonibus contra usurarios inflictis se noverit subiacere.] De quibus conditionibus aliqua breviter disputabo.

Quædam quæstiones de cambijs, & eorum conditionibus diluuntur.

CAPVT IX.

PRIMO queritur, An prædicta Pij V. constitutione cambia ad nundinas fieri solita condemnentur, tanquam ficta, & ficta? Quidam tradiderunt, ea cambia esse sublata. Primum, quia in prima conditione Pontifex damnat omnia cambia ficta, sed omne cambium, in quo nummularius pecunias dat, & tradit, eas alibi receperurus, sicum appellant Laurentius Rodolphus, S. Antoninus, & alij ergo sublata sunt: cambia ad nundinas, in quibus nummularij dant pecunias, ut eas alibi recipiant. Deinde, quia Gofredus, Hostiensis, & alij cap. in civitate, de Usur. cambia ad nundinas, tanquam usuraria improbant.

Cæterum, non videtur talia cambia Pius V. sustulisse, sed potius declarasse, quibus pactis, & conditionibus, ut licita, permittantur. Accedit, quod Archiep. Panormitanus

consultasse fertur Gregorium XIII. super hac quæstione, quam in præfenti agimus, An, scilicet, Pij V. constitutio huiusmodi cambia tolleret: & Pontifex id totum negotij commisit cuidam Cardinalium congregationi: quæ quidem auctoritate prædicti Pontificis respondit: Pij V. constitutione, cambia ad nundinas non prohiberi, dummodo in his seruentur, quæ alioqui ad cambiolorum æquitatem, & iustitiam necessaria sunt, & in literis ipsius Pij V. continentur.

Ad argumentum ergo primo loco positum, Respondeo, Pium V. sicca cambia damnare: æt qui non omnia cambia ad nundinas ficta, & ficta sunt: & quamvis ea olim nonnulli ficta esse tradiderint, realia tamen sunt, ijs seruat, quæ Pij V. constitutio requirit. In his enim cambijs reuera est permutatio pecuniarum præsentis, quam dat nummularius, cum pecunia absenti, in loco nundinis destinato soluenda: aut est vera emptio, qua nummularius pecuniam dat tanquam pretium, quo emit pecuniam sibi tradendam in loco, in quo nundina celebrantur: vel est contractus innominatus, quo nummularius dat pecuniam in vno loco, ut sibi in alio pecunia alia reddatur.

Nec impedit, ut ad alterum argumentum respondeam, quod Gofredus, & Hostiensis totum huiusmodi contractum mutuum esse crediderint, quia reuera mutuum non est, etiam si interueniat temporis lapsus: id enim est ex accidenti, quia pecunia absens, & loco distanti soluenda, statim reddi nequit in eodem loco, in quo data, & accepta est pecunia præsens.

Secundo queritur, Quid dicendum sit de eo cambio, quo nummularij hoc tempore vtuntur, nimirum, Titius nummularius dat Gebuz Caio mille aureos, ut soluat eos in primis nundinis Lugduni, & Caius Lugduni nec habet filium, nec fratrem, nec socium, nec ministrum, nec procuratorem, nec alium aliquem sibi notum, qui pro eo ibi soluat: & ideo Titius offert ei Seium suum ministrum, vel procuratorem, vel amicum, aut socium Lugduni commorantem, qui pro eo soluat. Et ita Caius literas scribit ad Seium ministrum, vel procuratorem Titij, ut soluat sibi ipsi, tanquam ministro, vel procuratori Titij mille aureos, quos fateatur ipse Caius à Titio accepisse: & tunc idem Seius Lugduni mille aureos soluit pro Caio, & constituit ipsum Caium debitorem mille aureorum, quos pro ipso Lugduni Seius soluit. Et deinde Seius scribit literas ad Titium, vel ad alium nummularium Genuesem, ut exigat mille aureos à Caio, quos pro eo ipse Seius Lugduni soluit: ac propterea Caius cogitur lucrum ex cambio duplicatum soluere: vnum Lugduni, ubi finitum est primitum cambium, & soluit sunt mille aurei, quos Gebuz à Titio Caius acceperat: secundum lucrum soluit Caius Gebuz, ubi finitum secundum cambium, & solvantur mille aurei, quos Lugduni Seius soluerat pro Caio.

Hoc cambium est nostro sæculo inter nummularios vfitatissimum, & vocant Itali cambio con la recorla, de quo Archiep. Panormitanus consultasse perhibetur Gregorium XIII. an Pij V. Constitutione de Cambijs edita damnaretur: quia nummularius dat pecunias ei, quem ser in loco nundinarum nullum habere, qui pro ipso soluat, & nummularius curat, ut amicus, vel socius, vel minister, vel procurator suos literas accipiat, & soluat pro eo: & deinde scribit ipse procurator alias literas ei, pro quo soluit, ut Gebuz ipse soluat nummulario nummos, quos Lugduni pro ipso soluerat: & Cardinales quidem ad respondendum destinati, summi Pontificis auctoritate, & nomine respondisse dicuntur, tale cambium, Pij V. constitutione, & literis, non comprehendi. Vnde quidam sentiunt, generatim cambium, quod dixi, esse licitum: quia Natani. in Manual. cap. 17. num. 299. Siluest. Vstra 4. quæst. 9. prope fin. & Franc. Garzia de contract. par. 2. cap. 14. docent, posse nummularium dare pecunias ei, qui in loco nundinarum, vel ubi eas soluturus est, nullum habet, qui pro ipso soluat, dummodo tamen ibi possit soluere per aliquem alium, videlicet, per illum, qui sit ipsius nummularij, à quo pecunias acceperat,

focius,

(socius, vel amicus, vel etiam minister, aut procurator.

In hac re sane perplexa, & difficili, in primis dicendum existimo, licitum esse cambium cum lucro, quando nummularius dat Genuz pecunias in alio loco sibi soluendas, quamvis qui pecunias recipit, in eo loco, in quo est soluturus, nullos nummos actu habeat, dummodo tamen probabili spe, vel potestate habeat, quia scilicet, ibi habet amicum, vel alium, qui pro ipso solvere queat. Possum enim ego permutare rem, quam spe, iure, vel potestate habeo, cum hac, quam tu actu nunc habes: potest item nummularius Genuz pecunias ei dare, quem scit Lugduni, ubi sunt pecuniae soluendae, nullum habere, qui pro ipso soluat: modo ipse nummularius curet, ut aliquis pro eo soluat, & potest offerre suum ministrum, vel procuratorem, vel famulum eo in loco commorantem ita tamen, ut minister, vel procurator ille non ex pecunia ipsius nummularij, sed vel ex sua, vel aliena, hoc est ab alio accepta, soluat: tunc enim minister nummularij duplicem personam agit, ac sustinet: Titij v. g. nummularij Genuensis, & proinde est creditor Caij, quia Genuz Caius à Titio mille aureos acceperat, & tanquam creditor nomine Titij recipit pecunias, sibi à Caio Lugduni solutas, sed recipit eas à se ipso, qui sibi ipse soluit pro Caio, & ita agit secundam personam Caij, videlicet, Genuensis, ratione cuius est debitor Titij nummularij, quia fingitur nomine Titij accepisse Lugduni mille aureos, quia totidem Titius Genuz Caio dederat, cum tamen Lugduni nullos à Caio accepisset, sed ex sua pecunia, vel aliena soluerit pro Caio totidem Titio, cuius personam agit. Est itaque creditor iuxta, & debitor; & deinde cum literas alias Genuzam remittit, ut soluat Caius Titio mille aureos, obligat sibi, & Titio tantam debitorem ipsum Caium, & se, & Titium facit creditorem. Quare responsio Cardinalium locum habet in hoc cambio, quo quis à nummulario Genuz pecunias receperat Lugduni soluendas per procuratorem nummularij Genuensis.

Verum dubiae questionis est, An cambium sit etiam licitum, cum minister, vel procurator nummularij soluit ex ipsius nummularij pecunijs Lugduni pro eo, qui Genuz pecunias acceperat. Et dicendum mihi videtur licitum hoc cambium non esse, aut saltem esse valde vitiosum suspectum: & puto equidem hanc communem esse sententiam: sic enim docere videtur *Sot. lib. 6. de iust. & iure quasi. 10. art. 1. & quasi. 13. art. 1.* Ioan. Bapt. Lupus *tract. de Vsur. comment. 3. §. 2. num. 63.* & Mercator *tract. de Cambijs cap. 2. §. 3.* quia perinde hoc cambium se habet, ac si mutuo dares Caio mille, ut solueret tibi quoque totidem, quae tibi ex mutuo debebat. Nam quamvis mutuum illud prius extingueretur, maneret tamen semper mutuum. Ergo si Titius Genuz dat Caio mille, ut soluat Lugduni, & deinde idem Titius Lugduni dat eidem Caio totidem, ut soluat, mutuum est, non cambium, ac proinde nequit Titius lucrum exigere, quia ex mutuo lucrum accipi non potest.

Secundo si hoc argumentum non valet, saltem ex alio capite in praedicto cambio, ut est usu receptum, videtur usurae crimen admitti, quia ex pacto primi cambij, is, qui accipit pecunias, obligatur ad soluendum totidem cum lucro in eodem loco, ubi eas accipit; secus esset, si ex accidenti, Caius, qui pecunias accepit Genuz à Titio, solvere cogereur Titio Genuz totidem; quia cum Seius Lugdunensis natu suo potuisset literas remittere ad alium locum, vel ad alium nummularium, voluit remittere Genuzam, & ad Titium, à quo Caius acceperat.

At obijciat quispiam; Quemadmodum potest procurator Titij Lugduni pro Caio solvere ex pecunia sua, vel aliena; ita etiam potest ex pecunia ipsius Titij nummularij solvere. Respondeo, disparere esse rationem; quia cum ex sua, vel aliena pecunia soluit, mutuum non est, sed cambium secundum Lugduni contactum gratia Caij, quia Seius suam pecuniam, vel alienam commutat cum pecunia absentis, quam Caius Genuz est soluturus; & proinde est cambium distinctum ab eo, quod prius fuerat factum

Genuz; & ita ex illo cambio factus est Caius debitor non Titij, sed Seij procuratoris, vel alterius. At vero cum soluit Seius ex pecunia ipsius Titij, mutuum est, non cambium, quia Caius semper est debitor Titij, sicut erat prius: & quod plus cambium damnat, est, quia ex pacto primi cambij, Caius obligatur ad soluendum Genuz, ubi nummos acceperat.

Dices, esse quidem debitorem Titij, sed ex secundo cambio Lugduni facto, non ex primo inito Genuz: quemadmodum si mutua dares Caio mille, ut totidem tibi solueret, quae ex priori mutuo debebat, esset Caius tibi obligatus ad soluenda mille ex secundo mutuo, non ex primo. Contra hoc est, quia in secundo cambio Lugduni facto, ubi pro Caio soluitur nummi ex pecunijs Titij, videtur accipi mutui, ut pecuniae primi cambij soluantur, quia ex pacto primi cambij accipiuntur Genuz mille aurei, ut totidem soluantur Genuz Titio cum lucro.

Quod si dicas, posse in vim mutui pecunias accipi ex eodem Titio, sicut possunt ex alio: Respondebo, si ex alio acciperentur, accipi reuera in vim cambij: si autem ex eodem Titio, accipi eo ipso vel in vim mutui, vel saltem in speciem mutui, propter pactum in primo cambio adiectum. Quare huiusmodi cambium cum lucro vel est reipsa usurarium, vel saltem vitiosum speciem habet, ac proinde non est in Republica permitendum.

Ceterum, quia est aliquorum opinio, praedictum cambium cum lucro licitum esse per se, eo quod soluitur pecuniae non sit in loco, ubi recepta est, virtute primi cambij, quod reuera finitur in loco, ad quem literae mittuntur, sed virtute secundi cambij celebrati in loco, ad quem missae sunt literae, ideo quamvis consilium non darem de huiusmodi cambio exercendo, non condemnarem post factum.

Tertio quaeritur, Quid dicendum sit, quando Titius dat Caio Genuz centum aureos, ut soluat in alio loco, ubi nulla celebrantur nundinae, eo pacto, ut totidem aureos cum tanto lucro tibi soluat ad tres menses, cum quanto lucro totidem aurei soluerentur, aut soluerentur ad primas nundinas in loco consueto?

Hoc etiam cambium est inter nummularios frequens, & consuetum, sed vel usuram continet manifestam, vel saltem eam maxime refolet. In primis, si locus, in quo est pecunia soluenda, non tam longe abest, quam locus, ubi primae nundinae fiunt, non potest tantum lucrum exigi, quantum ex cambio, cuius pecuniae soluerentur in loco nundinarum: Idque ex constitutione Pij V. manifeste colligitur: nam in ea dicitur, habendam esse rationem longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus locis est facienda pecuniae solutio.

Deinde, etiamsi aequa sit locorum distantia; si tamen certo scitur, aut probabiliter creditur estimationem pecuniae eo in loco, ubi est pecunia soluenda, futuram esse maiorem, non minorem, vel aequalem, tunc cambium non est licitum; quia nummularius praeter lucrum, quod ratione sui inuenit, & officij exigit, recipiet etiam maius pecuniae incrementum: & perinde est, ac si permittes centum aureos cum totidem aureis Titij, quos tu seiscerto, vel probabiliter plus valituros. Quare, secus esset, quando nummularius probabiliter crederet pretium pecuniarum, in loco nundinarum, futurum esse maius, minusve, aut aequale; aut quando reuera datus erat suas pecunias, ut sibi in illo loco nundinarum soluerentur, & coactus, vel rogatus, vel requisitus ab eo, dedit ei pecunias, ut eas solueret in loco, ubi nundinae tantum celebrantur: tunc enim ratione lucri cessantis, & non cambij lucrum exigit: habet enim nummularius suas pecunias negotiationi, & cambij expositas, ex quibus lucraturus erat tantundem.

Quarto quaeritur, An possit nummularius plus lucrum exigere ex cambio, quod ad primas, vel proximas nundinas fit, quo magis tempore distant primae nundinae? Consueverunt etiam nummularij lucrum augere, vel minuire, quo remota-

tiores

niores, vel viciniore sunt proxime nundinae. Proponam exemplum: Inter primas, & secundas nundinas, hoc est à primis ad secundas sunt tres menses, si nummularij dent pecuniam in primo mense sibi ad secundas nundinas soluendam, exigere solent plus lucri: si in secundo, minuitur: si in tertio, etiam diminuant. Respondeo, vsuram hanc esse manifestam: si plus, minusve lucri exigatur, pro citioribus, tardioribus pecuniae solutione, quia tunc habetur ratio breuionis, longiorisve temporis expectati ad solutionem faciendam. At nummularij ab omni vsurae labe suum lucrum purgare contendunt, eo quia si distantiore sunt proxime nundinae, plures sint, qui pecunias accipiant soluendas in nundinis, & pauciores, qui pecunias dent. Pretium autem augetur, vel minuitur, copia, vel penuria emptorum, venditorumque. Quemadmodum contingit in nundinis: nam in principio earum, merces carius venduntur, quia sunt multi emptores, & pauci venditores: è contrario, earum in fine merces vilius venduntur, quia sunt pauci emptores, & pauci venditores.

Sed certe nullius ponderis, & momenti est eiusmodi exculatio: quoniam pretia mercium legitime augetur, vel minuitur ob penuriam, vel copiam venditorum, vel emptorum, quando, videlicet, merces venduntur, & emuntur praesentis, & numerata pecunia, non credita, hoc est, non dilata ad tempus solutionem. Quare in cambijs, vel nundinis nequit augeti, vel minui pretium, eo quod fiat propinquiores, vel remotiores nundinae: tunc enim ob dilatam ad tempus pecuniae solutionem, pretium augetur, ac proinde nihil refert, si adhuc tunc plures venditores pecuniarum abesse, eo quod plures inueniantur, qui pecunias accipiunt ad longius temporis spatium soluendas, vt eo tempore longius possint fructuosius pecunijs vt.

Quinto quaeritur, An sit licitum cambium inter mercatores, frequentissimum, quod etiam Itali vocant cambio con la ricorcia, quemadmodum illud de quo *sup. quast. 2. hoc cap. disputari*; sed reuera partim est simile, partim dissimile, vt explicabo. Nummularius dat pecunias Caio, sed eo pacto, & obligatione, vt is, qui pecunias recipit, suas literas mittat ad ministrum, siue procuratorem illius, qui pecunias dat, v. g. Titius nummularius Genuensis habet ministrum, siue procuratorem Lugduni comorantem Seium, & Genua dat Caio mille aureos Lugduni soluendos, ea conditione, vt Caius scribat literas, & mittat Lugdunum ad Seium, qui pro ipso Caio soluat, ac proinde tanquam procurator ipsius Caij, soluat sibi ipse, tanquam procuratori Titij, qui deinde Seius scribit alias literas cambiij ad ipsum Caium, vel soluat Titio, vel alteri, à quo accepit pecunias in nundinis.

Pari etiam ratione interdum nummularij pecunias accipiunt, ea etiam conditione, vt eas soluat in eo loco, vbi habet suum ministrum, vel procuratorem, in quo loco is, qui dat pecunias, nullum habet, qui pro ipso vel exigat, vel recipiat; ac proinde cogitur pacisci cum nummulario, vt ipsius nummularij procurator, qui in certo loco commoratur, pro eo, qui pecunias dedit nummulario, exigat, & recipiat solutionem.

Quaeritur itaque, an hoc cambium sit iniquum, vel vsurarium? Ratio quaestioni est, quoniam, qui dat pecunias alteri, illum sibi obligat ad soluendum alibi per suum ministrum, vel procuratorem: ac haec obligatio est pecunia estimabilis, ergo nisi pretium cambiij minuatur, iniquum est, quia ultra iustum pretium aliquid accipitur.

Deinde videtur etiam esse vsurarium cambium, quia *in cap. Naviganti, de vsuris*, condemnatur tanquam vsurarius is, qui mutuas dat pecunias nauigaturo, ea conditione, vt idem ipse periculum suscipiat pecuniarum, & ratione periculi, & oneris suscepti, mutuatarius sibi obligat ad aliquid dandum ultra sortem: ergo eadem etiam ratione videtur vsurarius Titius, qui dat pecunias in vim cambiij, ea conditione, vt Caius, qui accipit, eas per famulum, vel per curatorem ipsius Titij soluat. Respondeo, tale cambium differre ab eo, de quo *sup. in hoc cap. quast. 2. tractavi*:

quia illud non sit eo pacto, vt qui recipit pecunias à nummulario, literas mittat ad procuratorem nummularij, sed sponte sua is hoc facit, vt veli se dare, literas ad illum procuratorem missis. At cambium, de quo nunc agitur, sit apposto pacto, vt qui pecunias accipit à nummulario, sit soluturus alibi per procuratorem ipsius nummularij. Et dicendum existimo, huiusmodi cambium per se non esse vsurarium, quia reuera ex vrbis Genua Lugdunum litera mittuntur, vbi sit vera solutio pecuniae datae, & acceptae Genuae: ac ita mutuum non est, cuiusmodi erat id, de quo sermo est *in cap. Naviganti, de vsuris*. At vero ne iniquum sit cambium, hoc est, ne plus iusto pretio accipiatur, necesse est, vt pretium minuatur plus, minusve, pro maiori, minorisve illius obligationis estimatione.

Quaerens, An Titius nummularius, qui Genua dat pecunias, possit alterum sibi obligare ad scribendum, & mittendum literas Lugdunum ad suum famulum, vel procuratorem, vt is ob pecunias, quas Lugduni soluit, curet suas literas Genuam mittendas, vt ibi soluantur. Arbitror hoc cambium minime licitum esse, quia Titius, sicut Genua pecunias dat, vult, vt sibi Genua soluantur, quod, vt minimum, vsurae speciem habet: eo quod vbi pecuniae dantur, soluantur ad tempus ex pacto, & obligatione.

Sexto quaeritur, Quid existimandum de eo cambiij genere sit, quo etiam nummularij crebro vtuntur. Exempli gratia, cum quis negotiatur in nundinis, & habet apud se multorum pecunias, qui eas apud ipsum deposuerunt in negotiationem, hoc est, vt ipse tanquam procurator eorum negotiaretur, & permutaret pecunias: & tunc quidam alius pecunijs indigens petit ab eo mille aureos, eo pacto, vt ad annum integrum eos in ipsis cambijs detineat, hoc est, vt accipiat eos aureos in vim cambiij, & deinde ad primas nundinas soluat, & ad soluendum denuo pecunias accipiat, quas postea soluat. Ac ita identidem accipiendo, & soluendo, integrum annum elabi patiatur. Exempli gratia: Titius habet pecunias Caij, & Seij, & Mæuij, & aliorum multorum, dat Sempronio mille, vt alibi soluat: & deinde ipse sibi soluit ex pecunijs Caij, quas denuo, vt soluat, accipit postea ex pecunijs Seij, quas etiam soluit ex pecunijs Mæuij, & ita hoc modo Titius gerit personam multorum: ipse enim dat pecunias, accipit, scribit literas, soluit, & exigit à seipso pecunias per quandam, vt sic dicam, circumum. Respondeo, licitum esse cambium, quia reuera Titius gerit personam multorum, ac proinde ex pecunijs vnus, soluit pecunias alterius, ac si multa personae essent: finge enim tibi, non esse eundem Titium, sed alium quempiam esse qui dat pecunias, alium, qui accipit ex diuersis hominibus; reuera cambium hoc reale esset, si litera hinc inde ad diuersos mitterentur: ergo idem iuris est, si Titius multorum personas sustineat.

De cambio secco.

CAPVT X.

CAMBIVM siccum, vt supra dixi, reuera est mutuum, tamen cambiij nomen habet. Illud vero est verè siccum cambium generatim, ex quo lucrum exigitur, & accipitur ratione solutionis ad tempus dilatae.

Sed quænam sunt speciatim sicca cambia? Respondeo, hæc quæ sequuntur.

Primo, quando nullæ literæ ex loco ad locum mittuntur, sed nummularius fingit se literas misisse, vt superius dixi.

Secundo, quando literæ reipsa mittuntur ad locum, vbi pecuniae soluendæ sunt, sed reuera inanes remittuntur, & redeunt, vt dixi etiam supra. Atque hæc duo cambia tanquam vsuraria, Pij V. constitutione damnantur.

Tertio, quando nummularius dat pecunias alteri, quem scit nullam pecuniam actu, vel potestate habere in loco, vel in nundinis, vbi soluturus esset: quia tunc pecunia praesens commutatur cum ea, quæ nullquam est, aut esse potest.

Quaer-

Quarto, cum pecunia datur alicui, & qui dat, scit, vel credit, ibidem, non alibi esse sibi soluendam. Nauar. in *Manual. cap. 17. num. 183.*

Quinto, cum Titius dat Caio mille aureos, ut ad finem mensis restituat, eo tamen pretio, quod certo, vel probabiliter creditur esse maius futurum; quia dat, ut tantundem cum lucro recipiat. Vt si nummularius det Genuae centum aureos ea conditione, ut recipiat totidem, ubi certo, vel probabiliter ratione sunt plus valituri. Siluester *V. supra 4. num. 60.* Ioann. Baptista Lupus *tract. de V. supra. comm. 3. num. 66.* Angelus *V. supra 2. num. 54.* Medina *de Reb. per V. supra. acquisit. qu. 8. §. 9.*

Sexto, cum pecuniae dantur in nundinis, ut solvantur ad alias proximas nundinas, & pactum sit de certo, & determinato lucro solvendo, nisi pecuniae fuerint solutae: hoc enim damnatur in *Pij V. constitutione.*

Septimo, cum nummularius dat pecunias, ut sibi solvantur, non in proximis, sed in remotionibus nundinis, & ideo lucri plus exigit, quia in longioris temporis moram differet solutionem: hoc enim *Pij V. constitutione* damnatur.

Octavo, cum est cambium simul & recambium, v.g. dat non nummularius Titius pecunias Caio, ut eas sibi habeat, donec reuertatur in patriam, ubi nummos habet, vel donec adipiscatur possessionem Ecclesiae, beneficii, quod obtinuit, vel donec recipiat fructus reddituum annuorum, super quibus mora lis est: & interim nummularius fingit se illas pecunias dare in nundinis, ut sibi in alijs nundinis solvantur. Vnde toto eo tempore crescit lucrum pecuniarum. Haec cambia, & recambia damnantur in *Pij V. constitutione*, ut aiunt Nauar. in *Manuali cap. 17. num. 283.* & Ioannes Baptista Lupus *tract. de V. supra. commentario 3. num. 68.*

Item suspecta cambia censentur, cum Titius nummularius dat Caio pecunias alicubi, & quaerit ab eo, ubi eas soluturus sit. Respondet Caius, solum tibi, ubi volueris: tunc enim solum videtur Caius pecunias mutuas petere, ut suis commodis prospiciat.

Item, cum nummularius certo, & probabiliter scit, eum qui pecunias petit, & accipit, id facere necessitate compulsum, esseque ibi soluturum, ubi nummos accipit.

Præterea, quando Caius petit à Titio nummulario pecunias, quas dicit se Venetijs soluturum, & Titius ait: Dabo, ut mihi soluas Neapoli, ubi scit Caium nullam pecuniam habere, nec alium quempiam, qui pro eo soluat.

Quaedam quaestiones de vniuersa cambiorum materia diluuntur.

CAPVT XI.

P R I M O quaeritur, Quid dicendum sit de viduis, alijsque hominibus, qui suas pecunias apud nummularium deponunt in negotiationem, ut lucrum in singulis nundinis nummularius ipse det? Respondeo, eos apud nummularium pecunias tripliciter posse deponere. Aut enim eas pecunias accipit nummularius in vim cambij, ut eas in nundinis soluat: aut accipit tanquam procurator illorum, ut negotium eorum gerat: aut denique accipit in societatem. Si primo modo, contractus licitus non est, quia non dant nummulario, ut in alio loco, ubi nundinae celebrantur, pecunias cum lucro recipiant, sed ibi, ubi eas dant nummulario, & in singulis nundinis sibi lucrum acquirunt, siue literæ mittantur ad nundinas, siue secus: ac proinde mutuum est nomine cambij factum, & ideo lucrum est usurarium: Si secundo, tunc contractus est licitus, quia nummularius negotiatur tanquam procurator eorum, qui pecunias sibi dederunt. Verum si fortuito in negotiatione pecuniae perierint, suo Domino peribunt, non nummulario. Si tertio, tunc qui pecunias dant, in eum societatem cum nummulario, ac proinde iura conscientia lucri partem accipiunt, dummodo fors, quam in commune conserunt, sit

ipsorum periculo, & bona fide credant, nummularium negotiationem licitam, & honestam exercere: alioquin cum si nummularius ex sicco cambio lucrum ipsis reddiderit, id secundum conscientiam cogatur restituere.

Item, si scierint nummularium non negotiari, & tamen lucrum reddere, ac si esset ex negotiatione acquisitum, id retinere nequeunt, nisi quatenus nummularius ei soluere debet, quod ipsorum interest.

Secundo quaeritur, An iura conscientia possit lucrum accipi ex cambio sic, ratione lucri cessantis? Ioan. Baptista Lupus in *tract. de V. supra. comment. 3. §. 2. num. 68. ad finem*, sic ait: Si quis a cambio vero cessaret, & propterea lucrum, quod ex vero cambio erat percepturus, prætermitteret, coactus, vel rogatus a te, ut pecuniam tibi mutuum daret, non posset lucrum ex huiusmodi mutuo percipere. Id probat, quia lucrum cessans non debetur, nisi post moram debitoris, at in hoc casu nulla est debitoris mora.

Deinde, lucrum non cessat, nisi cum pecunia est in negotiatione posita, ex qua quis erat lucraturus. At in præsentia, pecunia nulli alteri negotiationi, nisi cambio est exposita, ergo lucrum non cessat ex cambio, siquidem pecuniam dat alteri in vim cambij.

Postremo, *Pij V. constitutione* de cambijs prohibetur, ne quis demceps lucrum certum, & determinatum audeat accipere ratione solutionis non factae. At Caietanus in *opus. tom. 2. tract. de cambijs cap. 1. in principio*, sentit posse tunc lucrum percipere: & ponit exemplum iniqui cambij, & lucri percepti, & postea subiicit: Nec potest excusari nisi in casu, in quo Petrus egeret illis centi ducatis, & campfor haberet in promptu verum cambium, & ad instantiam Petri, eam pecuniam ipsi daret eo pacto. Ita Caietanus, a quo non dissentit Nauar. in *tract. de V. supra. num. 266. & in Manuali. cap. 17. num. 283.* Haec opinio verior est: nam ex mutuo lucrum cessans percipi potest, ut habet communis opinio: de qua re alio in loco tractatum.

Reliquum est, ut superius obieci diluamus. Ad primum argumentum respondeo, non requiri moram debitoris, factus est, pactum esse initio, ut lucrum cessans solvatur arbitrio vel iudicis, vel boni viri.

Ad secundum, pecuniam esse vero, & licito cambio expositam, à quo nummularius desistit, ut eam det mutuum alteri indigenti. Nec desistit, si illud mutuum nomine cambij simulatur, quia cambium est sicum, & nummularius à vero cambio cessat, ut suas pecunias in sicum cambium, hoc est, in mutuum det.

Ad tertium, *Pij V. solum* prohibet, ne principio pactum fiat de certo, & determinato lucro solvendo ratione eius, quod interest nummularij, non tamen prohibet, ne id pactum sit de certo lucro taxando, vel officio, & decreto iudicis, vel arbitrio alicuius alterius viri prudentis: merito noluit Pontifex id pactum de certo lucro taxando, relinquere in voluntate nummularij dantis pecunias, ne in sua causa esset iudex, & ne lucri studio, & cupiditate deciperet accipientem pecunias.

Tertio quaeritur, Quid dicendum sit in casu sequenti: Titius dedit Genuae Caio mille aureos sibi alio in loco ad primas nundinas soluendos cum lucro: sed ante tempus nundinarum Titius pecunijs eger, & ideo ius, quod habet exigendi in primis nundinis pecunias à Caio, alteri vendendum minoris curat, ut statim pretium accipiat. Quaeritur, an ipse Caius possit statim pretium offerre, quod est minus, quia anticipato solvitur? Respondeo, id tuto facere Caium non posse, quia ex cambio vero ante factio, debet mille aureos, & certum etiam lucrum in proximis nundinis soluere, ac proinde nequit hoc debitum minoris redimere, & extinguere, quia in omnem euentum debet soluere mille aureos, & lucrum. At Senus, inquit, potest ius, quod Titius in Caium habet, minoris emere, ergo & ipse Caius. Respondeo, disparem esse rationem, quia Senus ex nullo priori contractu debebat Titio mille & centum aureos; at Caius ex priori cambio, & licito cogebatur soluere Titio mille & centum aureos: ergo quauis Senus possit

possit emere nonaginta aureis, non tamen Caius. Deinde, obijciat; Titius cum Genuae dedit Caio mille aureos, ut solueret in proximis nundinis mille & centum; acquisiuit dominium mille & centum aureorum sibi in proximis nundinis soluendorum; quia cambium est contractus, qui consensu perficitur statim, ut est praesens pecunia data tanquam pretium absentis, & fides data de absentis soluenda: ergo potest Caius emere à Titio ius, quod habet ipse Titius in Caium. Respondeo in hunc modum: Quia ratione mutuatarius vi mutui debet tantundem restituere quantum accepit, & proinde id quod debet ex mutuo, nequit minoris emere à creditore: eadem quoque ratione, qui nomine & iure cambij pecunias accepit, debet totidem soluere quot accepit; & ideo nequit minoris redimere, & extinguere id, quod vi cambij debet.

Quarto quaeritur, Quid sit dicendum de cambio, quod proponam. Caius accipit Romae à Titio nummulario centum aureos, quibus tunc Romae indiget, soluturus eos Toleti in Hispania ad tres menses eo pacto, & si Toleti soluta non fuerint pecunia tempore constituto, debeat soluere Caius Romae ipsi Titio centum aureos vna cum lucro, quod perciperet Titius, si Caius Toleti centum aureos solueret, quos procurator Titij Toleti iterum dedisset alteri soluturo eos hic Romae, & pactum est, ut lucrum tale Caius, prout fuerit hic Romae officio iudicis aestimatum: quo pacto inito, Caius Titio nummulario tradit literas, quibus mittit Toletum ad Seium, quem Caius nominauit, ut qui pro ipso soluat: sed ille Toleti ad diem praefixit non soluit, aut quia noluit, aut quia non potuit. Quare minister vel procurator Titij alias literas ex urbe Toletorum mittit ad Titium, quibus scribit, Seium pro Caio non soluisse pecunias, & propterea cogitur Caius Romae soluere Titio non solum pecunias quas accepit, sed etiam totum lucrum, quod erat Titius percepturus ex pecunijs, si essent Toleti soluta. Ille enim nomine cambij, & iure essent alteri datae Toleti, ut cum lucro Romae soluerentur Titio: aut cogitur ipse Caius iterum ab eodem Titio Romae pecunias accipere nomine & iure cambij, ut eas Seius pro eo Toleti soluat, eo pacto & conditione, ut si Seius Toleti non soluerit; Caius soluat Romae decreto & sententia iudicis septem ultra centum quae acceperat. Ratio dubitandi est, tum quia Pij V. constitutione prohibetur, ne pactum fiat certo & determinato lucro soluendo ratione iuri cessantis: tum etiam, quoniam si Seius Toleti non soluit, quia non potuit, in culpa non fuit: per ipsum enim non fuit, quo minus solueret. Ergo immerito Caius Romae compellitur soluere totum lucrum, quod Titius perciperet ex pecunijs Toleti solutis, & nomine cambij datis, ut Romae soluerentur. Respondeo, licitum esse huiusmodi cambium, & lucrum, quia Titius Romae dedit pecunias eo pacto, ut eas Toleti solueret cum lucro, quod essent paritatem ex secundo cambio, hoc est, ex pecunijs Toleti solutis, & iure cambij datis, ut Romae cum lucro alia soluerentur: quia hoc pactum, Pij V. constitutione non prohibetur, cum non sit de certo & determinato lucro soluendo, sed taxando, officio & decreto iudicis. Et nihil impedit, quod poena non nisi post culpam debetur, quia tale pactum potius conditionem, quam poenam continet; hoc est, si pecuniae pro Caio Toleti solutae non fuerint, Caius Romae soluat. Praeterea, quatenus in hoc cambio inest etiam pactum, quo Caius iterum nomine & iure cambij literas ad Seium Toletum mittit, ut pro eo soluat; sin minus, Caius Romae soluat sententia iudicis septem praeter centum, quae accepit, non est hoc Pij V. constitutione prohibitum, quia nempe illa septem Caius soluere cogatur officio, & decreto iudicis, ratione iuri cessantis, quod perciperetur nummularius esset, cum suas pecunias negotiationi habeat expositas, quoniam Pij V. dicta constitutio prohibet pactum de certo lucro soluendo ad arbitrium nummularij, qui pecunias dedit, non autem si pactum fiat de certo lucro, quod decreto & sententia iudicis fuit taxatum.

Sexto quaeritur, An sit iniquum, vel usurarium, cambium sequens: Dat Titius nummularius Genuae Caio pecunias, ut soluat Lugduni, quem tamen certo scit, vel probabiliter credit minime Lugduni soluturum, nisi alias pecunias ibi nomine & iure cambij ad soluendum accipiat? Quidam teste Siluestro in verbo Usura 4. quest. 9. vers. 6. tenent, cambium esse usurarium, quemadmodum usura peccatum est, si Titius emat à Caio viginti aureis bouem, quem ipse Caius non habet, & deinde locat bouem ipsi Caio certa mercede, & propterea obligat sibi Caium ad soluendum sibi viginti aureos, & praeterea certam locationis mercedem. At verius est quod dicit Siluester, licitum esse cambium, quia sufficit, si nummularius emat absentem pecuniam Caij, vel suam pecuniam praesentem cum absentis pecunia Caij permittet: sufficit etiam, si Caius habeat, vel habere queat aliqua licita ratione, vel certe Lugduni pecuniam quam ibi soluat. Quare satis est, si Caius Lugduni, nomine & iure alterius cambij possit pecuniam acquirere.

Septimo quaeritur, An sit cambium sicum cum nummularius dat pecunias Regi, vel principi indigenti, eo pacto, ut soluat in nundinis, sin minus, soluat omnia luera, quae nummularius esset in nundinis ex repetitis identidem cambijs, donec ipse Rex soluerit, percepturus? Respondeo, sicum esse cambium, quia nummularius certo scit, vel probabiliter credit Regem vel Principem non esse soluturum in nundinis, & pecunias petere ad tempus soluendas, quia ad tempus ipsis indiget.

Quaerit, An possit nummularius iustam excusationem habere, quia Princeps ea omnia luera expresse, vel tacite donat? Respondeo, non habere, quia donatio non est, nisi quae gratis & liberaliter fit: & talis donatio fit ex causa & necessitate, ex causa quidem, quia Princeps se obligat nummulario, & proinde se omnia luera soluturum promittit: ex necessitate vero, quia inopia, & egestate compulsus id facit: posset tamen excusari, si pecuniam Regi mutuet, & petendo ab eo verum lucrum ea de causa illi cessans.

Octavo quaeritur, An recambia, quae multum vitata apud nummularios sunt, licite fiant? Ut quod quaeritur in praesenti, commodè intelligamus, sciendum est, talem esse consuetudinem inter mercatores: Titius. v. g. dat Principi pecunias in Hispania, ut eas soluat in Belgio; deinde vero missis illuc literis, nulla fit pecuniae solutio ob bella, pericula, causasque alias, quare nouae literae remittuntur ex Belgio in Hispaniam, deinde alio cambio facta. Et propterea soluere cogitur Princeps in Hispania non solum fortem principalem, sed etiam lucrum, quod erat ex primo cambio ex Hispania in Belgium, & ex secundo ex Belgio in Hispaniam nummularius percepturus, & praeterea exigitur etiam à Principe lucrum ex ipso lucro. Exempli causa, ex Hispania in Belgium missis cambijs literis, erant in Belgio soluendi mille & viginti aurei: mille quidem, tanquam fors principalis data in Hispania, ut in Belgio soluerentur: viginti vero, tanquam lucrum ex cambio. Quando igitur facta solutio in Belgio non est, remittuntur literae in Hispaniam, non solum ut in Hispania mille & viginti aurei reddantur, sed etiam ut soluantur lucrum ex mille & viginti aureis. Et ita, donec Princeps totum debitum soluat, iterantur cambia cum recambijs. Haec igitur recambia licita esse nummularij contendunt, tum ratione iuri cessantis, quia cessant ipsi nummularij à veris & licitis cambijs: tum etiam damni emergentis ratione, quia nisi hoc pactum à principio inter ipsos & Principem fieret, graui damno afficerentur, ac tota cambiorum negotiatio, vtilis alioqui Republicae, periret. Profecto, si talia recambia moderate fiant, iure naturali non damnantur: sed quia modum excedunt, & usurae speciem habent, & plurimarum fraudum praebent occasionem, eatenus merito condemnantur.

Nono quaeritur, An ius habeat nummularius centum aliquid exigendi ratione oneris, quod sustinetur in nume-

rando pecunias quas recipit, cum illi soluntur. Est alicubi positum in more, ut dum nummularius pecunias recipit, propter numerandi laborem & molestiam, sibi aliquid acquirat ex singulis quibusque centenis aureis numeratis Caietanus in *Opus. Tractatu 7. cap. 1.* negat hoc licitum esse, quia numerandi actus gratuitus est, non metenarius: nam est in gratiam & bonum utriusque, quoniam cum nummularius dat pecunias, numerat eas, ut totidem sibi rediantur: ita etiam, cum recipit pecunias, eas numerat, ne in solutione fraudetur. Deinde, cum ipse dat pecunias, uterque numerat, tum ipse, tum is cui dat, numerat; cum vero alius dat ipsi, uterque itidem numerat, ergo vna numeratio cum alia compensatur. Sotus vero *lib. 6. de Iustitia quest. 11. art. 1.* affirmat id esse licitum, ubique est conuetum: quia nummularij sunt veluti mercatorum & aliorum depositariorum, & fideiussores; ideoque ratione huius muneris, officij, & obsequij quod præstant, stipendium exigere possunt. Placet mihi hæc Soti sententia; ac ubi talis extra consuetudo, minime videtur condemnanda: ubi vero ea non est consuetudo, probabilius est quod asserit Caietanus, ob eam, quam idem auctor assererat rationem, quia nempe debitor pecunias numerate ipso iure compellitur, eaque numeratio etiam est in gratiam creditoris, ut videat, an tantundem sibi reddatur, quantum dederat, ex quo fit, ut priuato homini non liceat tale stipendium exigere.

Decimo quartum, An extra usuram possit Titius nummularius pecunias ab aliquo, puta Caio, accipere in negotiationem cambiorum, ea conditione, ut si ex singulis quibusque centenis aureis plus aliquid obuenerit ultra lex, id Caio reddatur, qui Titio nummulario pecunias dedit? Respondeo, huiusmodi contractum posse tripliciter fieri. Aut enim contractus Societatis, ita ut Titius nummularius & Caius, qui pecunias tradit, societatem coeat, & nummularius in commune conferat suam industriam & operam, & ille alius, nempe Caius, solum pecunias: Aut est contractus locationis, quo Titius nummularius Caio locat operam suam & laborem: Aut est contractus Cambij, quo Caius dat Titio pecunias suas in vno loco, recepturus eas in alio. Si primum, tunc necesse est ut Caius suo periculo pecunias in commune conferat: etsi industria & opera nummularij tanti aestimetur, quanti pecunia Caij, tunc Titius & Caius debent æquis portionibus lucrum inter se diuidere, tanquam socij negotiationis. Si secundum, tunc Titius nummularius in omnem euentum debet habere iustam sui laboris & operæ mercedem, vel ex lucro negotiationis, vel aliunde. Si tertium, tunc videtur esse cambium sicum, quia nummularius tanquam depositum, videtur pecuniam suscipere, quia nullæ ex vno loco ad alium literæ mittuntur, nec in diuersis locis pecunia datur, & soluitur.

Vndecimo queritur, An tuta conscientia Caius, qui dat pecunias Titio nomine & iure cambij, possit pignus exigere, quia alioqui Caius Titio non fidei? Respondeo posse, ita tamen, ut si res pignori data, & accepta, fructifera sit, Caius fructus perceptos computet in sortem. Si vero non sit fructifera, contractus est etiam licitus, quia Caius suam pecuniam credere Titio non cogitur absque idonea & legitima cautione: Pignus autem, quemadmodum & fideiussores, datur legitime cautionis loco.

Duodecimo queritur, An Titius nummularius, qui Caio suas pecunias tradit nomine cambij & iure, possit cum eo pacisci, ut in cambijs ex singulis quibusque centenis aureis tanquam luctum habeat, octo, & nihil amplius? Respondeo, eiusmodi pactum esse usurarium, quia nullum est pactum de soluendis pecunijs in nundinis, siue de mittendis literis ex vno loco ad alium, sed solum de recipienda ad tempus pecunia tradita, & lucro certo ex ea soluendo creditori.

Decimotertio queritur, quid de ijs nummularijs sentiendum, qui aliorum pecunijs siue nummis receptis, hoc est, si

bi creditis, fingunt se non esse soluendo; & propterea implorato etiam iudicis officio impetrant, ut creditores sine minoris pecuniæ solutione contenti? Respondeo, eos, si ad pinguiorem fortunam peruenerint, integrum debitum restituere debere, quia creditores iusta & debita solutione defraudant: nec excusantur iudicis officio, quia per fraudem, eius sententiam extorquent.

Quid si creditores reliquam debiti partem remittant debitori? Respondeo, hoc minime sufficere, quia non gratis & liberaliter remittunt, sed dolo & fraude decepti. Quid vero, si creditores tradiderint debitori synographam, qua fatentur se liberaliter remittere, quod debet? Nec hoc satis est: quia id ex causa faciunt, rati debitorem non esse soluendo.

Minus item iusta est excusatio, quando creditores coguntur suum ius alteri vendere, qui deinde benevolentia & amicitia causa, debitori remittit id quod alioqui debebat: nam etiam tunc debitor integrum debitum restituere creditori debet, non emptori beneuolens, & amico, quia hic amicitia causa debitum condonauit, ille vero vel per fraudem deceptus, vel per ignorantiam adductus.

Decimoquarto queritur, quid de ijs nummularijs censendum, qui pecunias quidem in nundinis dant pretio quod tunc est taxatum, sed fraude eorum, qui monopolium fecerunt? Animaduertendum est, consuetudinem esse, quia frequenter monopolia à nummularijs, qui in nundinis conueniunt, fiunt; solent enim tres, quatuor, quinqueque nummularij omnem pecuniam hinc inde contrahere, & penes se congerere, unde proinde magna consequitur nummorum penuria, & ipsi qui pecunias collegerunt, pretia cambiorum suo arbitratu constituunt. Aliquando vero tamen pecunias ad se non redegerint, paciscuntur tamen inter se, ne quis eorum pecunias det alteri, nisi hoc vel illo pretio, & non minori. Queritur iam, an non solum auctores monopoliorum restituere debeant, sed etiam iij, qui pecunias dant pretio in monopolijs taxato, quamuis monopolij causam non dederint? Respondeo, eiusmodi monopolia esse iniqua, & Pij V. constitutione damnata, ubi Pontifex habet in hunc modum: [Eos vero, qui conspirationes fecerint, vel conestam vadique pecuniam ita ad se redegerint, ut quasi monopolium pecuniæ facere videantur, penes, quæ à iure contra exercentes monopolia constituta sunt, teneri sancimus.] Porro *Li. C. de monopolijs*, auctores monopoliorum bonis omnibus spoliatur, & perpetui exilij pena mulctantur. Hi igitur monopoliorum auctores restituere secundum conscientiam coguntur, quicquid damni eorum causa consecutum est. Ceteri vero, qui auctores monopolij nullo modo sunt, si certo sunt, vel probabiliter credunt iniquum esse pretium, quo tunc in nundinis pecuniæ datur, restituere debent quicquid lucrantur ex cambijs illo pretio taxatis: hoc est, ex pretio detrahere debent, quantum æquitas & iustitia postulat: nam etsi causa monopoliorum non fuerint, sunt tamen participes lucri. At vero si bona fide crediderunt, iustum esse pretium quo pecuniæ dantur, minime restituere coguntur, quod bona fide acceperunt, si id consumperint, nec ex eo sint facti diciores. Secus vero est, si adhuc extes quod acceperunt, vel si ex eo locupletiores sint facti.

DE EMPHYTEUSI.

IN Libro quinto Codicis, Titulus 46. est, *de iure emphyteutico*, & in libro sexto Digestorum extat Titulus tertius, *Si Ager vectigalis, vel emphyteotecarius petatur*: & *Instit. de Locatione. §. Adeo*, pauca quaedam attigit Iustinianus Imperator de contractu emphyteotico.

Porro de emphyteusi tractant Canonici Iuris Interpretes in *cap. Potuit, De locato, & conducto*: Summistæ in *verbo Emphyteusis*, Angelus, Rosella, Syluester, Tabienfis, Armilla: Guido cognomento de Suzaria tractatum edidit *de emphyteotico iure*, Petrus Helias *de contrahen. emphyteusi*, Marcus Antonius Natta tractat de emphyteusi in *Consil. 49. & 14. & 194. Tomo 2.* Julius Clarus *lib. 4. Receptarum sentent. §. Emphyteusis*. Ante hos omnes Speculator *Tit. de emphyteusi. §. Nunc aliqua*: centum & septuaginta quæstiones de hoc contractu disputauit.

Quæ sit emphyteotici contractus ratio, & natura.

CAPVT I.

PRIMO queritur, Quid sit emphyteoticus contractus? Est, quo res soli, siue immobilis in perpetuum, aut in longum tempus colenda, & vtenda, salua eius substantia, conceditur, aliqua pensione constituta & receta proprietate, siue directo dominio.

Dicitur (res soli) quia emphyteusis in rebus mobilibus, vel se mouentibus minime consistit: *vt colligi potest ex l. i. C. De iure emphyteot. & l. i. ff. Si ager vectigalis petatur.* (In perpetuum, vel in longum tempus colenda & vtenda) quia is, cui datur in emphyteusim fundus, vel ager, potest in eo villam extruere, mutare, diruere, arbores interere, excidere, seruitutem imponere, & multa alia facere, quæ conductoribus & usufructuarijs denegantur, dummodo saluam rei substantiam retineat, & fructus fundi non adeo imminuantur, vt ex eis pensio commodè solui nequeat.

Aliqua pensione constituta) quia emphyteusis affinis & similis est locationi, in qua certa mercede res ad vsum datur alicui.

Retenta proprietate, siue directo dominio) quia fundi in emphyteusim dati & accepti directum dominium & proprietatem sibi reseruat qui dat, & vtile dominium transfert ad eum qui accipit fundum.

Secundo queritur, vnde dicta sit emphyteusis? Nomen Græcum est *ἐμψυτεύωσις* significans institutionem, siue plantationem, à verbo *ἐμψυτεύω*, quod est, infero vel

planto. Nam rem in emphyteusim datam ideo accipit quis, vt reddat eam meliorem; videlicet vt ex sterili fertilem, & ex infructuosa fructuosam efficiat, ac proinde inferat & plantet arbores, & ita colat, vt ex ea fructus percipiat.

Tertio queritur, Quomodo, & quando experit emphyteoticus contractus? Is videtur cœpisse in publicis fundis & agris: nam res communes negligentius geruntur, & propterea citius ac facilius steriles sunt. Quare publici fundi & agri cœperunt dari in perpetuum colonis, vt eos diligentius colerent, & vel meliores efficerent, vel saltem integros conseruarent. Postea verò priuati etiam homines sua prædia in emphyteusim dare cœperunt: vt arandi, seminandi, & colligendi fructus curam & sollicitudinem deponerent. Et verisimile est, opulentos homines fuisse primos inter priuatos, qui agros suos in emphyteusim dederint. Illi enim tanta interdum agrorum copia abundare solent, vt eos omnes colere, per se, aut per suos non possint; & ideo aliquos illorum in emphyteusim dare coacti sunt. Verisimile tandem est, emphyteusim cœpisse primo in agris sterilibus: nam eos qui fertiles sunt, Domini non nisi ad paucos annos locare voluerunt: at steriles fundi non nisi cum magna cultura, & multo Dominorum labore fructus ferunt. Quare Domini quasi desperantes; ne eos omnino perderent, colonis in perpetuum dederunt, pensione sibi retenta, vt veri Domini memoria conseruaretur, & tanquam Dominus agnosceretur. Tandem fertiles etiam agri in emphyteusim dari cœperunt, quod eorum Domini minorem quidem, sed certiorum ex eis redditum annuum habere maluerunt.

Quarto queritur, An emphyteusis sit species locationis, an verò potius sit contractus ab ipsa locatione distinctus? Quidam Iuriconsulti in hac parte reprehendunt, quod dixerint emphyteusim à locatione differre.

Nam quod res ad breue, vel ad longum tempus locetur, contractus substantiam non mutat, ergo emphyteusis est quædam locatio in perpetuum, vel ad longum tempus facta. Vnde in iure canonico emphyteusis pro quadam locationis specie habetur: nam in titulo de locatione numeratur ac ponitur in *cap. Potuit, de locato, & conducto*.

Certe isti, vt Physici philosophantur, non vt Iurisperiti leges, & iura considerant: Aliud enim est, vt Philosophum, rem tractate, aliud verò vt Iuriconsultum, contractum secundum leges, & iura discernere.

Certi ergo iuris est, emphyteusim esse contractum à locatione diuersum. Nam in *l. i. C. de iure emphyteot.* ita decernitur: [Ius emphyteoticum, neque conductionis, neque locationis est titulus adiiciendum: sed hoc ius tertium esse constituimus ab vtriusque memoratorum contractuum societate, seu similitudine separatam, conceptionem item, definitionemque habere propriam:] & Iustinianus Imperator *Instit. de locato. §. Adeo*. [Sed talis contractus, inquit, (videlicet emphyteoticus) quia inter veteres dubitabatur, & à quibusdam locatio, à quibusdam venditio existimabatur; lex Zenoniana lata est, quæ emphyteoticos contractus propriam statuit naturam, neque ad locationem, neque ad venditionem inclinantes, sed suis pactionibus tueiendam.] Sic ibi ergo secundum leges, & iura, emphyteusis sua habet pacta, & proinde suam vim & naturam: ex pactis enim diuersis diuersus quoque contractus exiit: quamuis secundum Philosophos aliter rerum naturas ponderantes, diuersus non sit.

Quare mirum non est, si emphyteusim ius canonicum in titulo locationis posuerit: quia vt docet Glossa in *cap. Potuit, de locato, in verbo Emphyteusis*, emphyteusis magna ex parte locationi affinis & similis est: sed à locatione differt, quia locatio est rerum mobilium, immobilium, & se mouentium, at emphyteusis solum in rebus immobilibus consistit.

Quinto quaeritur, In quo differat emphyteoticus contractus à libellario contractu? libellarius contractus, inquit Iason l. 1. C. de iure emphyteot. quæst. 1. num. 29. dicitur, quando vasallus, vel emphyteota concedit alteri rem emphyteoticam, certa annua pensione sibi retenta. Vnde emphyteoticus contractus est, quando vetus Dominus rem vendam dat alteri; libellarius vero, quando eam rem dat non Dominus, sed qui illam in emphyteusim accepit. Ita ille, sic etiam Bartolus in l. Si finitio, §. si de vestigalibus. ff. De damno infecto. Decius consil. 146. num. 2. Paris. consil. 77. num. 2. lib. 3. & Jul. Clarus lib. 4. Recepta. sententiarum. §. emphyteusis, quæst. 1. Ceterum, teste Cuiacio, emphyteoticus contractus in hoc differat à libellario, quod non solet emphyteusis renouari, nisi possessore mutato; libellarius verò renouatur statim certisque temporibus; possessore non mutato, data certa pecunia, quam bonus vir arbitratus fuerit, pro varia conditione, & qualitate rei in libellam datæ: emphyteusis item conceditur ea lege, ut res data in emphyteusim melior reddatur: ut puta ut adificium in area ponatur, vel reficiatur, ager excolatur, arbores plantentur: libellarius vero contractus hanc legem non habet. Insuper libellaria locatio in perpetuum fit, & semper, emphyteusis nonnunquam ad tempus. Præterea is, qui per libellam rem à Domino possidet, vendere potest, emphyteoticarius non potest. Libellarius ergo contractus est, vel venditio quadam, vel locatio perpetua, quæ fit scilicet in teiueniente, certo pretio, & hoc amplius certa pensione constituta in annos singulos, & hac lege, ut statim conditioque tempore (plerumque vigesimo nono quoque anno) contractus renouetur, rursus numerato pretio certo, vel arbitrario: fit libelli, siue libellariæ mentio in libris Feudorum, & in constitutione de pace Constantiæ, & in Longobardis legibus. & Auctoribus. Caliodorus, lib. 5. variarum: [Compenimus, inquit, patrimonij nostri prædicia te Thomati, libellario titulo commississe,] & B. Gregorius lib. 8. Epistola. cap. 61. [Voluerat, ait, possessiones iuris Ecclesiastici sub specie libellorum tenere.]

Sed quaeres, vnde nam dicitur fit libellarius contractus? Respondeo, dictum esse à libella, quæ inter alia significabat minuti numeri Romani genus. Cicero lib. 4. in Verrem: [Equis Volcatio, si sua sponte venisset, vnam libellam dedisset?] libellam posuit pro asse, idem ad Atticum lib. 7. [Fecit palam te ex libella, me ex tertio,] (subaudi, hæredem) libellam igitur, id est, minutum numerum Longobardi scriptores dixerunt libellam, & hinc dicta est libellaria, siue libellarius contractus, quando res in perpetuum lotatur modica pensione in singulos annos soluenda. Item libellum facere, est, modica libella, id est, minuto denariorum aureorum pretio vendere, siue locare. lib. 2. Feudorum tit. 39. §. 1. [Si libellam vnus alter fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio.]

Sexto quaeritur, In quo differat emphyteusis à contractu censuali, qui dicitur reservatus? De hac quaestione Glossa in cap. Constitutus, de Religios. domib. & ibidem Iuris Canonici Doctores, Couar. lib. 3. Variarum resolutionum cap. 7. num. 1. & ego in hoc eodem libro cap. 4.

Septimo quaeritur, An emphyteusis sit contractus iure gentium, an iure civili constitutus? Iurisperiti communitè sentiunt esse contractum iure civili Romanorum introductum; & id probant testimonio Iustiniani Imperatoris Inst. de locat. §. Adeo, ubi videtur innuere, lege Zenoniana huiusmodi contractum inuentum fuisse.

Sed Aristoteles lib. 2. Oeconomicorum scribit, Byzantinos, cum eorum ærarium esset exhaustum, nec aliunde possent pecunias habere, fundos suos publicos mercede certa locasse; fertiles quidem, ad tempus; steriles autem, in perpetuum, quod certe nihil aliud est, nisi steriles fundos in emphyteusim dedisse. Et Iustinianus Imperator, cum dicit emphyteoticum contractum esse à Zenone Imperatore constitutum, vel introductum, non significat

tunc cepisse, sed nominatam emphyteusim, & tanquam à locatione, & venditione distinctam, in titulum separatam, & proprium redactam esse. Veteres enim Romani ante Zenonem, contractum ipsium exercebant: sed absque nomine proprio, locationem perpetuam, aut venditionem vocabant. Est igitur lege Zenoniana, nomen Emphyteusis huic contractui datum, & certa pacta decreta, sub quibus iste contractus iniri, & celebrari deberet; & proinde proprius titulus ei datus de iure emphyteotico. Quare dicendum existimo, contractum istum, siue locationem, siue venditionem, siue emphyteusim appelles, iure gentium introductum, quia non solum apud Romanos, sed etiam apud Græcos in vsu erat ante Zenonianam legem. Nihilominus tamen iure civili Romanorum nomen proprium, titulum, pacta, & conditiones certas obnuit.

Septimo quaeritur, An emphyteusis sit contractus nominatus? Est: quamvis ante Zenonem Imperatorem, de hoc inter veteres Iurisperitos dubitabatur, & à quibusdam certa locationis species, ab alijs quoddam genus venditionis putabatur. Inst. de locato. §. Adeo.

Octavo quaeritur, An emphyteusis sit contractus bonæ fidei, an vero stricti iuris? Plerique à Iurisperitis censent, esse contractum stricti iuris, quia Inst. de Actionibus. §. Actionum: [Bonæ fidei, inquit Iustinianus Imperator,] actiones sunt ex empto, & vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutela, commodati, pignoratitia, Familiae hæreditundæ, communi diuidendo, Præscriptis verbis, ex permutazione, dotis, hæreditatis petito,] sed emphyteusis actio non nominatur inter actiones bonæ fidei; ergo emphyteoticus contractus est stricti iuris.

Sciendum est, eum, qui rem in emphyteusim recipit, passim vocari emphyteutam, ego vocabo emphyteoticarium, sicuti Donatanum, legatarium, Fideicommissarium dicimus eum, qui accipit: at eum, qui rem in emphyteusim dat, vocabo Dominum rei.

Qui possint in emphyteusim dare, & accipere.

CAPVT II.

PRIMO quaeritur, Quibus sit interdictum rem in emphyteusim accipere? Respondet Panormitanus in cap. Potuit de Locato, in iure expressum non esse, quinam prohibeantur rem in emphyteusim recipere: sed nihilominus generatim esse prohibitos eos, quos recenset Glossa in cap. Potuit, de locato, in verbo Prohibentur, videlicet, quotquot legitime in iudicio conueniri non possunt, ut pensionem soluant, vel ut meliorem efficiant rem sibi in emphyteusim datam: cuiusmodi sunt clericici, mulieres, & qui egestate & inopia premuntur, & qui potentia nimia valent: nam horum singuli non possunt facili in iudicium vocari. Addunt quidam curiales & milites: quia milites prædicia aliena rustica conducere nequeunt. I. Militari. C. Locati: ne ab armis & militia auocentur: quæ ratio locum habet in emphyteusi. Curialibus vero interdictum est rerum alienarum esse conductores. I. Curialis. C. locati, eo quod sunt Curia obligati, à qua auerterentur, vres conductas colerent. Ergo videtur quoque prohiberi, ne res in emphyteusim accipiant, eo quod qui accipit, debet eam meliorem efficere, ac proinde colere; nec ita facili curialis pensionem à b tam solueret; nec posset commodè in iudicium vocari, & propterea deterior fieret Domini conditio.

Verum rogabit quispiam, possit ne Ecclesia, collegium, Ciuitas rem in emphyteusim accipere? Ratio dubitandi est, quia Ecclesia non moritur. cap. Si gratiose de Rescript. in Sexto: eadè ratione populus, ciuitas, collegium, & alia quælibet communitas, nõ finitur, & definiturac proinde Domini conditio deterior redderetur, quia nunquam res

ad ipsum

ad ipsum rediret obitu emphyteuticarij. Certè in iure de hac re nihil est definitum. Videtur tamen esse prohibitum, ne res in emphyteusim communitati detur, ob rationem iam dictam, quamuis ei facile occurrere potest, seruandaque est consuetudo regionum in hac re.

Secundo quaeritur, Quinam prohibeantur, rem in emphyteusim dare? Respondeo, generatim eos prohiberi, qui iure alienare non possunt: quia emphyteusis est quaedam alienationis species, cum res in perpetuum, vel saltem in longum tempus detur; & vile dominium rei ad accipientem transferatur. Quare qui bonorum liberam administrationem non habent, nequeunt iure in emphyteusim dare. Speciatim pupillus non potest, etiam si rationis sit compos: quia licet conditionem suam meliorem facere queat, nequit tamen sine arbitratu tutoris. *l. Pupillus. ff. de Acquiren. Rem. Domin.* Minor itidem habens curatorem, non potest, quia pupillo tunc comparatur. *l. Si curatorem. C. De integrum restitut.* Si quaeras, an possit minor, vel pupillus vsum rationis habens, veterem emphyteusim renouare? Ratio dubitandi est, quia non videtur alienare, qui veterem alienationem renouat, vt colligitur ex *l. 1. §. Aqueductus. ff. De aqua quotidian.* Et *§. si ius.* Respondeo, rem, quae libera redierit ad Dominum, quia emphyteusis vetus finita fuerit, non posse in emphyteusim denuo dari: quia res illa tunc ad naturam suam, & conditionem reuerfa est, hoc est, manet libera ab omni emphyteusim; ergo minor, vel pupillus sine tutore vel Curatore alienare non potest. Idem iuris est de furioso, & prodigo, & alijs, quibus est interdicta suorum bonorum administratio. *l. Is, cui. ff. De actio. Et obligat.*

Quarto quaeritur, An Procurator possit res in emphyteusim dare? Respondeo, posse, si specialem rerum administrationem, & specialem mandatum habet. Si generalem tantum, non posse: quia ille administrandi tantum generationem potestatem habet, non alienandi. *l. Magis. ff. De rebus eorum, qui sub tutela.*

Quinto quaeritur, An tutor, vel curator possit rem pupilli, vel minoris in emphyteusim dare? Respondeo, minime, sine Iudicis decreto, aut nisi pater in testamento, vel codicillis, vt id fieret, expresserit: quia tutor, vel curator habet quidem ius administrandi res pupilli vel minoris, sed non distrahendi, vel alienandi. *l. 1. in principio. ff. De rebus eorum, qui sub tutela.* Et *cura sunt.* At emphyteusis, est quaedam alienationis species.

Sexto quaeritur, An emphyteuticarius iure queat rem acceptam in emphyteusim, alteri dare in emphyteusim? Respondeo, minime, vt dicam inferius. Ita Iulius Clarus *lib. 4. Receptarium sentent. §. Emphyteusis quast. 20.* ex sententia Speculatoris, Baldi, Ioannis Andreae: Ratio huius est, quia emphyteuticarius directum dominium rei non habet, quod sibi referret translatum ad alium vili.

Septimo quaeritur, An subditus, qui vassallus vulgo dicitur, possit rem in feudum acceptam, alteri in emphyteusim dare? Nequit absque consensu Domini. Glossa in *cap. Imperialem in principio, in verbo (sen alienare) ad finem, de prohibita feudali alienatione*: quam opinionem restat esse communem Iulius Clarus *lib. 4. Receptarium. sentent. §. Feudum, quast. 33.* vbi tandem dicit: Quicquid sit de rigore iuris, generali consuetudine receptum est, vt subditi pascua, agros incultos, saltus & sylvas feudales in emphyteusim dent, vt testantur Petrus Iacobus, & Ioan. Reynaldus in *cap. Imperialem citato. §. ultimo.* Ioan. Faber, *Instit. de locat. §. Adeo*, Curtius Iunior, *de Feud. 4. parte in 2. questione 1. Regula.*

Octavo quaeritur, An Praelatus Ecclesiae, cui praest, bona possit in emphyteusim dare? Non potest sine causa iusta & debita, & sine solenni formula iuris requisita ad bona Ecclesiae alienanda, nisi alioqui consueuerunt in emphyteusim dari: quoniam emphyteusis cum sit in perpetuum, vel saltem ad longum tempus, eo ipso est genus quoddam alienationis; vt patet ex *cap. Nulli de Reb. Eccl. alienan. vel non alienan.* Et *Authen. de Non alienan. rebus*

Eccles. §. Nos igitur. l. Sancimus. C. De rebus Eccles. alien. vel non alien. At res Ecclesiae alienari nequeant nisi ex causa iusta, & seruata solenni formula iuris *cap. 1. Et cap. Nulli, de Rebus Eccles. non alienan.* Et *cap. Sine exceptione 12. quast. 11.* Si verò res Ecclesiae solite sine in emphyteusim dari, tunc praelatus Ecclesiae potest in emphyteusim concedere, nisi ad Ecclesiam aliquo casu libera redierint, ita vt fuerint ipsius Ecclesiae mensae iam deputatae & destinatae.

Prima pars constat ex communi sententia, quam habet Panormitanus *cap. vt super num. 9.* Couarr. *lib. 2. variar. resolutionum cap. 17. num. 4.* Iulius Clarus *lib. 4. Recept. sentent. §. Emphyteusis, quast. 6. num. 1.* & colligitur ex *cap. 2. de Feudis*, vbi habetur, posse Episcopum rem Ecclesiae, quae dari in feudum solita est, in feudum concedere, ergo potest dare in emphyteusim, si solet concedi in emphyteusim. Et habetur expresse in *extravaganti Ambitiosa de Rebus Eccl. alien. vel non alien. inter communes.*

Secunda pars probatur ex eo, quod tunc res illae ad primam suam naturam & conditionem redierunt, ergo sine iusta causa, & sine solenni formula iuris dari in emphyteusim nequeunt. Hoc locum habet etiam in rebus Ecclesiae emphyteuticis, quae vacauerint ante obitum antecessoris, dummodo ad proprietatem Ecclesiae reuerfae non fuerint. Nec requiritur solennis Iuris formula, vt docent praedicti Auctores, quia tunc Praelatus Ecclesiae rem non alienat, sed veterem alienationem confirmat, aut renouat, aut nominat, aut approbat successorem in re emphyteutica, & ab initio cum cepit res in emphyteusim dari, seruata est iuris formula, aut seruata probabiliter censetur.

Porro hoc intelligitur, dummodo veteris & solitae emphyteusis confirmatio, vel renouatio sit in euidentem utilitatem Ecclesiae, vt constat ex illa *extravag. Ambitiosa*, & dummodo praefectus Ecclesiae modum, quo solita est res in emphyteusim dari, non excedat, veluti si res dari solita fuit duas generationes, non det ad plures: Item si dari consuevit, vt transiret ad filios, vel nepotes, & alios cognatos vel posteros, non det ea conditione, vt transmittatur ad extraneos. Ita communis opinio.

Dubiae quaestionis est, quando res censetur dari solita in emphyteusim? Respondet Iulius Clarus *lib. 4. §. Feudum quast. 13.* Si res data bis est, aut etiam semel in emphyteusim, & elapsi fuerint quadraginta anni, tunc dari solita in emphyteusim videtur.

Quaeritur itidem, An si ager Ecclesiae datus sit in emphyteusim, eo quod sterilis esset, & postea cultura factus sit fertilis vel fructuosus, dari possit denuo alteri extraneo in emphyteusim, finita prima emphyteusim? Respondeo cum Panormitano in *cap. vt super de Reb. Eccles. num. 11.* non posse finito tempore primae emphyteusis, vel ob defectum primi emphyteuticarij, vel deficientibus eius haeredibus: quia iusta causa, quae fuit ab initio, cum cepit in emphyteusim dari, nunc deest, ergo non potest denuo in emphyteusim tradi sine iusta & debita causa, & absque solenni formula iuris. Quod autem dicitur rem Ecclesiae dari solitam in emphyteusim posse denuo tradi; intelligitur, quando iusta causa, propter quam dari solita est, perseverat: veluti si cepit dari ager in emphyteusim, quia sterilis erat, vt melior fieret, finito tempore primae emphyteusis, potest secundo dari, si adhuc sterilis sit, & diligenti cultura egeat.

Nono quaeritur, Quid sit iudicandum, quando res Ecclesiae solita est dari in emphyteusim ad duas generationes, praelatus verò dat ad tres? tunc ne emphyteusis erit ex toto irrita & inanis, an verò solum ex parte, hoc est, an valeat ad duas generationes, quamuis non valeat ad tres? Baldus in *Authen. Si quas ruinas num. 2. C. de Sacrosanct. Eccles. censet*, emphyteusim irritam esse solum ex parte, & proinde subsistere ad duas generationes. Haec opinionem dicit esse communem, laion in *Authen. Qui rem. C. De Sacrosanct. Eccles.* Idem testatur Decius in *eadem Authen. num. 22.* Curtius Iunior *de Feudis*, & Aletius, vt referet

Julius Clar. *lib. 4. sententiarum. §. Emphyteusis, quest. 6.*
& Couarruias *lib. 2. variarum resolutionum libro 6.*
num. 5.

Contrariam habet Bartolus in *Authen. Qui rem, num. 7.*
quam dicit esse communiter receptam Alexand. *consil. 143.*
num. 5. lib. 7. & hanc magis approbat Couarruias. Prima
vero sententia verior Julio Claro visa est. Sed certe probabili-
or videtur secunda.

Quæres, ad quoram vsque generationem possit res Ec-
clesiæ in emphyteusim dari? In *Authen. de Non alienan-*
tur permutan. reb. Eccl. §. Emphyteusim, significati videtur
dari non posse, nisi ad vitam eius, cui datur, & ad vitam
filij, & nepotis eiusdem; vel ad vitam accipientis, & vxor-
is, & vnus descendendum: hoc est, non posse dari nisi ad
das generationes. Nihilominus, Iulio Claro teste in *loco*
citato, communi consensu receptum est, vt dari possit ad
tertiam, quartam, & vltiorem generationem; *idq. col-*
ligi videtur ex Authen. de Alien. §. Emphyteusim. §. Licen-
tiam. Vnde teste Bartolo, & Speculatore, quos citat Panor.
cap. In presentia, num. 25. & seqq. de Probat. & Felino ibi-
dem num. 27. prima Imperatoris constitutio est per secundam
correcta.

*Quenam res possint in emphyteusim dari,
aut non dari.*

CAVTV III.

P R I M O quæritur, An res Ecclesiæ, quæ pertinent ad
mensam Episcopi, possit Episcopus in emphyteusim
dare, Romano Pontifice non consulto? Respondeo,
minimè, *cap. Vt super, de Reb. Eccl. non alien.* nam *ibi,* qui-
uis Episcopus à Romano Pontifice institutus, vel eius man-
dato, iurat se res suæ Ecclesiæ non alienaturum, inconsulto
Romano Pontifice, *cap. vlt. de Ecclesijs adificandis, & cap.*
Vt super, modo citato.

Dubiæ quæstionis est, quorundam res dicantur ad men-
sam Episcopi pertinere? De hac quæstione Panormitanus
in *cap. Vt super, prædicto num. 9. & seqq.* Innocentius in *eo-*
dem cap. & Glossa in Clem. 1. de Excess. Pralat. in verbo Ad
mensam.

Sciendum est: bona alicuius Ecclesiæ, vel Monasterij di-
cuntur pertinere ad mensam illius Ecclesiæ, vel monaste-
rij, quia sunt destinata ad sustentandos eos ministros, &
reliquos, qui illi Ecclesiæ, vel monasterio inserviunt, vel
ad illam Ecclesiam, vel monasterium pertinent: quod si ali-
quæ Ecclesiæ in hocce vsus sint annexæ alicui alteri Ecclē-
siæ, monasterio, collegio canonicorum, dignitati, vel
Episcopo, dicuntur pertinere ad mensam illius Ecclesiæ,
vel monasterij, collegij, Dignitatis, vel Episcopi. Bona igitur
pertinent ad mensam Episcopi, quæ sunt deputata ad
sustentandum Episcopum: ad mensam Abbatis, Præpositi,
vel alterius dignitatis, quæ sunt destinata ad sustentandum
Abbatem, Præpositum, vel illum, qui dignitatem habet. Ad
mensam collegij Canonicorum, quæ attinent ad sustentan-
dos Canonicos. Item ea bona, in quibus Ecclesia, vel Mo-
nasterium, vel collegium habet solum directum dominium,
vtili ad alium pertinenti, non dicuntur ad mensam Ecclē-
siæ attinere, qualia sunt bona in feudum, vel emphyteusim
dari solita, quia eorum bonorum vtilitas non ad Ecclesiam,
sed ad alium spectat. Ita Glossa, Innocentius, & Panormi-
tanus.

Secundo quæritur, Quandonam bona Ecclesiæ intelli-
gantur redijisse ad Ecclesiam pleno iure, ita vt Prælatas
nequeat ea in emphyteusim dare; puta si finitum sit tem-
pus primæ emphyteusis, vel deficientibus emphyteutica-
rij hæredibus, vel delinquente primo emphyteuticario?
Respondeo cum Panormitano loco citato, quamdiu illa
bona non sunt iterum destinata ad mensam, posse Episco-
pum ea in emphyteusim tradere: secus vero, si sint denuo
deputata ad mensam: tunc enim nequit Episcopus ea in

emphyteusim concedere, nisi in casibus iure concessis &
Episcopi est bona Ecclesiæ, postquam vacauerint, ad men-
sam deputare.

Quid si diu Episcopus talia bona ad mensam non desti-
narit? Responder Panormitanus, sequutus Archidiaconum,
cap. 1. 32. quest. 8. ea bona censeri destinata ad mensam, si
Episcopus penes se retinuit vno anno.

Dubiæ quæstionis est, Quid iudicandum sit de bonis,
quæ Ecclesia denuo acquirit ex pia donatione creden-
tium, an ea bona intelligantur ad mensam pertinere?
Respondeo cum Innocentio, & Panormitano loco citato,
pertinere ad mensam Ecclesiæ, quoniam eorum bonorum
proprietas, & vtilitas est penes Ecclesiam; vnde Prælatas
non potest ea dare in Emphyteusim, nisi in casibus iure
permisissis.

Tertio quæritur, An res Ecclesiæ possit ita in emphyte-
usim dari, vt transmittatur, siue transeat ad hæredes extraneos?
Vna est sententia asserentium, posse dari: quam testat-
ur esse communem Socin. *consil. 266. num. 18.*

Altera est negantium id posse fieri, quoniam dicit esse com-
muni consensu comprobata in *mol. in l. Ex facto, num. 14.*
ad fin. ff. de Hæred. instit. & Alex. vt refert Iul. Clar.

Dicendum videtur, iuxta Iulium Clarum, secundam
opinionem locum habere, quando res Ecclesiæ datur in
emphyteusim alicui simpliciter, vel etiam expressis ver-
bis, vt transeat ad suos, non ad extraneos hæredes. At vero
prima opinio locum habet, quando res Ecclesiæ datur ea
lege, & conditione, vt transmittatur etiam ad hæredes ex-
traneos. Nam quemadmodum res Ecclesiæ vendi potest,
iussu de causis, & casibus iure permisissis, & seruata solenni
formula iuris: sic etiam potest in emphyteusim dari, eo
pacto, vt ad hæredes extraneos transire queat: hoc autem
tarum est.

Quarto quæritur, An res aliena possit in emphyteusim
dari, si quis mala fide rem possideat? Non potest, at si de-
derit, tenebitur ex emphyteusi, sicut is, qui sciens vendit
rem alienam, teneatur ex empto, & ideo cogetur, si euicta
res fuerit, aliam æquè bonam, & vtilem in emphyteusim
tradere. Si vero quis bona fide fuerit rei alienæ possessor,
quamuis non peccet dando in emphyteusim, nec transeat
reuera vtile dominium, transfert tamen ius, & facultatem
vsucapiendi, vel præscribendi illud dominium,
sicut is qui possidet bona fide rem alienam, si vendat eam,
non transfert dominium, quod ipse non habet, sed ius
vsucapiendi.

Quinto quæritur, An res mobilis possit in emphyteusim
dari? Minimè, potest tamen locari. Res enim emphyteutica
est res immobilis, quæ datur in longum tempus.

Sexto quæritur, An arbores, dum solo adherent, vt vites,
oleæ, & alia similes, iure queant dari in emphyteusim? Pos-
sunt: quia tunc, quamdiu solo adherent, pro rebus immo-
bilibus habentur.

Septimo quæritur, An redditus annuus perpetuus in
emphyteusim dari queat? Minimè, quia non est res soli, quo
possit fructuosior reddi. Ob ieiis, talem redditum haberi
pro re immobili, ergo potest dari in emphyteusim. Item po-
test in feudum, ergo, & in emphyteusim. Respondeo, id non
sufficere.

*Emphyteusis quot modis diui-
datur.*

CAVTV IV.

E M P H Y T E U S I S primo aut est Ecclesiastica, aut
profana, & secularis, Ecclesiastica est constituta in re,
cuius dominium directum, & proprietatem habet ali-
qua Ecclesia, monasterium, collegium Canonicorum,
hospitales domus, quæ sit locus religiosus, vtile dominium,
laicus, vel clericus.

Profana, & secularis est in re, cuius dominium
est

est penes laicos, vtile verò penes alium laicum, vel etiam clericum. Dicitur igitur Ecclesiastica, vel secularis, habità ratione personæ, ad quam spectat directum dominium rei emphyteuticæ.

Secundò emphyteusis, siue Ecclesiastica, siue profana, est duplex, videlicet noua, vel vetus. Noua est, quæ peruenit ad primum emphyteuticarium, quamvis detur eà conditione, vt ad hæredes transferatur. Vetus est, quæ post finitum tempus primæ emphyteusis, vel ob delictum eius, qui accipit rem emphyteuticam; vel quia defecerunt hæredes eius, peruenit ad secundum emphyteuticarium: aliquando tamen vetus vocatur, quæ transmissa ad hæredes est. Vnde non dicitur emphyteusis vetus, quæ vi primæ emphyteusis transmittitur ad hæredes, vel successores; quia vna est emphyteusis, cum detur emphyteusis eo pacto, vt transeat ad secundam, & tertiam, & vltiorem generationem.

Tertiò itidem emphyteusis, siue Ecclesiastica, siue secularis, aut est hæreditaria, aut non est. Hæreditaria dicitur, quæ ad hæredes, siue extraneos, & voluntarios, siue necessarios, & naturales transfertur. Ea verò non est hæreditaria, quæ habetur vel donatione, vel venditione, vel permutatione, vel præscriptione, vel nominatione, veluti cum res in emphyteusim datur alicui eo pacto, vt transeat ad eum, quem ipse nominauerit, & postea nominat quem maluit, licet eum hæredem non instituerit suorum bonorum.

Quanam ad substantiam, & qua ad naturam emphyteusis pertineant.

CAPVT V.

PRIMO quaeritur, Quas condiciones natura emphyteusis requirat? Teste Siluestro in verbo *Emphyteusis*, numero 2 iuxta sententiam Petri Helia, natura emphyteusis primò postulat, vt dominium directum rei maneat penes eum, qui rem in emphyteusim dedit, vtile dominium transeat ad eum, qui rem accipit.

Secundò, vt dominus civiliter rem possideat, emphyteuticarius verò naturaliter, non civiliter.

Tertiò, vt emphyteusis solum consistat in re soli, non in re mobili.

Quartò, vt emphyteuticarius, si pensionem non soluat definito tempore, in pœnam commissi incidat, hoc est, rem amittat, vt de singulis dicam inferius.

Secundò quaeritur, An emphyteusis substantiam postulet, vt cum quis rem in emphyteusim accipit, det certam pecuniæ quantitatem? Iacobus cognomento de Arena in l. 1. c. De iure emphyteut. censet id emphyteusim requirere; quia in hoc emphyteusis à locatione differt, quod in locatione conductor nihil soluit, cum res ei locatur; at in emphyteusi emphyteuticarius præstat certam pecuniam. In hoc enim emphyteusis est venditioni affinis, in qua pecunia soluitur, cum res emittit. Hanc opinionem sequitur Glossa in cap. Potuit, de Locato, in verbo *Emphyteusis*, & eam dicit esse communem Albericus in l. 1. c. De iure emphyteutico, vt testatur Decius cap. In præsentia, numero 88. de probationib. Contrariam sententiam habet Bartolus in l. Si mihi & Titio. num. 4. ff. De verbor. obligat. Sic etiam Cynus, Petrus, Salicetus, & Iason in l. 1. c. De iure emphyteut. Paris. cons. 77. num. 13. & Panorm. in cap. Potuit. numer. 8. De locat. vbi testatur, Doctores ita communiter docere.

Hæc sententia tenenda est, tum quia, vt ait Panormitanus, communi consensu est confirmata: tum etiam quia generali consuetudine communita: nulla enim pecunia præstari solet à principio, cum res in emphyteusim datur. Siluest. in verbo *Emphyteusis*, num. 3.

Tertiò quaeritur, An substantiam emphyteusis requirat, vt scripto contrahatur? Communis est opinio, requirere

Glossa in l. 1. in verb. *Alienationes*. C. De iure emphyteut. Ioannes Andreas in cap. Potuit, de Locato, & Glossa §. Aded. Institut. de Locato, & Glossa in l. Contrahitur, verb. Valeat. ff. De pignor. & Glossa in l. Pactum. C. De pactis. & videtur colligi ex l. 1. & l. 2. C. De iure emphyteut. Et hanc communem esse sententiam testantur Salicetus, & ibidem Aretinus Institut. De locato. §. Aded. numero octauo. Imola in cap. Potuit, numero 7. De locato. Sozinus, Iason, apud Iulium Clarum lib. 4. Sententiar. §. *Emphyteusim*, quæst. 4.

Contrariam sententiam, vt pote consuetudine receptam, defendit Bartol. in l. 1. c. De iure emphyteu. num. 3. & Bartolum sequuntur Anton. & Panorm. in cap. Potuit, de Locato. Paris. cons. 77. num. 26. & seq. lib. 3. vbi dicit primam sententiam esse communem, sed secundam consuetudine generali esse receptam. Silu. in verbo *Emphyteusis*, numero 3. Non puto secundam sententiam esse vbiq; vlt receptam: quare vbi ea consuetudo viget, seruanda est, secus, vbi talis consuetudo non fuerit.

Quidam verò censent scripturam etiam iure communi non esse ita necessariam, vt sine illa contractus sit irritus, & inanis, sed ita ad probationem requirit, vt sine illa contractus in iudicio nullam fidem, & auctoritatem habeat, etiamsi testium dicto probetur.

Quartò quaeritur, Quæ sint illa speciatim quæ pertinent ad substantiam emphyteutici contractus, (nam dixi suprius questione prima huius capituli, Quatuor ad emphyteusim requiri) vtrum ea quatuor ad substantiam emphyteusis pertineant? Respondeo, duo ad substantiam emphyteusis spectare. Vnum quidem, vt dominium siue proprietas rei maneat penes dominum, vtili dominio ad emphyteuticarium translato. Alterum, vt res, in qua emphyteusis est, sit immobilis, siue res soli, vt vinea, oliuetum, ager, domus, area domus, solum fundi, sylua ædua.

De pensione, quæ ex emphyteusi soluitur.

CAPVT VI.

SCIENDVM est, Pensionem annuam, quæ in emphyteusi quotannis domino rei soluitur, Canonem Græcis,

Regulâ Latinis dici. Vnde in Constitutionibus Imperatoris Canō idem est, quod Annuiuersaria pœnitio, siue præstatio, quæ à provincialibus quotannis populo vel Romano, vel Constantinopolitano gratis absque vilo pretio mittebatur, qui quidem Canon hinc speciebus constabat, frumētis, vino, carne, & oleo, vt patet ex tit. in Cod. li. 10. & in Codice Theodosiano, de Canone frumentario vrbis Romæ, de frumēto vrbis Constantinopoleos, de frumēto Alexandrino.

Canon igitur varij generis est. Erat enim Canon autarius, l. Priuata. C. De excusat. munerum. & Canon delegationis, ead. l. Priuata: Canon emphyteuticus l. vlt. §. Necessitatem. C. De iure emphyt.

Canon frumentarius vrbis Romæ. Rub. C. De canone frumentario vrbis Romæ lib. 11. Lampid. in Heliogabalo.

[Iulserat, inquit, & Canonem Populi Romani vnius anni meretricibus, lenonibus, & exoletis intramuratis dari, extramuratis oleo promisso, cum eo tempore, iuxta promissionē Seueri, & Traiani, frumentarius esset.]

Canon Telonei, qui ratione mensuræ Publicanorum pendebatur: Cuius meminit Cassiodorus lib. 5. Variarum. ad Ampellium. [Telonei quin etiam Canonem nullâ faciatis vsurpatione confundit.]

Canon glebæ, qui ratione glebæ præstatur apud Sidonium Apollinatem lib. 6. epist. ad Papam Censorium. Quem domesticis Fidei deportatâ humanitate foueatis: Id est, vt ob debitum glebæ Canonem non petatis tantum lucelli præstitum sibi.

Canon largitionalium titularum Rub. C. De canone largi-

la regionalium titularum, lib. 10. qui ex more inferebatur in thesauros, vel ararium priuatum Principis. l. 1. c. eodem titulo.

Canon Metallicus. l. 2. c. De metallariis lib. 11.

Canon Vestium lib. 12. c. De militari veste lib. 12.

Canon Vrbanus l. Ex nauiculario. c. Theodosiano de nauiculario.

Canon Vrbanus l. 2. De Canone frumentario vrbi Roma, lib. 11.

In presenti negotio, est Canon emphyteoticus, id est, certa pensio, quæ in singulos annos soluitur ex se, quam quis in emphyteusim dedit. Eam soluit emphyteoticarius, vt dominum rei semper agnoscat. l. 2. §. Necessitatem. c. De iure emphyteotico.

Quibus positis, Primò quæritur, An substantia, & natura emphyteusis requirat, vt emphyteoticarius canonem, siue pensionem soluat, etiam si res in emphyteusim accepta in totum, vel ex parte perierit? Inter omnes conuenit, nullam pensionem deberi, si res omni ex parte perierit, vt constat ex l. 1. c. De iure emphyteot. & Instit. De locato. §. Ad eò. Ratio huius est, quia talis pensio soluitur, vt emphyteoticarius rei dominium agnoscat, ergo si res non extat, nullo iure compellitur dominum agnoscere. Immo perempta re, totus contractus emphyteoticus finitur, & definit. Siluester verb. Emphyteusis. Deinde extincta re, extinguitur quoque ius in ea re constitutum, vel ex ea re debitum. Quid verò, quando res solum ex parte intercidit? Bartolus in l. 2. c. De iure emphyteot. censet pensionem deberi, si dimidia pars rei maneat, vel pars exigua solum possit domino rei. Secus non item. Sic etiam Glossa in l. Nomen filiorum. §. Portiones, verbo adiecta. ff. De verborum significat. Panormitanus autem in cap. Potuit, de locato, generatim ait, soluendam esse pensionem, quantumque pars ei remanserit, etiam si fuerit modica, siue minor pensione. Ita quoque Glossa in l. 1. c. De iure emphyteot. & Glossa in Instit. de Locato. §. Ad eò. Hæc sententia est verior, quia pensio non soluitur ob fructus, sed vt emphyteoticarius rei dominum agnoscat. Ergo quandiu res ex quantumque sui parte persistens, debet pensionem. Vnde verus vulgarissimus apud Iul. Clarum li. 4. Emphyteusis, q. 3. nu. 8.

Si perit tota, non debet emphyteota, sed si pro parte, nulla se liberat arte.

Si roges, an pensio debeatur, quando res, quæ perit omni ex parte, postea refecta denuo sit? Non debetur, nisi denuo in emphyteusim detur: quia omnis obligatio cum re ipsa perit, nec reuiuiscit, nisi res quoque pariter extincta reparetur, quia non est eadem, quæ fuit antea. l. Iulianus. §. Si quis. ff. Ad exhibendum. c. l. Reperit. §. vltim. ff. Quibus modis ususfructus amittatur. Veluti, si emphyteusis constituta sit in domo, & ea vel omnino corruat, vel incendio exuratur; aut si fuerit posita in vinea, vel oliueti, & vites, vel oleæ casu omni ex parte perierint.

Obiicit, tunc nihilominus aream, vel solum manere, quæ est pars principalis, vel saltem aliqua domus, vineæ, vel oliueti; at quando pars rei emphyteoticæ manet, pensio debetur. Respondeo in hunc modum: Aut emphyteusis constituta est in area domus, & solo fundi, & tunc pensio solui debet, exusta, vel prolapsa domo, & casu euulsis, vel deiectis vitibus, aut oleis. Aut constituta est in domo, vel vinea, vel oliueto, & tunc pensio non debetur, quia forma domus, vineæ, vel oliueti non manet: nec pars aliqua domus, vineæ, vel oliueti extat, quia quamuis maneat area, vel solum, vel lapides deiecti, vel arbores euulsæ, tota domus, vinea, vel oliuetum perit.

Secundò quæritur, An pensio propter sterilitatem fundi remitti debeat? Duæ sunt opiniones, Vna asserentium, dominum debere pensionem remittere; quia emphyteusis est quoddam locationis genus: at in locatione quando nulli fructus colliguntur ex re locata, merces remittitur, ergo etiam pensio in emphyteusi. Item pensio soluitur ex fructibus, ergo vbi nulli sunt fructus, nulla pensio de-

betur. Altera opinio est, pensionem deberi etiam si ex agro emphyteotico ob sterilitatem nulli fructus existant. Ita Panormitanus in cap. Potuit, de Locato. ita quoque Glossa in eodem cap. Quam opinionem dicit esse communem Iulius Clarus lib. 4. §. Emphyteusis, quest. 3. num. 7. Reuera hæc est sententia communis, & vera. Nam pensio in emphyteusi non respondet fructibus, ergo ratione fructuum non soluitur, sed vt rei emphyteoticæ dominus cognoscatur. Atque in hoc emphyteusis à locatione distinguitur, quod in locatione merces respondet fructibus, & ob fructus soluitur locatori; in emphyteusi verò, quamdiu res in totum, vel ex parte durat, ac permanet, suum dominum agnoscat.

Tertio quæritur, An pensio debeatur, etiam si fundus ob bellum non excolatur. Velut si fundus emphyteoticus, qui per aliquot annos cultus non est, eò quod emphyteoticarius bello impeditus sit, quo minus eum coleret? Quidam distinguunt. Aut fundus est occupatus ab hostibus, ita vt nulla sit spes recuperationis: aut solum ad tempus captus est, & detentus ab hostibus. Si primum, pensio remitti debet; quia res tunc pro amissa, vel perditâ habetur; at cum res omni ex parte perit, pensio non debetur. Item in l. Cum vnus, §. vltim. ff. De bonis auctoritate iudicis possident. hæc duo æquiparantur, fundum flumine inundatum esse, & esse captum ab hostibus, sed in l. Possidendi. §. Labeo. ff. De acquirendâ possessione. manifeste dicitur; Desinere me possidere eum locum, quem flumen, aut mare occupauerit: ergo sicut fundus inundatione fluminis, aut maris occupatus, amissus censetur: sic etiam fundus ab hostibus captus.

Hanc opinionem secuti sunt Panorm. in cap. Potuit, de locato. Angelus in verb. Emphyteusis num. 16. Siu. eod. verbo quest. 1.

Alterâ sententia est, emphyteoticarium domino pensionem debere; quia quamuis fundus sit bello captus, eius tamen substantia adhuc persistat. Item fundus, quem hostis occupauerit, solet vendi, aut emi, quamuis minoris, ergo etiam locari potest, & in emphyteusim dari. Hanc sententiam tuetur Alexander consil. 6. lib. 2. c. consil. 211. lib. 1. secutus Bartolum, Cynum, Aretinum, Salicetum in l. 1. c. De emphyteot. Sic etiam sentit Ancharanus, Cardinalis, & Inno. in cap. Potuit, de Locato. Hæc opinio magis ad veritatem accedit.

Quartò quæritur, An quando dominus debet emphyteoticario tantam pecuniæ quantitatem, quanta est pensio, quæ illi debetur, possit emphyteoticarius pensionem sibi retinere in locum compensationis? Respondet Panorm. in cap. Potuit, de Locato, posse: quia huiusmodi compensationem leges, & iura non prohibent.

Quintò quæritur, Quam in penam incidat emphyteoticarius, si pensionem debitam statis temporibus non soluat? Respondeo, in penam commissi: hoc est, rem in emphyteusim acceptam amittere, & eam ad dominum redire. Sciendum est, commissâ, teste Alesonio, dici, quæ contra testatoris voluntatem facta, aut omissa ab hærede, multa aliqua penaque plectuntur. Vnde commissâ hæreditas dicitur, in qua id factum est, ob quod ea alteri debeatur. Commissâ merces, commissâ mancipia, commissâ dicuntur, in quibus quid factum est, quamobrem fisco debeantur. Vnde in iure Ciuili lib. 39. Digestorum, titulus 4. est De Publicanis, c. veltigalibus, c. commissis; c. in Codice lib. 4. titulus 61. est, De veltigalibus, c. commissis, hoc est, de rebus, siue bonis ob crimen amissis. Porro commissâ bona recentiores Iuriconsulti vocant, confiscata, hoc est, ob crimen fisco adiecta, & vindicata. Nam in l. Commissa. ff. De publicanis, c. veltigalibus, sic habetur: [Quod commissum est, statim desinit eius esse, qui crimen contraxit: dominumque rei veltigali acquiritur.]

Olim res cadere in commissum dicebantur, pro quibus veltigal solutum non esset, nisi id publicanus permitteret. l. Interdum. §. Idem, c. §. Si quis apud publicanos non

profiteretur merces, in penam commissi incidere, hoc est, res fisco vindicabatur. eadem l. *Interdum*. §. *Quoties*. Insuper, eum qui hostibus Populi Romani, aut Barbaris arma vendebat, vt ferrum, cotem, ea bona commissi vindicabatur, hoc est, ob crimen fisco debebantur. l. *Cotem*. ff. *De publicanis*, & *vestigalibus*. Præterea si quis aliquid contra præscriptam legem vendidisset, commissi penam contrahebat, etiam si non vendidisset hostibus. l. *Si quis*. C. *De vestigalibus*, & *commissi*.

Ex his perspicitur, Penam commissi nihil aliud esse, nisi eam penam, qua quis res suas amittebat, quod certum crimen admisisset. Hinc etiam per Analogiam quamdam dicta est lex commissoria, in venditionibus, quando res ea conditione venditur, vt si pretium præfixito tempore solutum non sit, pro vendita non habeatur. Penam igitur commissi emphyteuticarius contrahit, eo quod biennio, siue triennio, vt mox subiiciam, pensionem debitam non soluit.

Sexto quaeritur, Quandoam emphyteuticarius in commissi penam incurrit? Respondeo, certi iuris esse civilis, eum in talem penam incidere, si per triennium pensionem non soluerit. l. 2. C. *De iure emphyteor.* At in cap. *Potuit*, de locato, qui a pensione per biennium soluenda desistit, penam commissi subire compellitur. Et hinc est, vt sit communis sententia, si emphyteusis Ecclesiastica sit, hoc est, si quis bona Ecclesie in emphyteusim accepit, & biennio pensionem soluere desierit, commissi plectitur. At si emphyteusis sit secularis, hoc est, si quis a laico in emphyteusim rem habeat, & pensionem per triennium non soluerit, in commissi penam incidit.

Quæres, Quomodo biennium hoc trienniumve soluenda pensionis sit computandum; num numero pensionum quæ debentur, an potius à numero annorum? Respondeo, esse supputandum à pensionum numero. Exempli gratia, ob tres emphyteuticas, quæ solita est singulis annis fructus reddere: tunc emphyteuticarius si desinat tribus annis pensionem soluere, cadit in penam commissi, si emphyteusis est secularis; si vero Ecclesiastica, in commissum incurrit, si cessat à soluenda pensione per duos annos.

Si verò res naturaliter fructus facit tantum secundo quoque anno, tunc emphyteuticarius debet soluere tres pensiones infra sex annos, si secularis sit emphyteusis; si Ecclesiastica, debet duas pensiones intra quatuor annos. Quare ille si infra sex annos à solutione trium pensionum cessauerit, rem amittit: Hic verò, si intra quatuor annos duas pensiones non soluerit.

Præterea, si res solet tertio tantum quoque anno fructus pignere, expectandi sunt nouem anni in emphyteusis seculari; in Ecclesiastica verò sex anni. Quare emphyteuticarius, qui seculari emphyteusis donatus est, si intra nouem annos desierit tres pensiones soluere, cadit in commissum: is verò, qui emphyteusim Ecclesiasticam habet, si intra sex annos duas pensiones non soluerit, contrahit commissi penam. Ita Baldus in l. *Ædes*. C. *Locati*.

Alia quaestiones de eadem pensione soluuntur.

CAPITULUM VII.

PRIMO quaeritur, An emphyteusis requirit, vt pensio sit modica? Quidam ex Bartolo l. 2. C. *De iure emphyteor.* censent, in emphyteotico contractu pensionem modicam esse debere, & in hoc à locatione distinguunt, in qua pensio potest esse magna. Sed reuera nihil refert, an pensio sit modica, an verò magna in emphyteusis. Hæc est opinio communis. Et quamuis nihil sit iure decretum, vsu tamen receptum est, vt modica sit.

Secundo quaeritur, Quo anni tempore soluenda pensio sit? Respondeo Iul. Clarus libro citato *quæst. 2.* moiem esse, vt ad finem, siue exitum anni soluatur, quando nihil aliud ex pacto, vel consuetudine prouincie habetur.

Tertio quaeritur, An dominus rei emphyteuticæ cogi possit ad recipiendum tres, vel quatuor pensiones anticipatas? Respondeo cum Silu. in *verb. Emphyteusis*, q. 8. non posse, quia cuiusque interest debitum recipere tempore constituto, vel solito, non ante.

Quarto quaeritur, An pensio debeat quotannis solui. Deinde, an in pecunia sit soluenda? Respondeo, neutrum necessarium requiri ex natura contractus; quare id seruandum est, quod, vel conuentio, vel consuetudo patriæ, vel lex specialis habet.

Quinto quaeritur, An emphyteuticarius, qui pensionem soluit ex parte, non totam, incidat in commissum, ita vt rem totam amittat? Speculator tit. *De locato*. §. *Nunc alia*, vers. 30. sibi contrarius sentit, eum rem emphyteuticam amittere ex parte, non totam. At Siluester in eodem *verbo*, *quæstione 4. versic. 1.* dicit, communem esse sententiam, eum à re tota cadere; pro quo in medium adducit Bartolum, Albericum, Oldradum, Imolam. Præterea Iason in l. *ultim.* C. *De iure emphyteor.* num. 125. & in l. 2. C. *eodem titul.* testatur, hanc opinionem esse comuniter approbatam, quare ea est tenenda, quia pensio in emphyteusis est modica, ergo rationi est consentaneum, vt si totam atque integram pensionem emphyteuticarius non soluat, totam rem amittat. Fortassis opinio Speculatoris, vt ait Iulius Clarus lib. *citato quæst. 8.* locum habet, quando emphyteuticarius desinit soluere minimam pensionis partem. Veluti si pensionem debeat decem, vel octo aureorum, & desit soluere vnum nummum tantum.

Sexto quaeritur, Quid iudicandum sit, quando plures sunt hæredes, ad quos res emphyteotica peruenit, vnus eorum non soluit partem pensionis quam debet, cæteris suas pensiones soluentibus, An omnes in commissi penam incurrant?

Conuenit inter omnes Auctores singulos in penam commissi cadere: quia non est tota pensio soluta; quare vt penam euadant, debeat singuli totam pensionem soluere, & deinde agere contra eum qui suam partem non soluit. Ita Glossa in cap. *Potuit*, de locato. & Siluester in *verbo Emphyteusis quæst. 4. vers. 1.* qui citat in huius sententia confirmationem Glossam, Hostiensem, Ioann. Andream, Speculatorem, & Dymum. Item Iul. Clarus lib. 4. *Receptorum sententiarum versicul. Quarto*, quid si emphyteota, hanc sententiam ait esse conuentionem, & vsu receptam.

Septimo quaeritur, Quid itidem sentiendum sit, quando quis rem in emphyteusim accepit sibi, & filiis, & nepotibus, & deinde vnus ex filiis, & nepotibus pensionem debitam non soluit, illene rem amittit sibi, & suis posteris? Respondeo ex communi sententia, sibi, & suis posteris amittere.

Ita Speculator, Iason, & alij, vt refert Iul. Clarus lib. *prædicto*, *quæst. 8. vers. Sed hic quare*. Silu. *verb. Emphyteusis*, q. 4. *vers. 8.*

Quid verò, si ob crimen bona vnus ex illis publicantur, & fisco addicantur? ille posteris nocebit, ita vt omnes iure cadant emphyteotico? Respondeo Siluester in *verbo Emphyteusis*, *quæst. 4. vers. 8.* Baldum secutus, minimè nocere; quia quisque possidet rem emphyteoticam iure suo.

Septimo quaeritur, An emphyteuticarius, qui pensionem non soluit, possit mortem purgare, ne incidat in commissi penam? Respondeo, si ab Ecclesia rem in emphyteusim habeat, posse, si eicò laisfaciat Ecclesie, cap. *Potuit*, de locato: non tamen si rem emphyteoticam à laico receperit. Sic Angelus in l. *Insuper*, ff. *De verb. obligat.* Imola in cap. *Potuit*, de locato, in *verbo Emphyteusis*, *quæst. 3.* Ripa, & alij apud Iulium Clarum lib. 4. *Receptorum sentent. vers. Item quare*, vbi testatur in emphyteusis etiam

laico.

licorum posse iudicem seruare iuris Canonici decretum, tamquam æquissimum.

Quæres, intra quantum temporis spatium debeat emphyteuticarius satisfacere ad purgandam soluendam pensionem moram? Quidam aiunt, intra decennium posse moram purgari; quia id tempus modicum iudicatur. *l. Promissor. §. 1. ff. De constit. pecun.* Sed Glossa in *cap. Potuit, de locato, in verbo ceteri*, communiter approbata, ait hoc iudicis arbitrio relictum esse. Aliis autem videtur, semper tempus utile, & liberum esse emphyteuticario, quo satisfaciat, ac purget moram, antequam in iudicium vocetur, & cogatur pensionem debitam soluere. Alij dicunt posse emphyteuticarium moram purgare, donec ei sit intentata.

Has duas sententias merito refellit Glossa; quia alioqui posset solutio pensionis differri vsque ad unum, vel duos, immo plures annos. Quare dicendum existimo, quod dixit Glossa, hoc esse iudicis arbitrio relinquendum. Sic etiam Panormitanus in *cap. Potuit, de locato. num. 12.* Cardinalis, & ceteri *ibidem.* Covarruias *lib. 3. variar. resolut. cap. 17. num. 4.* Nauarr. in *Manuali cap. 12. num. 192.* Julius Clarus *lib. 4. §. Emphyteusis, q. 8. num. 15.* Vnde emphyteuticarius in mora, & culpa esse intelligitur, etiam si dominus, siue proprietarius pensionem non exigat, aut non moneat, ut soluat, quia *ut dicitur in cap. Potuit, de locato,* dies statuta pro domino interpellat. *l. 2. C. De iure emphyt.* Porro iustam excusationem habet emphyteuticarius, si legitime impeditus pensionem non soluit, veluti captiuus ab hostibus abductus, vel in carceribus detentus fuerit. Butrius in *cap. Significante, de pignori.*

Octauo quaeritur, An *lex 2. C. de rescindenda vendit.* locum habeat in contractu emphyt. hoc est: An sicut rescindi potest venditio, siue emptio, eò quod venditor, vel emptor deceptus fuerit, ultra dimidium iusti pretij, sic dissolui queat emphyteuticus contractus, eò quod is qui dat, vel is, qui accipit rem in emphyteusim, deceptus sit ultra dimidium iustæ pensionis?

Vna opinio est, locum non habere; tum quia pensio non soluitur, ut pretium, sed soluitur, ut is, qui accipit rem emphyteoticam, agnoscat dominum reitum etiam, quia illa lex solium videtur habere locum in contractibus bonæ fidei, ut in locatione, permutacione, censuali contractu, non in contractibus stricti iuris, qualis est emphyteuticus.

Altera sententia est, locum habere in emphyteusi. Speculator tractat. *De emphyteusi. §. Nunc verò aliqua, num. 14.* Panorm. in *cap. Cum causa, de emptio. §. vendit. num. 8.* vbi dicit, ita sentire Bartolum, & Baldum. Et certe pensio, quæ soluitur, etiam redditur ratione utilitatis domini, quod transit ad emphyteuticarium: & proinde illa utilitas æstimari debet, ut iudicetur arbitrio boni viri, an fuerit in emphyteusi deceptio ultra dimidium iustæ pensionis.

Nono quaeritur, Quando nam pensio iusta censetur? Glossa in *Auben. de non alienand. vel permutand. §. Si verò*, dicit, illam esse iustam, quæ viginti annis collecta, siue soluta ex æquat utilitatem rei. Sed reuera iusta habetur, vel arbitrio boni viri, vel consuetudine gentis, vel patris, vel statuto.

De iure, quod emphyteuticarius habet in re sibi in emphyteusim data.

CAPVT VIII.

PRIMO quaeritur, An absque Domini consensu, possit emphyteuticarius ius suum alteri vendere? hoc est, pretio utile dominium, quod in re emphyteutica habet, ad alium transferre, proprietate verò Domino reseruata? Non potest, nisi seruata iuris solenni formula; & ordine *l. vltim. C. De iure emphyt. §. Instit. De locato. §. Aded.* Requiritur autem Domini consensus, & ut ei denunciatur verum pre-

tium oblatum; quia is sibi dominium directum referuat: & ideo praferri debet, si velit rem tantidem, quantum alius offert, emere; quod si noluerit, tunc post duos menses à tempore, quo fuerit monitus, computandos, potest emphyteuticarius ius suum alteri vendere, ut constat ex eadem lege vltima; dummodo tamen non vendat iis, qui prohibetur emere.

Porro interdictum est emere, ut ait Glossa in *l. vltim. C. de iure emphyt.* iis, qui non possunt commodè conueniri, & vocati in iudicium, aut qui soluendo non sunt. Tales habentur potentiores viri, item milites, Curiales, Clerici, frumina; item ij, qui egestate, & inopiâ prementur. *Gloss. in l. vlt. super allata.*

Secundo quaeritur, An emphyteuticario liberum sit vendere citra domini consensum, emolumenta, quæ suo marito, & labore in re emphyteutica fecit, quæ vulgo dici solent melioramenta? Non est liberum. *l. vltim. C. De iure emphyt.* Ratio legis est; quia in his etiam emolumentis præferendus est dominus, si ea velit emere; quia sunt emolumenta facta in re, cuius ipse directum dominum habet.

Tertio quaeritur, An fas sit emphyteuticario ius suum, videlicet, vel se dominium, alteri donare, siue domini consensu: hoc est, domino non admonito, an velit in donatione consentire? Bartol. in *l. vlt. C. De iure emph.* dicit fas esse, si emphyteusis est filici; non tamen si est priuatorum hominum, quod probat *ex l. 1. C. De fundis patrimonialibus. lib. 1.* & quia donando noceret domino: nam cum is aduersus donatarium actionem nullam personalem haberet, necesse esset, ut contra eum ageret vindicatione rei, & proinde probare deberet rem esse suam, quod est valde difficile. Cooueniunt Auctores, fas esse, quando emphyteusis est secularis. Sic Ioan. Andr. Panorm. Anchar. Imola in *cap. Potuit, de locato.* ita etiam Glossa, & Baldus, Paul. Salicet & Iason in *l. vlt. C. De iure emph.* ita etiam Gofredus, Cino, Oldrad. Specul. Innocent. Hostiensis apud Siluest. in *verbo Emphyteusis, quest. 16.* vbi dicit esse communem sententiam, & tenendam; at necesse est, ut donatio fiat saluo iure domini, & ut fiat ei, in quem transferre res emphyteotica possit: & ne donatarium possessionem rei apprehendat citra domini voluntatem.

Difficultatem habet, An idem iuris sit de emphyteotico, qui rem habet ab Ecclesia? Bartolus *consultus ex l. Vniuersas. C. Ne rei Dominica, vel templor.* negat idem iuris esse. Baldus verò in *l. vlt. C. De iure emph.* teste Siluestro, dicit, in hoc Bartolum esse deceptum; & generatim emphyteoticiarium posse ius suum ad alterum donatione transferre, absque domini voluntate, dummodo non donet, ut rem propriam, sed exprimat se donare saluo iure Ecclesie. Nam *l. Vniuersas citata*, solium prohibetur donare rem Ecclesie tamquam propriam, nullâ factâ mentione Ecclesie. Hæc opinio est communi consensu approbata.

Sciendum autem est, posse quidem emphyteuticarium donare sine domini voluntate; non tamen posse donatarium in possessionem rei immittere citra domini voluntatem; alioqui suo iure caderet. Vnde factâ donatione, cogitur emphyteuticarius monere dominum, an velit donatarium in possessionem admittere; & duobus mensibus domini responsum expectare. Hoc autem ideo necessarium est, quia dominus habet ius exigendi à donatio fidem, & promissionem de pensione debito tempore soluenda, & recipiendi etiam ab eo certum quid, ut cum finat possessionem nancisci. Sic communis sententia, quam habet Siluester in *verbo Emphyteusis, quest. 16.* Vnde *l. 1. C. De fundis patrimonialibus. lib. 11.* dicitur: [Si quis fundos emphyteutici iuris, saluâ lege filici, citra iudicis auctoritatem donauerit, donationes firmæ sunt, dummodo quis suisque temporibus eas, quæ filico pensitanda sunt, repræsentare cogatur,] nimirum donatarium.

Quarto quaeritur, An emphyteuticarius possit ius suum alteri legare, vel in dotem dare? Potest legare, sicut potest

potest donare; & hoc locum habet, tum in seculari, tum in etiam in Ecclesiastica emphyteusi; dummodo leget, ad quem transire queat. Bald. Specul. Salicet. apud Siluest. in verbo *Emphyteusis* *quæst.* 17. Potest etiam in dotem dare, ut ait idem Silu. in verbo *Dos*, *q. 8.*

Si roges, An etiam possit in solutum dare, sine domini consensu? Potest, si det, ut soluat proprium debitum. Baldus teste Silu. in verbo *Emphyteusis*, *quæst.* 17. Saluo tamen semper domini iure. Ceterum ex Frederici sententia, teste Siluestro, id non potest, nisi auctoritate Iudicis: alioqui debet dominum certiore facere, ut ait Siluest. Hoc mihi magis placet. Alicubi consuetudine est receptum, ne emphyteuticarius donec ius, vel leget alteri citra domini voluntatem: quæ consuetudo, ubi fuerit moribus vrentium recepta, & approbata, seruanda est.

Quinto quaeritur, An liberum sit emphyteuticario rem emphyteuticam cum alia commutare, domino inscio, vel non admonito?

Vna est opinio negantium esse liberum; quam defendit Speculator *tit. de emphyteusi* *num.* 147. & Ioan. And. in cap. *Estus*, de locato.

Altera sententia est affirmantium, id esse liberum emphyteuticario. Sic Innocentius, Abbas in hoc eodem cap. Potuit, quos sequuntur Ang. in verbo *Emphyteusis*, *num.* 12. & Siluest. eod. verbo *quæst.* 17. Eandem sententiam tenuerunt Baldus in l. *Si domus*, §. *ultim.* ff. *De legat.* 1. Ripa in l. *Qui Romæ*, §. *Duo fratres*, *num.* 36. ff. *De verb. obligat.* & eam esse communem testatur Iul. Clarus *lib.* 4. *Recepta*, *sentent.* *quæst.* 17.

Harum opinionum disseasio inde orta est, quod in l. *vt. C. De iure emphyteor.* interdictum est emphyteuticario, ne ius suum alteri vendat absque domini consensu. Vnde colligit Panormitanus non prohiberi emphyteuticarium permutare, quia nomine venditionis, cum prohibetur, facta mentione pretij, permutatio non intelligitur. Auctores vero primæ sententiæ eadem lege permouentur; quia in venditione etiam permutatio continetur. Quicquid hyssecunda opinio apud iuris civilis interpretes videtur magis communis; quare Iul. Clarus *lib.* 4. *sententiar.* §. *Emphyteusis*, *quæst.* 17. testatur vtiorem esse secundam sententiam prædictam. Quamcumque opinionem sequaris, dicere oportet, si emphyteuticarius rem cum alia permutauit non admonito domino, an consentire velit, cogi dominum monere, vt rei possessionem tradat ei, cum quo permutauit emphyteuticam rem, vt ille dominium cognoscat, laudemium soluat, & se obliget ad pensionem recedendam quotannis. Silu. loco citato.

Sexto quaeritur, Quid sit iudicandum, quando plures in solidum rem in emphyteusim acceperunt? poterint eam inter se diuidere? Rursum, poterint vnus in alterum ius suum transferre absque domini voluntate? Communis est opinio, teste eod. Iulio Claro loco citato *quæst.* 14. posse, & ratio est, quia res emphyteutica tunc non datur, nisi ei, qui dominum rei emphyteuticæ iam antea agnouit: & ita opus non est, vt deuo profiteatur se rem in emphyteusim accipere. Sic Bartol. Ripa, Iafon, Decius, & alij apud Iulium Clarum loco citato.

Septimo quaeritur, An emphyteuticarius possit rem emphyteuticam pignori, siue hypothecæ obligare citra domini consensum? Potest, vt docent. Glossa, Baldus, Paulus, Salic. & Iafon in l. 2. *C. De iure emphyteutico*: & communem esse sententiam testatur Iul. Clarus *quæst.* 18. Hoc tamen locum habet in emphyteusi seculari, non in Ecclesiastica; quia res Ecclesiasticæ nequeunt in pignus dari, nisi in causis iure permittis, & seruata solenni iuris Canonici formula, vt Siluester annotauit *quæst.* 17. Vnde teste Iul. Claro in generali hypothecæ, vel obligatione omnium bonorum etiam res emphyteuticæ obligatæ censentur. Hoc autem intelligitur Iulio semper domini iure. potest igitur emphyteuticarius rem in pignus dare creditori, vt fructus ex ea re percipiat, donec debitum suum recuperet, & sibi satisfaciatur, non vt vendat rem emphyteuticam.

Octauo quaeritur, An ius sit emphyteuticario rem emphyteuticam alteri in sub emphyteusim dare? Respondeo, tale ius illi non esse absque domini consensu, & ita esse consuetudine receptum, ait Iul. Clarus *quæst.* 20. & Silu. *quæst.* 14. ubi in testes adducit Speculatorem, Baldum, & Io. Andream. Ratio huius est, quia is, qui se dat in emphyteusim, eo ipso alienat, vt est communis opinio apud Iul. Clarum *in eod. quæst.* 20.

Quæres, an liceat emphyteuticario rem alteri locare, domino certiore non facto? Respondeo, posse ad modicum tempus: nam talis locatio pro alienatione non habetur. Hæc est communis opinio, teste Iulio Claro *quæst.* 19. Ad longum tempus non potest; quia talis locatio censetur alienatio: vt hic idem eodemque in loco Auctor testatur. Alicubi tamen in more positum est, vt locari etiam ad longum tempus possit.

Quibus causis liceat Domino emphyteuticarium ab emphyteusi repellere.

CAPVT IX.

CERTÆ quædam sunt causæ, in quibus emphyteuticarius potest re emphyteuticâ à domino priuari: Eas breuiter enumerat Silu. in verbo *Emphyteusis*, *quæst.* 5. & sunt hæc.

Prima, Quando pensionem denegat Domino eam exigenti.

Secunda, Quando negat se rem in emphyteusim accepisse, vel habere.

Tertia, Quando cessat à solutione pensionis statim, & certis temporibus.

Quarta, Quando vendit, aut alienat in causis vitiosis.

Quinta, Quando (vt statim dicam) dolo, vel culpa lata, vel leui, fecit rem deteriorem. Ita communis sententia, vt testatur Iul. Clarus *lib.* *præfatio*, *quæst.* 26. & Silu. in verbo *Emphyteusis*, *quæst.* 5. *vers.* 6. vt si arbores incidat, vel vites non putet, testibus Claro, & Siluestro.

Sexta, Quando is, qui rem in emphyteusim accepit, deccedit sine liberis legitimis, cum tamen accepit rem in emphyteusim sibi, & filiis suis legitimis.

Septima, Quando quis accepit rem in emphyteusim sibi, & filiis hæreditibus, & filius hæreditatem repudiavit, vt dicam inferius.

Primo, dubiæ quæstionis est circa quintam causam allatam, An si emphyteuticarius rem fecerit deteriorem, in commissi poenam labatur? hoc est, An possit expelli à re emphyteutica? Certe iuris est esse posse priuari re emphyteutica, quando emphyteusis est Ecclesiastica, vt constat ex *Ausent. Qui rem. C. De sacrosanct. Eccles.* Sed difficultas est de emphyteusi seculari. Imola in l. *Diortio*, §. *Si fundum*, ff. *solut. matrim.* sub dubio quæstionem reliquit, teste Iafone in *Authen. modò allata*, *Qui rem. n. 4.* quia nihil est in iure expressum, & quia id speciale videtur esse in emphyteusi Ecclesiastica; & quia poenæ, & odia restringi, non laxari debent. Bart. Cynus, Bald. Paulus, Salicetus, Alexan. vt testatur Iafon loco citato, censent in l. *Diortio*, *allegata*, in poenam commissi labi: Sic etiam Iul. Clarus *lib.* 4. *sent. recepta*, §. *Emphyteusis*, *q. 26.* Silu. in verbo *Emphyteusis*, *q. 5. vers.* 6. & ipse Iafon in l. *Suprà citata*, dicit hanc esse sententiam communem. Et ratio huius est, quia res in emphyteusim datur, vt eam emphyteuticarius meliorem reddat.

Deinde, quia, vt constat ex l. *Æde. C. locat.* iure potest re sibi locatâ spoliarî, si malè sit in ea versatus. Non videtur ab hac opinione communi recedendum: quamuis proprietarius possit benignè emphyteuticario patere, & poenam condonare.

Quid autem dicendum, si emphyteuticarius oleas euerterit, & eradicauerit, & vites in agro plantauerit? hincne in poenam commissi iudicasse censendus est? Ratio du-

bitan-

bitandi est; quia meliorem reddidit, cum vetustas oleas præcedit, & novas vites inferuorit. ex altera parte est auctoritas Babeli, & Iasonis. *l. 1. c. De iure emphyteor.* assententium emphyteuticarium. Syluam eorum eradicantem, vt in ea vineam plantet, ius suum amittere. Item, paria sunt, Domos destruere, & arbores præcindere. *l. Eleganter. §. Non solum. ff. De dolo.* Sed emphyteuticarius, qui domum euerteret, vtique in commillum laberetur. Item *l. vltima. ff. De usu, & habitati.* proprietarius non permittitur vsuaria rei speciem commutare; quia deteriorem vsuaria causam facere non potest: facit autem deteriorem, etiam ea in meliorem statum commutata. *Et l. Vstruarius. ff. De vstru. dicitur,* non posse vstruarius nouum adificium parietibus imponere; quia tamen meliorem reddat rem; id non potest; quia aliud est iueni, quod accipit, aliud nouum facere. Quidam censent, aliud esse in emphyteuticario, aliud in vstruario: quia plus iuris habet emphyteuticarius, qui potest adificare, plantare, & rem meliorem facere. Sed probabilius est, talem emphyteuticarium commilli penam contrahere; quia syluam eorum, vel oliuetum destruxit, etiam vineam plantauerit.

Secundo quaeritur, An emphyteuticarius, qui non soluit pensionem tempore à iure præscripto, cadat ipso facto à iure emphyteutico absque vlla Iudicis sententia? Communis est opinio Doctorum, nullam requiri ad id iudicis sententiam; ita vt commilli penam sustineat, quandocumque dominus suam voluntatem declarauerit, qua velit, vt emphyteuticarius rem emphyteuticam amittat ipso facto. Sic Ioan. Andr. & Panor. *in cap. Potuit, de locato.* Bart. Salic. Iason, & alij *in l. 2. c. De iure emphyt.* & esse communem sententiam, testatur Curtius Iunior *conf. 108. num. 33. libr. 1. Capella conf. 25. num. 2. Iason in l. 2. c. De iure emphyt. num. 10. Iul. Clarus quest. 9. Siluest. in verbo Emphyteusis, num. 3. & in confirmationem citat Oldradum, Raynerum, Azon. Inno. & alios.*

Tertio quaeritur, An dominus postquam declarauit se nole, vt emphyteuticarius in re emphyteutica permaneat, possit propria auctoritate eum repellere, & rei possessionem apprehendere?

Vna est opinio assententium, non posse, nisi Iudicis auctoritate, & officio.

Primo, quia emphyteuticarius potest multa per exceptionem opponere.

Secundo, quia iure possidet rem, ergo non potest possessione eici sine Iudicis auctoritate.

Tertio, quia ius habes petendi, vt Dominus aliquid sibi reddat, eod quod multa emolumenta in re emphyteutica fecerit. Sic Albericus *in l. 2. c. de iure emphyt.* Ita quoque Cynus, & Accursius, teste Panor. *in cap. Potuit, de locato,* quos secutus est Angelus *in verbo Emphyteusis, num. 42.*

Altera est opinio assententium, ius esse domino propria auctoritate emphyteuticarium à rei possessione amouere, postquam in commilli penam incidit. Ita Alexander *conf. 217. numer. 11. lib. 4. Corneus conf. 271. libr. 3. Decius conf. 146. num. 7. & Glossa in l. 2. c. De iure emphyt. in verbo repellere.* Hanc sententiam secuti sunt Silu. *in verbo Emphyteusis numer. 3. Rosella eodem verbo num. 8. vbi in confirmationem sententiae citat Glotlam in cap. Potuit, de Locato,* Andream, Oldradum, Innocentium, & Ioan. Andr. & alios.

Horum autem omnium Auctorum argumentum est; quia eo ipso, quod emphyteuticarius commilli penam contrahit, res delinuit eius esse, & ad dominum redit, & vt ius dominium, quod emphyteuticarius habet, cum proprietate consolidatur. Hanc sententiam esse communem, testatur Iul. Clarus *lib. iam sapius allegato, quest. 11. vbi dicit* eam locum habere, quando emphyteuticarius domino non resistit, aut causas non habet, quibus contra dominum aliquid excipiat, aut licet, vel iuram excuset: nam aliqui opus est Iudicis auctoritate, qui emphyteuticarium ali-

quid excipientem, & opponentem audiat, & dissidium, & licet durimat, iuram componat. At negari non potest, melius, & tutius esse, vt repellat dominus emphyteuticarium Iudicis auctoritate.

Quarto quaeritur, Quia ex culpa emphyteuticarius tenetur? Tenetur ex dolo, & culpa lata, & leui. Ratio est, quia emphyteusis est contractus gratia vtriusque, videlicet factus, eius, qui rem dat in emphyteusim, & eius qui recipit. At in contractibus, qui sunt gratia vtriusque dantis, & accipientis, is qui accipit, obligatur ex dolo, lata, ac leui culpa, vt suo loco ostendi.

Quinto quaeritur, An emphyteuticarius, quoties iure cadit ob culpam, amittat commoda, & emolumenta, quae fecit in rei Amittit, vt colligitur *ex l. 2. c. De iure emphyt.* quia sub hac conditione tacitas, ipsa in emphyteusim data censetur.

De hac quaestione latius tractabo in ea quaestione, Ad quem pertinent commoda, & emolumenta, quae in re emphyteutica sunt?

Sexto quaeritur, An possit emphyteuticarius rem emphyteuticam relinquere, & desistere absque domini contentu? Non potest à contractu discedere, quia sic fidem promissam perfringeret, & violaret. Hæc est communis opinio, ita enim docent Ioan. Andreas, Albericus, Baldus, Speculator, & Panor. *in verbo Emphyteusis qu. 7.*

De successione in Emphyteusi.

CAPVT X.

PRIMO quaeritur, An cum aliquis emphyteusim seculari accipit sibi, & filius, nomine filiorum, intelligantur etiam naturales filij, & non legitimi? De hac quaestione Panor. *in cap. In presentia, num. 24. De probat. Decius ibid. num. 136. Beronius num. 313. Speculator in de locato, vers. Nunc aliqua nu. 67. & 72.*

Dux sunt opiniones, vna est, tales filios ad emphyteusim admitti, nisi aliud in datione siue traditione emphyteusis fuerit expressum, vel conditio personæ, vel rei iustit. Sic Panor. Specul. Bart. & Alexand. apud Decium, & Beronius *locis citatis.* Sic etiam Ripa, Rubeus, Paris. apud Clarum *lib. 4. §. Emphyteusis, quest. 30.* Et hanc opinionem testatur esse communem Decius, & Beronius. Et probat, quia in vltimis voluntatibus nomine filiorum continentur etiam naturales. Vnde si Titius hereditatem reliquit Caii eod conditione, vt si deceisset absque filiis, eam restituit Scio; tunc naturalis filius Caii, excludit substitutum Scium: vt colligitur *ex l. Ex factis. §. Si quis rogatus. ff. Ad senatusconsultum Trebel.* Ergo etiam in contractibus; appellatione filiorum filiorum comprehenduntur naturales.

Altera sententia est, naturales filios in emphyteusi non succedere. Sic Angelus *in l. Naturaliter. §. Cum autem, ff. Qui sunt sui, vel alieni iuris,* quam opinionem Decius exilitat veriore, vt pote magis cum iure communi congruentem. Ratio, qua hæc tenetur opinio, huiusmodi est: quoniam tamen in vltimis voluntatibus appellatione filiorum veniant etiam naturales, nisi aliud testator expresserit, vel conditio personarum perita fuerit. At fecus tamen est in contractibus; quia verba contrahentium, quando dubia sunt obicura, vel incerta, interpretantur contra illum, qui talibus verbis vsus est, qui clarius loqui potuisset. *l. Vteribus. ff. De pñtis.* Vnde tunc verba proprie, & strictè, non late, & improprie sunt accipienda. *l. 1. §. In namem. vers. In re igitur dubia, ff. De exercitoria actione.* At filius naturalis, iure communi, non est proprie, & strictè filius. *l. Filium, in principio. ff. De iis, qui sunt sui, vel alieni iuris.* Vnde Decius opinionem communem dicit locum esse, si emphyteusis data sit alieni, vt is qui accipit, habeat sibi, & liberis; quia leges, inquit, & iura latius accipiunt nomen

nomen liberorum, quam filiorum. Hoc tamen negat Beronius, dicens primam opinionem locum habere in suis naturalibus, quando non extant legitimi: ita ut his deficientibus, possint illi succedere, sed non item. Alii vero dicunt, solum habere locum in filiis naturalibus natis antequam emphyteusis daretur, non in iis, qui postea geniti sunt, qui dat emphyteusim, videtur cogitasse de filiis iam natis, quos noverat, non de nascituris, de quibus nihil sciuit, videlicet, an sint boni, an mali futuri. At tamen non videtur a prima sententia recedendum, ve testatur Clarus loco citato.

Secundo queritur, an quando emphyteusis est Ecclesiastica, & eam quis accipit sibi, & filiis suis, appellatione, filiorum comprehendantur etiam naturales, ita ut ad eam emphyteusim admitti queant. Card. Palaeotus loco citato cap. 38. n. 1. distinguit: Aut erant nati, cum tradita est emphyteusis Ecclesiastica, & illi in emphyteusim succedunt, quia ereditur is, qui dat emphyteusim, de illis cogitasse: aut nondum nati erant & illi excluduntur, quia non videtur, qui dat emphyteusim, quidquam, de illis cogitasse.

Ceterum dicendum puro simpliciter tales filios non admitti, ita Bald. in cap. Quia in Ecclesia. 84. de constitutioni. Et in l. Generaliter. §. Cum autem, num. 1. de institutionibus. Et substitutio. Sic etiam Alex. Iason apud Gigantem lib. de personis. q. 76. num. 6. Abb. Specul. Dec. num. 140. & Beronius num. 330. locis supra citatis. Et Beronius citat Angel. Imol. Cast. & hanc esse communis opinionem, ut testatur Ripa, & Paris apud Clar. lib. 4. §. Emphyteusis. qu. 30. Et ratio est, quia Ecclesia maxime detestatur filios extra legitimum matrimonium natos, utpote de peccato genitos. Ergo cum dat emphyteusim, tales filios comprehendisse minime videtur.

Tertio queritur, An quando quis accipit emphyteusim sibi, & filiis, nomine filiorum, etiam intelligantur filii privilegio Principis facti legitimi? Respondeo, si emphyteusis fuerit Ecclesiastica, tales filios excludi. Ita Bald. Imol. Alex. Ang. ad Beronius num. 334. Alex. Iason, Gratius apud Clarum, quall. 31. nisi fuerint expressi ad succedendum in bonis emphyteuticis Ecclesiasticis, testatur legitimis natalibus privilegio Summi Pontificis. Non enim sufficit privilegium Imperatoris, Regis, aut Principis, ut ait Beronius in 334. & Card. Palaeotus lib. de Nothis, & Spuriis, cap. 31. num. 3. quia ad id potestatem non habent, cum emphyteutica bona sint Ecclesiastica, non civilia, & profana. Nec satis est si a Pontifice generaliter legitimorum iura acceperint, ut testatur idem Beronius, & idem Card. Palaeotus. Si vero emphyteusis fuerit profana, & secularis, tunc appellatione filiorum, intelliguntur etiam illi, qui sunt privilegio Principis secularis effecti legitimi. Hanc dicit communem esse sententiam Clarus quasi 31.

Quarto queritur, An quando quis accipit emphyteusim sibi, & filiis suis, appellatione filiorum veniant etiam filii naturales, qui facti sunt legitimi per matrimonium subsecutum, iuxta id, quod habetur in c. Tantum, qui filii sunt legitimi? Respondeo tales filios admitti ad emphyteusim, siue seculares, siue Ecclesiasticam, ut habet communis opinio, teste Panorm. in cap. Tanta, modo citato.

Quid autem dicendum, si data fuerit emphyteusis alicui, ut habeat sibi, & filiis suis ex legitimo coniugio natis, aut filiis suis legitimis? etiam ne tunc ad emphyteusim admittentur filii naturales legitimi facti per coniugium subsecutum? Ratio dubitandi est, quia tales filii non sunt vere legitimi, sed iuris fictione pro legitimis habentur. Vide Anton. Butr. in c. Tanta, qui filii sunt legitimi, dicit in statuto faciente mentionem de legitimis tales filios non comprehendit? Respondeo, tales filios succedere in emphyteusi seculari, siue Ecclesiastica, quia haecmodi filii in re ipsa legitimi censentur in omnibus, ita ut idonei, & habiles sint ad omnia tum spiritualia, tum temporalia, ut communiter docent in c. Tanta, citato. Glossa, Et Panorm. Et alii in eo capite.

Si queratur, an valeat lex civilis, qua excluduntur ab em-

Instit. Moral. 3. Par.

phyteusi seculari filii naturales facti legitimi per matrimonium postea subsecutum? Quam putauerunt, eiusmodi legem vim, & robur habere, quia sic, inquit, est aliquando iudicatum in praetoriis Iudicium civilium. Sed reuera oppositum est omnino dicendum, inam talis lex cum iure Canonico videtur pugnare, eo quod ius Canonicum voluit, ut tales filii gratia, & favore matrimonii in omnibus pro legitimis habeantur: ut docent Glossa, & Host. Io. And. Panorm. in cap. Tanta, me filii sunt legitimi. Nec quidquam impedit, si aliter est in praetoriis civilibus aliquid pronuntiatum, quia corrigenda est talis consuetudo.

Quinto queritur, An natus ex matrimonio, quod valuisse quondam putatur coram Ecclesia, quia publice contractum est ob bonam fidem utriusque, vel saltem alicuius coniugis, sed reuera ratum non est ob occultum Canonici impedimentum, possit in emphyteusi succedere, quae data est alicui, ut eam habeat sibi, & filiis ex iusto matrimonio susceptis? Quidam affirmant, talem filium excludi ab emphyteusi profana, & seculari, quamvis ad Ecclesiasticam admittatur: id probant, quia alicubi Praetores ita sententiam tulerunt. Ceterum contra eam etiam est omnino tenendum, quia tale matrimonium iure Canonico pro legitimo, & iusto habetur coniugio. Nec obstat iudicium Praetorum, & Magistratum: quia est contra iura Canonica, & matrimonii favorem.

Sexto queritur, An quando emphyteusis datur, ut qui accipit, habeat sibi, & filiis legitimis, filiorum legitimum nomine significetur: etiam illi, qui facti sunt legitimi privilegio Principis? Respondeo, minime, si generaliter tantum natalibus legitimis relictum autur, & nihil aliud exprimitur. Si queratur, an auctoritate Principis civilis, filius naturalis si non legitimus videatur ad succedendum in emphyteusi, alicui conditione data? Respondeo, non videri, ne huiusmodi privilegium noceat filio legitimis extantibus, quia si illi extiterit, acquisierit ad emphyteusim, & iura, alicui acquisito Princeps non derogat nisi expresse id faciat iusta, & magna ex causa. Deinde, noceret etiam Princeps iuri eius, qui directum dominium habet, cum plures admittentur ad emphyteusim, quae vocati essent in datione, siue traditione emphyteusis.

Quid vero dicendum, si emphyteusis fuerit Ecclesiastica? Vtrum ne Romanus Pontifex videbitur derogare tali emphyteusi, cum filium naturalem efficit legitimum in omnibus, vel ad succedendum in bonis Ecclesiasticis? Respondeo, videri derogare, quia potestatem habet statuendi de bonis Ecclesiae quare quodcumque id exprimitur, ius filius factus legitimus admitti debet ad emphyteusim, & factis est, si exprimat se eum facere legitimum in omnibus, videlicet spiritualibus, & temporalibus, vel legitimum ad succedendum in bonis Ecclesiasticis, qualia sunt emphyteutica. Quid si faceret eum solum legitimum, & idoneum ad spiritualia? Quidam respondent, eo ipso legitimum censeri ad temporalia, quia qui est factus idoneus ad maiora bona, est etiam legitimus, & idoneus ad minora. Verum id ratio ista minime concludit, quia leges, & iura aliquando ex vna parte relaxantur, & remittuntur, & non ex altera. Item aliquando Pontifex privilegium concedit, ut quis sit idoneus ad beneficia, & ad alia Ecclesiastica, & spiritualia tantum, & non ad temporalia iura, siue bona.

Septimo queritur, An si in iure emphyteusis Ecclesiastica sit data alicui, de quo constat, eum non esse legitimum, ut eam habeat sibi, & filiis suis, possint ad eam admitti filii eius naturales. Bald. in c. Quia in Ecclesiis. n. 89. de consuet. affirmat eos admitti, quia habetur in successione naturalium, cum data est emphyteusis ei, qui erat huius naturalis, & talis esse passim sciebatur. Sed hanc sententiam alii non probant, quia si quispiam naturalis filius ad hereditatem vocaretur ea conditione, ut resisteret, si absque filiis decederet, naturales filii eius non excluderent ius hereditatis, ut constat ex l. Generaliter. §. Cum autem. C. de instituti, Et substitutio. Sic Iul. in ea lege. Nec ratio Baldi vilius est momenti, ut Decian notat, quia non in eo ipso, quo Ecclesia dicit Emphyteusim alicui filio naturali, cogitatur de filio

natu.

naturalibus nascitur, quia filium naturalem iam natum nouit quis nam, & quid sit: ad filios naturales nondum natos non nouit, quales sint futuri. Hæc sententia meo iudicio est probabilior, & uerior.

Octauo quaeritur, An quando emphyteusis simpliciter datur alicui, ut eam habeat sibi, & suis posteris, vel quando datur, ut eam quis accipiat sibi, & filiis, siue liberis, filiorum nomine continentur etiam feminæ? Ratio dubitandi est in primo, quia ad feudum feminæ non admituntur, ergo nec ad emphyteusim. In secundo est, quia masculino genere comprehenditur etiam femininum, ut est communis opinio De hac quaest. Couar. lib. 2. var. resol. c. 18. n. 1. Dæ sunt opiniones, una est, in neutro casu contineri filias, & proinde non succedere. Sic Guido de Suzanna, quem citat, & sequitur Atchius, in c. Si quis fundente 17. quæst. 4. in Roma. conf. 25. Imola c. Potius de locato. Sic etiam Bald. Alexan. apud Couar. loc. cit. nu. 1. Ita Dec. & Iaf. apud Clar. q. 32. qui dicit communem esse opinionem, quia in contractibus masculinum genus non protenditur ad femininum, quamuis in uicinis uoluntatibus ad illud trahatur. Altera sententia est, in utroque casu feminas comprehendere, & in secundo casu filias nomine filiorum significari. Hanc opinionem sequitur Balde. licet etiam Titusq. Alcia. Paris, ut testatur Couar. loco citato. Quibusdam magis probatur secunda sententia, quæ etiam uidetur communis. Nam in contractibus inquirunt, etiam masculinum genus uidetur comprehendere femininum, eo quod imputandum sit contractibus, quod uerbis ambiguis in contrahendo uis fuerit, cum apertius legem sibi dicere potuissent. Et prædicta opinio locum habet in omni emphyteusi, siue Ecclesiastica, siue seculari, ut testatur Couar. & Clari. quamuis in feudo feminæ non succedant, ut dicam inferius. Meo iudicio non est recedendum à prima sententia, quæ est communis. Ex quo fit, ut is, qui Emphyteusim accipit sibi, & personæ, quam ipse nominauit, feminam nominare non possit secundum primam sententiam quam sequor.

Alia quaestiones circa successionem in emphyteusi diluuntur.

CAPVT X.

PRIMO quaeritur, Quomodo intelligantur uerba, quæ apponi solent aliquando in tradenda emphyteusi, uidelicet, Do tibi emphyteusim, usque in tertiam, vel quartam generationem? Tunc ne computari debet persona, cui datur emphyteusis, an uerò potius excludenda? Respondeo ex communi sententia, si uerba concipiuntur sic: concedo Emphyteusim tibi in tertiam, usque generationem, computandam esse personam, quæ accipit emphyteusim, ut ipsa sit prima, filius secundo, & nepos tertia: ita ut in nepote extinguatur, & finiatur emphyteusis. Ita Bart. cuius sententiam plerique sequuntur, ut dicit Bald. in Auth. Si quas ruinas. nu. 3. vers. Iuxta hoc quarto. C. de sacrosanct. Eccles. Si autem uerba concipiuntur sic: Concedo Titio emphyteusim, usque ad tertiam ipsius generationem: tunc non computatur persona Titii, sed filius est prima persona, secundo nepos, tertia pronepos.

Alter opinio est: quouiscunque emphyteusis datur, usque ad tertiam, quartam, vel uictiorem generationem, numquam nominari eam, qui accipit emphyteusim: quia is nomine generationis non comprehenditur. Sic Paulus conf. 338. num. 1. lib. 2. quam opinionem etiam communem esse testantur Alexan. conf. 125. & Gozadinus conf. 25. nu. 18. & Iul. Clarus qu. 34.

Secundo quaeritur, An quando emphyteusis datur alicui, ut eam habeat sibi, & filiis suis simpliciter, illa transeat ad ipsius filios, etiam si hæredes patris non sint? Respondeo, si data sit emphyteusis nulla facta mentione hæredum, transf-

mitti ad ipsos filios, et si patris hæredes non sint. Ita Bart. Alexan. Aun. Curt. Iun. apud Clarum quæst. 37. qui dicit esse communem sententiam. Idem sentit Coua. lib. 2. uariar. resol. cap. 18. nu. 2. vers. Quinta conclusio: quamuis moueat, aliquos centere, si emphyteusis secularis sit, non succedere filios, nisi sint hæredes. Si autem uerba ita concepta fuerint: Do tibi emphyteusim, ut eam habeas tibi, & filiis tuis hæredibus, tunc non transit ad ipsos filios, nisi simul etiam fuerint hæredes, quia talis qualitas filiorum est expressa in traditione emphyteusis. Ita Bart. Alexan. Ang. Bald. Imola, Decius, Iafon apud Couar. lib. 2. uariar. resol. cap. 18. num. 3. Est etiam communis opinio, teste Clari. q. 37. unde fit, ut in prædicto casu non possint in emphyteusim succedere, si repudiuerint hæredes patris, ac si fuerint à parte iura de causa exhereditati.

Quid autem si Titius accipit emphyteusim sibi, & tertiz, vel quarte generationi? tunc ne filii, nepotes, vel pronepotes iure in emphyteusi succedunt, tamen si hæredes non fuerint? Respondeo, ex vi, & natura uerbi (generatio) significat successionem sanguinis potius, quam hæreditatis, & ita admittendos ad emphyteusim filios, nepotes, & pronepotes etiam si hæredes non fuerint. Hanc esse opinionem communem, testatur Cornuus conf. 100. lib. 4. & Clarius, quæst. 37.

Tertio quaeritur, An quando datur emphyteusis alicui, ut eam habeat sibi, & filiis, vel descendentiibus suis masculinis, appellatione filiorum continentur etiam nepos ex filia?

Ratio dubitandi est, quia ex una parte nepos ex filia est masculus, ex altera uerò parte est, quia exclusa femina ab hæreditate, exclusi censentur filii eius. Respondeo in hunc modum. Aut emphyteusis datur conceptis his uerbis: Ve eam habeat, qui accipit sibi, & filiis, uique in tertiam generationem, & tunc excludi iure non potest nepos ex filia. Ita Sozinus teste Clari. quæst. 36. Aut datur emphyteusis his uerbis: Do tibi, ut eam accipias tibi, & filiis, vel descendentiibus tuis masculis: & tunc non admittitur nepos ex filia, quia quemadmodum nepos ex filia excluduntur, ita etiam, qui generantur ex femina. Ita Spec. & Paul. Iafon, & Gratius, ut testatur Clarus q. 36.

Quarto quaeritur, An quando datur emphyteusis, ut eam quis habeat sibi, & hæredibus suis, possit is qui accipit eam transmittere in filium, quem ipse maluerit? Communis est sententia, quouiscunque emphyteusis est hæreditaria, hoc est, quæ ad hæredes non necessitas siue extraneos transmitti queat, possessorem transsette eam posse in unum ex filiis, quem ipse non nauerit, & delegere, quia tunc res emphyteutica libera censetur, talis uidelicet, qualis est quæuis alia res patrimonialis: ergo dummodo quis ceteris filiis legitimam portionem suorum bonorum relinquat, potest filium quem maluerit, ad emphyteusim delegere. Ita Doctores communiter, teste Clari. q. 16.

Quando uerò emphyteusis non est hæreditaria, sed data alicui, ut eam habeat sibi, & filiis suis, tunc sunt due opiniones, una est, non posse accipientem transmittere emphyteusim ad unum ex filiis, quem ipse maluerit, quia ex vi uerborum, quibus data est emphyteusis, acquisitum est ius omnibus filiis: ergo nequit pater quem uoluerit excludere: nam eo ipso noceret iuri, quod ille acquisiuit. Ita Bart. Bald. Specul. Paul. Feder. Angel. apud Couar. lib. 2. uariar. resol. cap. 18. n. 2. Hanc esse communem sententiam, dixerunt Alexander, Rinus, Iafon, Decius, & Gratius apud Couar. ruanam, & Clarum locis supra citatis.

Alter sententia est, posse patrem ad emphyteusim nominare, & eligere filium quemcumque uoluerit, ceteris exclusis, sua tamen legitima portione donatis. Et probatur quia post patrem filii in tali emphyteusi ordine succedunt: ita ut quamdiu uiuit pater, filii nullum adhuc ius acquisierint: ergo moriens pater filio non nocet, si eum excludat ad emphyteusim, quia nullum ius admittit, quod ille acquisierit. Hanc etiam sententiam plerique sequuntur, immò dicunt esse communem: idem Alexan. Gozad. Sozi. Titusq. Iafon apud Clarum, quæst. 16.

Cæterum prima sententia videtur esse probabilior, & verior, quia ex vi verborum, quibus data est emphyteusis, videtur esse ius acquisitum ipsi filio, ac ideo non potest patetali filiorum iuri derogare, & nocere.

Quintò quæritur, An si emphyteutarius Religionem suscipiat, aut profiteatur, transeat emphyteusis ad Monasterium? Hic distinguendum est: aut enim emphyteusis est hæreditaria, videlicet, in qua possit succedere extraneus hæres, aut non est hæreditaria, ita ut ea non possit ad hæredes extraneos transire: Monasterium itidem aut est capax bonorum, aut non est capax. Si capax non est, tunc emphyteusis transit ad eos, qui sunt suo ordine vocati in ipsius emphyteusis traditione. Si verò capax est bonorum, tunc si emphyteusis est hæreditaria, transferretur ad Monasterium, quia eo ipso quo emphyteusis potest ad hæredem extraneum devenire, transit ad Monasterium. Et quia Monasterium est ex numero eorum, in quos emphyteusis alienari non potest, eo quod Monasterium est perpetuum, & deterior fieret conditio domini proprietatem rei emphyteuticæ habentis, quemadmodum si deveniret emphyteusis in Ecclesiam, militem, vel alium quemlibet potentiorum: ideo cogitur Monasterium emphyteusim ad alium transferre, cuius obitu emphyteusis finiatur, & desinat, ita ut possit ad dominum, penes quem est proprietatis, redire. Si autem emphyteusis non sit hæreditaria, hoc est, quæ non possit ad hæredes extraneos transmitti, tunc in ea Monasterium non succedit, sed his, qui sunt ad emphyteusim ordine vocati: at quamdiu vivit Monachus, utilitas rei pertinet ad Monasterium, & eo mortuo, emphyteusis transit ad eos, qui sunt ad ipsam vocati: quibus non extantibus, revertitur ad dominum rei. Hæc omnia ex Panor. Specul. Dec. & Berio cap. in præsentia de Probationibus.

Sextò quæritur, An quando ob delictum publicantur bona eius, qui emphyteusim accepit, & habet, transeat emphyteusis, vna cum bonis cæteris publicatis, ad fiscum? Respondeo emphyteusim sæcularem hæreditariam, hoc est, quæ potest transmitti ad hæredes extraneos, transire ad fiscum: quia quemadmodum potest devenire ad quemvis alium extraneum hæredem, sic etiam ad fiscum. At tunc potest cogi fiscus ad transferendam emphyteusim ad alium, ne deterior fiat conditio domini directum dominum habentis, quia fiscus est perpetuus, & habetur tanquam persona potentior. Si verò sæcularis emphyteusis non sit hæreditaria, hoc est, quæ nequeat ad extraneos hæredes devenire, tunc non transferretur ad fiscum, sed deferretur his, qui sunt ad eam vocati: quod si nulli existerint, redit ad dominum rei. Ita Iulius Clarus quæstione 29. lib. 4. recept. sentent.

Præterea emphyteusis Ecclesiastica, etiam si talis fuerit, ut possit ad extraneos transmitti, non ideo tamen transit ad fiscum. Iulius Clarus loco citato. Hoc enim privilegium habet hoc ipso, quod est Ecclesiastica, ut colligitur ex Auth. de alien. & emph. vers. Si vero contigerit, & ex cap. Felicis. §. Si qua vero, de penit. in Sexto.

Septimò quæritur, Quando nam emphyteusis ad hæredes extraneos transferri queat? Respondeo, emphyteusim multis modis dari solitam esse. Primò simpliciter, nullo certo tempore definito, videlicet, Do tibi hanc rem in emphyteusim, & tunc procul dubio, transit ad filios, siue ad eos, qui descendunt ab eo, cui data est: nam eo ipso, quod est simpliciter concessa, pertinet etiam ad necessarios hæredes accipientis. Et hæc est communis opinio, ut restatur in l. Apud Iulianum. §. Si quis alicui num. 9. ff. de legat.

At extraneos verò hæredes transferretur quidem, si sit emphyteusis sæcularis, si autem sit Ecclesiastica, transit ad filios, ad extraneos non item. Et in hoc etiam omnes conveniunt quomvis Iulius Clarus quæstione 28. putet magis cum iure congruere emphyteusim ecclesiasticam simpliciter datam, nulla facta mentione filiorum, nec hæredum finiti, & extingui morte accipientis, ut colligitur ex Auth. de non

Instit. Moral. 3. Par.

alien. §. Emphyteusim. Sed à communi inquit, opinione non est recedendum.

Secundò modo, potest dari res in emphyteusim alicui usque ad certam generationem, puta, secundam, tertiam, aut quartam: & tunc certi iuris est ad extraneos hæredes transire non posse, qui appellatione generationis non veniunt, nisi qui genus, & originem ducunt ab eo, qui accipit emphyteusim.

Tertiò modo, potest dari emphyteusis alicui, usque ad certum annorum numerum, utpote ad viginti, vel triginta annos. Et tunc si fuerit emphyteusis sæcularis, potest transmitti ad hæredes extraneos intra definitum annorum tempus: si verò fuerit Ecclesiastica, ad extraneos hæredes iure transire non potest: teste tamen Iulio Claro in loco citato, vsu alibi fortassis est receptum, ut ad quosvis hæredes transmitti queat.

Quartò modo, potest emphyteusis tradi in perpetuum alieni, & tunc possunt adhuc tres casus distinguere.

Primus casus est, quando traditur alicui, ut eam habeat sibi, & filijs suis, vel sibi, & filijs hæredibus, & huiusmodi emphyteusis nequit ad hæredes extraneos devenire.

Secundus casus est, Quando datur alicui, ut eam habeat sibi, & quibusvis suis hæredibus, vel sibi, & quibus dare voluerit, vel quem ipse nominaverit, siue delegerit: & tunc ad eam emphyteusim extranei hæredes vocantur & admittuntur.

Tertius casus est, Quando emphyteusis datur alicui, ut eam accipiat sibi, & hæredibus. Et si fuerit sæcularis emphyteusis, potest ad hæredes extraneos transmitti. Ita Calderinus, Alexander, Sozinus tumor, & Gas apud Clarum quæst. 28. vers. Tertius est casus. si vero sit emphyteusis Ecclesiastica, duæ sunt opiniones, una est, ad eam emphyteusis extraneos hæredes excludi: & hanc opinionem dicit esse communem Imola, Rinus, Alexander, Sozinus, Ripa, Gozadinus, Reinaldus, & alii apud Clarum loco citato.

Alter opinio est, huiusmodi emphyteusim ad hæredes etiam extraneos transire. Sic Imola sibi ipsi contrarius, & Alexander sibi quoque & ipse contrarius, Ancharanus, Corneus, Parisius, Sozinus, Curtius Junior apud Clarum eodem in loco, quem paulo ante protulimus: ubi etiam restatur, hanc esse communem sententiam, & Afflic. decis. 380. num. 7. dicit se vidisse in Consilio Regis Ferdinandi Primi iudicatum, emphyteusim Ecclesiasticam datam alicui, & suis hæredibus, transire quoque ad hæredes extraneos. Profecto prima opinio videtur magis ad veritatem accedere, quia nomine hæredum videntur in tali emphyteusi intelligi hæredes necessarii, non voluntarii & extranei. Item prima opinio magis fauet Ecclesiæ, cuius bona, quoad fieri potest, debent esse omni onere, & servitute libera, ut quamprimum emphyteusis ad Ecclesiam revertatur.

Nonò quæritur, An quando emphyteusim quis accipit sibi, & filijs, & nepotibus, ad eam filii, & nepotes ordine vocentur? Respondeo, vocari, ita ut filii non admittantur, nisi post obitum patris, & nepotes non succedant, nisi post filios. Bartolus in l. Quod dicitur, num. 6. ff. de verb. oblig. Corneus, Decius apud Clarum quæst. 33.

Decimò quæritur, An emphyteusis transeat ad eum, qui institutus est hæres in re certa? Respondeo, quandocumque aliquis est institutus hæres vniuersalis bonorum, in eo convenire omnes non transire ad eum, qui est in re certa institutus. Conar. lib. 2. variar. resolut. cap. 18. num. 5. tunc enim ille potius est legatarius, quam hæres. Quando verò nullus est hæres institutus vniuersalis, sed plures coheredes, unus in vna re, alius in alia, tunc transit emphyteusis ad eum, qui est institutus in re certa, ita ut habeat eam vna cum reliqua parte hæreditatis: & hoc locum habet, quando emphyteusis est hæreditaria. Quod si hæreditaria non sit, videlicet quoniam quis per scriptum acquisi-

Qq 2 uit

uit eam sibi, & filiis suis, & tunc filius institutus in re certa, æqualiter cum aliis succedit in emphyteusi. Hanc opinionem dicit esse communem Curtius Iunior apud Clarum, *quasi* 38.

Quadam questiones circa emphyteusim Ecclesiasticam diluuntur.

CAPVT XI.

Primo queritur, An emphyteusim Ecclesiasticam ciuilibus laicorum legibus comprehendatur? Respondeo, minime, si nocent aliquid ex parte immutati, & libertati Ecclesie, aut si directo attingat ipsa bona Ecclesiastica, nisi illæ leges fuerint iure Canonico, vel auctoritate, & privilegio Summi Pontificis approbata, quia lex ciuilibus nihil potest statuere de clericis, Ecclesiis, vel bonis Ecclesiasticis. Laicus enim nullum ius, & potestatem habet in clericis, Ecclesiis, vel Ecclesiastica bona, vt est communis opinio Doctorum in *cap. Ecclesia S. Mariae, & in cap. Qua in Ecclesiis, de constitutionibus.*

Secundo queritur, An si lege ciuili constitutum fuerit, vt cum quis rem aliquam in emphyteusim habet, certum tributum, vectigal, vel pensionem annuam soluat Principi, vel Reipublice, obliget etiam laicos, qui rem Ecclesie emphyteuticam habent? Quidam affirmant, eam legem obligare: id probant: quia talis lex fertur in laicos, & in cetera bona, non in clericos, vel Ecclesias, vel Ecclesiastica bona: quoniam eiusmodi lege solum cautum est, vt qui rem emphyteuticam habet, soluat pensionem, ac pensio debetur ex utili dominio rei emphyteuticæ, quod est penes laicum, non ex directo dominio, quod manet penes Ecclesiam.

Meo iudicio distinguendum est. Aut etiam pensio imponitur corpori ipsius rei emphyteuticæ, vt videlicet maior vel minor pensio soluat, quo pluri, minorisue æstimatur singulis annis res emphyteuticæ: & tunc lege, vel statuto ciuili, res emphyteuticæ Ecclesie, quas laicus habet, nequaquam tenentur, quia nihil potest laicus statuere de rebus, vel bonis Ecclesie, ac ideo pensio exigi iure non potest à laico habenti rem emphyteuticam Ecclesie: tunc enim res Ecclesie esset tributaria, & vectigalis, & ratione rei laicus pensionem deberet, quod est contra immunitatem, & libertatem Ecclesie.

Aut lex ciuilibus imponit pensionem fructibus, qui ex re emphyteutica colliguntur, non in re, ita vt maiorem minoremue pensionem soluere quisque debeat, prout plures, paucioresue fructus perceperit, & tunc tali lege ciuili tenentur laici, qui ex re emphyteutica Ecclesie fructus colligunt: nam eiusmodi lex ciuilibus non facit rem Ecclesie tributariam, sed fructus quos percipit laicus ex re Ecclesie: quem admodum etiam colonus partitarius ex fructibus quos facit suos, debet soluere pensionem Reipublice, quæ illam imponit, non rei Ecclesie, sed fructibus, quos sibi laicus acquirit.

Tertio queritur, An si lege ciuili, siue laicorum statuto permissum fuerit, vt ad emphyteusim admittantur filii naturales, deficientibus legitimis, locum ea lex habeat in emphyteusi Ecclesie, quam quis accipit sibi, & filiis suis? Quidam putauerunt locum habere, ea ratione permoti, quia talis lex est de successione in bonis defuncti, at possunt laici leges ferre de ordine successione in bonis defunctorum, & in successione ius tantum ciuile seruari, non Canonicum, vt testatur Abbas in *cap. Tanta, Qui filii sint legitimi.* Adde his, quod in tribunalibus certæ cuiusdam prouincie sepius ita iudicatum esse fertur.

Mea quidem sententia, talis lex emphyteusim Ecclesiasticam minime comprehendit, quia laicus legem statuere

nequit de rebus vel bonis Ecclesiasticis. Accedit, quod Ecclesia detestatur filios extra matrimonium legitimum susceptos: vnde filios naturales excludit à suis bonis emphyteuticis. Nec obstat id quod dicit Panoritanus in *cap. Tanta, supra citato*, videlicet leges, & iura ciuilia ferri in successione in bonis secularibus laicorum, non de successione bonorum: loquitur enim ille de successione in bonis secularibus laicorum, non de successione in bonis Ecclesie emphyteuticis.

Quarto queritur, An si lege ciuili, vel statuto laicorum decretum sit, vt qui habet emphyteusim, possit nominare, quem voluerit, quod si is decesterit absque vlla nominatione successoris, tunc succedat is, qui fuerit defuncto propinquior inter illos, qui ab intestato succedunt, ea lex comprehendat emphyteusim Ecclesiasticam, an verò decedente absque nominatione successore rei emphyteuticæ, emphyteusim finiat, & ad Ecclesiam reuertatur? Quidam opinantur tali lege, emphyteusim Ecclesie comprehendere, in duobus, videlicet, vt is, qui accipit, possit nominare, quem maluerit, tamen si eam ab Ecclesia non acceperit eo pacto, vt nominet successorem. Præterea eo decedente absque vilo successore nominato, emphyteusim, inquit, Ecclesiastica non finitur, sed transit ad hæredem ab intestato propinquorem. Cæterum in his duobus emphyteusim Ecclesiastica nequaquam lege ciuili, aut statuto laicorum continetur, quia laici, vt supra iam dixi, sicut nequeunt statuere leges de rebus Ecclesiasticis, sic etiam statuta condere non possunt.

Quinto queritur, An statuta laicorum, quæ dicuntur de retractu, quibus videlicet conceditur, vt vendente aliquo rem suam, possit consanguineus eius cæteris propinquior eam retrahere, hoc est, redimere intra certos dies tantidem, quanti venierat, locum habeant iure emphyteuticæ Ecclesie? hoc est, An vi huiusmodi statuti consanguineus emphyteuticarius possit rem emphyteuticam tantidem redimere, quanti vendiderit emphyteuticarius? Sunt qui affirmant locum habere, seruato tamen Ecclesie iure, nimirum, vt es præferatur, si tantidem voluerit rem emphyteuticam redimere, quia tale, inquit, statutum nil nocet Ecclesie.

Meo tamen iudicio, tali statuto, eo ipso, quod laicorum est, Ecclesie, vel clericis non tenentur. Est enim communis opinio Doctorum in *cap. Ecclesia S. Mariae, & in cap. Qua in Ecclesiis, de constitutionibus*, statutis laicorum, etiam si faveant Ecclesie, nequaquam Ecclesie ligari, non quia nocent Ecclesie, sed quia penes laicos potestas, & auctoritas non est statuendi aliquid de bonis Ecclesiasticis, aut obligandi sibi clericos, aut Ecclesias. Quare si huiusmodi statutum non fuerit communi consuetudine laicorum, & Ecclesiasticorum receptum, ad emphyteusim Ecclesiasticam non extenditur.

Sexto queritur, An statutum laicorum, vt si possessor emphyteusim motiens hæredem vnum, aut plures instituat, eo ipso nominati censeantur ad emphyteusim, comprehendat etiam possessorem emphyteusim Ecclesiasticam? Respondeo, non comprehendere, quatenus est statutum laicorum, sed quatenus communi consensu clericorum, Ecclesiarum, & laicorum est approbatum.

Septimo queritur, An statuto laicorum, quo decernitur, quod si res emphyteutica sit domus vel area loci ad domum ædificandam, pensio non soluat, nisi in pecunia: reuertatur Ecclesia, quæ locum, & aream loci in emphyteusim tradidit? Respondent quidam teneri, quia sic est alicubi vlti receptum. Ad dicendum est, tale statutum, vt laicorum est, ad clericos, vel Ecclesias non protendi: valere tamen, quatenus communi consuetudine laicorum, clericorum, & Ecclesiarum confirmatum est.

Octauo queritur, An statutum laicorum, quo excluditur femina, extantibus masculis, ab emphyteusi, locum etiam habeat in emphyteusi Ecclesiastica? Fel. in *cap. Qua in Ecclesiis, num. 95. De constitutionibus*, affirmat locum habere, &

dicit

dicit esse communem opinionem: quam oppositam, inquit, sententiam sequatur Baldus in *Authen. Si quis minor. C. De sacrosanct. Eccles. Cardinalis etiam cons. a. & Patrimonialis cons. 72. nu. 1.* Id probat Felinus, quia nihil nocet Ecclesie, siue succedant, siue non succedant feminae in emphyteusi.

At enim ratio Felini nullus est momenti, quia statuta laicorum etiam si faueant Clericis, vel Ecclesiis, non obligant tamen Ecclesias: hoc enim ideo est, quia laicus potestatem non habet, qua clericis, vel Ecclesiis obstringat. Verum est differentia inter statuta, quae fauent, aut saltem non nocent Ecclesiis, & inter ea, quae afficiunt, & obstant Ecclesie. Nam si statuta non fauent, aut certe non nocent, possunt clerici, vel Ecclesia ea seruare, si velint, at si obstant Ecclesie, non possunt clericis se illis subiacere, nisi Romani Pontificis consensu. Quare praedictum laicorum statutum, cum nihil Ecclesie officiat, liberum est Ecclesie, & clericis illud seruare. Vnde si fuerit communi consuetudine laicorum & clericorum receptum, eatenus locum habet in emphyteusi Ecclesiastica.

Vltimo quaeritur generaliter. An statuta laicorum locum sibi vendicent in bonis emphyteoticis, vel feudaliibus Ecclesiasticis? Patrius *cons. 1. num. 146. volum. 1.* sic ait: statuta laicorum locum habent in bonis emphyteoticis: & feudaliibus Ecclesiis, quando solum tractatur de praedictio laicorum, & inter laicos tantum. Sic ille: qui ad id probandum, citat Ancharanum *cons. 125. V. isis. & cons. 42. Postquam ista. Alexandrum cons. 27. V. isis. & cons. 42. & 3. volum. 6.* Barbatium *cons. 14. Scribit Prophetia. Ficinum in cap. Quis in Ecclesiis num. 55. de constitutionibus.* Et tandem addit Patrius hanc communem esse opinionem. Idem *cons. 21. num. 60. volum. 2.* producit Speculatorem, Barbatium, Sozinum, & Corneum.

In hac re dicendum existimo, sicut haecenus saepe iam dixi statuta laicorum, quatenus laicorum sunt, vim & locum non habere in bonis Emphyteoticis, vel feudaliibus Ecclesiis, quia deest in laicis auctoritas, & potestas statuenti aliquid de bonis Ecclesie: quare si laicorum statuta faueant, vel non officiant Ecclesie, seruanda sunt, quatenus communi consuetudine laicorum, & clericorum recepta approbataque fuerint. Si vero noceant Ecclesie immunitati, tunc consuetudo vim non habet, quia consuetudo est contra immunitatem & libertatem Ecclesie.

De sumptibus atque impensis in re emphyteotica per possessorem eius factis.

CAPIT. XII.

Primo quaeritur, An possessor emphyteusis ob culpam, amittat ea omnia, qui rem meliorem fecit, quae iurisconsulti melioramenta vocant, siue meliorationes? Teste *Claro. q. 43.* communis est opinio illa eum amittere, quae sententia communis colligi videtur ex *l. 2. C. de iure emphyteo. & ex Authen. De alienat. & emphyteusi. l. Si vero quis.* Quamuis non desint, qui censent hoc locum habere tantum modo in melioramentis, & sumptibus, siue impensis communibus, & consuetis, non autem in his, quae sunt rara, insolita, & magna aestimationis, & pretii, quia possessor, inquit, emphyteusis ex ipso contractu cogitur rem meliorem efficere: videlicet, vt fieri solet.

Secundo quaeritur, Quid iudicandum sit de melioramentis, & sumptibus opera, & industria emphyteuticarii, post poenam commissi factis in re emphyteutica, veluti si Titius possessor rei emphyteuticæ, postquam incidit in poenam commissi, rem fecerit multo meliorem ad ipsum ne pertinebunt huiusmodi melioramenta, & emolumenta rei?

Instit. Moral. 3. Par.

Ratio dubitandi est, quia male huius possessor, fructus rei non facit suos, at emphyteuticarius, postquam lapsus est in poenam commissi, videtur esse possessor mala fidei: ergo emolumenta, & melioramenta rei non facit sua.

Dicendum existimo, emolumenta, si fuerint communia & consueta ad emphyteuticarium pertinere, quoadocumque is post poenam commissi in re emphyteutica permanet, sciente, & tacente domino, quia eo ipso, quod dominus scit, & tacet, videtur emphyteusim reuocare. At vero secus est, si dominus nihil rescierit, aut contra dixerit, tunc emphyteotico ratio emphyteoticam, tunc enim ille non est bona fidei possessor.

Tertio quaeritur, Quid sentiendum sit de melioramentis, quibus emphyteuticarius rem efficit meliorem ex pacto, & conuentione, vt si plantauerit vites, & hinc abierit omnium, tum extruxerit, ad dominum ne spectant eiuusmodi melioramenta finita emphyteusi, ex aliis causis, quam ex delicto, vel culpa emphyteuticarii? Respondeo, ea ad dominum pertinere, qui rem emphyteoticam ea conditione dedit, vt meliorem faceret is, qui accipit: & ideo modica pensio ex re emphyteotica soluitur, & omnes fructus emphyteuticarius colligit, & percipit. Item, quia emphyteusi extincta, & finita, reuertitur ipsa res vana cum suis melioramentis, quibus est reddita melior ad dominum rem.

Quarto quaeritur, An finita emphyteusi, extra culpam emphyteuticarii, emolumenta, quibus res est facta melior, sint ipsius emphyteuticarii, an potius domini? Respondeo, pertinere ad emphyteuticarium, & illius haeredes etiam extraneos aestimationem, & pretium melioramentorum, proprietatem ad dominum rei. Dominus itaque, aut aestimationem, & pretium soluere cogitur, aut permittere, vt possessor emphyteusis detrahat id, in quo res facta est melior, si potest absque detrimento rei: quod si non potest, permittere dominus debet, vt rem ipsam retineat, donec tantundem ex ea percipiat, quantum aestimatur id, quo res ea melior est facta. *Hae colligitur ex libro 2. Feudorum, tit. Hic finitur lex. §. ad hoc vers. (Si vassallus in feudo aliquod edificium fecerit, vel ipsum sua pecunia meliorauerit, & contigerit postea, vt vassallus sine filio masculo decedat, dominus aut patiarur edificium auferri, aut soluat pretium meliorationis.)*

Idem autem iuris videtur esse in hac parte de emphyteusi, quod est de Feudo, & in *l. Colonus. ff. Locati habetur:* (Colonus, qui enicitur nomine pensionum debito, um, repetit impensas vtiliter factas, vt si vineam plantauit.) Idem colligitur ex *Glossa in l. Sed & si quid t. in verb. Refigere. ff. de usufructu.*

Quinto quaeritur, An emphyteuticarius possit repetere impensas quas fecit in re emphyteotica? Respondeo, eum non posse repetere sumptus quos fecerit causa colligendorum, aut conseruandorum fructuum: quia cum fructus eius sint, ad eum quoque pertinent impense in fructibus colligendis, vel conseruandis factae: impensas tamen necessarias, aut vtiliter factas in re emphyteotica, potest repetere: pretium item, & aestimationem sui laboris, operæ, & industriae.

Quid autem, si repetit impensas per amicum, vel per alium, cui bona fide rem emphyteotica possidenda dedit, vt is usufructum habere? Respondeo, posse etiam eas repetere, si factae fuerint gratia emphyteuticarii, non Domini.

Qq 3

De

Quibus modis emphyteusis finiatur.

CAPVT XIII.

P R I M O quæritur, Quot modis emphyteusis finiatur? Emphyteusis extinguatur, & finiatur tribus modis.

Primo, ob culpam emphyteuticarii, quia videlicet male venturatur in emphyteuticaria, vel quia eam alienauit in ius, vel in consilio domino, vel quia desit annuam soluere pensionem ad tempus præfinitum.

Secundo finiatur lapsu temporis, videlicet quando res in emphyteusim data ad certum tempus, vt pote 30. 40. vel 100.

Tertio extinguatur finita generatione emphyteuticarii, veluti si data sit emphyteusis Titio ad tertiam, vel quattam generationem eius.

Secundo quæritur, An quando finita est emphyteusis absque culpa emphyteuticarii, possit ipse, si viuit, aut eius filius petere à domino, vt emphyteusim confirmet, aut renouet? Respondeo, si emphyteusis fuerit profana, & secularis, posse, ita vt si dominus confirmare, aut renouare renouet, possit superioris auctoritate compelli ad id faciendum. Hanc opinionem esse communem, testatur Clarus, *quest. 43.* vbi citat Bart. Roman. Dec. Ias. Gratium, Gozadinum, Barbatum, Ripam, & alios.

Quid autem dicendum de aliis cognatis, siue propinquis ipsius emphyteuticarii, ad ipsum videlicet ex latere pertinentibus? poterunt ne etiam illi confirmationem, vel renouationem emphyteusis petere? Respondeo, in hac re duas esse opiniones, vna asserentium est, eos posse petere, qui sunt maxime propinqui, si agnati fuerint. Ita Decius apud Clarum *loco citato*, qui etiam testatur sic Doctores communiter sentire.

Alteri est negantium, eos posse petere. Ita Sozinus Iunior *conf. 9. num. 20. lib. 3.* Prima opinio videtur Iulio Claro probabilior.

Quæres, quid dicendum, quando emphyteusis sit Ecclesiastica? Respondeo duas quoque esse opiniones, vnam eorum qui affirmant, idem iuris esse in hac parte de Ecclesiastica emphyteusi, quod est de seculari, atque hanc dicit esse communem sententiam Gozadinus teste Claro *in loco citato*, alteram eorum, qui negant idem iuris esse. Sic Gratus apud Clarum *in questione nuper allata*, qui etiam ait communiter, omnes ita sentire. Prima videtur probabilior, vt docet Clarus, atque hæc opinio est magis consuetudini, æquitati que consentanea.

Sed quid dicendum, si finita generatione emphyteuticarii, res sit in Emphyteusim data alicui extraneo? is ne, qui genus duxit à primo emphyteuticario, poterit iure petere confirmationem, vel renouationem emphyteusis? Respondeo non posse, quia tunc res non est integra, cum sit iam alteri ius quaesitum. Ita Romanus, & Gozadinus apud Clarum *questione præfata*.

Quæres, an si agnatus, vel qui originem trahit à vetere emphyteuticario, non petat confirmationem, vel renouationem emphyteusis iuxta annum à die, quo scriuit emphyteusim esse finitam, possit eam amplius petere? Respondeo minime, ita Romanus, Sozinus, Imola, Gozadinus apud Clarum *eodem in loco proximè allegato*.

Quæres item, an si Dominus rei velit sibi rem emphyteuticam tenere, & non amplius in emphyteusim dare possit adhuc petere confirmationem, vel renouationem emphyteusis, qui descendit à primo emphyteuticario? Abbas *in cap. Bona 2. num. 28. De postulat. prælato*. censet non posse tunc dominum cogi pelli ad emphyteusim renouandam. At Decius *conf. 131. num. 3. Secundo non obstat*, ait, Abbatis sententiam cum communi Doctorum opinione pugnat, qui generatim, & absolute docent dominum posse cogi ad emphyteusim confirmandam, vel renouandam.

Nihilominus Iulius Clarus dicit sententiam Abbatis esse æquiuocam.

Quædam aliæ quæstiones de emphyteusi diluuntur.

CAPVT XIV.

P R I M O quæritur, An emphyteusis præscriptione possit acquiri? Respondeo, posse legitimo temporis cursu, siue longa possessione, hoc est, iure præscriptionis. Nam si emphyteusis profana sit, & secularis, potest acquiri spatio triginta annorum: si Ecclesiastica lapsu quadraginta annorum, si Ecclesiastica Romana, cursu centum annorum. Veluti, si quis tamquam emphyteusis possessor soluerit pensionem triginta, vel quadraginta vel quinquaginta annis, ex quo efficitur, vt si quis perseveret in soluenda pensione, totidem annis renouata emphyteusis censetur.

Secundo quæritur, An argumentum de feudo ad emphyteusim, & è contrario valeat? De hac quæstione Iulius Clarus *lib. 4. recept. sentent. §. Feudum, quest. 3. vers. Et hæc quidem conclusio*: vbi testatur communem esse sententiam argumentum non valere, quia non est idem iuris in emphyteu, quod est in feudo, aut è contrario, siquidem in multis differunt feudum, & emphyteusis: siud enim fidem, & obsequium in beneficiario requirit, hæc verò pensionem, non obsequium: vnde fecimur in emphyteusi succedens, non feudo non item. Nihilominus Speculator *tit. de feudis. §. Quoniam vers. 40.* docet, argumentum de feudo ad emphyteusim vim habere, quando nihil est in iure contrarium: quam opinionem testatur esse communem Sozinus Iunior *conf. 72. num. 37. lib. 1.*

Tertio quæritur, an ius accrescendi locum habeat in emphyteu: exempli causa, datur emphyteusis pluribus, An vno eorum moriente, accrescat alteri supersititi? Bartolus *in l. Si mihi, Et Titio. num. 4. ff. de verb. oblig. censet*, in emphyteusi, iure communi, ius accrescendi non esse, quia est contractus, & ius accrescendi in vitis voluntatibus, non in contractibus vim habet. Hanc opinionem esse communem, testatur Alexander *in l. Si mihi, Et Titio, nuper allata*, & Decius *conf. 326. num. 1.* Clarus *in questione. 39.* Quare si pluribus simul à principio data fuerit emphyteusis, tunc vno decedente, emphyteusis non accrescat alteri, sed reuertitur ad dominum rei Anchar *conf. 246. nu. 2.* Decius *conf. 203. num. 2.*

Quid autem dicendum, quando concessa est emphyteusis alicui, vt eam haberet sibi, & filiis suis, & nepotibus, vt trum vno filio, vel nepote mortuo emphyteusis accrescat alteri filio, vel nepoti supersititi? Respondeo cum Bartolo *in l. Si mihi, Et Titio*, & Corneo *conf. 131. lib. 2.* accrescere, postquam ius acquisitum est vni ex filiis, & nepotibus, quamuis dici queat, emphyteusim proprie non accrescere alteri filio, vel nepoti, sed ad illum transire iure contractus ab initio initi, nam emphyteusis ea lege, & conditione data est patri.

Quæres, quid sit iudicandum, quando pater rem emphyteuticam accepit sibi, & filiis, deinde obierit duobus filiis relicto, quorum vnus sine liberis defunctus est vita, tunc ne emphyteusis accrescat alteri fratri supersititi, siue ad ipsum ne transibit? Respondeo Iason *in l. Si mihi, Et Titio. num. 12.* ad ipsum transire, siue illi accrescere, quando emphyteusis est profana, & secularis: & hanc dicit esse communem sententiam.

Quid verò quando emphyteusis est Ecclesiastica, & data est duobus fratribus ea conditione, vt post obitum ipsorum, & filiorum, & neporum suorum, ad Ecclesiam reuertatur, vt vno ex fratribus mortuo, accrescat emphyteusis alteri fratri? Respondeo, minime, quia, vt dixi, quando res datur in emphyteusim pluribus, tunc vno eorum decedente, emphyteusis non transit ad alterum, sed ad dominum redit. Bartolus *in l. Si mihi, Et Titio*, & Alexander

xander

zander *conf. 167. n. 4. lib. 7.* & hæc opinio est communis, vt testatur Clarus, *quest. 39.*

Quarò queritur, quanam actio ex emphyteusi oriatur? Oritur actio, quæ dicitur conditio ex lege, & testatur Bartolus hanc esse communem sententiam. *l. 1. n. 7. ff. de conditione ex lege:* quæ actio vires suas accipit ex lege Zenonis Imperatoris *l. 1. c. de iure emphyteos.* vnde ante eam legem emphyteoticus contractus obligationem quidem naturalem producebat, sed actionem minimè panebat: quia omnis actio iuris civilis est: quamvis obligatio non solum iuris civilis, sed etiam naturalis sit. Et ante legem Zenoniam, ex locatione ad longum tempus obligatio & actio nascebatur, quæ dicitur ex locato & conducto. At ex emphyteotico contractus obligatio quidem naturalis, sed non actio oriatur.

Quintò queritur, An bona emphyteotica sint Allodialia? Sciendum est apud interpretes iuris Canonici & civilis quædam bona dici Allodialia. Vnde in *lib. 2. Feudorum tit. 54. est de Allodis*, id est, De bonis Allodialibus. Allodialia bona propriè dicuntur iura, siue bona propria à nemine, nisi à solo Deo data, & recognita. Quare bona emphyteotica, vel feudalia non sunt Allodialia, quia ea à domino rei emphyteotice, vel Feudalis tanquam sua recognoscuntur. Dicitur etiam Allodium Gallicè, & Germanicè quasi Allaudium. Allaudium verò dicitur fundus, ager, siue prædium ad possessorem pleno iure pertinens: cuius nomine nulli laudatium (quod vulgò laudemium vocatur) præstatur, & debetur alieni. Ita vt Allaudium, sit nomen compositum à particula privativa, & laudium, hoc est, siue laudatione. Vt sit id prædium, cuius nullus est dator, nullus est laudator, id est, approbator, nisi Deus. Bona igitur emphyteotica non sunt Allodialia, vt est cõmunis sententia teste Claro *quest. 49.* tum quia eorum bonorum dator est dominus, qui proprietatem habet & dominium directum, qui tanquam sua, ea bona recognoscit: tum etiam quia ex re emphyteotica, pensio domino soluitur, siue cuius consensu res ipsa alienari non potest: vt iura præscribunt.

Sextò queritur, An res emphyteotica sit diuidua, an verò indiuidua, hoc est, An possit diuidi? Communis est opinio, posse diuidi, ita vt vnus vnam, alius aliam partem accipiat.

Septimò queritur, An res emphyteotica in legitimam portionem sit computanda? Respondeo ex communi sententia, si emphyteosis sit hæreditaria, eam esse in legitimam portionem numerandam, perinde atque alia bona patris, quæ iure hæreditario ad filios deueniunt, quare talia bona emphyteotica vna cum cæteris bonis paternis censeri, & haberi debent, ita vt tanta sit portio legitima cuiusque filii, quantum est summa omnium illorum bonorum: ex quo etiam sit, vt filius, qui rem emphyteoticam ex toto, vel ex parte acceperat, eam in legitimam portionem computare cogatur, & proinde cum cæteris fructibus conferre. Si verò emphyteosis hæreditaria non sit, tunc in legitimam portionem referri non debet. Ita communis opinio cum Angelo & Glossa in *l. Si patroni. verbo apud heredem. ff. Ad Senatuum consulum Trebellianum*,

Octauò queritur, An possessor emphyteusis nominare queat successorem in emphyteusi? Sciendum est, emphyteusim aliquando dari solitam alicui cum potestate nominandi successorem, quem voluerit in emphyteusi, & tunc etiam si loqui non possit, dummodo tamen sit rationis compos, & nutu, vel signo consensum & voluntatem exprimat, nominando successorem, rata est & firma ea nominatio. Quid autem, si ille dixerit se ad alimenta filii, siue filie dare rem emphyteoticam, quam ipse habet, & postea alium filium tanquam possessorem in emphyteusi nominauit, An in prima traditione censetur facta verè & propriè nominatio. Quidam negant, quia solum videtur ille vnum fructum in re emphyteotica, vel ad vitam filii, vel filie, reseruato sibi iure nominandi quem voluerit, vt post obitum filii vel filie succedat. Alii tamen affirmant veram esse

ic & legitimam nominationem, & proinde secusdam non valere.

Præterea aliquando emphyteusis datur alicui cum potestate nominandi successorem, & ea conditione, vt postea successor nominatus possit etiam nominare quem maluerit, ac ita deinceps ad vitam trium, vel quatuor successorum.

Dubia quæstio est, An quando emphyteusis datur alicui cum facultate nominandi successorem, eo ipso intelligatur nominatus, qui instituitur hæres in emphyteusi. Respondeo: quæquæ sit de iure communi, saltem alicubi est consuetudine receptum, vel statuto decretum, vt is eo ipso pro nominato habeatur: quia quamvis expresse non nominatur tanquam successor in emphyteusi, iure tamen & implicite censetur nominatus eo ipso quod est hæres institutus.

De pactis, quæ solent in emphyteusi interdum apponi.

CAPVT XV.

PACTVM, vt emphyteuticarius pensionem non soluat, nullius est momenti, quia est contra substantiam emphyteotici contractus.

Nam quemadmodum substantia venditionis requirit pretium, & substantia locationis mercedem. *l. Si merces. ff. locati.* sic emphyteusis substantia, pensionem. Abbas *consil. 72. num. 2. volum. 1.*

Pactum ne emphyteuticarius ex dolo, vel lata culpa teneatur, non valet, quia est contra bonos mores.

Primò queritur, An subsistat pactum, vt emphyteuticarius ex leuissima culpa, vel ex casu fortuito teneatur? hoc est, An valeat pactum, vt res emphyteotica sit periculo eius, qui eam in emphyteusim accipit? Respondeo, valere, quia non pugnat cum substantia emphyteusis, quamvis præter naturam eius sit. Atque pacta in contractibus sunt rata & firma ex mutuo contrahentium consensu, quando substantiæ contractus, aut bonis moribus minimè aduersantur.

Sed tunc necesse est, vt emphyteuticarius, qui rem suo periculo suscipit, minorem solito pensionem soluat. Nam periculum & onus quod suscipit, est pretio æstimabile.

Secundò queritur, An consistat pactum, vt emphyteuticarius quamdiu vixerit, pensionem soluat, tamen si res tota emphyteotica pereat? Consistit: quia solum est præter naturam, non contra substantiam emphyteusis & talia pacta ex voluntate contrahentium obligationem recipiunt, & quisque sua sponte potest se alteri obligare.

Tertio queritur, An valeat pactum, ne emphyteuticarius repellatur a domino queat, etiam si quinquennio cessa uerit à solutione pensionis? Valet, quia non contra substantiam, sed præter naturam emphyteusis est, Glossa cuius sententiam sequitur Bartolus in *l. 2. c. de iure emphyteo.* Abbas *consil. 72. lib. 1. Decius cap. 1. de consuetudine, Couarturias lib. 3. variat. resolutionem cap. 7. nu. 1. ad finem.*

Quartè, an vim etiam habeat consuetudo recepta, vt emphyteuticarius non expellatur, si triennio à soluenda pensione desitit? Respondeo cum Abbate *consil. 72. volum. 2. n. 1.* vim habere, quia consuetudo potentior est, quàm pactum priuatorum: vt colligitur ex *cap. ult. de consuetud. c. Barol. in l. Omnes populi. ff. de iustit. c. iure.*

Quarò queritur, Quidam præter pensionem debeat emphyteuticarius Domino, si rem ipsius consensu vendiderit? Respondeo, iure communi debere quinquagesimam partem pretii, *l. ult. c. de iure emphyteotica.* Alicubi moribus vrentium receptum est, vt soluat emphyteuticarius

nus quadragesimam partem pretii, in modo etiam vigesima. Hanc partem pretii, siue quinquagesimam, siue vigesimam, iuris canonici, & civilis interpretes appellant Laudemium: porò laudemium in Latinum nomen non est; sed Longobardum, quamuis à Latino verbo, meo iudicio, deducatur: laudare, teste Aciato *in Parergis*, Antiqui vsurpabant pro Approbare, unde dictum esse videtur Laudemium, laudatium, quemadmodum à Dono donatium. Quia nimirum, Emphyteuticarius, cum annuente & consentiente Domino rem vendit, & quinquagesimam pretii partem Domino pendit, tunc Dominus laudat, hoc est, approbat venditionem, & emphyteusim renouat, ac propterea ea pretii pars, quæ ipsi præstatur, Laudemium dicitur, quasi laudatium.

Quinto quaeritur, An sit soluendum Laudemium Domino, cum emphyteuticarius rem emphyteoticam ad alium transfert donatione? Respondeo cum Siluest. *in verbo emphyteusis, qu. 2.* esse soluendum, & Laudemium debetis, qui rem emphyteoticam donatione recipit, nec enim eam accipere potest, nisi illum ad rem emphyteoticam Dominus admittat: quod si rei possessionem absque domini consensu accepit, iure suo cadit, & communem esse sententiam, videlicet Laudemium Domino debetis, testatur Iulius Clarus *lib. 4. receptarum sententiarum, quasi. 23.*

DE FEVDIS.

MULTI Iuris Ciuilis interpretes de Feudis scripserunt, inter alios. Franciscus Sousbeckius, Franciscus Curtius iunior, Iacobus cognomēto de Ardizone, Iacobinus S. Georgii, Ioā. Baptista Caccialupus, Petrus de Bella Pertica, Petrus Rauennas, Valdricus Zafius, Laurentius Syluanus, Petrus Rebuffus, Ioan. Blanchus, Ioan. Ferrarius, Andreas Iserria, Guilielmus Hānctonius, Martinus de Siluanis. Varias in idem quaestiones de Feudis, Aluarotus, Baldus, & Syllanus disputarūt. Præterea extāt duo libri Feudorū in corpore (vt dicūt) iuris ciuilis, quos Obertus Iuris consultus ex vsu Mediolanensū, & aliarū ciuitatum, satis cōfuse collegit: in quibus nōnullæ cōstitutiones Imperatoriæ legūtur, vide licet Lotharii eius nominis primi, & Lotharii secūdi, Federici primi, & Federici secūdi, & Henrici septimi. Porro canonici iuris interpretes tractant de Feudis, *cap. 1. & 11. de Feudis*. Eguinarius Baro Iuris cōsultus Gallus quatuor libros edidit *de iure beneficiorū*, hoc est, de iure Feudorū, & titulos ac libros Feudorū breuiter explicauit, & Franciscus Duarenus commentarium edidit in cōsuetudines Feudorum.

Vnde dictum sit Feudum, & vnde Feuda originem traxerint.

CAPVT I.

URSI Ciuilis interpretes passim aiunt Feudum esse deductum à Fide, quia is, qui rem in Feudum accipit, de data se rei domino obstringit, & obligat: Verior tamen est illorum opinio, qui dicunt, Feudum esse vocabitū Gothicum, vel Longobardicum, non Latinum, deductum fortasse à Germanica voce Feudi, quæ bellum, siue militiam significat. Vnde in constitutionibus Caroli Magni, Fedofus dicitur, qui hostis est publicus.

Cæperunt igitur Feuda ex eo tempore, quo Longobardi in Italia regnum tenuerunt, quos deinde in Feudis dandis Carolus Magnus, ac postea eius, & demum Germani Imperatores in Francia, Italia, Britannia, & Germania imitati fuerunt.

Nam præda bello occupata victor ea lege colenda, & fruenda suis militibus tradebat, vt cum perpetuo domini agnoscerent, & se illius homines, hoc est, quasi clientes profiterentur: & propterea huiusmodi præda feuda dicebantur, & qui ea accipiebant, Vasalli appellabantur, quasi famuli. Non enim serui, aut famuli dici voluerunt, sed nomine paulo honestiore Vasalli, hoc est, subiecti iurisdictioni eius, qui rem in feudum dabat: & qua profitebantur se esse homines illius, à quo rem in feudum accipiebant, edita, & constituta est solennis in feudis accipiendis formula, scilicet, vt fidem, & hominum præstarent, quod postea magis Barbare dictum est Homagium. Et ab initio feuda quædam quasi precario tantum dabantur, vt ea dominus, quoties ei libeter, vel commo dum esset, reuocaret & reuocaret. Postea vero institutum est, vt etiam in perpetuum res fidei & domini conditione feuda traderentur. Franciscus Conanus vult vasallos esse dictos, qui olim coloni dicebantur, & ab antiquioribus Galis deductam esse consuetudinem, vt præda in feudum darentur, eo quod Cæsar *lib. 3. de Bello Gallico* scripserit, eos, qui opibus valentes, multos habuisse deuitos, quos secum in bellum ducerent, Solduros vocatos sua lingua, quorum hæc erat conditio, vt omnibus in vita commodis vna cum his fruerebantur, quorum se amicitia dedidissent. Quod si quid his per vim accidisset, aut eundem casum sentirent ipsi, aut mortem ipsi conficerent.

Feudum igitur est genus quoddam clientelæ, quo vel dignitas, vel vctigal, vel prædium aliquod ea lege datur alicui, vt & ipse, & ipsius posteris atque hæredes beneficii auctorem perpetuo agnoscant, & quasi pro patrono colant & habeant, eiusque caput, existimationem, & fortunas omnes tueantur.

Illius igitur origo & causa fuit, vt victores cum gratiam suis Ducibus, Præfectis, ac militibus pro opera in bellis & præliis egregie nauata referre vellent, honoribus & facultatibus, quæ fuerant gentium bello deuictorum, sibi deuicerent, & obligarent: & proinde tanquam deuotos clientes haberent, quorum opera bello partem prouinciam in posterum, si opus esset, tueri possent: & hos sua lingua Vasallos nuncuparunt, hoc est, siue iurisdictioni subiectos. Eguinarius Baro quod cæteri auctores voce Longobardica, Feudum appellant, vocat beneficium: & cum, qui vulgo dicitur vasallus, seu potius Feudatarius, nuncupat beneficium.

†

Feudorum varia genera & diuersa.

CAPVT II.

INNUMERAS Iurisconsulti Feudorum species enumerant, tot videlicet, quot solent esse pactiones in feudis apponitur. Ego tamen doctrinæ causa, earum aliquas recensabo.

Feudum igitur multiplex est. Nam aut propriè, aut impropriè dicitur feudum: propriè est, quod impliciter pure, & directo conceditur, nulla temporis, aut certi obsequii, officii, siue seruitii, vt dicunt, determinatione, §. penultimo & ultimo tit. Quid sit inuestitura lib. 2. Feudo. & tit. Quibus modis feudum constitui potest. cap. 1. lib. 2. Feudo.

Feudum impropriè censetur, quod ad certum officium, vel obsequium est ex pacto concessum, §. ult. tit. Quid sit inuestitura lib. 2. Feudo. talia feuda sunt, quæ certis temporibus, locisque certum debent officium, vt aduentanti in oppidum regi, vel in prouinciam, mensam apparare, apponere feracula, aquam suppeditare lauandis manibus, ignem absque fumo struere, alseruare niuem in æstate, ensem præferre, coronam regiam puluino aurato impolitam manibus tenere, domum, vel certam quampiam arcem custodire: quod dicitur feudum Guardie, hoc est, custodiæ: vel res Principis gubernare & procurare, quod dicitur feudum Castaldie, hoc est, procurationis.

Secundò, feudum vel est Regale, vel non Regale. Regale est, quod ab Imperatore, vel Romano Pontifice, vel à Rege, vel à Principe, qui superiore non agnoscat, conceditur, habens, præter simplicem iurisdictionem, dignitatis nomen, & ius, quod Titulum vocant, videlicet, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & cætera id genus beneficia, cap. 1. tit. Quis dicatur Dux, lib. 2. Feudo. Feudum non Regale est, quod nihil dignitatis, vel eminentiæ affert, siue à Principe ipso, siue ab inferioribus, vt plerumque fit, constituitur, cap. 1. tit. De iis, qui feudum dare possunt lib. 2. Feudorum.

Tertiò, feudum aliud est nobile aliud ignobile. Nobile habetur, quod suum possessorem, siue accipientis personam vel nobilem facit, vel si prius fuerat, nobilem ostendit: vt eum ab Imperatore, vel à Rege conceditur, cap. 1. tit. Quis dicatur Dux, lib. 2. Feudo. Ignobile feudum est, quod à plebe, vel priuatis hominibus concedi solet. Item dicitur dari à minoribus Valuatoribus, hoc est, plebeis, quasi ad valuas stantibus. cap. 1. tit. De iis, qui feudum dare possunt, lib. 2. Feudo.

Quartò, feudum aut est Ecclesiasticum, aut seculare. Ecclesiasticum est, quod vel Ecclesia dat alteri, vel ipsa accipit ab alio, vel quod in Clericum confertur, vel quod clericus, vt clericus concedit, cap. 1. tit. De iis, qui feudum dare possunt, lib. 2. Feudo. Seclulare feudum est, quod à ciuili Principe, vel à quolibet alio laico accipitur, cap. 1. §. Marchio, tit. De iis, qui feudum dare possunt.

Quintò, feudum, aliud est Reale, aliud Personale, reale est, quod ad hæredes iure transit, tum Domini, tum beneficiarii, cap. 1. tit. De iis, qui feudum dare possunt lib. 2. Feudo. Personale dupliciter est, vno modo, quia ad hæredes accipientis non transmittitur, quamuis dantis possessores obliget: cuiusmodi est, quod conceditur alicui causa pacis tuendæ, aut territorii custodiendæ, vel arcis, vel domus, quod (vt supra diximus) feudum guardiæ nominatur. Tale etiã est, quod datur causa procurandæ, vel gubernandæ rei Principis, quod feudum castaldie vocatur, cap. 1. tit. De feudo guardiæ, lib. 2. Feudo. Altero modo feudum personale censetur, quod neque ad dantis, neque ad accipientis hæredes pertinet, vt solidata cap. 1. tit. Quis dicatur Dux, lib. 2. Feudo. solidata dicitur Longobardicæ pensio solidorum.

Sextò, feudum aut est masculinum, quod tantum ad mares pertinet: aut femininum, quod feminis etiam ex pacto conceditur, §. Filiam de successu feudi, lib. 2. Feudo. &

§. Hoc quoque, tit. De iis, qui feudum dare possunt, eodem libro.

Septimò, feudum aut est Antiquum, aut Paternum, aut Nouum: Antiquum est, quod Maiores communis agnationis supra quartum gradum habuerunt. Paternum feudum est, quod parentes, siue progenitores vique ad quartum gradum tenuerunt, veluti auus, proauus, abauus, atauus, nam tritauius, & reliqui superiores Maiores appellantur, & feudum, quod illi acquisierunt, non paternum nominatur. Nouum verò feudum vocatur, quod cepit in persona beneficiarii, neque ad eum peruenit ex successione, cap. 1. de successu, tit. de successione feudi, libro 1. feudorum: est item maternum feudum, quod à femina cognationis capite descendit, cap. 1. tit. de feudo femina lib. 2. Feudo.

Octauò, feudum aut diuidi non potest, quod ideo dicitur indiuiduum, aut est diuisionum, quod diuisionem admittit. Indiuiduum feudum est Regnum, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & cætera, quæ dignitatem habent, reliqua verò feuda diuisionem admittunt.

Nonò, feudum aut est arctioris fidelitatis, & obsequii, aut simplicis fidelitatis, & obsequii. Is tenet feudum primum, qui in verba Domini iurauit. Is tenet feudum secundum, qui rem in feudum accipit, promittens, non iurans, fidelitatem & obsequium.

Decimò, feudum aut dicitur Ligium, aut non ligium. Ligium est, cum quis iurat se Domino fidelem futurum contra omnem hominem, nullo excepto. Non ligium est, quando in iure iurando is, qui iurat fidelitatem, excipit in premissum Dominum, veluti si iures te Duci futurum fidelem in omnibus, exceptis iis, quæ ad Imperatorem, vel Regem, vel principem pertinent. Denique si feudum datur ex pacto, vt ad annum duret, dicitur Annale: Vt transeat ad hæredes, dicitur Hereditarium: si pecunia sit empti, dicitur emptium.

Sciendum est varias esse consuetudines in feudis: nam aliæ sunt in Germania, aliæ in Francia, aliæ in Italia: & in Italia aliæ sunt in Ducatu Mediolanensi, aliæ in Regno Neapolitano. Et hinc est, vt Autores, qui de feudis agunt, varias sententias sequantur, nam alii scriptores sunt Germani, alii Galli, alii Itali, Medionanenses, aut Neapolitani.

Quid sit Feudum.

CAPVT III.

PRIMO queritur, quot, & quæ ad feudi naturam pertineant? Pertinent hæc: quæ sequuntur.

Primò, Dominus retinet sibi rectum dominium, & proprietatem, cap. 1. tit. In quibus causis feudum amittitur. In lib. 2. feudorum.

Secundò vile dominium transit ad eum, qui rem in feudum accipit, & propterea ille habet actionem vindicandi rem quasi dominus alioqui vindicare non posset, iuxta id quod habetur in l. Quintus ff. de auro, & argento legato.

Tertiò: Dominus habet ciuilem possessionem: is verò, cui data est res in feudum, naturaliter possidet, quia penes dominum manet proprietatis, & directum dominium rei.

Quartò, feudum solum consistit in rebus soli, & rebus immobilibus, vel quæ pro immobilibus habentur.

Quintò, si qui feudum accipit, Domino consuetum obsequium non præstat, feudi ius amittit, & à feudo repellitur.

Sextò, sine domini voluntate feudum alienari non potest.

Septimò, Feudum, quando simpliciter datur, in perpetuum datur, non ad tempus, nisi id in pacto exprimitur.

Octa-

Octavo, Dominus ei, qui rem in feudum accipit, tradit possessionem.

Secundo quaeritur, quot ex praedictis pertineant ad substantiam feudi, sine quibus feudum esse non possit? Respondeo, duo tantum, videlicet, ut in feudum data sit res soli, vel immobilis, vel quae talis habeatur, & is, qui rem accipit in feudum, fidelitatem & obsequium Domino promittat: & hinc fit, ut directum dominium maneat penes Dominum, & utile transeat in beneficium.

Reliqua sunt in feudo praeternaturalia: quae sicut in aliis contractibus, salva feudi substantia, conditionis mutantur, ut si in haeredes non transmittatur ex pacto, ita ut dicatur feudum personale: vel si annum tantum duret: vel ad aliud certum tempus, & dicatur annuum, & temporarium: vel ut ad haeredes transferatur, & dicatur hereditarium: vel ut transeat ad foeminas, & dicatur foemininum, vel si officium, aut debitum obsequium remittat, vel fidelitatis sacramentum, siue iurandum, ita ut sic feudum immune & liberum: denique si certa alia pacta apponantur, ut custodia domus, vel arcis, vel territorii: unde dictum est feudum guardiae: vel procuratio rerum, unde vocatur feudum Castaldiae: Castaldus enim est procurator, vel gubernator rerum: vel in singulos annos certa innumerata pecunia, vel in fructibus rei pensio.

Tertio quaeritur, in quoniam feudum differat ab emphyteusi? Differat in multis.

Primo, qui rem in emphyteusim accipit, non debet Domino obsequium personale, sed reale dumtaxat pensionem: ac is qui rem accipit, in feudum simpliciter, & proprie, debet Domino personale obsequium: quamvis etiam aliquando in singulos annos ex pacto, certam pecuniae quantitatem soluat.

Secundo, si fuerit controuersia inter eos, qui rem nomine feudi habent, dominus habet ius cognoscendi, & iudicandi causam: Secus in emphyteusi. Ratio est, quia Dominus feudi, sibi personam eius, qui feudum accipit, obstrinxit, & obligauit, ac proinde in eum iurisdictionem exerceat: ac dominus rei emphyteuticae emphyteutici personam sibi minime deuinxit, nisi ratione rei in emphyteusim datae.

Tertio, sine Domini consensu beneficiarius, siue feudatarius feudum in pignus dare non potest, cum tamen possit rem emphyteoticam emphyteuticarius, ut in hoc eodem libro ostendit, cap. 9. Ratio est, quia qui rem in feudum accipit simpliciter & proprie, solum debet Domino obsequium personale, non aliquam pensionem, in numerata pecunia, vel in fructibus rei consistentem, nisi ex pacto: ac emphyteuticarius debet Domino pensionem ex fructibus rei, & ita potest eam rem in pignus creditori dare, ut is ex ea re fructus percipiat, quibus suum debitum recuperaret.

Quarto, qui rem in feudum simpliciter accipit, nequit absque Domini voluntate feudum alteri dare: & emphyteuticarius ius suum potest alteri donare. Cuius rei ratio haec est, quia beneficiarius, siue feudatarius persona manet Domino obligata: unde feudatarius nequit alterum in sui locum subrogare & supponere: Dominus enim feudatarii personam elegit. An in emphyteusi, res, non persona emphyteuticarij est obstricta Domino.

Quinto, in feudo foemina succedere nequit, nisi fuerit feudum foemininum, aut nisi id expressè actum fuerit. Et personale foemina autem nequit seruire Domino aequè idoneè, ac vir: ac res in emphyteusim datur, ut is qui accipit, eam meliorem efficiat, quod aequè, ac vir potest foemina praestare.

Sexto eadè ratione fit, ut feudatarius nequeat villo modo feudum ad alium transferre: ut potest emphyteuticarius ius suum alteri donare, vel legare, quia feudatarius suam personam domino obligauit, & eius fidem Dominus elegit: ac res in emphyteusim datur, ut melior fiat.

Septimo, feudatarius non cogitur Domino obsequium praestare, nisi exigente Domino: ac emphyteuticarius, tem-

pote constituto debet omnino pensionem Domino solvere, ob eam scilicet causam, quia feudatarius debet Domino personale obsequium: ac hoc praestare non cogitur, nisi indigente & postulante Domino: emphyteuticarius verò debet ad certum diem pensionem Domino: Dies autem pro Domino interpellat, quamuis ipse dominus non peccat.

Ultimo feudatarius potest sine Domini voluntate: scilicet feudo abdicare, ac emphyteuticarius nequit citra Domini rei emphyteuticæ consentum, illam dimittere: propterea quod Dominus feudum in feudum dat alicui, ut de eo bene mereatur, hoc est, studio, & amore conferendi in eum beneficium, ac proinde feudum est in gratiam, & utilitatem feudatarii, ac rem accipit quis in emphyteusim, ut reddat eam meliorem, quod est in bonum & utilitatem Domini. Ergo feudatarius feudum deponere potest sine Domini voluntate: ac emphyteuticarius verò non potest rem emphyteoticam deserte.

Qua res possint in feudum dari.

CAPVT IV.

PRIMO quaeritur, An res aliena in feudum dari queat? Respondeo, in cap. i. tit. de Inuestitu. de re aliena facta lib. 2. Feud. hoc haberi: (si quis sciens rem alienam, dedit in feudum ignorantem, tunc is, qui accipit, potest agere, ut alia res eundem bonitatis, & aetimationis sibi detur in feudum, cum prima sit euicta. At si quis sciens, rem alienam accepit in feudum, nisi speciali pacto sibi prospexit, agere non potest euicta re.)

Secundo quaeritur, An res alteri obligata possit in feudum dari? Respondeo ex eodem capite, Aut is qui accipit, scit rem obligatam alteri, aut ignorat: si ignorat, potest agere, ut alia res aequè bona, & quae tantuodem valeat, sibi detur: si sciens, non potest agere, nisi speciali pacto sibi cauere.

Tertio quaeritur, An Dominus possit in feudum dare, cum feudum nondum est apertum? Feudum apertum dicitur, quod est vacuum possessore beneficiario: quemadmodum aperta via appellatur, quae in veterem statum redacta est. Feudum igitur, quod adhuc à veteri beneficiario possidetur, non dicitur apertum feudum. Respondeo igitur: Aut Dominus dat in feudum, sub conditione videlicet, si vetus beneficiarius decesserit absque filiis, & nepotibus, & agnatis, ad ipsum feudum vocatis: vel sub conditione, scilicet, quando ipsum feudum ad Dominum iure deuolutum fuerit: Aut dat simpliciter absque vlla conditione. Si primum, tunc contractus subsistit, ut est communis opinio, teste Iulio Claro libro 4. Sententiarum, §. Feudum, q. 14. Si secundum, tunc contractus non valet, etiam si postea vetus beneficiarius absque haerede ad feudum vocato è viuis excesserit: quia tractu temporis non conualescit, quod initio irritum fuit. Sic communis sententia, eodem Iulio Claro teste. Et certe Principes cauere debent, ne deint occasionem optandae, & captandae mortis, concedentes feuda, quae nondum sunt aperta: sicut enim beneficium Ecclesiasticum cum nondum sit possessore vacuum, hoc est, quum non vacet, conferri in alterum nequit, si nec feudum, quod adhuc à veteri beneficiario, siue feudatario possiderit.

Quarto quaeritur, An res incorporales, cuiusmodi sunt seruitutes rerum, vel personarum, & ius exigendi redditum annuum perpetuum, possint in feudum dari? Possunt, quia tales res pro immobilibus habentur, & in eis, quasi possessionem, & quasi dominium esse dicimus. I. Seruitutes qua. ff. De Seruitut. urban. & I. Possessores, C. de Feudis patrimonial. lib. 11.

Quinto

Quintò quaeritur, An res, quam alienare prohibemur, possit in feudum dari: Non potest dari in feudum nouum, bene tamen in feudum vetus. *c. i. tit. Per quos fiat investitura lib. 2. Feud.* ubi habetur sic: Noui vero investitura feudi, non ab alio rectè fit, nisi ab eo, qui legitime suorum bonorum administrationem habet: qui enim qualibet ratione aliquid de suis rebus impeditur alienare, is nec per feudum poterit investituram facere. Ratio diuersitas est, quia vetus feudum est, quod quis a parentibus ad feudum vocatus habet: nouum verò feudum est, quod nunc primum datur, & traditur: ergo is, qui prohibetur rem alienare, in feudum nouum dare non potest, quia rem alienat, ac cum vetus feudum renouat, beneficium in eo consummando, vel et possessionem tradendo, non alienat rem, quia alienatam inuenit.

Sextò quaeritur, An Episcopus, vel Ecclesiae Praepositus possint Ecclesiae, cui praestit, in feudum nouum dare? Respondeo, certè iuris esse, rerum Ecclesiasticarum alienationem iure communi prohiberi. *Authen. de non alien. aut permittan. reb. Ecclesiast. Et Authen. de Ecclesi. ff. rerum alienat. Et solut. Et c. Nulli. de reb. Eccl. non alien. nisi ex certis causis, & causa, & solenni iuris formula seruata. c. sine exceptione, 12. q. 2. c. Dudum. de reb. Ecclesi. non alienan. in 6. Vnde, nisi id licet, quod habetur in c. 2. de Feudis. res immobiles Ecclesiae in feudum dari non possunt: hoc enim Episcopi, & Praeclti Ecclesiarum iure iurando promittunt.*

Quid verò, si res Ecclesiae solita fuerint in feudum dari, poterant Praelati iterum in feudum dare, si redierint ad Ecclesiam liberè feudo, eo quod beneficiarius à feudo ceciderit, vel eo quod absque legitima prole decederit? Respondeo, tunc posse in feudum dare, dum modo id sit in euentum Ecclesiae vtilitatem. *cap. vlt. de Feudis.* etiam absque alia solenni iuris formula, quia tunc Praelati alienant res Ecclesiae, quae alienari solite sunt: ad talem verò alienationem non requiritur alia solenni formula, nisi ut ipsa sit in euentum Ecclesiae vtilitatem.

Quid tandem si Ecclesia non possit feudum recuperare, restitente beneficiario, seu feudatario potentia? Respondet Panorimitanus *ex cap. vlt. de Feudis*, posse tunc Ecclesiam feudum in alterum potentiorum conferre, qui recuperet feudum, sibi que rehaereat Ecclesiam.

Septimò quaeritur, An decima, quae solita est in feudum dari laicis ante Concilium Lateranense (sub Alexandro III. si libera ad Ecclesiam reuersa fuerit, possit de nouo in feudum dari laico? Non potest, quia ad suam naturam, & conditionem redit. *c. Prohibemus, de Decimis.*

Qui possint feudum dare, & accipere.

CAPVT V.

PRIMO quaeritur, An Episcopus possit in feudum dare res Ecclesiae, cui praestit? Respondet Hostiensis *in summa tit. de feudis, versu. Quis possit constituere.* Olim in feudum dare solebant res Ecclesiarum, Episcopus, Praepositus & Abbatissa, ut constat ex libro 1. *Feudorum. tit. Qui dare in feudum possint. tit. 6. eod. lib.* dicitur: Item si Episcopus, vel Abbas vel Abbatissa, vel Dominus plebis feudum dederit de rebus Ecclesiarum, quae eis subiectae sunt, & tituli vocantur, nullum habere vigorem, secundum hoc, quod constitutum est à Papa Urbano in Sanctam Synodo, hoc est illud, quod post eius decretum fuerit datum: quod autem ante datum fuerit, firmiter permanere debet. sic sibi. Nunc autem Episcopi, vel alii Ecclesiarum Praeclti dare in feudum res Ecclesiae non possunt, nisi Romani Pontificis auctoritate, & mandato, *c. Per tuas, de donationibus.* Hoc verò, inquit Hostiensis, locum habet in rebus Ecclesiarum, quae non sunt solite in feudum dari: alioqui enim res, quae ab antiquo tempore, nomine, & iure feudi concedi

consueverunt, possunt Episcopi in feudum dare, cum iubeat ad Ecclesiam redierint, & feudum Ecclesiae non noceat, *cap. vlt. de Feudis.* ubi sic habetur: (Ad haec, si vassallatum tuum feudum alienare contingat, amplius filium vel consanguineum eiusdem feudi consortem de ipso valeas inuestire: & si feudum per te recuperare non possis, facile potes concedere alteri, per quem ipsa Ecclesia valeat rehaere.) Sic ibi, hoc est, qui ipsum feudum recuperet, & Ecclesiam vel feudi dominam agnoscat.

Secundò quaeritur, An possit Episcopus decimas in feudum dare, hoc est, ius decimas exigendi, & percipiendi? Non potest: *id enim colligitur ex c. Prohibemus, de decimis, & id ratio ipsa confirmat, quia tale ius est spirituale, quod nequit in laicum cadere, decimae enim debentur Ecclesiae, tanquam stipendia & alimenta Clericorum ministrantium in eo, cap. His itaque, 13. quest. 1. Et c. Ad haec, c. Quamus, Et c. de decimis.* Concilio Lateranensi sub Alexandro III. in habetur in *c. Prohibemus, de decimis*, sancitum est, ne decimae, quas laici ante illud Concilium auctoritate, & consensu Ecclesiae acquisierant, in laicos transferrent. Noluit Concilium adimere possidentibus iam decimas, sed prohibuit, ne in alios laicos transferrent. Et quia difficile est probare titulum, videlicet se acquisiuisse decimas ante illud Concilium Lateranense, receptum est vlt. in Gallia, teste Duareno in *Commenta. de feudis. ca. 5. nu. 7.* ut laici eas retineant, dummodo possessionem excedentem hominum memoriam, id est, centum annorum probent: & se recognouisse Ecclesiam earum decimarum dominam, & nomen istius possidisse.

Dubiae verò quaestio est, An laicus, qui tales decimas possidet, possit eas in feudum dare? Non potest iure: nam interdictum illi, hoc est, *c. Prohibemus, de decimis*, nihilominus tamen, inquit Zazius in *Epitome in usus feudorum*, in Germania id sit consuetudine. Duareno auctore, in *Commenta. de feudis. 3. nu. 7.* putat nihil obitare, quod habetur in *c. Prohibemus*, quo minus laicus, qui decimas tales in feudum acceptas possidet, eas donare, vendere, & in feudum dare laicis possit: quod probat auctoritate Caroli Molmeri, & ratione. Quia Concilium, ait, interdicat laico, ne tales decimas alienet, & transferat in laicos, sed nihilominus consuetudine retinetur, ut id possit, quia ante Concilium Lateranense, datae sunt laicis decimae ea conditione, ut possent eas in feudum dare: quod ius quaeritur laicis Pontifex non potuit auferre. Ceterum contra ius & rationem haec scripsit Duareno. Quis enim negare iure potest, potuisse Concilium, & Pontificem id potestatis & iuris adimere laicis, cum laicis decimarum capax non sit, nisi auctoritate & privilegio speciali Ecclesiae? Quis tandem inficiari merito queat, eam consuetudinem esse corruptellam, cum sit facti. Canonibus contraria? Quid hac in iura vi testimonio Caroli Molmeri ad excusandam corruptellam, qui multa & dixit, & scripsit contra immunitatem Ecclesiasticam, & auctoritatem Pontificiam sacris sanctionibus confirmatam.

Tertiò quaeritur, An Romanus Pontifex possit in feudum dare res non solum Romanae Ecclesiae, sed etiam cuiusvis alius Ecclesiae? Possit, quia iure diuino est caput & pastor omnium Ecclesiarum, *c. Cuncta per mundum, 9. q. 2. Curia par. 2. de feudis, Et Zazius in Epitome in usus feudorum c. 5. Hanneton. lib. 1. iuris Feudorum, c. 5.*

Quartò quaeritur, An Abbas, & alii Clerici inferiores possint in feudum dare bona Ecclesiae, eius administrationem habent? Possunt, si rerum Ecclesiasticarum administrationem habent, *lib. 1. feudorum tit. 1.* Hoc locum habet in us, qui praesunt Ecclesiis, ut Abbas, Praepositus, & alii similes. Item, si res Ecclesiae solita est in feudum dari, *cap. 2. de feudis, Et lib. 1. feudorum tit. 1. Et in eod. libro tit. 6. §. idem habetur.* Idem iuris est, si sit Praepositus, vel Abbatissa, vel alia Ecclesiastica persona, quae antiquitus non sit solita in feudum dare, scilicet, ut quod dederit, de iure non valeat.

Quintò quaeritur de laicis, An Duces, Marchiones, & Co-

mities in feudum dare queant. Possunt, immo etiam alii nobiles vti eis inferiores, qui Barones dicuntur. Nam in *lib. 1. Feudorum tit. 1. De iis, qui feudum dare possunt. vers. Marchio*, dicitur: (Marchio, & Comes similiter feudum dare possunt. Sunt etiam alii, qui ab istis feuda accipiunt, qui & ipsi feuda dare possunt: ipsi verò, qui ab eis accipiunt feudum, minores Valuasores dicuntur.) sic ibi.

Sextò quaeritur, An minores Valuasores possint in feudum dare, *lib. 1. Feudorum tit. 1. §. Notandum*, sic est: (illud beneficium, quod à Regis Capitaneis, atque Regni Valuasoribus aliis impenditur, propriè iure feudi censetur. Illud verò, quod à minoribus in alios transfertur: non iure feudi indicatur, licet aliter in curia Mediolanensi obieretur.) Idem habetur *lib. 2. Tit. 7. de natura feudi*. Sciendum est *lib. 2. Feudorum tit. 10. Quis dicatur Dux, Marchio, Comes*, dici maiores Valuasores, qui à Rege, duce, vel príncipe duce Maiore, vel Comite feudum accipiunt, qui verò accipiunt feudum à Valuasoribus maioribus, dicuntur Valuasores minores: & qui accipiunt à Valuasoribus minoribus, dicuntur Valuasores, id est, Valuasores minimi: qui olim feudum non dabant, licet feudum transferrebant, & transferrebant in alios, hoc est, feudum novum in suis rebus propriis, & liberis ab omni feudo non constituebant, sed vsu postea receptum est, vt etiam novum feudum darent.

Septimò quaeritur, An quisvis patrifamilias, quamvis ignobilis sit, plebeius, rusticus, habens praedium allodialè, hoc est, patrimoniale liberum ab omni feudo, & nulla dignitatis, vel praesententiae conditione praeditum, possit in feudum dare? Conuenit inter omnes posse dare alicui plebeio, vel rustico, quia *lib. 1. Feudorum tit. 3. dicitur*: (Novi verò inuestitura feudi non ab alio rectè fit, nisi ab eo, qui legitime suorum bonorum administrationem habet:) ergo à contrario, qui habet liberam suorum bonorum administrationem, potest rem suam in feudum dare. Vnde dicunt, id, quod habetur *lib. 1. Feud. tit. 1. videlicet* Feudum novum non date, nisi cum, qui est aliqua dignitate praeditus, esse correctum per id, quod dicitur *eodem lib. 1. tit. 7. Duareo. commentario in consuetudines feudorum. cap. 7. n. 11. negat* posse in feudum dare, quia in feudum dare est dignitatis, qui enim dat in feudum vasallos, quos dicitur, habet: at qui vasallos habet, iurisdictionem in eos exercet. *lib. 1. Feud. tit. 3. de prohibita feudi alienatione* Sed talis dignitas homini ignobili, plebeio, & rustico non conuenit. Quaequid sit de iure, sequenda est in hoc consuetudo gentis, provinciae, vel patriae.

Octavò quaeritur, An minor viginti quinque annis possit in feudum dare? Novum feudum, si curator em habeat, dare non potest, licet vetus possit. *lib. 2. §. ad tit. 2. in principio*, nam res suas alienare non potest: at non videtur alienare, qui veterem alienationem renouat, *ex l. 1. §. Aqueductus. ff. de aqua quotidiana. & stagna*. Pupillus verò, quia non potest se obligare, quamvis conditionem suam possit meliorem facere, nequit dare in feudum. Idem dicendum est de furioso, qui rerum suarum administrationem non habet. *l. 1. cui ff. de actio. & oblig.*

Nonò quaeritur, An femina possit in feudum rem suam dare? potest *lib. 1. Feudorum. tit. 2. Per quos fiat inuestitura §. Feminam*, vbi dicitur: (Feminam quoque etiam noui feudi inuestituram facere posse, plerumque consentunt.)

Decimò quaeritur, qui possint feudum accipere? *lib. 1. Feud. tit. 3. §. personam*, dicitur: Personam verò inuestituram accipientis non distinguimus. Hoc dicit, quia ante doerant, multum referte, vt maior sit, an minor is, qui feudum dat, siue inuehit alicquem. Quæres, an seruus feudum accipere queat? Potest, vt dicitur *lib. 1. Feudorum. tit. 3. §. Personam*. Et quemadmodum seruus res

alias iure communi domino acquirit, sic etiam feudum acquirit domino.

Quibus modis feudum acquiratur, & primum de inuestitura.

CAPVT VI.

PRIMO quaeritur, Quot modis feudum acquiratur? Respondeo, tribus modis, inuestitura, longa possessione, hoc est, praescriptione, & successione. De his omnibus singulatim dicendum est, de quibus Ardzon *lib. de vsibus feudorum. cap. 36. Curtius, tractatu de feudis par. 2. quest. 4. Lazarus in Epitome feudorum. cap. 6. num. 1. & 2. Francionius lib. 1. de iure feudorum. cap. 7. Duarenus in commentario in consuetudines feudorum in cap. 7.*

Secundò quaeritur, Quomodo per inuestituram feudum dari, & accipi solet? hoc est quaerere, Quo ritu, & formula, quis per inuestituram feudum det, vel accipiat? Sciendum est, recentiores iuris Civilis, & Canonici interpretes cum quis rem in feudum accipit, siue feudo donatur, eum feudo inuehit, dicere solere, & ipsam feudi apprehensionem, siue silectionem inuestituram appellant.

Potèd inuestitura, barbarum nomen est, nec apud Latinos scriptores vsipiam legitur, sed solum in legibus Longobardorum, & Francorum, & Germanorum *vest*, & *Deust*, in hisce legibus inueniuntur ficta vocabula, pro eo, quod Latine diceretur, confirmare, & stabilire. Inuestitura igitur est apprehensio possessionis feudi, & is dicitur in feudum inuehit, qui feudi possessionem nanciscitur. Fit autem talis inuestitura, cum hasta, vel cum aliquod aliud corporatum instrumentum traditur à domino: quomodo etiam Romani iuris instituto, nullae alienationes sola conventionione fiebant, sed solenni mancipatione, vel naturali traditione, adhibita certa verborum formula firmandi causa *l. ff. de praterita stipulat. Sic* Longobardi titum aliquem, erecto scilicet vexillo, vel gladio, vel hasta, praeter conventionem, adhiberi volebant, sed praecipue hasta tradita, quia apud veteres celeberrime fuisse ritus haste. Vnde Iustinus *lib. 49. (Per ea, inquit, tempora reges hastas pro diademate habebant. Nam, & ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluerunt: ob eius religionis memoriam, ad huc Deorum simulacris hastae adduntur.) Sic ille. Et notum est ex historis Livii, Appiani, & Taciti, Populi Romani institutum fuisse, vt Regibus appellatis, senatus auream coronam, auream patellam, sellam eburneam, sepiorem eburneam, togam praetam, & palmatam tunicam mitteret.*

Potèd, vt varia sunt feudorum genera, sic vari inuestiturae ritus, & formulae fuerunt: nam alia in Imperatoribus designandis, alia in Regibus creandis, alia in Episcopis, alia in Ducibus, Marchionibus, & aliis minoribus dignitatibus insignia adhiberi solebant. Imperatori quidem Germanico primùm gladius accingitur, tum amille humeris imponuntur, post in manus scriptum datur, ad extremum capiti corona inleitur: vt litteris prodidit Trithemius in *Historia Othonis I. Imperatoris. cap. 6. qui alio in loco. cap. 20. in Regis Romanorum inauguratione globum, & anulum adungit* & Herno dus in *Historia Estavorum lib. 1. cap. 32. scribit*, Fac nobis (ait Imperator) reddi coronam, anulum, & purpuram, caeteraque ad inuestituram Imperatoriam pertinentia.

In caeteris verò regnis interdum hasta tantum nonnquam vsuque. Gregorius Turonensis *lib. 7. cap. 23. (post hæc, inquit, Rex Guntranus, data in manus Regis Childerberti hasta, ait: Hoc est iudicium, quo tibi omne regnum meum tradidi. Aimorus lib. 1. cap. 68. (Tunc de muni Guntranus rex hasta, quam manu gerebat, nepoti tradidit, inquit: Hoc, amantissimè nepos indicio noueris, te mihi successurum.) Et lib. 5. ca. 17. (Vbi Dominus Imperator filium suum Carolum armis virilibus, id est, ense, cinxit, corona regali caput insigniuit.) Episcopatum autem con-*

ferendum inigne fuit scriptum, Ducatus, Marchionatus & Comitatus, vexillum. Vnde Saxo lib. 3. art. 60. (Imperator cum scepro confert feuda spiritualibus, cum vexillo autem, secularibus omnia feuda illustris dignitatis.)

Papalis autem dignitatis ornamenta, & insignia describit Cremonensis in Paschali 2. his verbis: (Indutus deinde cocineam chlamydem, tiarâq; eius capiti imposita, comitante populo, & clero, equo albo ad Lateranum. Vbi eum in fe de ad eam rem parata, aliquâdiu quieverit, balteo succingitur, vnde septem claves, septemq; sigilla pendebant. Deinde atrium Lateranense inuisit, sceptrum Pontificium manibus gerens.) Hæc ille.

Minores autem & inferiores modo hasta, modo annulo, modo fuisse inuestiuntur, lib. feudorum 2. tit. 2. quando hasta, vel aliud corporatum quid portigitur à Domino, se inuestituram facere dicit: quod vassallus, cum ei de inuestitura controuersa mouetur, proferte, atq; ostentare solet, lib. 2. Feudorum tit. 27 §. 7. Quemadmodum enim iure Romanorum cum claves, aut annulus signatorius dabatur, quasi alienationis testificandæ causa, solennis formula fuit. Cum pater, §. pater, ff. de legatis. 2. & post claves, aut annuli possessio tradebatur: sic in Feudis hasta, vel annulus confertur, & is, cui datur, in Domini fidem & clientelam admittitur.

Potest in inuestitura, ut habetur lib. 2. feud. cap. 32. adhiberi testes, qui vel sunt pares Curie, id est, vassalli eiusdem Domini, qui feudum concedit, vel sunt extranei, quando Dominus alios vassallos non habet, aut quando clericus feudo donatur: nam tunc etiam possunt adhiberi quilibet testes, siue pares curie, siue extranei: immo etiam siue testibus aliquando clerici inuestiuntur, lib. 1. feud. tit. 26.

Dubie quaestio est, An testes solum requirantur ad probationem inuestiturae, an verò etiam ad iustitiam. Glossa lib. 2. feud. tit. 32. tenet, solum requiri ad probationem. Idem habent Angelus, & Siluest. in verb. inuestitura. communis est opinio feudistarum esse necessarios testes ad substantiam inuestiturae: quod colligitur ex lib. 2. tit. 32. vbi dicitur non valere inuestituram sine hac solennitate factâ. Ita Curtius, Ardizoo, Zazius, Hanetonius de v. lib. feudo. cap. 41. Duarenus comment. in consuetudines feudorum, cap. 8. num. 3.

Tertio quaeritur, quem effectum habeat inuestitura? Respondeo, eam valere ad substantiam feudi: vnde ad transferendum ius feudi, opus est inuestitura, nec aliter feudi dominium transit ad alium. Vnde etiam si Domino iubente, quis prædii possessionem teneat nomine feudi, non poterit ea ratione feudi dominium consequi sine inuestitura. lib. 10. feudo. tit. 25. Obiicit, lib. 2. feud. tit. 33. sic haberi: (Si quis possidet feudum, Domino iubente, haberi illam possessionem pro inuestitura, ergo ad substantiam feudi inuestitura non est necessaria.) Respondeo: solum sibi dici, possessionem accedente iusta Domini haberi pro inuestitura, videlicet tunc, cum Dominus iusserit possideri eoram paribus curie: quia in hoc tantum ab inuestitura differt, quod in ea desideratur, ut Dominus tradat, illi hastam, vel annulum, vel clauem.

Quarto quaeritur, An Dominus post inuestituram, debeat feudi possessionem tradere, an verò possit voluntatem mutare, & præstare solum id, quod interest eius, quem inuestiuit: lib. 2. feud. tit. 26 §. Sic facta, habetur, Dominum cogi, tradere possessionem, nec satis facere, si præstet id, quod interest: quod quidè singulare est in feudo: nam alias qui promittit, liberatur à promissione, si soluat, quod interest, stipulatione, §. Non diuiduntur, ff. de verb. oblig. & qui promittit tradere librum, vel ædificare domum, liber est ea obligatione, præstando, quod interest. Vnde inuestituram sequitur traditio possessionis, lib. 2. feud. tit. 4. & seq. Sed fidelitas, siue fides de obsequio præstando, debet antecedere traditionem possessionis, lib. 2. feud. tit. 7. ergo inuestitura præcedit, & deinde sequitur fidelitas, mox fidelitatem sequitur traditio possessionis.

Quinto quaeritur, quando plures inuestiturae sunt eiusdem feudi, cui potius earum standum sit, præsertim cum ex

interpositis conditionibus, vna inuestitura cum altera pugnat. v. g. ex feudi conditione, prima inuestitura non tantum ad masculos, sed ad feminas quoq; pertinet: & deinde quia recessum est ab ea feudi natura, in secunda inuestitura tantum est, ut masculi tantum succedant, quaestio est, vtri inuestiturae, antiquæ ne, an nouæ standum sit? Respondet Glossa lib. 2. feudo. tit. 14. Inuestiturae primæ tenorem esse seruandum: quia primæ inuestiturae non potest pactum secundæ nocere, Glossa lib. 2. tit. 49. per pactum enim ius acquisitum alteri perimi nequit, l. Si vnus, ff. de pactis. In feudo igitur per primam personam ius acquisitum est certis personis, & ideo non potest pacto illius adiri.

De longa possessione, qua dicitur prescriptio, qua acquiritur feudum.

CAPIT. VII.

PRIMO quaeritur, quot annorum longa possessio intelligatur in acquirendo feudo? Respondeo, si feudum sit profanum & seculare, longam possessionem, siue prescriptionem debere esse triginta annorum, quia tamen iure civili longa possessio dicitur viginus, aut decem annorum, l. vlt. D. de prescript. longi temporis, singulare tamè est in feudo, ut quamuis nulla inuestitura præcesserit, locum tamè habeat prescriptio triginta annorum, quia tanto temporis spatio tolerantur, & permittuntur actiones, l. omnes, C. de prescrip. triginta annorum.

Secundo quaeritur, quot, & quæ sint necessaria in tali prescriptione feudi? Respondeo, duo esse necessaria: Primum, ut quis possederit per triginta annos. Secundò, ut possederit tanquam feudum: veluti cum Titius nullum ius haberet in fundo, spatio tamen triginta annorum, vsus est eo fundo tanquam feudo, præstando obsequium Domino tanquam vassallus, tamen postea dici queat, nunquam eum fundum in feudum Titio fuisse concessum, prescriptione tamen tunc ille se potest, lib. 2. feudo. tit. 26 §. Si quis. Et idem iuris est in Domino, quia est eadem ratio. Vt si quis nihil iuris habeat in feudo, eo vtatur triginta annis, ex gens obsequia, tanquam directum dominium habens, & perinde, ac si feudum concessisset, prescriptione directum dominium acquirit.

Tertio quaeritur, An feudum Ecclesiasticum prescriptio ne possit acquiri? Respondeo, posse quidem, sed non spatio triginta annorum, ut acquiratur feudum seculare: requiritur enim cursus quadraginta annorum, ut contra quamlibet Ecclesiam prescriptio procedat. Authen. exactio, C. de Sacrosan. Eccles. Et contra Ecclesiam Romanorum prescriptio non currit nisi spatio centum annorum, quia aliter prescriptio in aliis bonis contra Romanam Ecclesiam non procedit.

Quarto quaeritur, An beneficiarius, siue vassallus longo tempore contra Domini ius prescribere queat. Exemplum sit: Feudum habet Titius vassallus non liberum, sed fidei obnoxium, quaestio est, num possit sibi prescriptione acquirere libertatem ab obsequio, & contra, An Dominus possit etiam prescribere à longo tempore contra vassallos? hoc est quaerere, An Dominus, qui non habet plenum ius in feudo possit sibi prescriptione acquirere plenum dominium?

Communis est sententia, ut dixi, q. 2. hoc eodem capite, posse: quia spatio triginta annorum, vel quadraginta, actiones permittuntur.

**

De successione, qua feudum acquiritur.

CAPUT VIII.

VS v receptum est, ut Feudum successione acquiratur, ita ut transeat ad heredes, *lib. 1. feud. tit. 1. 1.* quibus olim feuda temporaria tantum essent, *lib. 2. feud. tit. 1.* Obitu enim eius, qui feudum accipiebat, fidebatur. Unde tunc feuda erant personalia, hoc est, quæ cum ipsa persona exstinguiebantur: postea vñ facta sunt realia, id est, talia, ut transmittantur ad heredes.

Primo queritur, an muti, qui loqui non possunt, item an surdi, cæci, claudi, vel alii membris capti succedant in feudo? Ratio dubitandi est, quia nonnulli senserunt, à feudo eos excludi, hoc est, feudum paternum retinere non posse, quia obsequium Domino præstare nequeunt, *lib. feud. 1. tit. 6. §. Quin etiam*, dicitur sic: (Morus feudum retinere non potest.) At *lib. 2. tit. 36.* habetur: (Mutos, cæcos, surdos, claudos, vel aliter imperfectos, etiam si sic natus fuerit, totum feudum paternum retinebit, sic Oberus & Gerardus, & multi alii. Quidam tamen dicunt eum, qui talis est natus feudum retinere non posse, quia seruire Domino non valet.) Hæc ibi. Communis est sententia, mutos, & surdos, claudos, cæcos, & alios similes, feudum paternum retinere, quia per alium sibi substitutum præstare obsequia possunt, quæ Domino debentur. Hæc sententia quamvis cum iure ipso non congruat, vñ tamen recepta est.

Secundo queritur, An femina in feudo succedat? *lib. 1. feud. tit. 1. §. Hoc autem*, femina in feudo excluduntur, eo quod femina capax non sit officiorum, quæ ad obsequia feudorum pertinent: nec sunt idoneæ feminae, ad militandum, *Leum prator. ff. de iudiciis*. Ex quo fit, ut si Titius nec perit feudum sibi, & filiis, & morietur sine filiis masculis, relicta filia, ea in feudo non succedat, sed revertatur ad Dominum.

Sunt tamen quædam causæ exceptæ, quibus feudum ad feminas transfertur. Prima quidem, si pacto in iurisdictione impetratū sit, ut feudum feminis, & quæ ex feminis descendit, succedat in feudo, *lib. 1. feud. tit. 1. §. 1. 2. tit. 11.* Secunda, si feudum sit femineum, siue maternum, hoc est, quod originem habet à feminis: tunc enim sine eodem modo succedunt, ut masculi, *lib. 2. feud. tit. 30.* Nec contrarium habetur, *lib. 2. tit. 30.* quia feminae in feudo femineo succedunt, si masculi deficient. Tertio, si filia, mortuo patre, sit à Domino inuestita, vel quia feudum redemit à Domino: vel quia Dominus voluit iterum ob meritum patris eam inuestire, *lib. 1. feud. tit. 24.* Item si femina inuestiatur agnatis consentientibus, tunc enim nulla eis iniuria fit, *lib. 2. feud. tit. 39.* Quarta, quando feudum est omnino liberum, hoc est, nulli obsequio, vel seruitio obnoxium: tunc enim femina succedere potest. *Baldus, & Curtius. l. quoties. ff. de suis & legitimis heredibus*. Idem iuris est, si tale obsequium & seruitium sit, ut à femina præstari queat. Quinta, si sit in provincia consuetudine receptum, ut feminae succedant, *lib. 2. feud. tit. 1.* Quares, an si in familia quædam feminae consueverint in feudo succedere, quemadmodum masculi, habenda ratio sit eius consuetudinis, quamvis eius provincie talis consuetudo non sit: Respondet Alexander *in l. Si consuetudo. C. de testamen. valere consuetudinem, si familia talis sit, ut iurisdictionem habeat*: Vnum tamen illud annotandum est, in his causis, in quibus feminae dicuntur succedere, semper eas excludi, si masculi extant, his vero deficientibus, admittuntur, *lib. 1. feud. tit. 8. §. Filia*. Alexander *conf. 79.* Duarenus *in commentario in consuetudines feud. cap. 10. n. 99.* nisi consuetudo, vel pactum expressim contrarium habuerit. Quare tamen dictum sit, ut hii succedant cum filiabus, hii tamen succedere non poterunt, nisi filii deficientibus, *lib. 2. feud. tit. 17. & lib. 2. tit. 6. §. Quin etiam*.

Tertio queritur, Quid dicendum sit, si quis feudum accepit sibi, & descendens masculis, an masculi ex feminis descendentes ad feudum admittantur? Ratio dubitandi est, quia tales masculi verè sunt ex descendensibus & sunt masculi ergo iuccedunt. Communis est sententia, teste Curtio, *parte 3. in tract. de feudis, memb. 1. ad finem*, & Duarenò *in commentario in consuetudines feud. cap. 10. n. 3.* non admitti ad successione: præsertim quoties quis vñ est his verbis (Agnationis conferuanda gratia) Certum enim est, non contineri eos, qui ex feminis descendunt, quia illi cum matre extra agnationem & familiam sunt.

Quarto queritur, An masculus natus ex linea feminae, feminam excludat? gratia exempli, quidam feudum accepit ea lege, ut ad feminas transeat: decessit postea duabus filiabus relictis, quarum vna filium masculum habuit, altera filiam, *lib. 2. feud. tit. 37. §. similiter*, dicitur, masculum debere tantum habere feudum excludit matrem, & matertera. Et *lib. 2. tit. 17.* Gerardus opinio probatur, generali illa regula, feminas semper excludi per masculo, etiam si per feminam lineam descendant.

Quinto queritur, quid sit iudicandum, quando duo fratres, Titius, v. g. & Caius, vel eorum heredes masculi nouo feudo inuestiuntur, quamdiu ipsi, vel eorum heredes masculi uiuerent, vel deficientibus masculis, feminae, & Titius decessit relicta filia, fratre adhuc superstiti, an portio patris deferenda sit filiae, excluso patrio? Respondeo, esse deferendam, *lib. 1. feud. cap. 18.*

Sexto queritur, An filia semel exclusa à feudo, semper habeatur pro exclusa? Fingamus, Titium accepisse feudum femineum, & reliquisse filium & filiam, tunc extante masculo, excluditur filia: sed queritur, an decedente masculo, semel ab initio exclusa femina, in posterum quoque exclusa censetur. Communis est opinio, feminam semper intelligi exclusam, etiam si contingerat, nullum omnino masculum, per quem impediat in posterum, superesse. Curtius *in tract. feudorum, par. 3. mem. 1. q. 27.* Zazius, *cap. 8. 1. Epitome in usu feudorum, n. 38.* Hannonius, *lib. 1. in usu feudorum, cap. 9.* Duarenus *comment. de consuetudinibus feud. cap. 10. n. 12.* Nisi lex, vel statutum fuerit, his verbis conceptum: (Donec masculus supererit) tunc enim femina non intelligitur in perpetuum exclusi, sed quamdiu masculus superest.

Septimo queritur, quid sentiendum sit, quando mulier feudum habens, relinquit filios ex duobus matrimoniis, vtri scilicet sint præferendi, filii ne prioris matrimonii, an e contra, filii posterioris: an vero potius omnes sint simul ad feudum admittendi? Auctor libri feudorum, *lib. 2. tit. 26. §. mulier*, ait, filios prioris matrimonii potioris iuris esse. Sed communis est sententia hoc locum habere, quando in contrahendo matrimonio ita pactum fuerit, ut filii prioris matrimonii in feudo succedant, vel quando talis est consuetudo provincie, patriæ, vel populi. Curtius *in tractatu feud. parte 3. memb. 1. q. 24.* Duarenus. *Comment. in consuetudines feud. cap. 10. n. 13.*

De successione masculorum in feudo.

CAPUT IX.

PRIMO queritur, de successione descendentium in feudo, An masculi descendentes in infinitum, & ceteris exclusis, succedant? Respondeo, eos succedere in infinitum, *lib. 1. feudorū. tit. 1. §.* Hoc quoque ad finem, quam sententiam dicit esse communem Zazius apud Clarum, *quæst. 50.*

Quæres

quæres, an hoc locum habeat etiam in feudo Ecclesiastico? Communis est opinio, etiam locum habere, teste Duareno in *commentario in consuetudines Feudorum, cap. 11. num. 3.*

Secundo quæritur, An filius emancipatus in feudo succedat? Respondeo, succedere. Ita communis opinio. Curtius in *tractatu Feudorum, par. 3. memb. 2. quæst. 1.* Hannetonius de *iure feudorum lib. 2. cap. 2.* & Duareno in *Commentario supra citato, cap. 11. num. 3.*

Tertio quæritur, An filius exheredatus à patre, sit etiam exclusus à bonis feudalibus, sicut à reliquis bonis paternis? Communis est opinio, eum in feudo non succedere, quia id amittit eisdem de causis, ob quas iuste exheredatur. Curtius, Hannetonius, & Duareno *locis supra allegatis: Et in colligitur ex libro 2. Feudo, tit. 34.*

Quarto quæritur: utrum cum filijs nepotes in successione feudi concurrant? Respondeo, iure civili in bonis allodialibus cum filijs succedere in stirpes, non in capita, s. cum filijs, *Instit. de hereditatibus qua ab intestato*: veluti si Titius decefferit, relicto filio, & duobus nepotibus ex altero filio, hereditas non diuitur in tres partes, vt totidem sint partes, quot personæ vel capita, sed in duas, quia nepotes succedunt in stirpes, id est, in locum patris, & proinde tantum ex hereditate capiunt, quantum eorum pater accepit fuisset, si superuixisset. Quare quemadmodum iure civili descendentes in bonis Allodialibus & liberis succedunt ascendentibus exclusis: sic etiam in feudo succedunt descendentes omnibus alijs exclusis. Item, sicut in bonis allodialibus succedunt nepotes vna cum patris in stirpes, non in capita; ita etiam in bonis feudalibus. Insuper, qui pari gradu sunt, omnes locum patris repræsentant, s. cum filijs, *Instit. de hereditibus qua ab intestato, & l. Nepotes, C. De suis & legitimis liberis*. V. g. quidam decefferit, nullis filijs relictis, sed nepotibus ex filijs: ex vno filio vnum nepotem habet, ex altero duos: hi quamuis in gradu æquali sint; tamen ille vnus nepos tantum consequitur, quantum alij duo propter ius repræsentationis.

Quinto quæritur, An cum pater feudum accepit sibi & suis descendens, succedat in feudo paterno, si ex descendens quis fuerit mutus, surdus, cæcus, claudus, vel alio membro captus, ita vt seruire Domino nequeat? De hac quæstione superius egi. Et in libro 2. *Feudum, titulo 36.* referetur opinio quorundam dicentium, eos feudum paternum retinere non posse, quia Domino seruire non possunt. Sed si nepes fuerint, tantum eis relinquere debere, quantum fuerit necessarium ad eos commode sustentandos. Porro in quibusdam prouincijs, siue regnis, immo vbi que serè via receptum est, vt feudum paternum transeat etiam ad mutos, cæcos, claudos, & surdos, & obsequium, quod per se præstare Domino nequeant, præstent per substitutum quempiam: tamen ius & conditio feudi requirit, & postulat, vt beneficiarius per seipsum Domino obsequium præstare queat.

Sexto quæritur, An filij naturales non legitimi in feudo succedant, an item filij adoptiui? Auctor in libro 2. *Feudorum, tit. 26. §. Adoptiuus, & §. Naturalis habet*, nec adoptiuum filium, nec naturalem in feudo succedere: quod singulare est in feudis, quia filij adoptiui iure civili succedunt in bonis allodialibus, l. cum in adoptiuus de adoptionibus. Item, quia iure civili, filij naturales, beneficio Principis effecti legitimi, succedunt in allodijs; at in feudo non succedunt, nisi expressa auctoritate & consensu tit. 26. §. *Naturales, supra citato*. Quæres, an filij naturales, ve adoptiui excludantur à feudo, solum quando extant alij filij naturales legitimi? Respondeo, in vniuersum excludi, siue extantibus, siue deficientibus alijs filijs legitimis naturalibus. Nam auctor, lib. 2. *Feudorum, Tit. 26. §. Naturales*, in vniuersum loquitur de naturalibus; hoc tamen intelligitur, nisi fuerit expressum inuestitura, vt naturales succedant.

Quid si filij naturales facti sint legitimi per subsequens

Instit. Moral. Par. 3.

matrimonium? Respondeo, eos in huiusmodi in feudo succedere: quia vt Glossa, & doctores communiter sentiunt in cap. tanta, qui filij sint legitimi, tales filij habentur pro legitimis in omnibus, gratia, & fauore matrimonij. Hanc dicunt esse communem sententiam Alexander, Decius, Iason, Curtius, Parisius apud Clarum *quæst. 82.* etiam si feudum quis accepit sibi & filijs legitime natus Abbas in cap. tanta, citato.

Septimo quæritur, An in feudo succedant filij æqualiter, an verò succedat filius primogenitus? Respondeo, iure Longobardico, videntur filij æqualiter succedere, nulla habita ratione primogenitorum, libro 1. *Feudorum*. Alicubi tamen moribus est receptum, vt reliquis filijs primogenitus præferatur.

Octauo quæritur, An filius repudiata patris hereditate in feudo succedat? Ratio dubitandi est, quia iure civili talis filius à paterna hereditate exclusus est, ita vt non possit partem repudiare, ff. *De acquiren. hereditat.* Respondeo, non permitti sibi, vt retento feudo, renuntiet hereditati paternæ, si eam sibi oneri futuram videat, lib. 2. *Feudo, tit. 45. & st. §. filius.*

Nono quæritur, An succedant Ascendentes in feudo, vbi Descendentes deficiunt: quemadmodum iure civili succedunt in bonis Allodialibus? lib. 2. *Feudorum, tit. 50.* habetur, hoc esse singulare in feudis, vt non succedant Ascendentes, non extantibus Descendentibus, nisi fuerit expressum in inuestitura, vt patentes succedant, cum deficiunt descendentes. Præterea, quando filius inuestitus est propter merita patris, tuac receptum est, vt mortuo filio, pater succedat in feudo.

Nono quæritur, An eum deficiunt liberi, succedant propinqui ex latere veniente, qui collaterales dicuntur? Respondeo ex communi sententia, succedere, quando feudum est paternum, non nouum, sed agnatos tantum, non cognatos, quia cum femina non admittuntur ad feudum, multo minus ij, qui ex femina descendunt, lib. 2. *Feudorum, tit. 11.* ergo fratri in feudo paterno succedit frater, non in vno, vt constat ex libro 1. *Feudo, tit. 8. ad finem, & libr. eodem, tit. 1. §. Et quia vidimus, vers. sin autem, & eodem libr. 1. tit. 20.* etiam si simul inuestiti sint fratres, lib. 1. tit. 14. §. *Si duo*, vel etiam si simul habitantes, communiterque viuentes, vnus eorum feudum suo nomine acquisierit, lib. 2. tit. 12. *vers. si duo*. Quare vasallo mortuo, beneficium ad Dominum redit, nisi actum fuerit simpliciter in inuestitura de fratri successione. Alioqui si ignorante Domino emptum sit feudum ab vno fratrum ex communibus bonis, siue ex communi pecunia, vel peculio, non admittitur ater, Glossa libr. 2. tit. 12. §. *Quod si in verbo (Dicuntur)*: fructus verò erunt communes, quando feudum fuerit ex communibus bonis acquisitum, & donec simul habitauerint fratres: vt habetur libro eodem 2. tit. 12. *vers. Fratres*. Sin verò de communibus bonis vnus ex fratribus feudum emerit sciente Domino, tunc vnus eorum alteri fratri succedit in feudo, vt est communis opinio, quam habet Duareno in *Commentario in consuetudines Feudo, cap. 11. num. 12.* & colligitur ex libr. 1. *Feudo tit. 23.*

Decimo quæritur, An vterini frater, hoc est, ex eadem matre editi, sed alio, atque alio patre, in feudo succedant? Respondeo, minime, quia libro 2. *Feud. tit. 12.* collaterales non succedunt nisi per agnationem: & tales fratres vterini, agnati non sunt, eo quod sint ex alio, atque alio patre generati. Quare solum germanus frater, qui ex vtroque parente descendit, & consanguineus, qui ab vno & eodem fratre origines ducit, succedit in feudo.

Decimo quæritur, An germanus frater excludat consanguineum? Ratio dubitandi est, quia iure civili præfertur consanguineus & vicinis, *Authen. de hereditatibus, qua ab intestato*? Respondeo, consanguineus per germanum non excludi, Baldus in l. 2. *C. De legitimis hereditibus*, quoniam etiam due qualitates concurrant in germano fratre, videlicet agnationis, & cognationis, tamen qualitatis

alterius ratio non habetur in feudis, cum coniunctio per feminas hic non expectetur. Quod si fratrum filij simul concurrant, admittuntur vna cum patruo ad feudum in stirpes. Nec obstat, quod in remotiore gradu sint, quam patruus, lib. 2. tit. 12. §. *Hic verò*, vbi sic habetur, His verò deficientibus, (videlicet masculis descendentes,) vocantur primò fratres cum fratrum pramortuorum filijs; deinde agnati vteriores, quod ita intelligendum est, si feudum sit paternum, hoc est, si sit eius parentis, qui eius fuit agnationis communis: si enim Titij avus nouo beneficij fuerit inuestitus, Titius sine legitimo hærede masculino defuncto, eius feudi successio non pertinet ab eiusdem Titij patruum magnum, nec ad prolem ex eo descendente; immo reuertitur ad Dominum: ad cognatos enim eius beneficium non pertinet, neque beneficij successio.

Alia questiones de eadem re diluuntur.

CAPVT X.

Primò quæritur, quid sit dicendum, quando Defunctus non reliquit duos fratres, sed fratrum filios pari gradu: illi ne succedent in stirpes, an verò in capita? Respondeo, vbi deficiunt consuetudines, vel leges Longobardorum in feudis, recurretur ad ius Romanum civile, lib. 2. *Feudorum tit. 1. iure autem civili*, vt communis est sententia, quam secutus est Azo, quando deficiunt, & superstites sunt filij fratrum in gradu æquali, hi succedunt in capita, non in stirpes, l. *Nepotes, C. De legitimis hæredibus* §. 1. 2. §. *Hæreditas, ff. De suis & legit. hæredibus* §. 1. ff. *Si pars hæreditatis petatur*. Quod si dispari gradu sint, succedunt in stirpes, non in capita.

Secundò quæritur, An Agnati ex latere venientes, succedant in infinitum, quemadmodum & succedunt descendentes? In lib. 1. *Feudorum tit. 1. §. Et quia vidimus, vers. Hac quoque successio* dicitur procedere vsque ad fratres patruales, non vltra. Sed eodem lib. 1. tit. 8. §. 1. refertur opinio quorundam, qui putauerunt agnatos succedere vsque ad septimum gradum, licet olim vsque ad quartum tantum. Alicubi est vsu receptum, vt successio protrahatur vsque ad decimum gradum. Iacobus Belusius apud Clorum *quæst. 79.* dicit, agnatos succedere in infinitum Baldu, Iason, Socinus iunior, Martinus Laudensis, Parisius censent succedere tantum vsq; ad septimum gradum, vt refert Clarus *in prædicta questione*.

Tertiò quæritur, An Clericus succedat in feudo? Communis opinio ita distinguit: Si feudum erat apertum ei, hoc est, si beneficium vetere possessore vacuum erat, ita vt postquam feudum ad aliquem deueniret, is factos ordines suscepit, tunc eo ipso feudum repudiasse videtur, quia sua sponte transiit ad vitæ statum, in quo nequit præstare obsequium Domino, siquidem per se ipsum, & non per alium in sui locum substitutum, debet beneficiarius Domino inseruire. Hanc testatur esse communem opinionem Clarus *q. 78.* At verò excipitur feudum, ex quo beneficiarius debet Domino obsequium, quod clericum in sacris ordinibus constitutum etiam decet: feudum itidem censetur consequi, ex quo beneficiarius reale obsequium, non personale Domino debet: tale enim feudum, propriè feudum non est, ac propterea ad Clericum transire: insuper si ille clericus ad minores tantum ordines promotus, nec Ecclesiasticum beneficiū possideat, succedit in feudo, quia potest per seipsum Domino inseruire. Si verò feudum non erat apertum ei, videlicet quia erant tres fratres, & ad primogenitum feudum geuenerat, & illud possidebat; clericus verò frater nati minimus, sacris ordinibus initiatus erat, & postea fratres sine liberis decesserunt, ac proinde feudum peruenerat ad clericum, iam antea ad factos ordines promotum, teste Iulio Claro, *quæst. 78. vers. De clerico autem*. Communis est opinio, eiusmodi cleri-

cum feudum paternum retinere posse, quia potest alium in sui locum subrogare, qui Domino inseruiat. Porro hæc opinio ex æquo & bono, & vlti, vbi est recepta locum habet ex ipso iure, & conditione feudi, quia vis & natura feudi postulat, vt beneficiarius possit per seipsum obsequium Domino præstare, nisi tale feudum sit, vt beneficiarius solum reale obsequium Domino debeat, vt ait Bartolus in l. *Quisquis C. De Episcopis, & clericis*.

Quartò quæritur, An si beneficiarius in Religione professionem emitat, feudum transeat ad Monasterium? De hæc questione tractant Inno. Ioan. Andr. Panor. Decius & Canonici iuris interpretes *c. in præsentia de probation. Clarus, quæst. 78.* Albericus *in Authent. Ingressi, C. De Sacrosan. Eccles. simpliciter* & absolute docet, esse consuetudine probatum, vt omne feudum ad Dominum reuertatur, si possessor Religionem solenni voto suscipiat, & si nullus alius ex his, qui vocantur ad Feudum, superstit, alio qui enim si extet agnatus, is in feudo succedet eo modo, quo fuerit ad feudum vocatus, quamuis iure, inquit, communi omnia bona eius, qui se ad Monasterium contulit, vna cum ipso ad Monasterium transferantur: hanc sententiam probat Albericus, quia ita habetur in libro 2. *feudorum. tit. de Vassallo militis. cap. 1. & tit. si in feudo conuersus fuerit. cap. qui clericus*. Oldradus verò in eadem *Authen. simpliciter* affirmat ad Monasterium iure ipso tranfire feudum: quia in ea Authentica habetur, Omnia bona ingredientium Religionem ad Monasterium transmitti. Communis est sententia distinguens cum Innocentio, Ioan. Andrea, & Abbate *in cap. in præsentia de probationibus num. 69.* aut obsequium & officium, quod beneficiarius Domino feudi debet, præstare potest honeste Monasterium, aut seus: si primum, tunc feudum ad Monasterium transit per Authenticam, ingressi, supra citatam: si secundum, tunc ad Monasterium non transit, sed succedunt alij, qui super sunt, & sunt ad feudum vocati, quod si nullus extet, redit feudum ad Dominum. Sic etiam Cynus, & Salicetus in prædicta *Authen. Ingressi, num. 2.* Decius & alij Innocentium & Abbatem secuti, *cap. in præsentia de probationibus. Curus tract. De Vssibus feudorum par. 2. quæst. 10.* & hanc opinionem dicit esse communem Alexandri *corf. 9. num. 8. lib. 5.* Sed hæc opinio, communi consensu recepta, Claro non placet, *quæst. 78.* Quia Religiosi, inquit, a suo instituto distraherentur, quia (secundum Apostolum) non debent se implicare negotijs sæcularibus. At hæc argumenta solum probant, Religiosum non debere per seipsum Domino inseruire, si obsequium, quod Domino debet ratione feudi, monachum aut Religiosum non deserat. At potest esse tale obsequium, quod Domino debet vassallus, vt religiosus id honeste præstare queat, quod impeditur, id officij facere non possit: nihilominus tamen is potest per alium id præstare, & facere: iuxta hanc sententiam intelligendum est, vt ait Abbas, id quod obijcit Albericus *ex libro Feudorum locis supra citatis*. Et sciendum est, vt notat Felin. *in cap. in præsentia citato* hanc sententiam sic intelligi, vt ad Monasterium transeat vtilitas, siue fructus feudi toto tempore, quo monachus vixerit, & ego mortuo finitur & desinat feudum, & reuertitur ad Dominum. Item si Monasterium, cuius Religionem beneficiarius profiteretur, capax bonorum non sit, tunc feudum vel redit ad Dominum, vel defertur his, qui vocati sunt ad feudum.

Quintò quæritur, quid iudicandum sit, quando quis feudum accipit sibi, & suis successoribus, & hæredibus quibuslibet? tunc poterit ne feudum ad extraneum hæredem transire? Omnes conveniunt, quando feudum datur alicui simpliciter, nulla facta mentione filiorum, vel hæredem, non transire ad hæredem extraneum. Item, quando datur alicui, vt possit transire ad quos voluerit, vel vt arbitratu suo possit de eo statuere, tunc liberum est vasallo feudum ad extraneos hæredes transmittere. Tota difficultas in eo posita est, vt sciatur, quid sit dicendum, quando datum est, sicut

est in questione propositum? Baldus in l. ff. De Rerum di-
uisione affirmat: feudum tranfire; cuius sententiam secutus
est Romanus in l. id temporis, ff. De usuria, & idem dice-
re videtur Iulius Clarus quæst. 23. Sed reuera Baldus suam
sententiam mutauit, cap. 1. §. Donare, tit. qualiter olim
poteat feudum alienari; ubi dicit, nomine (quibuslibet
interdictibus) intelligi in feudis solum eos, qui ab intestato
succedunt, iuxta id, quod habetur in l. Si quando, C. De
Inofficioso testamento. Reuera dicendum est, feudum ad
extraneos hæredes tranfire non posse, nisi id fuerit in in-
uestitura expresse concessum; nam iure & conditione feudi,
hoc est proprium, vt non transeat nisi ad hæredes nec-
cessarios, qui in iure vocantur sui; vel agnati ab intestato
venientes.

De iure quod habet beneficiarius in feudo.

CAPVT XI.

PRIMò quæritur, quid iuris beneficiarius acquirat in
feudo post contractum vtrique perfectum & abso-
lutum? De hac questione Arizon in summa de res-
ponso Feudorum cap. 48. Zazius in Epitome in usus Feudo-
rum parte 6. numero 33. Haanetomus lib. 1. de iure Feudo-
rum cap. 7. Duarenus in Commentario in consuetudines
Feudorum cap. 12. Respondeo, consuetudo feudo, benefi-
ciantium eius quasi dominium acquirere; hoc est, vtile do-
minium, lib. 2. Feudo, tit. 23. Vnde ipsi datur actio iuris,
qua potest rem suam vindicare, lib. 2. Feudo, tit. 8.

Secundò quæritur, An beneficiarius feudum alienare
queat? Respondeo, minimè, ex constitutione Lotharij Im-
peratoris lib. 2. Feud, tit. 3. qui interdixit, ne in futurum
feuda alienarentur, nisi in voluntate dominorum; & Fe-
derici Imperatoris eisdem in libro tit. 55. ubi non solum pro-
hibetur, ne in futurum fiant alienationes feudi, sed etiam
voluntate antea facta omnino sit irrita; quam-
uis aliqui nunquam nisi hoc nominatum exprimat, ad
preteritum, sed ad futurum tantum leges pertineant. C.
De legibus, l. leges. Ad idque ibidem Imperator, vt nulla
temporis præscriptione, rerum Feudalium possit forte tue-
ri se possint, libro 2. Feudorum tit. 55. §. 1. quæ constitutio
derogat veteri consuetudini libro 3. Feudorum, tit. 23. &
lib. item 2. tit. 9. & 44. Et hoc locum habet in alienatio-
ne feudi sine consensu Domini facta, teste Duarenio loco
supra allegato, num. 2. In Gallia permissum est vassallis de
feudo ita vere a bitatu suo, dummodo iura Domini salua
& integra seruentur.

Tertio quæritur, An beneficiarius possit rem feuda-
lem pignori dare? Respondeo, minimè constitutione Fe-
derici Imperatoris libro 2. Feudorum tit. 55. Ratio huius
est, quia est conditio pignoris, vt possit per creditorem ven-
di, si debitor tempore constituto non soluerit. Potest tamè
beneficiarius fructus rei feudalis oppignorare, quia eorum
dominium habet.

Quarto quæritur, An beneficiarius rem feudalem dare
in emphyteusim queat? Respondeo, minimè, quia emphy-
teusis est quedam alienationis species, lib. 2. Feudorum,
tit. 9. §. Donare: ubi datio in emphyteusim vocatur loca-
tio per libellum morte Longobardorum.

Quinto quæritur, An rem feudalem beneficiarius pos-
sit dare in dotem dare? Respondeo, minimè, libro 2. Feu-
dorum, tit. 9. §. Donare. Quoniam etsi causa dotis sit fa-
uorabilis; nihilominus tamen datio in dotem est alienatio,
& generatur omnis alienatio feudi prohibetur. Potest tam-
en beneficiarius genero permittere, vt durante matrimo-
nio, habeat fructus ex re feudali, retento tamen sibi iure
vtilis domini, lib. 2. Feudorum, tit. 12.

Sextò quæritur, An vassallus licet habens de feudo,
possit cum aduersario transigere? hoc est, vtum, liceat va-
sallo cotrouersiam de feudo motam, excepitum licet cum
aduersario, sine Domini consensu transigendo componere.

Respondeo, permissam esse transactionem, modo bona
fide & absque collusionem fiat: nec quod accepit transactio-
nis nomine, feudum erit, lib. 2. Feudo, tit. 26. §. vassallus,
& tit. 43. Hoc verò locum habet, dummodo Feudum per
transactionem non transeat ad alium, sed remaneat penes
vassallum, qui illud accepit, & possidet. Ita Baldus apud
Clarum quæst. 38.

Septimò quæritur, An sit beneficiario liberum com-
promittere, si eis de feudo per aduersarium moueatur?
Hoc est: Vtrum possit beneficiarius licet de feudo motam,
a iudiciorum iudicio committere, vt hi feudalem cotrouersiam
cognoscant, & sua sententia dirimant, lib. 2.
feudorum, tit. 24. in principio. & tit. 46. habetur. Si inter
Capitanos regis est contentio, siue lis, coram rege defini-
ti debet: Si verò inter vassallos, coram paribus curiæ si
autem inter duos pares curiæ, tunc cotrouersia mota de
feudo est dirimenda sub iudice, vel arbitro. De quo au-
tem arbitro hoc accipiendum sit, dicitur in libro 2. Feudo-
rum, tit. 15. scilicet de arbitrio vtriusque partis consensu de-
lecto. Compromissum verò permittitur solummodo per
compromissum Feudum ad alium non transferatur. Cla-
rus quæst. 39.

Octauò quæritur, An beneficiarius possit in fundo
feudali seruitutem predialem, vel aliud onus imponere?
lib. 2. Feud, tit. 8. §. Quid ergo, dici videtur, posse serui-
tutem imponere. Sed hoc intelligitur, quatenus soli ipsi
vassallo, non domino, vel agnatis ad feudum vocatis nocere
potest: vt est communis opinio apud Clarum quæst. 37.
Vnde talis seruitutis impositio si preter, vel dolo, vel in
curia facta sit, Domino, vel agnatis nihil nocet; quia cum
feudum ad Dominum reuertitur, vel ad agnatos pertinet,
liberum omni seruitute redit, l. lex vobiscum, ff. de pigno-
ribus. Sed nunquid vassallus extra Domini consensum po-
test vsum fructum in feudo constituere, & alteri dare? Non
potest. Clarus quæst. 37.

Nonò quæritur, An beneficiarius possit rem benefi-
ciantiam alicui alteri in feudum dare, & nam eadem illa re sibi
vassallum constituere? Respondeo, posse. Glossa in cap.
qua in Ecclesiasticum, in verbo Alienandi feudum, de consti-
tutionibus. Abbas ibidem nu. 18. Auehat consil. 104. Auer.
consil. 14. quæ est opinio communis, vt ait Clarus quæst.
32. dummodo id fiat tribus conditionibus seruatis, lib. 2.
feudi, tit. 32. §. Syluester. Et Glossa in lib. 2. tit. 39. Prima
conditio est, vt id fiat absque vlla fraude: tunc autem fraus
esset in alienatione fundi, quando pretium acciperet vas-
sallus nomine inuestitura: hoc enim simpliciter prohibe-
tur, lib. 2. tit. 55. Verf. Callidus. Secunda, vt detur res feu-
dalis homini paræ conditionis & gradus, ita vt conditio
primi Domini deterior non reddatur, vt redderetur, si feu-
dum daretur Ecclesiæ, monasterio, Clerico, femina; aut
potentiori homini, aut pauperiori. Tertia, vt beneficia-
rius eiusdem pactis & conditionibus, quibus feudum ac-
cepit, alteri concedat. Vt si feudum sit masculinum, non ita
det, vt transeat ad feminas. Sed cur beneficiario permitti-
tur, vt rem beneficiariam alteri det in feudum, & non in
Emphyteusim? Respondeo, quia eo ipso quod res datur
in emphyteusim, alienatur, & interdicta est omnis feudi
alienatio: at vassallus cum in re feudali sibi vassallum con-
stituit, non desinit esse vassallus prioris Domini, immo ille
alter vassallus sit etiam prioris Domini vassallus: nam in
eum primus Dominus aliquid iuris & potestatis habet:
quoniam si vassallus Dominum Domini sui offenderit, &
admonitus se ei supplicem non præbuerit, feudo priuatur.
Item, si vassallus Dominus admonitus à suo Domino, vt
moneat suum inferiorum vassallum, vt Domino maiori
satisfaciat, neglexerit eius mandati, suo quoque feudo spo-
hatur, lib. 2. Feudo, tit. 51. §. insuper verf. illud. Quæres,
an possit Dominus vassallum vassalli compellere ad obse-
quium sibi præstandum? Respondeo, posse, quamuis non
proximè, sed remotè, quia primus vassallus potest à Do-
mino compelli, vt ipse cogat secundum vassallum ad offi-
cia, & obsequia Domino maiori præstanda.

Quid vetò dicendum, quando primi vassalli ius ad feudum fuerit finitum; nunquid vassalli secundi ius adhuc durabit? Sunt, qui negent, & sunt etiam, qui affirmet: quia si vassallus cuius rem beneficiariam alteri in feudum concedat, & feudum postea ad te reuertatur, posterior vassallus tantum amittit feudum, si noluit tibi seruire. Nam si seruiat, & agnoscat à te beneficium susceptum, eo non priuatur, *lib. 2. Feudor. tit. 9. §. Si autem.* Cui consuetudini nihil videtur derogasse constitutiones Lotharij, & Federici Imperatorum.

Decimò quaeritur, An vassallus possit de re feudali testari? Respondeo, minimè quia omnis dispositio, quæ sit in testamento, prohibetur in feudo. *lib. 1. Feudo. tit. 8. §. lib. 2. tit. 9. §. Donare.* Nam is, quis ius habet in re, morte periturum, de ea re testari nequit.

Vndecimò quaeritur, An pater vni filiorum testamento suo possit ex re feudali plus dare, quàm cæteris filijs? Idem est, ac quaerere, vtrum pater possit vni filio donare duas partes feudali, alteri tres? aut vni filio totum feudum dare? Respondeo, si feudum est patrum, & antiquum, communis est opinio, non posse, vt testatur Clarus *quæst. 1.* Si verò feudum est nouum, de hac re, teste Duareno *loco citato num. 17.* vatrie sunt consuetudines multis in locis. Sed ibi non est consuetudo, duz sunt opiniones, & refert Idem Duarens, & Clarus *quæst. 30. vers. quæ omnia: vna est assententium liberum esse patri vni ex filijs maiorem feudi partem assignare.* Id probant argumento ducto ex iure ciuili, videlicet, ex *l. femina. C. De secundis nupt.* vbi lucra nuptialia dantur filijs, & tamen fas est matri vni filiorum esse donare, vel legare, quemcumque ex illis elegerit mater. Item pater vni ex filijs potest libertum attribueret, & ius Patronatus in eum transire. *l. 1. ff. De assignan. liber. l. vnum ex familia, in principio. ff. De legat. 2. cum tamen ius Patronatus omnibus debeat, vt filijs, non tanquam hæredibus. l. Vt iurifurandi, §. Si Liberi ff. De operis libertorum.* Hæc sententia est magis communis, vt testatur Alexander apud Clarum *quæst. 10.*

Alter opinio est, Patri non licere vni ex filijs maiorem feudi partem testamento relinquere: nisi quando feudum est hereditarium, tunc enim debetur filijs, vt hæredibus, non tanquam filijs: & ideo tunc potest pater vni filiorum plusquam cæteris, ex feudo donare, sicut etiam ex suo patrimonio id potest. Hoc autem eo argumento cõfirmant, quia *lib. 1. Feudo. tit. 8.* vbi sermo est de filijs, habetur, partem non posse ordinare, vt filij inæqualiter succedant in feudo. Vtraque sententia est probabilis? at secunda probabilior videtur, si ius feudorum spectetur; prima verò, si ius tantum Romanum, siue ciuile consideretur, sed in feudis ad ius Romanum non recurritur, quando aliquid est expressè definitum in libro feudorum.

Duodecim quaeritur, An beneficiarius possit sese feudo abdicare, inuito domino, aut sine eius consensu? ratio dubitandi est, quia renunciatio beneficij sine consensu superioris fieri nequit. Respondeo duas esse opiniones; vnam assententium posse, vt constat ex *libro 2. Feudo. tit. 30. ad finem.* quia etsi persona eius obligata fuerit domino, at eiusmodi obligatio erat propter rem magis, quam personam: argumento ex *l. Cum fructuarius, ff. De usu fructu,* ergo cessat obligatio, si desinat rem possidere, non minus ac in fructuario. Hanc dicit esse communem Panormitanus e. *Quæ in Ecclesiam nu. 16. de constitution.* Curtius Clarum *q. 34.* Altera sententia est, non posse. Ita Bartolus, & Alexander apud Clarum *in quaestione proximè allata.* Sed prima videtur esse probabilior, & eam sequuntur Iacobus, Zarius, Parisius, Albericus, Felinus apud Clarum *loco citato,* ea verò locum habet, vt ait panormitanus dummodo non interfit domini, vel nimis cito renunciatio non fiat. Nihilominus tamen non debet beneficiarius dominum offendere, nec potest aduersus eum militare, etiam si minimè cogatur ei obsequium & officium præstare.

Obijces, inter Dominum & vassallum nata est vitro citroq; obligatio, quia feudum est quidem contractus; at talis

obligatio, & contractus sine vtriusque consensu solui non potest: Respondeo, hoc nihil obitare, quia talis obligatio ex re magis, quam ex persona oritur; & ideo si rem feudalem beneficiarius dimittat, non amplius domino obligatur: quemadmodum si usufructuarius usufructum deponat. Secus est de beneficio Ecclesiastico, quod deponere clericus non potest, sine consensu Superioris, quia in illum collatum est in bonum Ecclesie.

Decimo tertio quaeritur, An beneficiarius rem beneficiariam possit inter consortes, hoc est, inter cohæredes, absque consensu domini diuidere? Ratio dubitandi est, quia diuisio est quædam alienationis species, *l. 1. C. Communia vtriusque iudicij.* Sciendum est ex constitutione Federici Imperatoris *lib. 2. Feudorum, tit. 35. §. Præterea,* quæ dantur ab Imperatore vel Rege, non recipere diuisionem, cuiusmodi sunt Ducatus, Marchionatus, Comitatus, sed hæredes omnes consortes communionem habere, & in ea communionem persistere compelli: quod est contra rationem iuris Romani, *l. Si non s. rem, §. Sic autem, ff. De condit. indeb.* quo iure nemo cogitur, vt in communionem permaneat. Communio enim solet discordias excitare complures, *l. Cum pater, ff. §. Dulcissimi, ff. De legatis 2.* In feudis verò, propter utilitatem publicam, & obsequium, quod principi debetur, constitutum est, vt feuda voluntate consortium diuidi nequeant, argumento ex *l. Ius publicum, ff. De pallis.* Cæterum alia feuda, si consortes voluerint, diuidi possunt. Si roges, An ad diuisionem sit necessarius communis consortium consensus? Respondeo aliquos asserere, eum esse necessarium, & hoc esse in feudis singulare: nam alioqui iure communi vno consortium ad diuisionem pronouente, res diuiditur, *l. Etsi non omnes, ff. Communis diuidendo.* Aliorum est opinio, sufficere, si vno consortium diuisionem petent: quia vbi in feudis ius speciale proptum non est, sequitur ius civile commune; iuxta regulam *supra traditam lib. 2. Feud. tit. 1.* At illa verba in constitutione Federici Imperatoris *lib. 2. tit. 35. §. Præterea* (si consortes voluerint,) non habent hunc sensum, si omnes voluerint: sed, si hic, vel ille ex consortibus voluerit. Neque enim indefinita propositio, idem valet si imper. quod vniuersalis.

Decimo quarto quaeritur, An in alienatione feudi, sufficiant consensus Domini sine consensu agnatorum, quos vassallus habet? De hac quaestione Iul. Clarus *quæst. 41.* Respondeo in feudo nouo fas esse solum consensum Domini, nisi aliud fuerit in ipsa inuestitura expressum, aut nisi gratia alicuius filiorum receptum sit, est communis opinio, vt testatur Aluarot, Curtius, Parisius apud Clarum *in proximè allata quæst.* Ratio huius est, quia talis feudi alienatio solum veigit in damnum, & iniuriam Domini, at si feudum est patrum, siue antiquum, quale est, quod quis recipit sibi, & suis filijs, & descendentibus masculis, tunc non valet alienatio, tamen si Domini voluntate fiat, nisi & agnatorum consensus accedat, *lib. 2. Feudorum, tit. 39.* quoniam ius est agnatis succedendi in feudo patrum: vnde ipsi fieret iniuria, si venderetur absque eorum consensu. Hæc etiam est sententia communis, vt aiant Andreas, Iserius, & Sigismundus apud Clarum *q. 41.* At si feudum sit tale, vt quis illud acceperit sibi, & hæredibus, qui bus voluerit dare, tunc etiam absque consensu agnatorum potest adheredes transire. Alexander, Curtius, & alij apud Clarum *in quaestione prædicta.* Sed quorum, inquires, agnatorum consensus requiritur, proximorum ne tantum, an etiam remotiorum? Baldus, *lib. 1. Feudo. tit. 13.* disputat in vtramque partem. Duareno *in eo loco, quem supra protulimus, n. 4.* probabilior videtur, solum requiri consensum proximorum agnatorum, quia his est ius acquisitum, at in omni negotio necessarius est eorum consensus, quorum interest, *l. Nam ita D. Marcus, ff. de Adoptio.*

Decimo quinto quaeritur, An aliquando in feudo nouo necessarius sit filiorum consensus, si pater, qui feudum accepit, alienare voluerit? Respondeo, si ius acquisitum sit filijs in feudo, eorum consensus requiritur, vt si filiorum gratia

949
 feudum sit patri concessum, vel si id actum sit, ut filij succedant in feudo, tunc enim ius est filius acquisitum; *argumento ex libro primo Feudorum, Titulo octavo in principio.* Si quis verò accipiat feudum sibi, & suis hæredibus, poterit alienare sine consensu filiorum; quia non succedunt nisi tanquam hæredes *lib. 2. Feudorum, Tit. 17.* & ideo consentiente domino, illis displicere alienatio non potest. *l. Cum à matre, C. De rei vindicat.*

De iure Domini in Feudo, hoc est, de obligationibus, quibus Beneficiarius domino tenetur.

CAPVD. XII.

Primo queritur, An is, qui rem in feudum accipit, cogatur se se iureiurando domino obligare, quo illi fidem, & obsequium polliceatur? Respondeo, cogi, *lib. 2. Feudo tit. 4. & sequentibus.*

Secundò queritur, An solus Vassallus iurare debeat? Respondeo, non tantum ab eo tale iusurandum exigi, *lib. 2. Feud. tit. 5.* verum etiam à domesticis Vassalli, veluti cõsularis, & his, qui in Vassalli iurisdictione, & territorio sunt, tanetsi nullum feudum habeant. Sed forma huius iusurandi differt ab ea, quæ à Vassallo exigitur. Iurant enim domestici solum se fideles futuros, non promittentes vltimæ ceruicæ obsequium.

Tertio queritur, An Vassalli iusurandum ad substantiam feudi pertineat? Respondeo, minime: sunt enim feuda ab initio eo pacto acquisita, ut sine iureiurando habeantur *lib. 2. Feudo tit. 3. ad finem & tit. 34. §. In quibus partitiones seruanda sunt.* Fides igitur ad substantiam feudi requiritur, iusurandum verò non item.

Quarto queritur, An quando plures sunt beneficiarij, siue Vassalli, hæredes, omnes iurare debeant? Respondeo, debere. *lib. 2. Feudorum, tit. 26. §. Omnes hoc locum habet,* quando feudum ad plures hæredes deuenit. Tunc enim auxili in solidum possident feudum, aut diuisum in partes: totum singuli, ut commune possederunt, debent se iureiurando domino obligare: si autem diuisum accipiunt, quisque, prout feudi partem possidet, iurare compellitur. Quod si totum feudum ad vnum tantum filium pertinet, is tantummodo præstare iusurandum debet. Hinc sic iuxta quorundam opinionem, ut non cogatur dominus feudi singulos, volentes fidem iurare, recipere. Alorum est sententia probabilior, omnes simul admittendos ad iusurandum.

Quinto queritur, Quid sit dicendum de Civitate, Collegio Ecclesiæ, Vniuersitate, siue corpore, quod feudum habet, An singuli Cives, siue Collegæ iurare cogantur? Respondeo, Civitatem, & Collegium, vnam intelligi, & censeri personam. *l. Mortuo, ff. De fideiussori. vers. In tantum. l. Vniuersitate, ff. De verum iuris.* Sed quia singuli non sunt Vassalli, adeo vnus qui feudum accipit, nomine totius civitatis, vel collegij, iurare compellitur.

Sexto queritur, An feudi successoribus iusurandum sit omnibus, si plures sint domini hæredes? Hanc questionem diligenter tractat Glossa *lib. 2. Feudo, tit. 26. §. Si quis per triginta, vers. Omnes filij eius.*

Dux sunt opiniones, vna est, singulis hæredibus domini iusurandum esse præstandum, Glossa *in l. Si usufructus in verbo Oportero, ff. De usufructu.* & hanc dicit esse communem *Lazarus apud Clarum, qua. 49. ver. Quarto nunc.*

Alteræ est, Vassallum vni tantum ex hæredibus domini iurare debere, ei videlicet, cui maluerit: nec enim plures dominos habere compellitur. Hanc esse communem sententiam, & vlti receptam, testantur Aretinus, Iafon, & alij apud Clarum in præfata questione. Quod si Vassallus sit Reipublicæ, vel civitatis liberæ, tunc iusurandum non est omnibus civibus; qui singuli non sunt domini feudi; sed iusurandum est ipsi Reipublicæ, siue civitati, hoc est, admi-

stratoribus Reipublicæ, vel civitatis, & idem iuris est de Vassallo Ecclesiæ.

Septimò queritur, Quænam formula sit iusurandi, quod Beneficiarius domino præstare compellitur? *Lib. 2. Feudorum, tit. 5.* talis formula continetur. (Ego N. iuro ad hæc sancta Dei Evangelia, quod à modò in antea ero fidelis domino N. sicut debet esse Vassallus domino; nec id, quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit dominus; pandam alij ad eius detrimentum, nec pandi permittam; me sciente.) Et subiungitur *ibidem.* (Si verò domesticus, id est, familiaris, eius sit; qui iurat, aut si ideo iurat fidelitatem, non quod habeat feudum, sed quia sub iurisdictione sit eius, qui iurat nominatim, vitam, membrum, mentem, & eius rectum honorem custodite iurabit.)

Octavo queritur, Quot, & quæ sint, quæ in prædicta iusurandi formula continentur? Respondeo, sex, ut colligitur ex cap. De forma. 22. qua. 5. & Glossa *ibidem.*

Primò, Ne Vassallus damno aliquo dominum afficiat, aut affici sinat, sed potius illud impediendum iuret.

Secundò, Ne id quod Dominus facere constituit, & delibet, & facere fieri potest, reddat difficile, aut tale, quod fieri nequeat; videlicet, ne contrarium procuret.

Tertio, Ne si quidquam ei dominus secreto commiserit, aperiat, & dicat alicui, præsertim ei, qui obesse poterit: nec itidem patefaciat ea, ex quibus Dominus minus tutus sit futurus.

Quarto, Ne Domino iniuriam aliquam inferat, hoc est, ne eum à suo iure consequendo impediatur: Ne eius filiam, vel uxorem dedecore afficiat: Ne eius famam, opinionem, vel honorem dicto, facto, consilio, vel consensu commaculet.

Quinto, Ne ei in rebus suis noceat: Ne itidem eius commoda, & utilitatem impediatur.

Sextò, Ut si dele consilium ei det, quo ille possit sibi, & suis hæredibus commòdè prospicere.

Et sciendum est, in huiusmodi iureiurando semper excipi Imperatorem, Regem, & Principem: ut constat ex *Clementina Pastoralis, De sent. & re iudic.* Vnde si Vassallus etiam Dominum habeat antiquiorum, cogi non potest, ut sine exceptione simpliciter iusurandum præstet, nisi antiquior dominus tacite excipiat. *lib. 11. Feudo, tit. in fine.* Hinc quæstio nata est, de qua *lib. 2. tit. 32. ex Constitutione Lotharii Imperatoris §. Satis bene,* in qua sic habetur. Quiddam miles duo feuda à duobus dominis adquisiuit: antiquiori domino iuravit fidelitatem, nemine excepto: alteri iuravit, excepto antiquiori domino. Decellit relicta duobus filiis, qui diuidentes beneficia paterna: vnus, cui antequam feudum obuenit, iuravit nemine excepto: alter similiter; quia non habuit alium Dominum, quem exciperet. Posterior frater obiit sine liberis, & sic postea feudum ad fratrem antiquum feudum possidentem pertinet. Dominus autem posterioris feudi postulat, ut iuret nullo excepto, sicut de sanctus frater iurauerat. Ait, in tertiam generationem: licet iuratum sit nemine excepto, & si mortuus frater, & omnes descendentes, ita iurauerint, recurrendum tamen esse ad primam iusurandi formam, & originem feudi semper inspiciendam, vsque in infinitum. Si autem cogere iurare simpliciter nullo excepto, alterum feudum; quod à Domino antiquiore habet, amitteret; quia eo non excepto, alteri iurasset.

Nonò queritur, An beneficiarius debeat per seipsum Domino inferre, An potius possit per alium in sui locum substitutum? Respondeo naturam, & conditionem feudi requirere, ut beneficiarius per seipsum domino obsequium præstet; quia feudum ob personæ fidem committitur. Et hinc est, ut in feudo femina non succedat, nec alij qui per seiplos domino inferre non possunt. Ceterum consensu Domini, sufficit alius, qui Vassalli officium faciat, si morbo, vel alia causa iusta, legitime impeditus sit.

Quibus causis feudum amittitur culpa in
Dominum.

CAPIT. XIII.

FEUDUM. & definit feudum tribus modis, Aliquando culpa v. scilicet in Dominum commissa, Aliquando culpa eiusdem commissa in alium, quam Dominum, lib. 2. Feudorum tit. 23. & 24. Aliquando sine culpa vassalli: de quibus causis singularim est dicendum.

Primo queritur, Ob quod crimen vassalli in Dominum feudum amittitur? Respondeo, ob crimen ingrati animi, non quodlibet, sed graue, & tale, vt meretor feudi priuationem. lib. 2. Feud. tit. 24. §. Illud, & tit. 28. Ad hoc.

Secundo queritur, Ad quae nam capita reducuntur talia crimina? Respondeo, reduci ad certa quaedam capita.

Primum est, si inuestituram, siue renouationem feudi non petierit haeres vassalli, aut ipse beneficiarius, siue vassallus post obitum Domini ab eius haeredibus, lib. 2. Feud. tit. 24. in principio, intra annum scilicet, & diem.

Sed à quo tempore est computandus annus, & dies? Respondeo cum Giolla, à die, quo beneficiarius adeptus est possessionem feudi, & probabiliter seruit, vel seire potuerit esse feudo subiectam, & obitum Domini. Sic etiam alij apud Clarum, quae 49. vers. Scias etiam. Quid si beneficiarius minor viginti quinq; annis non petierit feudi renouationem intra debitum tempus; poterit ne petere restitutionem in integrum, contra lapsum temporis lege praefixam? Potest, ita Iulius Clarus, quae 47. vers. Sed quaro, vbi dicit esse communem sententiam.

Si Beneficiarius itidem nondum intra annum, & diem, feudi possessionem nactus est, feudo non est priuandus, si modo intra id temporis feudi renouationem, seu inuestituram petierit. Clarus quae 49. vers. Item quia.

Praeterea Beneficiarius, qui intra annum, & diem inuestituram non petiit, non potest breui moram purgare more emphyteuticarij. Ita Baldus, & communis opinio, teste Claro eadem quae 49. nuper allata, quamuis ipse oppositum sequatur. Insuper si Dominus post annum, & diem beneficiarium ad solita obsequia, & officia admiserit, eo ipso culpam beneficiarij remittit videtur. Ita communis opinio.

Milibus autem annus, & totus mensis conceditur ad repetendam inuestituram. lib. 1. Feud. tit. 22. ultimo, ignoscitur, & succeditur minori quatuordecim annis, si inuestituram renouationem non petierit. lib. 2. Feudorum tit. 35. §. Praeterea, & tit. 26. §. Si minori. Pareitur quoque coitis alteri iusta, & graui causa excusato, veluti ob morbum, capitales inimicitias, & legitimam absentiam. lib. 2. tit. 32. §. vlt. & lib. 1. tit. 22.

Dubiae quaestio est, An si vnus agnatorum transfert partem suam feudi antiqui ad aliquem agnatum habentem partem eiusdem feudi, is secundus agnatus cogatur intra annum, & diem petere à domino renouationem feudi, ratione partis, quae ad ipsum peruenit? Respondet Clarus, quae 49. vers. Praeterea quaro, ex communi sententia, debere petere; quia noua pars feudi ad ipsum delata est. Et hoc, inquit Clarus, locum habet, quando ad ipsum peruenit; quia alius agnatus ad eum partem suam transtulit. Secus verò esset, si agnatus eam partem acquireret iure accrescendi, videlicet, quia agnatus sine liberis decessit; vel quia, ob delictum, suam feudi partem amisit: tunc enim secundus agnatus feudum maius, & amplius acquireret, non autem nouam partem feudi: ac propterea non cogereur feudi renouationem petere; quia idem iuris est de incremento feudi, quod de feudo principali. Haec ille.

Queres itidem, An Beneficiarius possit per procuratorem petere feudi renouationem, & iurate, ac promittere

Dominum fideiuramentum? Potest. Ita communis opinio apud Clarum, quae citata. vers. Successorie quaro, dum modo id faciat procurator speciali mandato.

Secundum delictum est, Si vassallus Dominum periclitantem in acie deseruerit, lib. 1. Feudorum. tit. 3. & lib. 2. tit. 24. §. Item qui. Item si reliquit in praedio vulneratum, sed non lethale. lib. 1. tit. 3. & tit. 21. ad finem. Item enim vassallo, cum nulla ratione dominum iuuare possit, in fugam se conuertere.

Sed quid indicandum, cum dominus saluus eussit è praedio, in quo à vassallo deseruit fuerat? tunc ne nihilominus etiam feudum vassallus amittere iure exstiterit? Respondeo, maxime; quia lib. 1. tit. 3. non dicitur: Sin praedio deseruit à vassallo dominus perierit, sed simpliciter, (si deseruit fuerit.)

Quid itidem, si bellum dominus iniquum gesserit? Respondeo, debere vassallum opem ferre domino ad eum defendendum, non ad offendendum alium. lib. 2. Feud. tit. 28. Quod si dominum defendere noluit, non ideo feudum amittere meretur.

Queres, quid dicendum, quando bellum dominus gerit contra patrem, filium ve, aut fratrem vassalli, tunc ne debet vassallus dominum iuuare? Respondeo, minime. lib. 2. Feud. tit. 22. in fin. argumento ex l. Minime. ff. De religio. & sumptibus.

Quod si patrem pietatem praeferat huiusmodi officio, feudo se abdicet; alias idem amissurus, si contra paternam pietatem non seruat domino.

Queritur à quibusdam, an vassallus, Domini vitam sine praesente cogatur? Adducit iole. lex. 1. ff. Ad senatusconsultum Syllanianum, in qua serui coguntur praesente custodiam dominis, proca capitis constituta in facientes aliter. At enim, serui non recte comparantur cum vassallis, qui sunt liberae conditionis: nec poenae constituae in seruos, liberos homines afficiunt, cum serui torqueantur etiam sine culpa suspicione. l. Exceptio. ff. Ad senatusconsultum Syllanianum, non tamen liberi homines.

Tertium crimen est, Si vassallus se ens Domino insidias parari, cum non fecerit certiorum. lib. 2. Feud. tit. 28. §. Praeterea & hoc est in feudis singulare: nam alii qui iure communi consilij criminis, propter solam scientiam, non puniuntur eadem poena, qua consentientes, & scientes, nisi alieno consilio crimen perpetraverint. l. Non ideo. C. De accusationibus, & l. Si scientes. ff. Ad legem Corneliam, de praecidiis. Item si vassallus hostiliter aduersus Dominum se gesserit. lib. 2. Feudorum. tit. 37. & 14. §. Porro si dominum lib. 1. tit. 3. §. Similiter. In hoc autem nec voluntas sola, nec conatus quidem puniuntur, lib. 2. tit. 3. §. Voluerit. argumento ex l. Cogitationis, ff. De panis. Vt si ex propria confessione vassalli constet habuisse eum in animo flagitium committere contra dominum, nec ad effectum perduxerit.

Quartum crimen, Si vassallus vxori, vel filiae, vel nepti ex filio, vel nuptae filio, vel forori Domini se miscuerit, vel si eius pudicitiam tentauerit, vel si cum ea turpi erulerit. lib. 2. Feudorum. tit. 3. §. 1. & lib. 2. tit. 24. §. Rursus.

Quid autem, Si vassallus post obitum Domini rem habuerit cum eius vxore vidua? etiam ne tunc feudo cadet? Respondet Andreas Isernia apud Clarum, quae 48. nihilominus eum feudum amittere: quae opinio est magis communis, apud Clarum loco citato.

Quintum crimen, Si vassallus apud Iudicem, Dominum detulerit, vel accusauerit. lib. 2. tit. 24. §. Item si delator. Quid autem dicendum, si iusta ex causa, sine calumnia accusauerit? Nihilominus feudo priuatur, sicut, & liberos. l. Qui rem maior. ff. De bonis liberis. Et seruos delator, etiam si obiecta probet, puniunt. l. vlt. C. De delatori. l. 10. Et familiares Dominum accusate non possunt, Excipitur verò crimen laesae maiestatis, vel heresis.

Non licet itidem Vassallo in criminali iudicio contra Dominum testimonium dicere, lib. 2. tit. 33. §. Similiter, sicut nec liberto. l. Qui cum maior. §. Si libertus. ff. De

bonis libertor. Nec cogi potest ad si feudum testimonium.

Sextum crimen, Si vassallus, sine consensu Domini feudum alienauerit, ex constitutione Federici Imperatoris feudum amittit, *lib. 2. tit. 35. vers. Cāllidū.*

Quid si alienauerit, sed nondum rem feudalem tradiderit? Respondet Andreas Ileruta apud Clarum, *quæst. 31. à feudo non cadere.*

Quid itidem, Si interuenerit traditio rei non vera, sed ficta? Respondeo sufficere, ut feudum amittat. Sic Paulus, & Parisius, & Tiraquellus apud eundem Clarum, *in eadem quæstione 31.*

Roges, An si alienatio, sit aliunde contractus irritus, & inanis, vassallus poenam incurrat? Respondet Parisius apud Clarum, *quæst. 31. prædictam poenam non incurrare.* At teste Duareno *in comment. in consuetudines feudorum. cap. 14. num. 16. ea constructio in Gallia non feruatur, sed vassallus liberum est alienare feudum, dummodo laudemium secundum curiæ consuetudinem Domino persoluat.*

Quæres, utrum poena afficiatur vassallus, si in alienatione dicat (saluo, & reservato consensu Domini) Lison apud Clarum, *quæstio. 31. ait esse communem sententiam, hoc non sufficere, ut vassallus liber sit à poena, nisi expresse dixerit se alienare saluo consensu Domini, ut non aliter, nec alio modo.*

Quid si vassallus ignorans alienauit feudum? Respondeo, ignorantiam non iurare: & ideo feudum esse restituendum, & condemnandum emptorem ad id, quod interest domini, *lib. 2. Feudor. tit. 26. §. Si vassallus.*

Quid itidem, Si vassallus omnia tua bona vendiderit, an eo ipso feudum quoque vendidisse videbitur? Respondeo, minimè nisi id nominatim expresse sit, *lib. 2. tit. 26.* Nam generali alienatione, non dicitur quis alienasse, quæ specialiter alienaturus non esset. *l. Obligations generalis ff. De pignoribus, nisi appareat alioqui feudum vendere voluisse: quod potest colligi ex pretij quantitate, & aliis circumstantiis.* Veluti si pretium maius sit, quam esset, si omnia bona præter feudum venderentur, & tunc feudum amittit, & partem pretij auctori bonæ fidei restituere secundum conscientiam cogitur.

Quæres, An vassallus feudo nihilominus cadat, etiam si illud alienatum recuperauerit? Respondeo, cadere, & feudum ad Dominum reuerti, *lib. 2. Feudo. tit. 44.* Ita Bart. Alexand. & alij apud Clarum, *quæstione 31. quam opinionem dicit esse communem Cuius, ut testatur Clarus in loco citato.*

Quæres itidem, An si vassallus feudi tantum partem alienet, totum feudum amittat, an verò solum partem? Respondet Bald. teste Claro, *quæst. 31. totum feudum amittit.* Sed oppositam eius, *lib. 1. Feudorum tit. 38. habetur, parte feudi alienata sine consensu Domini, non totum feudum, sed partem tantum Domini apertis, hoc est, ad Dominum reuerti.* Et contra Bald. sentiunt communiter Doctores, ut testantur Cornucius, & Curtius apud Clarum, *quæst. 31.*

Septimum crimen, Si Titius vassalli Dominum offendat, & monitus vassallus à Domino, ut adductus filius, delicti veniam à Domino petat, si hoc non fecerit, nec à se filium amandet, feudo priuatur. *lib. 2. tit. 31. §. Insuper. Idem Iuris est de vassallis, cum quis ex domesticis eius, aut ex suis vassallis Dominum offenderit, lib. & tit. iam allegatis. §. Illud.*

Octauum crimen est, Si vassallus sit aduersus Dominum contumax, hoc est, si vocatus ad curiam Domini, venire neglexerit. *lib. 2. tit. 22.*

Nonum est crimen, Si vassallus iure feudi, vel inuestitura abutatur, *lib. 2. tit. 22. §. Quicumque.*

Decimum, Si vassallus ex genti Domino obsequia, ne gauerit se vassallum eius esse, *lib. 2. tit. 26. §. vassallus. & tit. 34. §. vltim.*

Denique aliqui dicunt, ex iisdem causis feudum amitti, ex quibus donatio perfecta reuocatur, vel ex quibus causis filius iure exheredatur. *libro secundo, tit. 24. §. Prædictis.*

Quibus causis feudum amittatur culpa vassalli, in alium quàm in Dominum admiffa.

CAPVD XIV.

Oculpam vassalli non in Dominum, sed in alium commissam amittitur aliquando feudum. Primo, Si vassallus fratrem suum interfecerit, *lib. 2. Feudorum. tit. 37. præfertim si spe totius hereditatis consequenda trucidauerit: hoc enim crimen apud nobiles habetur detestabile.*

Secundò, Si hominem proditorie occiderit, *lib. & tit. præcitatis.* Et eisdem causis, quibus vassallus delicto suo feudum amittit, Dominus feudi proprietatem perdit, *lib. 2. tit. 47. Ob reciprocam inter Dominum, & vassallum obligationem, lib. 2. tit. 6. §. Dominus quoque.*

Dubie quæstionis est, An quando feudum vassalli culpa amittitur, vassallus ipso iure cadat à feudo ante vllam criminis condemnationem? Respondeo ex communi sententia, Quandoocumque culpa vassalli feudum amittitur, eo quod illud sine consensu Domini alienauit, ipso iure cadit à feudo. Unde tunc nulla opus est condemnatione, seu priuatoria sententia, sed tantum declaratoria criminis, sicut in alijs rebus, quæ ipso iure ob crimen alicuius amittuntur. *c. Cum secundum, de Hæret. in sexto.* Tunc enim Iudex pronuntiat, bona esse confiscata. Non admittit quidem bona, sed declarat, ea esse ipso iure adempta, seu potius amiffa, à tempore contracti criminis. Ita etiam in feudis Iudex pronuntiat, vassallum esse de crimine conuictum & tunc retrotrahit sententia, declaratur, feudum amiffum fuisse, à die feceris commissi. Quando verò culpa sua feudum vassallus amittit alijs de causis, tunc nisi criminis fuerit conuictus, & sententia priuatoria condemnatus, feudum Dominus non recipit. *lib. 2. tit. 26. §. Vassallus, & lib. tit. 55. §. Sancimus.*

Quando Feudum sine culpa vassalli finiatur & desinat.

CAP. XV.

FINITVR Feudum absque vlla culpa vassalli.

Primo, morte vassalli, si decefferit sine filiis legitimis, & sine agnatis *lib. 1. tit. 10.* Appellatione filiorum intelliguntur nepotes, & cæteri descendentis masculi.

Secundò, Feudum desinit renuntiatione, si vassallus feudum repudiauerit, renuntiauerit ve, hoc est, si se feudo abdicauerit. *lib. 2. tit. 38.*

Tertiò, Si sacros Ordines susceperit, vel Religionem professus fuerit: Si vitium corporis exlaueat, ita ut idoneus amplius non sit ad obsequia debita præstanda, *lib. 2. tit. 26. §. Qui clericus, & tit. 36.* Hæc autem locum habere vbi fuerit vlti recepta: alioqui enim, pro varietate locorum consuetudines in his variantur.

Quartò, Cursu temporis, ad quod feudum est datum: ut si datum sit ad quartam generationem, & non ad vltiorem.

Dubie quæstionis est, An sicut præscriptione annorum triginta, feudum acquiritur, *lib. 2. tit. 26. §.* Si quis per triginta, etiam si quis ineptus non sit, ita etiam præscriptione triginta annorum possit feudum amitti, quamuis inuestitura præcellerit. Respondeo, posse. Finge Titium esse vassallum Caij, & feudo esse inuestitum; nihilominus Seium per triginta annos feudum illud possedisse, & recognouisse, tanquam Dominum, ipsum Caium, tunc quemadmodum Seius acquirit præscriptione feudum, sic etiam Titius illud amittit.

Dubie itidem quæstionis est, An etiam longissimi temporis præscriptione amittat quis proprietatem feudi?

Respon-

Respondeo, amittere; quia idem ius est de vasallo, & Domino Veluti, recepisti feudum à Titio, & Caput recognovisti dominum spatio triginta annorum, Titio toto eo tempore nullum obsequium, & officium à te exigente? tunc Casus præscriptione proprietatem acquisiuit, & Titius, qui erat meus Dominus, amisit.

Quando amittitur vel finitur feudum, cuius amariatur, hoc est ad quem devolvatur.

CAPUT XVI.

QUÆSTIO est inter Feuditas, cuius feudum devolvitur, Domino, an agnatis proximis, quando illud finitur, & amittitur? In hac quæstione, causæ, quibus finitur, vel amittitur, feudum, distinguendæ sunt. Nam feudum definit, aut culpa vasalli, in dominum patrata, vel culpa eius in alium, quàm in Dominum commissâ, aut alienatione feudi per vasallum, sine consensu Domini facta, aut renuntiatione, sive repudiatione feudi: aut morte vasalli, aut lapsu temporis deficientibus vocatis ad feudum ex prima investitura.

Quando feudum amittitur culpa vasalli in Dominum perpetrata, revertitur ad ipsum Dominum, *lib. 2. tit. 24. §. vlt.* non solum si feudum sit novum, ut omnes consentiunt, sed etiam quamvis feudum sit paternum, sive antiquum, in quo alias agnati succedunt iure investituræ; quia tacite illud ab initio datum videtur, ut feudum latum Titio, & agnatis eius, revertetur ad Dominum, exclusis agnatis, si vasallus Dominum graviter offenderit, nisi aliud in ipsa investitura exprimat: Andreas Hæmia, teste Claro, *quæstione sexagesima sexta*, cum quibusdam aliis sentit, devolvi feudum paternum tunc ad agnatos exclusis filiis, & descendentibus vasalli delinquentis; quia agnati nullam culpam contraxerunt; quæ opinio magis Claro placet, & alicubi est usu recepta. Sed communis opinio est ea, quam dixi, ut testantur Curtius, Gratus, Anani, Gozadinus apud Clarum *eod. in loco*.

Quando verò feudum amittitur culpa vasalli in alium, quàm in Dominum commissâ, transfertur feudum, si paternum sit, vel antiquum, ad agnatos, exclusis filiis descendentibus, *lib. 2. tit. 27.* At si feudum sit novum, redit ad Dominum, *lib. 2. tit. 24. §. Si vero non.* Ita Andr. Hæmia, Curtius, Alexander, Zazius, & communis opinio apud Clarum, *quæstio 66.*

Agnati autem hic accipiuntur, qui quarto gradu agnationis remoti sunt ab eo, qui feudum accepit, *lib. 2. tit. 26. §. Si vasallus, tit. 31.* Excluduntur igitur non tantum filij vasalli, sed & alij agnati, usque ad quartum gradum. Et hæc est sententia communis, teste Jul. Claro *prædicta quæstione*, quamvis ipsi non placeat.

Quando autem feudum amittitur; quia illud alienavit vasallus sine consensu Domini, tunc conerata dici videntur in libris feudorum. Nam *libro secundo tit. 24. §. vlt. tit. 38. et 44.* Simpliciter habetur, feudum ad Dominum reverti. Sed *tit. 8. Hoc quoque, lib. 1.* contrarium videtur decerni. Vnde inter Feuditas sunt duæ opiniones, una est, feudum, quamvis sit paternum, ad Dominum redire. Hanc dicitur esse communem Aretinus apud Clarum, *quæstione sexagesima sexta*. Hanc sequitur Daureus *in comment. de feudis cap. 17. num. 4.*

Altera est opinio, devolvi feudum ad agnatos exclusis filiis: quam sententiam sequitur Baldus, & eam dicit esse communem Ruinus, Curtius, teste Claro *quæstione sexagesima sexta*. Probabilior est eorum opinio, qui putant feudum agnatis deferri, nisi obstat constitutio Federici Imperatoris, *lib. 2. Feudo. tit. 35. Callidus*, qua veteri consuetudini derogatur.

Potest quando feudum finitur, aut definit absque culpa vasalli, videlicet morte eius decentis sine filiis, & posteris

descendentibus, & sine agnis: tunc feudum ad Dominum devolvitur, & vtile dominium cum proprietate consolidatur. Idem iuris est, quando feudum finitur repudiatione, vel reversione eius per vasallum facta, si feudum sit novum, non tamen si paternum, quia nequit tunc vasallus nocere sua renuntiatione iuri agnatorum. Clarus, *quæstione trigesima quarta*.

Secundo queritur, An feudum transeat aliquando ad fiscum? De hac quæstione Iulius Clarus, *quæstio 84.* Respondet Bartolus *in l. Si finit, §. Sine vestigialibus num. 2. ff. De damno inf. l. 10.* non transire; quam opinionem dicunt esse communem Romanus, Alexander, Ruinus, Curtius, Boetius, *quæstio 24.* Ipse tamen Clarus distinguit in hunc modum. (Aut feudum est tale, ut de eo non possit vasallus statuere, sine voluntate Domini, & consensu agnatorum, cuiusmodi est feudum antiquum; & hoc feudum non comprehenditur in publicatione, vel confiscatione bonorum, facta ob crimen vasalli; quia fiscus non derogat iuri Domini, vel agnatorum. Item quia tale feudum ad extraneos non tranhit.

Aut feudum, inquit, est tale, ut de eo possit statuere vasallus voluntate Domini absque vilo consensu agnatorum, quale est feudum novum: & tale feudum non transfertur ad fiscum, etiam si bona vasalli ob crimen eius publicentur: nec transit ad agnatos, quia non admittuntur, vel veniunt ad feudum, nisi ex persona eius, qui feudum accepit.

Aut feudum est tale, ut de eo statuere, liberum sit vasallo sine voluntate Domini, & sine consensu agnatorum; cuiusmodi est feudum, quod datur alicui eo pacto, ut possit arbitrato suo transire, ad quos ipse voluerit, etiam ad extraneos. Et tunc si amittitur culpa vasalli in Dominum patrata, non transit ad fiscum, sed redit ad Dominum. Si verò culpa vasalli ob crimen, ratione cuius bona publicata, & confiscata sunt, ipso iure, ut ob crimen hæresis, vel læsæ maiestatis, tunc comprehenditur publicatione bonorum; quoniam omnia bona vasalli iure ipso confiscata sunt; & quia tale feudum potest ad extraneos transire: & quia de eo feudo potest vasallus suo arbitrato decernere,) Sic ille.

Tertiò queritur, An melioramenta, ut dicuntur, rei feudalis ad Dominum pertineant, feudo ad eum revertio; An verò potius auferre, & sibi retinere vasallus possit. Et intelligitur quæstio de melioramentis industria vasalli factis: ut si domum in prædio feudali fabricavit. Respondeo ex communi sententia ea ad vasallum pertinere, *libro secundo tit. 28. §. Si vasallus*. Est tamen liberum Domino, ut vel solvat vasallo æstimationem melioramentorum, vel permittat, ut ædificium tollatur, si absque detrimenno re fieri queat.

Quæres, quam ratione sint melioramenta æstimanda? Verbi gratia, domus, quam vasallus extruxit, tantum, quantum æstimatur ædificium, an verò solum tanti, quantum æstimatur sola materia ædificij? Respondet Baldus, teste Claro, *quæstione 88.* Æstimanda esse tanti, quam valet ipsius ædificium, & ita usu esse receptum, ut testatur idem Baldus & Pativus etiam apud eundem Clarum *in quæstione citata*: quamvis Berous, Clara item referent, dixerit, communem esse opinionem, solum tanti esse æstimandum melioramentum, quantum æstimaretur materia diruti ædificij.

Quartò queritur, Ad quem spectet incrementum, si quod accessit feudo, An ad Dominum, cum feudum ad ipsum revertitur, an ad vasallum? Respondeo, ad Dominum pertinere *lib. 1. tit. 4. §. vltim. et lib. 2. tit. 8. §.* Et contrario: dummodo incrementum, industria, & opera vasalli non accesserit, tunc enim conditionem melioramenti sequitur.

Quintò queritur, Quid sit dicendum de servitutibus, quas ipse vasallus sine pecunia acquisivit: vel quæ rei feudali accesserunt donatione alicuius, facta gratia vasalli, & non Domini? Respondet Clarus, *quæstione 88.* servitutes, quæ rei feudali insunt, ad Dominum pertinet.

& ad ipsum reuertu redeunte feudo: quia à re feudali separari non possunt.

Hanc opinionem esse communem testatur idem Clarus loco citato. Nihilominus tamen si sua pecunia vassallus seruitutem emerit, debet tantumdem soluere vassallo, quanti seruitutem emit. Ex quo Clarus colligit, si Princeps Titio casttrum in feudum dederit sine iurisdictione, & postea Titius, ab alio consecutus est iurisdictionem, non pertinere ad Dominum talem iurisdictionem, quia ea iurisdictione, sine castro potest peti se subsistere apud Titium. Sic etiam Baldus, & Ruinus apud eundem Clarum loco præfato.

Sextò quæritur, Ad quem pertinet fructus rei, quæ nomine, & iure feudi possidetur, ad beneficiariumne, an ad Dominum feudi? Respondeo cum Ioanne Copo de fructibus lib. 3. cap. 7. pertinere ad beneficiarium, nam eius est tale dominium rei in feudum data. Ita Baldus lib. 2. feud. tit. 55. §. præterea. Immo in constitutione Federici Imperatoris, quæ in eo titulo continetur beneficiarii, qui in Italia, & Germania sunt, Domino in publicam expeditionem eunti, dimidiam partem reddituum vnius anni præstare coguntur, alioqui feudo priuantur, & in Gallia, teste eodem Ioanne Copo, moribus introductum est, vt si in præstando obsequio, & persoluenda fide Domino debita, beneficiarius mortuus fuerit, liceat Domino manum prædio feudali iniicere, & interim fructus facere suos, donec beneficiarius iusta obsequia ei exhibeat, ac ei se supplicem submittat, & in verba etus iuret. Quibus præstatis, vassallum in suam fidem Dominus recipit, & fructus facere suos desinit, & liberam vten di, & fruendi potestatem eidem restituit.

Illud etiam commodum Dominus capit, cum à defuncto vassallo in hæredem per lineam transfersam conuictum, prædium feudale transfertur, vel quoquo modo alienatur, redditum vnius anni, aut quintam partem, sub qua quæque partem pretii ipsius rei consequitur. Item, secundum vsam Medolanensem constitutum est, vt si vassallus decedat sine hærede masculo, & coniugato, feudum ad Dominum reuertit, si ante Martium vassallus decederit, omnes fructus, qui in illo anno ex feudo proueniunt, ad Dominum pertinent. Si vero post calendis Marti vsq; ad Augustum, omnes fructus, qui interim percipiuntur, hæredi vassalli debeantur. Si vero post Augustum obierit, omnes fructus illius anni, Dominus percipit. Alicubi est consuetudo, vt quocumque tempore anni vassallus moriatur, omnes fructus pendentes ad Dominum pertineant.

De actionibus feudi nomine, & iure vassallo competentibus.

CAPVT XVII.

PRIMO quæritur, Quæ nam actiones iure feudi vassallo conueniant contra Dominum? Respondeo, post possessionem, quam re ipsa à Domino consequitur, habere vassallum actionem in rem vtilem aduersus quemlibet possessorem, lib. 2. tit. 8.

Secundò quæritur, Vtrum ante possessionem vassallus actionem habeat aduersus Dominum? Respondeo, habere, si cum Dominus inuestit, vel etiam si simpliciter promiserit. Aget enim contra Dominum, vt sibi possessio tradatur, lib. 2. tit. 7. ad finem. Hæc autem actio dicitur actio ex lege, vel ex stipulatu. Petit autem vassallus hæc actione possessionem rei, & omnem vtilitatem, hoc est, quanti sua interest, eo quod Dominus possessionem in eum transfere dicitur, lib. 2. tit. 7. ad finem.

Et hoc quidem in feudo nouo locum habet, nam in antiquo non possessio, sed tantum renouatio feudi petitur. Vassalli enim successor actum possessionem habet, & petit solum, vt sibi inuestitura renouetur: in nouo autem feudo

petitur vel inuestitura, vel possessio: & quando inuestitura præcessit, Dominus non liberatur à præstando, quod interest vassalli, nisi possessionem tradat, quia feudum per inuestituram constituitur, & eo ipso vassallus quasi dominium acquirit. At si in feudo solum contractus iuris fuerit, vel promissio facta, liberatur dominus præstando id, quod interest vassalli secundum ius commune, l. Stipulationes non diuiduntur. l. de verb. oblig.

Tertiò quæritur, An huiusmodi actio conueniat hæredi vassalli contra hæredem Domini? Respondeo, conuenire, si laicus fuerit, qui inuestitur, lib. 1. tit. 9. Cogitur enim hæres eius inuestituram nondum factam implere, siue præstare. Si autem Ecclesiasticus sit, & decederit, antequam inuestituram vassallum, eumq; in possessionem miserit, non cogitur successor eius talem inuestituram facere, vel confirmare, lib. 1. tit. 3. Veluti, Seio ante aliquot annos Episcopus feudum concessit, deinde Titium de eo, adhuc viuo Seio, inuestiuit, ea ratione, vt Titius post obitum Seii illud consequeretur, & Episcopus moritur ante Seium, qui possidet feudum, non cogitur successor Episcopi inuestituram rata habere, nisi Titius nomine eius feudi in possessionem miserit viuo, & consentiente Seio. Quod si ante Episcopum, qui Titium inuestiuit, moriatur Seius, omnino hæres ipsius Seii, cogendus est transferre possessionem ad Titium.

Quartò quæritur, Quæ actio vassallo conueniat, si feudale prædium fuerit cuiusdam? Respondeo, liberum esse vassallo agere contra Dominum, pennde, ac si feudum traditum ei non fuisset: lib. 2. feud. tit. Aget enim, vt ea res, aut alia æquæ bona ei à Domino præstetur. Et hoc locum habet, si ignorans feudum accepit, putans bona fide esse eius, qui ipsum inuestiuit. Eadem actio conuenit vassallo contra Dominum, si Dominus velit defendere vassallum super feudo interpellatum, lib. 2. tit. 3.

Quintò quæritur, An aliqua actio conueniat vassallo aduersus Dominum contra ipsum delinquentem, lib. 2. feud. tit. 47. habetur, Dominum eisdem ex causis, ob quas vassallus feudo priuatur, amittere ius, quod habet in beneficiarium: vt si Dominus cum vxore vassalli rem habuerit, vel ei grauem iniuriam fecerit, datur actio vassallo, qua petat, vt declaretur se immunem, ac liberum esse omni obsequio & officio, quod nomine, & iure feudi præstare cogebatur. Sic ut patronus, qui libertum suum accusat, perdit bonorum possessionem. l. Qui cum maior ff. de bon. libero. Sic etiam Dominus, qui iniuria vassallum efficit, nequit iure exigere ab eo ministeria, & obsequia.

De actionibus, quæ Domino contra vassallum iure feudi conueniunt.

CAPVT XVIII.

PRIMO quæritur, Quot, & quæ actiones Domino conueniant aduersus vassallum? Respondeo, quatuor actiones illi competere.

Prima est, Rei vindicatio directa iure communi.

Secunda est actio qua agit contra vassallum, vt ei debitum obsequium exhibeat.

Tertia est actio, si feudum Domino sit apertum, hoc est, ad ipsum delatum propter culpam vassalli, potest agere contra vassallum, petendo feudum, quod datum est: quæ actio dicitur traditio rei, ob causam datæ, & non secutam, lib. 1. feudor. tit. 3. Petit enim Dominus à Iudice, vt declaret, feudum, ob culpam vassalli apertum, hoc est, sibi delatum.

Quart-

Quarta est actio, qua Dominus extra emptorem agit, si vassallus sine eius consensu feudum vendiderit: & hæc actio est rei vindictio: nam condicitur possessio, sicuti proprietatis, l. i. ff. de condit. triticaria: emptori verò bonæ fidei competit contra venditorem actio de euictione, lib. 5. tit. 5. alioqui malæ fidei emptor, qui habens rem alienam, emit, non habet actionem ex empto de euictione. l. Si feudum. C. de euictionibus.

Obiicit, ergo illud pretium venditori, qui sciens vendit, lucro cedit, siquidem emptor contravenditorem, actionem non habet, nec Dominus agit contra eum, sed contra emptorem? Respondeo, venditorem tunc non lucrari pretium, quia secundum conscientiam cogitur restituere emptori ante criminis condemnationem: at post sententiam Iudicis, feudo, & pretio priuatur, & feudum Domino restituitur, & pretium fisco applicatur, iuxta communem regulam, quæ iniuste quaesita sunt, fisco cedere, l. Lucrum, in fine, ff. de iure ffici.

Secundo quaeritur, Vtrum actiones, quæ Domino in Vassallum, & contra, vassallo in Dominum conueniunt, bonæ fidei sint, an verò stricti iuris? Plerique negant, esse bonæ fidei, eo permotum, quod Instit. de actionibus. §. Bona fidei, inter actiones bonæ fidei non numerentur.

Sed certum est, hoc genus actionis redolere naturam actionis bonæ fidei, quæ est, vt iniucè præstetur, quod quisque debet ex fide bona. Quare quidam putarunt, hanc actionem esse addendam actionibus bonæ fidei, sicut addita est actio ex stipulatu, quæ rei uxoriæ actionem in se continet, ex Iustiano l. i. C. de rei uxoria actione. §. Fuerat.

Tertio quaeritur, an aliqua alia actio ex feudo nascatur? Respondeo, nasci actionem, qua alienatio feudi facta à vassallo, sine consensu eorum: quorum interest, vt potest filiorum & agnatorum proximorum, rescinditur: nam agunt aduersus emptorem, vt restituat rem feudalem, lib. 11. tit. 26. §. Titius, vt cum Titius nullos filios habet, concessit agnato partem vnâ feudi, & extraneo alteram partem consensu Domini vendidit, Caius propinquior ceteris agnatus, volens repetere post mortem Titii partem alienatam, nullo etiam reddito pretio, id facere potest, & ad successionem in feudo venite, eo quod ius habet quaesitum ex inuestitura: recuperat quoque, viuo Titio, rem venditam, restituito pretio: sed si velit recuperare sine restitutione pretii, oportet expectare obitum Titii.

Et sciendum est, agnato ad rescindendam alienationem, intra annum, actione dari, lib. 2. feudo tit. 26. §. Titius. Post annum verò, ex quo sciuit alienatum esse feudum non auditur.

Quarto quaeritur, An interdicta possessoria Domino conueniant, & an itidem vassallo? Respondeo, vtrique competere, quia vtrique possidet: nam certum est, Dominum civilem possessionem retinere, & proinde exigere ministeria, & obsequia à vassallo debita. Vassallus itidem naturaliter possidet, siquidem per longam possessionem triginta annorum possit feudum acquirere, lib. 2. tit. 22. §. Si quis per triginta. Ad interdictum verò possessoriæ naturalis possessio sufficit, l. 1. §. Denicitur ff. de vi, & vi armata.

De Iudice competenti in controuersia feudalibus.

CAPVT XIX.

DE hæc re tractant iuris Canonici interpretes in C. ceterum. de iudiciis. cap. Ex transmissa. & cap. verum de foro compositum. & cap. Romana. §. debet. de appellat. in sexto.

Primo quaeritur, Quis sit Iudex competens, quando inter duos vassallos est controuersia de feudo? cum scilicet contendunt duo vassalli, vter illorum ius habeat in feudo? Respondeo, esse Dominum feudi, si consistit, eos Dominum esse vassallos, & contentio sit inter eos de feudo, id est, de re aliqua ad feudum pertinente, non de aliis rebus, vel iniuriis lib. 2. tit. 5. §. Præterea. & tit. 34.

Secundo quaeritur, Quid dicendum sit, quando controuersia est inter Dominum, & vassallum de re ad feudum pertinente, non de aliis rebus, vel iniuriis, quæ feudales non sunt: de his enim iudicat ordinarius loci, vt est communis opinio, teste Abbate in cap. Ceterum. num. 13. de iudic. Dominus itaque si contendat tibi vassallum debere certum ministerium, & obsequium, & vassallus id neget, si Dominus velit vassallum priuare ob crimen eius, vassallus verò neget se posse iure feudi spoliari? Respondeo, tunc item esse ordinandam per partes curiam, hoc est, per vassallos eiusdem Domini, lib. 2. tit. 5. §. Præterea. Est autem lis componenda per partes curiæ simul in vnum vocatos, lib. 2. tit. 10. & 20.

Hoc autem intelligitur, si ita inter Dominum, & vassallum conuenierit, quod si dissenserint, vel partes curiæ simul omnes congregati reuenerint, tunc Dominus eos ius habere adigendi: quam electionem vassallus sequi compellitur, ita vt si Dominus elegerit tres, pluresque ex partibus, vassallus quoque totidem, & non plures, vel pauciores eligere cogatur.

Tertio quaeritur, Quid dicendum sit, si quaesitio sit de vindicatione rei feudalis inter vassallum, & alium qui non sit vassallus, qui contendit Dominum feudi esse sibi obligatum ad eum inuestiendum, vel ad donandum, aut vendendum sibi rem feudalem? Respondeo, tunc Iudicem esse ordinarium loci. Glossa in cap. ceterum, de iudiciis, & Panormitanus ibidem, num. 13. quia lex feudorum solum dat iurisdictionem Domino feudi, quando est quaesitio inter vassallos non inter extraneos, agentes de feudo. Ergo talis iurisdictione restringenda, non relaxanda est, item, quia casus omnis sus intelligitur relictus in iure communi, vt notatur in cap. Susceptum. de rescrip. in 6.

Quarto quaeritur, An si suspectus Dominus sit, & lis sit inter vassallos, Iudex competens sit Dominus? Respondeo minimè: tunc enim cognoscunt, & iudicant de causa partes curiæ, lib. 2. tit. 46. Quod si partes non sint, vel fuerint suspecti, tunc lis dimittenda est per Iudicem ordinarium, lib. 2. tit. 15. Hæc autem locum habent, quando inter duos vassallos, qui non habent regalem dignitatem, lis mota est: nam si fuerint à Rege, vel Principe, vel Imperatore inuestiti, semper cognoscit causam Rex ipse, Imperator, vel Princeps, lib. 1. feudorum tit. 8. & lib. 2. tit. 38.

Quinto quaeritur, Quid dicendum sit, quando vassallus est Clericus, Dominus verò laicus, & contendit clericus vassallus cum alio vassallo clerico, vel etiam laico, vel cum ipso Domino laico: tunc ne Iudex competens erit Dominus feudi, an partes curiæ laici? Ratio dubitandi est, quia vassallus est clericus, & Dominus laicus, & Iudex clericorum laicus esse non potest. cap. si diligenti, de foro compositum.

Communis est opinio, inter vassallos clericos, tunc etiam Iudicem legimum esse Dominum feudi, vt testatur Decius in cap. Ceterum, num. 20. de iudic. & Clarus

quasi.

quasi. go. vers. Et hac quidem conclusio. id probant iuris ciuilibus interpretet, & Feudistæ ex lib. 2. feudo. tit. 35. §. Præterea in quo titulo ponitur constitutio Federici Imperatoris, quæ incipit, (Imperialem) ubi decernitur: quando lis est inter uassallos de Feudo, iudicem esse Dominum, etiam si laicus sit: & pates cutiæ etiam laici inter Dominum feudi, & uassallum clericum, vel inter uassallos clericos, vel inter uassallum clericum, & uassallum laicum. Et constitutio ipsa generatim loquitur de uassallis: ergo comprehendit clericos, & laicos uassallos.

Cæterum cum ea constitutio sit Imperatoria, & Ciuilibus, non uideatur in clericis locum habere. Quare alii id probare contendunt ex cap. Cæterum, de iudic. & cap. Ex transmissa, & cap. Verum, de foro compet. In quibus locis Romani Pontifices testantur, Dominum feudi esse Iudicem competentem in causis de feudis. Vnde Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, Panormitanus, & cæteri iuris Canonici interpretes in cap. Verum, citato, fatentur. Dominum feudi iurisdictionem ordinariam habere in uassallos, & proinde esse iudicem competentem causarum feudaliū inter uassallos, siue clericos, siue laicos. Vnus tamen est Andreas Barbatia Siculus, in cap. Verum, de foro compet. & cap. Cæterum, de iudic. qui docet, ut testantur Decius loco citato, & Felinus cap. Cæterum, num. 1. de iudic. hac in parte multos Doctores errasse. Quia iuris, inquit, diuini est, ut clericorum causæ à Iudice tantum Ecclesiastico cognoscantur, & iudicentur: quare nec constitutio Imperialis, nec Pontificum auctoritas concedere potest, ut per laicum Iudicem dirimantur, nec est ullum ius Canonicum quod istatut, ut si uassallus clericus litem de feudo tractet, & componat Dominus feudi, si laicus fuerit, & in cap. Cæterum, & in cap. Ex transmissa, & cap. Verum supra citatis, solum habemus, in feudis, Iudicem competentem esse Dominum feudi, uidelicet, si Dominus est laicus, iudicat inter uassallos laicos: si uero Dominus feudi est clericus, cognoscit causam inter uassallos clericos, & laicos: numquam tamen si uassallus est clericus, causam eius feudalem tractare, & iudicare potest laicus etiam si sit dominus feudi. Olim ut testatur Guido Papa de off. 139. ad fin. opinio erat Doctorem iuris Canonici, clericos in causa feudi forum non mutare, & ita iudicari non posse, nisi per Ecclesiasticum Iudicem, & id docuit Goffredus: postea tamen fuit communis sententia Canonici iuris interpretum in causa feudi, quæ est inter uassallos, etiam clericos, Iudicem competentem esse Dominum feudi: contra quā sententiam sentit And. Barbatia. Sed ut aiunt Decius, & Felinus locis supra citatis, non est, cur à communi sententia recedamus.

Quare alii dicunt, inter uassallos etiam clericos, causam de feudo cognoscere, & iudicare Dominum feudi, etiam si fuerit laicus: quia constitutio Federici Imperatoris, & iura feudorum, sunt Rom. Pontificum auctoritate approbata. Ita Decius loco prædicto, n. 23. & citat Bald. Card. Anchar. Paul. Alexand. & Romanos Pontifices id facere potuisse, quia tamen iure diuino clerici sint à laicorum potestate, & legibus exempti, nihilominus tamen Summus Pontifex potest clericorum causas laicis committere. Tunc enim laicus Iudex non cognoscit causam clerici propria, vel ordinaria potestate, quod est iure diuino prohibitum, sed delegat commissā, quod ius diuinum non uetat.

Abbas in c. cæterum, de iudicis, generalem regulam proponit, quando lex ciuilibus dat alicui iurisdictionem ordinariam in aliquos certæ conditionis, & qualitatis homines, tunc habet ille iurisdictionem tum in clericos, tum in laicos quia sunt illius conditionis, & qualitatis. Veluti si lege ciuilibus, & statuto, quis habeat iurisdictionem ordinariam in omnes Scholasticos, sequitur, ut habeat eam in Scholasticos laicos, & clericos. Item eo ipso, quod quis lege ciuilibus habet iurisdictionem in omnes alicuius Collegii collegas, habet etiam em in collegas clericos. Quare cum lex Imperatoria dat iurisdictionem ordinariam Domino feudi in omnes uassallos suos, inde fit, ut habeat eam in uassallos etiam in clericos.

Hæc regula Abbatis, alii, ut Decius in cap. Cæterum, de iudicis, & Fel. in eod. cap. Cæterum, & c. Ecclesia S. Maris, quilibet ad fin. de constit. non placet, quoniam eam argumento efficaci non probat. Deinde, quia alioqui consequens esset, ut si lege ciuilibus daretur alicui iurisdictione ordinaria in omnes mercatores, uel agricolas, uel artifices, eo ipso ille iurisdictionem haberet in clericum mercatorem, uel agricolam, uel artificem.

Meo iudicio, dicendum est, id esse probabilius, & uerius, quod dixit Dec. Bald. Card. aliosque sequutus, Dominum feudi, inter uassallos etiam clericos esse Iudicem competentem, quia leges, & iura feudorum in hac parte sunt Romanorum Pontificum consensu, & auctoritate firmata, atque approbata.

Sexto quaeritur, quis nam sit Iudex competens, quando quaeritur de feudo inter uassallos, uel inter Dominum, & uassallum est possessoria, non petitoria, ut si agitur interdicto. Vnde vi. De hac quaestione Panormitanus in c. cæterum, num. 13. de iudic. ubi ex sententia innoc. dicit, tres esse opiniones.

Prima est, Iudicem competentem esse ordinariū loci, quia causa & quaeritur possessoria non est feudalis. Ita Glos. in cap. Cæterum, in uerb. Quamdiu parati fuerint, de iudic. & probat, quia in c. Ex parte, de foro, compet. causa possessoria ad Iudicem ordinariū dicitur terminanda. Item, quia possessio à proprietate differt. l. Naturaliter. §. nihil commune, ff. de acquir. possess.

Secunda opinio est, talem causam esse à domino feudi dirimendam, quia sit causa feudalis, liquidem agitur, ut restituatur feudum.

Tertia opinio distinguit aut enim est causa inter laicum possessionem feudi directam, & laicum, qui deicit, aut est inter clericum possessionem feudi spoliatum, & spoliatorem laicum.

Prima causa agi debet coram Domino feudi.

In secunda causa, Clericus uassallus possessione priuatus coram Iudice Ecclesiastico, potest spoliatorem suum, siue Dominum, siue uassallum conuenire, quia est sacrilegium, & sacrilegium est erimen Ecclesiasticum. cap. In canonibus 15. qu. 1.

In his opinionibus secunda est uerior. Ita Panorm. loco citato. non quidem quia causa possessoria apud eundem Iudicem tractari, & agi debeat, apud quem tractatur causa petitoria: ut constat ex l. nulli. cap. de iudic. & ex cap. de causa possessionis, & proprietatis: quibus locis habetur, eundem esse iudicem possessionis, & proprietatis. Sed quia leges, consuetudines, & iura feudorum sunt Romanorum Pontificum auctoritate recepta. Et in constitutione Federici Imperatoris, lib. 2. tit. 35. §. Præterea, generaliter habetur, quaeritionem de feudo agendam coram Domino, uel paribus curiæ. Neque obstat id, quod habetur in cap. ex parte, ubi tractata est causa possessoria coram ordinario loci, quia ibi uidua spoliata fuerat possessione castri: uidua uero in iure habentur, ut personæ miserabiles, hæc uero oppellæ protegentur ab Ecclesia, ac ideo possunt suos spoliatores coram Iudice Ecclesiastico conuenire. Denique hanc opinionem communem esse testatur Clarus, q. 90. ubi citat Bald. Iacob. Aret. Dec. & Curt. Iunior.

Septimò quaeritur, Quid dicendum sit, quando Dominus feudi, uel pares curiæ causam de feudo iudicare, uel recusant, uel non possunt? Respondet, tunc Iudicem competentem esse ordinariū loci. Abbas in cap. cæterum, n. 3. de iudicis, quid sit Dominus feudi fuerit Episcopus, siue Ecclesia, siue clericus, & causa de feudo inter uassallos laicos iudicare noluert, ad quemnam iudicem tunc quaeritur de uoluerit?

De hac quaestione Panormitanus in cap. Verum de foro compet. nu. 16. ubi refert duas opiniones, unam, quæ dicit, causam ad Iudicem ordinariū loci ciuilem pertinere, quia sicut ob negligentiam Iudicis profani quaeritur feudalis ad Iudicem Ecclesiasticum deuoluitur, sic etiam quando Iudex Ecclesiasticus causam feudalem negligit uicem, sup-

ples civilis, & profanus Iudex. Sic Tancredus Vincentinus, & Hostiensis, teste Panormitano in *lro citato* ratio eorum est, quia Ecclesia rei feudalis dominium non habet, nisi uti-
le. Ergo in causa feudali omnia inter vassallos Ecclesie laicos, non agitur de re Ecclesie, sed de vili dominio, quod feuda-
tarius habet.

Altera opinio est Glossæ in *disto. §. verum*. talem negli-
gentiam suppleri non posse per Iudicem civilem, sed per Ec-
clesiasticum superiorem, etiam si vassalli sint laici, ad eum
enim tota causa deuoluitur. Antea in *disto. cap. verum* di-
stinguit, si feudum est Ecclesiasticum, & concessum à Prin-
cipe Laico, tunc laicus superior, tanquam dominus feudi,
supplere potest negligentiam Ecclesiastici domini. Si feudum
est Ecclesiasticum, & non est obtentum à laico, sed ab Ec-
clesia, tunc Ecclesiasticus superior supplet negligentiam Ec-
clesiastici inferioris, nisi contrarium habuerit consuetudo:
Panorm. verò loco citato ait, etiam si feudum sit ab Eccle-
sia, modo quæstio feudalis sit inter vassallos laicos, si negli-
gens sit Ecclesiasticus Iudex, & Dominus inferior, suppleri
vicem eius ordinatum Iudicem secularem: id probat dua-
bus, aut tribus rationibus, quando Episcopus est Iudex feu-
di, non ut Episcopus, sed ut Dominus rei feudalis, ac proin-
de ut laicus. Iudex enim Ecclesiasticus supplet negli-
gentiam Iudicis profani, non contra, extra causas feudales, eo
quod Ecclesiasticus Iudex cum tractet causas spirituales,
superior est Iudice civili, qui tantum tractat causas tempo-
rales, & civiles. Secus est in causis feudilibus, vbi Episco-
pus Iudex est feudi, ut Dominus, & proinde ut laicus.

Octauo quæritur, An iurisdictio, quam habet Dominus
feudi in vassallos litigantes de feudo, sit ordinata, & an de-
legata? Respondeo, esse ordinatam. Est in re opinio com-
munis, teste Curcio apud Clarum, *quæst. 90*. Ita enim docet
Innoc. & Panorm. in *cap. casorum, de iudicis, & in cap. ve-
rum, de foro compet.* Et ratio est, quia est iurisdictio à lege
data, videlicet constitutione Federici Imperatoris, *lib. 2. fe-
udo. tit. 55. §. præterea*. Nec impedit si sit iurisdictio ad cer-
tas causas, videlicet feudales, non ad omnes: quia factus est,
si sit iurisdictio à lege data.

Nono quæritur, an quando vassallus est clericus, & cau-
sa est criminalis, quia agitur criminaliter, vel civiliter, de
crimine, ut ipse Clericus feudo priuetur, Dominus feudi lai-
cus possit de crimine clerici cognoscere, & iudicare? Respon-
deo cum Innoc. & Abbate in *c. verum. n. 17. de foro comp.*
minimè, quia laicus clericum punire non potest, ergo nec
de crimine eius cognoscere: deferenda causa est ad Præla-
tum ordinatum, & si ille clericum criminis damnauerit,
ob quod mereatur feudum amittere, tunc Dominus feudi
eum feudo priuandum per Iudicem competentem curabit.
Et si à crimine clericum prælatus absoluerit, tunc Dominus
feudi nequit ultra procedere.

Decimo quæritur, An Dominus feudi laicus possit con-
tra vassallos clericos sententiam priuationis feudi executio-
ni mandare, ita ut eos à feudi possessione repellat? De hac
quæstione Panormitanus, in *cap. verum. n. 23. de foro com-
petenti*.

Dux sunt opiniones, vna asserentium, id Dominum feu-
di posse facere, ita sentit Innocentius, teste Panormitano.

Altera verò est, negantium posse in clericum manum in-
iicere, contra Canonem, si quis suadente: vel vim inferte,
sed debet clericus à possessione feudi amoueri per Iudicem
Ecclesiasticum, quoniam quemadmodum laicus de crimi-
ne clerici cognoscere, vel iudicare non potest, sic etiam clericus
punire, aut compellere nequit: ergo sicut Iudex Ec-
clesiasticus solus cognoscit de crimine, quo clericus mere-
tur priuationem feudi, sic solus potest clericum à possessione
feudi repellere. Ita contra Innoc. Ioan. Andr. & Panormi-
tanum.

Vndecimo quæritur, Quis sit Iudex competens, ad quæ
possit appellari in causa feudali? Respondeo cum Innocen-
tio & Abbate in *cap. verum. num. 25. de foro competenti* esse
Iudicem competentem Dominum superiorem, qui rem in

feudum concessit, tamen ille sit laicus, & Tu Iudex inferior, ac
vassalli Dominus, à quo appellatur, sit clericus, quia tunc
is Iudex inferior non cognoscit, & iudicat causam feudale-
m, ut clericus, vel Episcopus, sed tanquam Dominus feu-
di, & ideo si habet alium superiorem etiam laicum, qui sit
Dominus feudi, ad eum est appellandum, Verbi gra-
tia, sit Episcopus Dominus inferior feudi habens
vassallum laicum, vel illud feudum sit datum Ecclesie
cathedrali ab Imperatore, vel Rege, vel alio laico Principe,
tunc si appelletur à sententia Episcopi in causa feudali, ap-
pellandum est ad Imperatorem, vel Regem, vel Principem
superiorem Dominum illius feudi, à quo Ecclesia feudum
accepit, quemadmodum si aliquis Episcopus sit idem &
Canonicus alicuius Ecclesie, sed & inter Canonicos tam-
quam Canonicus, non tamquam Episcopus.

Duodecimo quæritur, Quid dicendum, quando contra
Dominum volentem inter vassallos de causa cognoscere,
vni ipsorum aliquem excipit, nimirum negando se esse
vassallum? numquid ipse Dominus potest cognoscere, an
sit sua iurisdictio? Respondeo Curcius de *feudis parte septi-
ma, in secunda regula, quæst. 7*. esse communem sententiam
non posse, quia nemo esse potest Iudex in propria causa.

Quære iudicis est ordinari cognoscere, an hic sit vassal-
lus, & postquam probatum fuerit eum esse vassallum, cau-
sa de feudo ad Dominum pertinet.

Decimo tertio quæritur, Vtrum vassalli, qui de feudo litigant,
possint ad alium Iudicem causam feudalem deferre
ex communi consensu, absque voluntate Domini? Respon-
deo, minimè: Ita Bartolus, Alexander, Iacobus Curtius, &
alii apud Clarum, *quæst. 90*. Et ratio id ostendit, quia iurisdic-
tio ordinata conuenit Domino feudi ex lege, ergo vassal-
li, dum litigant, nequeunt ad alium Iudicem causam deferre,
quia contra leges, & iura priuatis facere contraria non
licet.

Quadam quæstiones de forma exercendi iudicii, & generatim de feudis.

CAPVT XX.

PRIMO quæritur, Quæ nam forma exercendi iudi-
cii in causa feudali seruetur? Respondeo, seruari ius
Romanum, nisi qualenus consuetudo in libris Feudo-
rum contraria reperitur. *titul. 1*. Exempli gratia, iure feu-
dorum soli pares curie admittuntur ad testimonium dicen-
dum, nulli verò extranei, *lib. 1. tit. 26*. quod à iure Romano
abhorret: sunt enim aliquot exceptiones, si vel tempore in-
uestituræ pares affuerint, vel si clericus velit inuestituram
probare, tunc recipiuntur testes extranei. Item si nulli alii
vassalli fuerint, per extraneos licet alicui inuestituram
probare, *lib. 2. tit. 2. §. Si autem*.

Singulare quoque est in feudis, ut quinque testes sint ne-
cessarii ad probandum crimen in vassallo, *lib. 2. tit. 57*. cum
iure civili ad id probandum duo testes sufficiant. *l. vbi ff. de
testibus*. Item in feudali causa, femina ad testimonium non
admititur, *lib. 2. tit. 32. ad finem*. cum in aliis causis, iure
Romano, feminae testimonium recipiatur, *l. 2. ff. de te-
stibus*. Insuper in feudis, instrumentum publicum nullam
vim habet, nisi in tribus, vel duobus paribus curiæ sit con-
firmatum, *lib. 2. tit. 2. §. 32*: ac instrumentum publicum
iure Romano per se fidem facit.

Secundo quæritur, Quid sit dicendum, vbi duo conten-
dunt, vtrum prædium sit feudale, vtri nam eorum in-

combat probatis, an eis, qui allodialia? Respondeo, rem omnem censeri liberam, nisi contrarium probetur. *l. Altius, & l. in adibus, C. de sexantibus*. Et quia feudum seruitus quædam est, res unaquæque creditur esse allodialis, non feudalis, nisi contrarium ostendatur. Nec satis est, si Dominus feudi dicat, se iurisdictionem habere in territorio: nam fieri potest, ut iurisdictionem ibi habeat, sed nec feuda, nec vassallos, *lib. 2. tit. 5. §. Si vero*.

Tertio quaeritur, Vtrum vno vassallo deficiente, feudum accrescat alteri? Respondeo, minime: feudum enim per successionem acquiritur, non autem accrescit alicui. Bartolus in *l. Si mihi, ff. de verborum obligationib.* & Panormitanus, in *cap. vlt. de feudis*.

Quarto quaeritur, An Ecclesia possit citra usuram feudum recipere in pignus, hoc est rem suam, quam alteri dedit in feudum, recipere tanquam pignus, & interim fructus facere suos. Respondeo, posse, hoc enim declaratum est in *cap. de feudis*. dummodo interim vassallum liberet à ministerio, & obsequio debito.

Dubia autem quæstionis est, cur usura non fit, si id faciat Ecclesia, cum tamen usura sit, si fructus pignoris in fortem non computet creditor?

De hac quæstione egimus supra. In præsentia loco autem sufficit breuiter dicere, Glossam communi consensu improbat, cum dicit, hoc est speciale in Ecclesia, ut res citius ad eam reuertatur, nec habere locum in laico. Contra quod est argumentum, quia usura iure diuino, & naturali damnatur, ergo Ecclesia non permittit usuras.

Aliorum est opinio textum prædictum non habere locum nisi in Vassallis Ecclesiæ, agros colentibus, & soluentibus pensionem fructibus æqualem. Sed contra est, quia textus generatim loquitur.

Alii putarunt, rationem textus esse, quia sic ab initio inter Ecclesiam, & vassallum conuenient, & contractus ex pacto contrahentium legem sortiuntur. Hoc etiam responsum nullius est momenti, quia pactum non valet, ut soluat usura. *cap. Debitorum, de iur. iur.* Goffredus, & Innocentius dixerunt, causam in prædicto textu intelligi, quia feudum Ecclesiæ contra ius possidebatur, nec illud recuperare Ecclesia poterat.

Hæc etiam sententia merito reuocatur, quia posset ecclesia ministerium exigere, donec recuperaret totum id, quod ipsius intererat.

Quare dicendum est cum Hostiensis, Ioanne Andrea, Panormitanon, & aliis, id quod prædicto in textu decernitur, vim & locum habere ex natura, & conditione feudi, quæ talis est, ut directum dominium penes dominum maneat, & vtile ad vassallum transferatur, ea lege, ut certum ministerium, & obsequium Domino exhibeat, alioqui res in feudum data ad Dominum reuertatur, & vtile dominium cum directo consolidetur. Quare cum res feudalis ad Dominum redit, Dominus ex se sua percipit fructus, & proinde tacit suos.

Ergo, dices, tunc Dominus non habet feudum in pignus quia rei propriæ pignus non est? Respondeo, non esse propriæ pignus: habere tamen aliquid, quod est proximum pignoris, quia Dominus retinet sibi feudum, donec vassallus sibi satisfaciat, eo quod debitum ministerium, & obsequium denegauerit.

Quinto quaeritur, An feudum paternum debeat filius in legitimam portionem computare. Hanc quæstionem tractat Claus lib. 4. *Receptorum sententiarum, §. Feudum, quæst. 46.* & respondet: Si feudum pater accepit sibi, & hæredibus, tunc quia dicitur hæreditarium, debet filius in legitimam computare: idque probat Bartoli testimonio, & Ruini.

Idem, inquit, iuris est, si pater accepit sibi, & liberis. Idem quoque, si pater accepit simpliciter, ut possit transferre in quos voluerit: Nam in his casibus filius cogitur in legitimam portionem computare: quoniam accipit illud à patre eodem iure, & nomine, quo accipit alia bona paterna. Ad idem iuris non est, si feudum ad filium deueniat aliunde quam ex parte, quia tunc feudum censetur in bonis sibi aduentitiis, vel etiam castrensibus, vel quasi castrensibus.

os (so
7

FINIS LIBRI DECIMI

